Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Nielsen, Oluf; af O. Nielsen.
Titel | Title:	Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 2
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : G. E. C. Gads Forlag, 1877-1892
Fysiske størrelse | Physical extent:	6 bd. :

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

Kjøbenhavns Historie

indtil

Reformationens Indførelse.

Af

Dr. O. Nielsen,
Arkivar ved Kjøbenhavns Raadstuearkiv.

Med 2 Træsnit.

Kjøbenhavn.

G. E. C. Gads Forlag.

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1879.

1333

	Kr. Ø.
Afhandlinger og Fortællinger, christelige .. 2. 75, indb.	3. 50
Andersen, Carl. Lyriske Smaadigte .. 1. 50, indb.	2. 35
— — Reisebilleder.....	2. „
— — indb.....	3. „
— ved Arno og Ganges ..	1. 75
— — indb.....	2. 75
— Genrebilleder I-V ..... à	1. „
— — I-V, indb..... à	2. „
— — I-III, samlet Udg...	2. 75
— — indb.....	4. „
— Lys og Skygge	2. „
— — indb.....	3. 25
— Pcesier ... 2 Kr., indb.	3. 25
— Liv i Lænker, 2 Kr., indb.	3. 25
Barfod, Fr. Billeder af Nordens Historie, 3 Kr., indb.	4. 50
Bibelnøgle, indb.....	2. „
Brandt, C. J. Legender...	2. „
— — indb.....	3. 25
Brev, aabent til unge Husmødre	„ 35
Christian V. danske Lov, indb.	3. „
Christiani, C. Hvad jeg talte med mine Confirmander om	2. 75
Clausen, H. N. Catholicismen og Protestantismen.....	8. „
— Optegnelser af mit Liv. I—II.....	8. 50
— Det evangeliske Kirkelivs Nutid og Fremtid. 2det Oplag. I—II	6. „
— **Johannes**, Dr. Lov og Evangelium	2. 50
— Kirkens Eenhed og Grundtvigs „Kirkespejl".	1. 50
— Om Brugen af Guds Ord.	1. „
Dahl, H. Dansk hjælpeordbog.....	10. „
Dybdahl, J. A. Kjøkkenhaveplanterne.....	11. „
— Jordbær- og vore vigtigste Frugtbusk-Arter. 1. H.....	1. 50

	Kr. Ø.
Fabricius, A. Sulamiths Breve om Messias	1. 50
— — indb.....	2. 75
Fra Videnskabens Verden. 1—3. Række..... à	4. „
Frimodt, R. Tyve Prædikener .....2. 35, indb.	3. 60
— Nogle Prædikener.....	2. „
— — indb.....	3. 25
Friis, F. R. Gjentofte Sogn	1. „
Hartwig, G. Det høie Norden.	4. „
Holm, E. Danmark-Norge 1791—1807. I—II	14. „
Jensen, Aug. Actie og Obligationskalender, 3. Udg.	6. „
Italien. En Rejse fra Alperne til Ætna. 36 Kr., indb.....	48. „
Julen hos Elise	2. „
Jürgensen, E. Nyt Lovlexikon	73. „
Kildeskrifter, histor. I-II.	20. „
Koch, L. Nicolaj Edinger Balle	3. „
— Kristendommen og „Den frie Tanke"	„ 75
Krog, J. Fra Faste- og Paasketiden	1. 50
Kønigsfeidt, J. P. F. Historisk Calender	2. „
Lanfrey, P. Napoleon den Første. I—V.....	17. 50
Lange, J. Om Kunstværdi.	2 „
Lehmann, O. Norge og Nordmændene. 2 Opl.	2. 50
Lov og Ret i alm. borgerl. Forhold, indb.....	4. „
Lund, Axelline. Skizzer fra Rom	2. „
— **P. M.** Den christelige Børnelærdom	5. „
— Folkelige Foredrag ...	1. 25
— Den hellige Historie ..	6. „
Lütken, C. De danske Statsskove	7. „

Kjøbenhavns

Historie og Beskrivelse.

Af

Dr. O. Nielsen,
Arkivar ved Kjøbenhavns Raadstuearkiv.

Anden Dels første Hefte.

Med 2 Træsnit.

Kjøbenhavn.

G. E. C. Gads Forlag.

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1879.

Kjøbenhavns

Historie og Beskrivelse.

Af

Dr. O. Nielsen,
Arkivar ved Kjøbenhavns Raadstuearkiv.

Anden Del.

Med 2 Træsnit.

Kjøbenhavn.

G. E. C. Gads Forlag.

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1879—85.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Kjøbenhavns Historie

indtil

Reformationens Indførelse.

Af

Dr. O. Nielsen,
Arkivar ved Kjøbenhavns Raadstuearkiv.

Méd 2 Træsnit.

Kjøbenhavn.
G. E. C. Gads Forlag.
Trykt hos J. Jørgensen & Co.
1879.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Indhold.

Første Kapitel. Kjøbenhavn under Roskilde Bispestol. Under Valdemar Sejr og Erik Plovpenning (2). Ødelægges af Lybækkerne 1248 (3). Under Kristoffer den Første (3). Angreb af en norsk Flaade 1257 (4). Urolig Stemning (4). Interdikt 1259 (6). Erobring af Fyrst Jermer (7). Undsætning fra Norge (9). Trues af en svensk Flaade 1261 (9). Under Erik Glipping (10). Alf Erlingsen (11). Erik Præstehaders Angreb 1289 (11). Borgernes Oprør 1294 (12). Fredsmøder 1294 og 1299 (13). Tilstanden i det 13de Aarhundrede (14). Fredsmøder 1308 og 1309 (15). Bondeopstand 1313 (15). Under Hertug Valdemar og Kristoffer den anden (16). Under Valdemar Atterdag (16). Slaget ved Blidebro 1342 (17). Markvard Stoves Overvindelse 1346 (18). Tilstanden under Tydskernes Herredømme (19). Krigsuroligheder 1362 (20). Dronning Margretes Bryllup (20). Stadens Ødelæggelse 1368 (21). Slottets Ødelæggelse 1369 (23). Hertug Albrechts Besøg 1376 (23). Borgerne ved Aar 1380 (24). Beskrivelse af Staden ved Aar 1380 (27). Ildebrand 1386 (33). Kystbevogtning (33). Kgl. Personers Ophold 1398—99 ..... Side 1.

Andet Kapitel. Kjøbenhavn under Kongerne Erik, Kristoffer, Kristiern I og Hans. Erik af Pommern bemægtiger sig Staden 1416 (35). Privilegier 1422 (36). Lybækkernes Angreb 1427—28 (36). Rigets Flaadestation (39). Cæcilie og Hr. Oluf Axelsen (39). Kjøbenhavn som Residensstad (40). Kristoffer af Bajerns Bryllup 1445 (41). Kaperier (44). Kristiern I's Kroning og Bryllup 1449 (44). Kong Hanses Bryllup 1478 (46). Herredag 1483 (48). Renteskriver Anders (48). Kristiern II's Hylding (49). Povl Laxmands Drab (49). Ridderspil paa Vingaarden (50). S. Klare Kloster indvies 1505 (50). Krig med Lybæk 1510 (51). Orlogsværftet

paa Bremerholm (51). Prins Kristierns Optøjer (52). Kong Hanses Død (52) ..... Side 35.

Tredje Kapitel. Kjøbenhavn under Kristiern II. Ved Kongens Tronbestigelse (53). Stemning mod Adelen (54). Kongens Kroning 1514 (55). Vor Frue Kirkes Spir 1514 (56). Jordskælv og Storm 1515 (56). Herredag 1515 (57). Kongens Bryllup (57). Møde af Købstædernes Udsendinge 1516 (58). Forsøg paa at ophjælpe Handelen (58). De vigtigste Købmænd (61). Dyvekes Død og Torben Oxes Henrettelse 1517 (62). Hans Faaborg (63). Slagsmaal mellem Skotter og Tydskere 1519 (63). Martin Reinhards Prædiken 1520 (64). Hollændere indkaldes til Amager 1521 (65). Didrik Slaghecks Henrettelse 1522 (66). En lybsk Flaade lægger sig foran Havnen 1522 (67). Lejren ved Solbjerg (68). ..... Side 53.

Fjerde Kapitel. Kjøbenhavn under Kong Frederik I. Kristiern II's Afrejse 1523 (69). Belejring 1523 (70). Overgivelse til Frederik I (79). Rigsdag 1524 (80). Niels Haks Henrettelse (80). Kongens venlige Sindelag mod Staden og dens Borgere (80). Herredag 1525 (97). Skipper Klement bortfører Krigsskibe fra Reden (98). En Vold lægges indenfor Bymuren (99). Den evangeliske Læres Fremgang (100). Hans Tavsen (103). Niels Brahes Henrettelse (104). Uroligheder 1530 (104). Klostrene ophæves (105). Evangelisk Gudstjeneste i S. Peders og S. Klemens Kirke (106). Striden om Vor Frue Kirke (107). Herredag 1530 (108). Lutheranernes oprørske Stemning (112). Billedstormen i Vor Frue Kirke (114). Kirken lukkes (116). Borgmestrene 1526—34 (117). Raadmændene 1526—34 (120). Befæstningen 1531 (121). Forholdsregler imod Kristiern II's Tilhængere (123). Landsknægtenes Oprør 1532 (124). Kristiern II's Fangenskab (126). ..... Side 69.

Femte Kapitel. Kjøbenhavn i Grevefejdens Tid. Herredag 1533 (127). Proces mod Hans Tavsen (128). Opløb paa Gammeltorv (131). Forhandlinger med Oprørerne i Malmø (134). Forsøg paa at overfalde Slottets Befalingsmand (135). Kristoffer af Oldenborgs Landgang (136). Overgivelse til ham (138). Ny Magistrat (139). Herredag (142). Hertug Albrecht af Meklenborg (143). Marcus Meyer (145). Hertug Albrechts Indtog 1535 (147). Kristian III's Overgang til Sæland (148). Belejring (150). Afbildninger af denne (151). Jens Kammersvend (155). Vinteren 1535—36 (157). Blodbadet paa Gammeltorv (163). Hr. Henrik Parvus (164). Hungersnøden (167). Overgivelse (169). Kongens Indtog (173). Ny Magistrat (174). Den afgaaede Magistrat (174). Biskoppernes

Fængsling (180). Landsknægtenes Oprør (182). Bursprog paa Gammeltorv (182) ..... Side 127.

Sjette Kapitel. Kjøbenhavn i Kristian III's og Frederik II's Tid. Kristian III's Kroning (185). Krigsudsigter 1539 (187). Befæstningen (187). Prins Frederiks Hylding (187). Katholikkerne (188). Dyrtid og Pest 1546 (188). Oprør paa Island (189). Pest 1553 (190). Udjagning af Reformerte (190). Drukkenskab (191). Ed til Frederik II. (191). Kongens Kroning (192). Vedtægt om Tjenestefolk (199). Uvejr 1560 (200). Svensk Gesandtskab 1563 (200). Pest 1563—65 (204). Amagerbro (205). En Modepræst (205). Panik i S. Nikolaj Kirke 1567 (206). Landsknægtenes Oprør 1570 (207). Vidundere (207). Gadekampe 1571 (208). Kongens Bryllup 1572 (210). Dyrtid 1573 (214). Øde Jorder (215). Kristian IV's Daab (215). Fostermord (216). Pest 1583 (216). Kristian IV's Hylding (217). Mag. Jakob Nielsen (217). Linedanser (217). Udvisning af Reformerte (218). Fornemme Gæster (219). .... Side 185.

Syvende Kapitel. Kjøbenhavn under Kristian IV. Uvejr 1589 (219). Besøg af Kong Jakob af Skotland (220). Trolddomssag (221). Reberbanen paa Bremerholm (221). Pest 1592 (221). Linedanser 1594 (222). Kristian IV's Kroning 1596 (222). Den store Ildebrand (225). Ridderlige Lege (228). Kongens Deltagelse i Drikkelag (231). Gadespektakler (233). Pest 1601 (236). Sejlads til Grønland 1605 (236). Befæstningen (237). Tronfølgervalg 1608 (237). Vandflod 1609 (237). Prins Kristians Hylding 1610 (238). Kalmarkrigen (239). Mag. Ole Kok (239). Adelsmænds Gadeoptøjer (240). Besøg af Biskoppen af Osnabrygge (241). Byregnskabernes Revision (241). Pest 1619 (241). Pest 1625 (242). Storme 1625 og 1628 (248). Provianthusets Brand 1626 (248). Befæstningen 1628 (249). Pest (249). Tilforordnede Borgere skulle hjælpe Magistraten i dens Forretninger (250). Udvisning af en Borger 1633 (250). Prins Kristians Bryllup 1634 (251). Stadens Vagtmester (254). Hans Mandixen (254). Ulykkestilfælde og Straffe 1636 (255). Pest (256). Korfits Ulfeldts Bryllup (256). Pest 1637 (256). Et russisk Skib (256). Hans Lindenovs Bryllup 1639 (257). Vippegalge udenfor Østerport (257). Hestesalg efter Vægt (257). Sygdom 1640 (257). Vandflod 1643 (258). Blodgang 1644 (258). Krigen 1644—45 (258). Indkvarteringsfrihed (262). Uvilje mod Adelen (262). Tøjhusets Brand 1647 (263). Befæstningen 1647 (264). Prins Kristians Begravelse (264). ..... Side 219.

Ottende Kapitel. Kjøbenhavn fra 1648 til Freden i Kjøbenhavn 1660. Frederik III's Hylding (266). Kongens og Dronningens Kroning (267). Forslag om Stadens Ophjælpning 1650 (267). Borgerskabet faar Irettesættelse for Ytringer mod Adelen (268). Opløb af Nyboders Folk (269). Prins Kristians Valg som Tronfølger (269). Sagen mod Dina Vinhofers (269). Befæstningen 1652—53 (269). Det frugtbringende Selskab (270). Pest 1654 (270). Prinsens Hylding (270). Karl Gustavs Tog 1658 og Freden i Roskilde (271). Fredsbrud (274). Forberedelser til Modstand (275). Den daarlige Forsvarsevne (278). Borgernes Møde paa Slottet (279). Privilegierne af 10. Avgust (280). Søgen efter mistænkelige Personer (282). Daglig Gudstjeneste (282). Alvors Aand over Alle (283). Mangel paa Fødevarer (284). Fæstningsværkernes elendige Tilstand (284). Fjendens Ankomst (285). Forstædernes Brand (285). Opgivelse af Yderværkerne ved Søerne (286). De første Skud (286). Svenskernes Løbegrave (287). Det første Udfald (287). Forsøg paa at faa svenske Soldater til at løbe over (287). Voldarbejde (287). Kongens Venlighed og gode Exempel (289). De fire „Stater" (289). Gudstjenestens Fordeling (290). Omsorg for de Saarede (290). Vandrendernes Afbrydelse (290). Beskydningen tiltager (291). Forholdsregler mod Forræderi (291). Raveliners Opførelse (292). Brandvæsenet (292). Amager (293). Udfald 23. Avgust (294). Entring af svenske Skibe (295). Paatænkt Udfald mod Vartov (296). Udfald 30. Avgust og 3. September (296). Axel Urup (297). Efterladenhed i Vagttjeneste (298). Kronborgs Overgivelse (299). Hofbetjentene (299). Uordener paa Gaderne (300). Vagt i Gaderne (301). Amager (301). Kronborgs Kanoner (302). Skydningen tiltager (303). Omfordeling af Posterne paa Volden (304). Kræmmer- og Haandværkssvende (305). Stærk Skydning (306). Udfald (306). Jakob Danefer (307). Mangel paa Levnedsmidler (307). Amagers Ødelæggelse (308). Nedrivning af Huse ved Vestervold (310). Voldsom Skydning (311). Udfald 22. Oktober (312). Den hollandske Flaade slaar sig igennem (312). Den svenske Hær gaar til Brønshøj (313). Takkegudstjeneste (314). Hollændernes Poster paa Volden (314). Svenskernes Lejr i Brønshøj (314). Vartov Hospital nedbrydes (315). Svenskernes forladte Værker (316). Hollænderne (317). Kulde i November (317). Kongens knappe Pengemidler (317). Forstaaelse af de ny Privilegier (318). Svenske Tropper gaar til Amager (319). Vækning af Isen (320). Dragør Lund omhugges (321). Mangel paa Foder (321). Daarlig Behandling af indkvarterede Soldater (321).

Blind Allarm Nyaarsdag 1659 (322). Den stærke Kulde (323). Reservemandskabet (324). General Fuchs (324). Isning (325). Svenskere paa Amager (326). Tilførsel af Levnedsmidler (327). Angreb Natten mellem 9. og 10. Februar (328). Stormen 11. Februar (330). Stillingerne paa Volden (332). Prammand Niels Nielsen (335). Svenskernes Tab (340). Vort eget Tab (342). Takkegudstjeneste (342). Opdams Belønning (342). Knaphed paa Levnedsmidler (343). Elendigheden i Soldaternes Sygehus (344). Amager (345). Fæstningsværkerne (345). Haandværkssvendene (346). Tilførsel (346). En engelsk Flaade (346). Den danske Flaades Udsejling (347). Borgerne maa paa Volden igen (347). Voldarbejde (347). Det første Valg af deputerede Borgere (348). Dyrtid i Maj og Juni (349). Jens Lassen (351). Flaaden kommer tilbage (351). Bededag 1. Juli (351). Proviantering (353). Befæstningen (354). Lunden paa Amager (354). Fredsunderhandlinger (354). Fredshuse paa Raadmandsmarken (355). Mandstugten slappes (355). Skanse ved Vandkunsten (356). Indkvarteringen (356). Forsyning mod Vintren (357). Forsvarsmidler (358). Smaa Udfald (359). Tog ud i Sæland efter Heste (359). Allarm Juleaften (360). Rytterne (360). Paatænkt Udfald mod Brønshøj (361). Overløbere (361). Fredsforhandlinger (362). Fredslutning 27. Maj (363). Portene aabnes (364). Landets Ødelæggelse (365). Borgervæbningens Aftakkelse (365) ..... Side 266.

I. Kjøbenhavn under Roskilde Bispestol.

Efter Kjøbenhavns Grundlæggelse af Biskop Absalon og efterat de borgerlige Forhold havde faaet nogen Stadighed gik der ikke lang Tid hen, inden Kongemagten indsaa at den havde afhændet et af de vigtigste Punkter i Riget. Men alle Forsøg paa at bevæge Biskopperne i Roskilde til igen at afstaa Kjøbenhavn var forgæves, Magt og Overtalelser hjalp lige lidt over for de pavelige Stadfæstelsesbreve og ligefremme Forbud mod at skille sig ved Kjøbenhavns By og Slot. [1]) Der var 2 væsenlige Fortrin ved Besiddelsen af Kjøbenhavn: det faste Slot paa den lille Holm i Havet og den fortrinlige Havn imellem Holmene og Stranden, der var beskyttet af Slottets Mure og fra hvilken man med Lethed kunde sejle til alle Rigets Kyster; i Kronens Be-

---

[1]) Forholdet mellem Kongerne og Bispestolen i Henseende til Kjøbenhavn findes omtalt i „Kjøbenhavn i Middelaldren" S. 27—42. Naar det i A. D. Jørgensen: Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling S. 626 hedder, at Harald Haardraade efter sin Tilbagekomst fra Konstantinopel traf sammen med Kong Magnus den Gode i „Havn ved Øresund" (Aar 1045), da er der ingen Hjemmel i Kildeskrifterne for, at Sammenkomsten skede i Kjøbenhavn (jfr. Tillæget til nævnte Skrift S. 70, hvor der alene tales om en Sammenkomst i Øresund), ligesom Forf. ikke heller kan gaa ind paa den Bevisførelse for Kjøbenhavns høje Alder, som findes meddelt i Aarbøger for nordisk Oldk. 1877 S. 265—96, imod hvilken Forf. paa dette Sted kun kan henvise til hvad han har fremsat i „Kjøbenhavn i Middelaldren".

siddelse vilde Kjøbenhavn hurtig have hævet sig til Hovedstad, medens den som Bispestad ikke kunde naa den Udvikling, den som Kongens fornemste Sæde vilde havde fundet. Beliggenheden ved det befærdede Øresund bevirkede imidlertid alligevel, at Staden allerede tidlig blev Scenen for Begivenheder, man ellers ikke skulde vente i en Bispestad, hvilket viser den Betydning, den opnaade i en forholdsvis meget kort Tid. Hvis den Efterretning havde været rigtig, at den unge Prins Valdemar 1215 var hyldet til sin Faders Efterfølger paa en Herredag i Kjøbenhavn, vilde dette have víst Stadens Vigtighed i en særegen Grad, men Optegnelsen herom er alene en Skrivfejl af Hamsfort [1]), da de gamle Kilder meddeler, at Herredagen holdtes paa Samsø. Derimod er det sikkert at den norske Skule Jarl 1223 drog til Danmark med 13 Skibe, „men da han kom til Kjøbenhavn", siger Sagaen, „da havde Grev Henrik fanget Kong Valdemar, og fór Jarlen tilbage til Norge, da han spurgte de Tidender" [2]). 1228 drog samme Skule med et glimrende Følge til Danmark og traf Kong Valdemar i Kjøbenhavn, hvor han af ham blev forlenet med noget af Halland [3]). Paa Valdemar Sejrs Forbindelser med Staden peger ogsaa den Efterretning, at den islandske Skjald Jatgeirr Torfason 1240 blev dræbt i Kjøbenhavn af Bjarne Moseson; denne Skjald, der havde opholdt sig ved Kong Haakon Haakonsens og Skule Jarls Hoffer, nævnes nemlig i „Skáldatal" ogsaa blandt Valdemar Sejrs Skjalde, uden at vi dog har nærmere Underretning om at Kongen netop har opholdt sig her ved denne Leilighed. [4])

Om Erik Plovpennings Ophold her véd man saa meget, at en Stadfæstelse af ham paa et Gavebrev til Æbelholt Kloster er dateret Kjøbenhavn 24. Juni 1242 [5]). Denne

---

[1]) S. R. D. I 40. [2]) Haakon Haakonsons Saga Kap. 69. [3]) P. A. Munch: det norske Folks Historie IV. 745. [4]) Møbius: Catalogus librorum Isl. et Norv. 1856 S. 185. [5]) S. R. D. VI. 156.

Konges Lyst til Staden gik saa vidt, at Biskop Niels Stigsen maatte flygte 1247, og Kongen var nu i nogle Aar i Besiddelse af denne faste Plads, der var af stor Vigtighed for Øjeblikket, da han var indviklet i Krig med sine Brødre, paa hvis Parti Lybæk stod. 1248 løb en lybsk Flaade under Anførsel af Borgmester Alexander von Soltwedel ind i Sundet og indtog Kjøbenhavn. Slottet, Byen og de omkring liggende Landsbyer gik op i Luer tilligemed Kirkerne, efter at de sidste var plyndrede for Helgenlevninger, Bøger, Privilegier og Prydelser. Da det omtales, at mange Gejstlige toges til Fange, har Staden sikkert først overgivet sig efter et tappert Forsvar. Kongen fik imidlertid Nys om Angrebet og kom tidlig nok til at kunne fratage Lybækkerne 4 Skibe, der var ladede med Bytte, men en stor Del førte de dog med sig, hvilket ses af de Krav paa Godtgjørelse, med hvilke Biskoppen i Roskilde siden fremkom, idet han gjorde gældende, at Lybækkerne havde angrebet gejstlig Ejendom, og derfor var hjemfaldne til Kirkens Band [1]). Paa samme Tog afbrændte Lybækkerne ogsaa Stralsund, og det hedder, at dens Træhuse efter den Tid erstattedes med Stenhuse [2]). De kjøbenhavnske Huse var sikkert ogsaa da af Træ, men det varede vist ikke saa kort en Tid, inden man her opførte dem af mere ildfast Bygningsemne. I Slutningen af Aaret blev Kongen forligt med sine Brødre og 28. April 1249 opholdt Hertug Abel sig i Kjøbenhavn (apud Commannafanth), da han udstædte et Beskyttelsesbrev for Esrom Kloster [3]).

Kristoffer den Første fik straks efter sin Regeringstiltrædelse at føle, at han ikke havde Roskilde Biskop til Ven. 1252 søgte han at indtage Skelskør, der af Kong Abel var pantsat til Henrik Æmelthorp, men denne gjorde

---

[1]) K. D. I. 13—15. S. R. D. I. 168, 370, II. 168, 387, 526, 630. III. 311, IV. 283. Kbhvn. i Middelaldren S. 30. [2]) Suhm X. 103--04. [3]) Thorkelins Dipl. I. 169.

et Udfald og Kongen maatte flygte. Han forlangte nu, at Biskoppen skulde aabne Kjøbenhavns Porte for ham [1]), hvilket denne nægtede. Iøvrigt kunde man ikke saa meget fortænke ham deri, da han stod paa det Parti, der ønskede at Abels Sønner skulde have været arveberettigede til Danmarks Trone, og det, at overgive Kristoffer Kjøbenhavn, var at overdrage denne en Borg, der vilde sikre ham Herredømmet i Øresund.

Man kan vel forudsætte, at Staden er genopbygget efter Lybækkernes Ødelæggelse, da den 1254 fik den ældste saakaldte Stadsret, ved hvilken dens Forhold til Biskoppen nærmere bestemmes [2]); formodenlig har Borgerne søgt at erhverve sig en kommunal Selvstændighed, der ikke stemte overens med Bispestolens Interesser, og som fra dennes Side fremkaldte Vedtagelsen af en fælles Overenskomst. Snart truedes Staden igen af et nyt fjendtligt Angreb. Under den haarde Strid mellem Kristoffer I og Erkebiskop Jakob Erlandsen var nemlig den norske Konge Haakon Haakonson optraadt som Kongens Fjende, og navnlig gjorde han 1256 et Hærtog mod Halland. Kristoffer vilde ikke slutte Fred med ham, uagtet Sæland, Laaland og Skaane var i Oprør, idet de saakaldte Kotkarle (Fæstebønder og Smaafolk) rasede mod de gejstlige og verdslige Herrer. Næste Aar udbød Haakon Leding over hele Norge, sejlede ind i Øresund og lagde sig 26. Juni uden for Kjøbenhavn i Rævshaledybet, hvilket vakte stor Forfærdelse. 29. Juni kom Kongen til Kjøbenhavn ledsaget af Erkebiskoppen, Fyrst Jermer af Rygen og flere Stormænd, og Haakon gav en Frist af 6 Dage, i hvilken han vilde føre Underhandlinger, inden han skred til Angreb. Den personlige Forhandling mellem Kongerne førte til et ønskeligt Resultat, idet de efter nogen Vaklen ikke

---

[1]) S. R. D. V. 595: Item quod non intromisit eum in Kopmanhawen post pugnam de Skelfiskør. Jfr. Suhm X. 221. [2]) Kbhvn. i Middelaldren S. 64—65.

alene sluttede en Overenskomst, men endog et Venskabs- og Forsvarsforbund. Dette Udfald, siger Haakon Haakonsons Saga, behagede alle, undtagen Erkebiskoppen og Fyrst Jermer. Haakon gik i Land og drak med Kristoffer i hans Telt og denne var næste Dag Gæst paa den norske Flaade, ja der blev et saa fuldkomment Venskab, at den danske Konge sagde, at han vilde være Haakon i Søns Sted, medens denne lovede at være som en Fader imod ham, og i Fremtiden vilde de gensidig hjælpe hinanden imod alle Fjender [1]). 8. Juli var Kristoffer endnu i Kjøbenhavn, da han i Frue Kirke i Erkebiskop Jakobs, Biskop Peder Bangs og mange andre ansete Personers Nærværelse stadfæstede Oprettelsen af S. Klara Kloster i Roskilde [2]).

I disse Aar var Stemningen i Kjøbenhavn, ligesom overalt i Riget, vistnok meget urolig, og at man ikke ubetinget var tilfreds med det gejstlige Herredømme viser det Overgreb, Borgerne begik, idet de hængte en Degn paa hans Dørstolpe; han havde rigtignok begaaet Røveri, men der blev alligevel 1258 paalagt Gerningsmændene en haard Bod [3]). Sidstnævnte Aar holdt Erkebispen et Koncilium i Kjøbenhavn, hvor han bandsatte alle Gejstlige og Verdslige, som paa nogen Maade søgte at lægge Hindringer i Vejen for den berygtede Vejle Konstitution, ifølge hvilken hele Landet skulde belægges med Interdikt, hvis nogen Biskop blev fængslet eller led anden voldelig Medfærd. Forholdet mellem Kongen og Gejstligheden var da i højeste Grad spændt, og den sidste mente med Rette at den verdslige Magt havde Midler nok til at hævde sin Myndighed, hvor imod den selv

---

[1]) P. A. Munch: det norske Folks Historie V. 168—71. Haakon Haakonsons Saga Kap. 293. Nogen Fredslutning i Kjøbenhavn mellem Danmark og Sverrig fandt ikke Sted i dette Aar, hvilken Antagelse hidrører fra en Fejlskrivning af Hamsfort, C. Annerstedt i det Letterstedtske Nordiske Tidsskrift I. 92. [2]) S. R. D. V. 529. [3]) Se Kbhvn. i Middelaldren S. 127.

ikke havde stort andet end Bandstraalen som Værge. Dette Møde holdtes ved Mortensdagstid. Naar Arild Hvitfeld ved samme Tid lader Kongen holde en Herredag i Kjøbenhavn, i hvilken Erkebispens og flere Biskoppers Fængsling blev besluttet, da er dette sikkert en Misforstaaelse med Hensyn til Stedet [1]). 5. Februar 1259 fængsledes Erkebispen Jakob Erlandsen, og Roskilde Biskop Peder Bang forkyndte i Henhold til Konciliets Bestemmelse 9. Februar Interdikt over hele sit Stift fra Kjøbenhavn (apud civitatem Haffnyensem [2]).

Naar man betænker, hvad Interdikt betydede, var det en frygtelig Straf for dem, hvem det traf. Al Gudstjeneste ophørte, Klokkerne maatte ikke lyde, de døde maatte ikke begraves i indviet Jord, og kun engang om Ugen maatte Messe læses inden lukte Døre. Det var et Vovestykke af Peder Bang at bringe Truslen til Udførelse, ti Kongen havde Magten i Sæland, hvor han nylig havde tilføjet de oprørske Bønder et Nederlag ved Lejre Bro. Biskoppen fandt det ej heller sikkert at blive, men var dog endnu 10. Marts i Roskilde, og det var vistnok et Brev fra Kongen, skrevet i Ribe 6. Marts, hvori denne besværer sig over hans Opførsel, der bevægede ham til at rømme, og 22. Marts var han i Schaprode paa Rygen. Kongen havde nemlig sendt Roskilde Domkapitel en Skrivelse, i hvilken han undrer sig over, at Biskoppen var borte, og paalægger dette paany at aabne Kirkerne; denne Skrivelse sendtes til Rygen og Biskoppen svarede 22. Marts, at Gudstjenesten ikke maatte begynde,

---

[1]) S. R. D. V. 528: 1258 factum est concilium provinciale apud Hafniam circa festum Martini, et eodem anno bellum fuit Tostrup inter regem et rusticos. „Concilium provinciale“ har Hvitfeld I. 254 oversat ved Herredag, medens det alene kan betyde en gejstlig Forsamling, og det maa være selve Erkebispens Koncilium, der holdtes ved Mortensdagstid; efter dette maa saa Herredag være holdt i en af Kongens Byer og Erkebispens Fængsling kort efter paafulgt. Det omtalte Slag ved Tostrup var ikke Højetaastrup, men Kisserup ved Lejre. [2]) S. R. D. V. 601.

førend Erkebispen var løsladt og Kirken havde faaet sin Ret [1]). Kjøbenhavn blev derpaa besat med Kongens Tropper.

Paa Rygen var Peder Bang ikke ledig; det var let for ham i denne Del af sit eget Bispedømme, der beherskedes af den danske Konges Vasal, Fyrst Jermer, som i lang Tid havde staaet i nøje Forbindelse med den højere misfornøjede danske Gejstlighed, at bevæge Fyrsten til med væbnet Magt at forsøge paa at give ham sin Bispestol tilbage. Jermer havde desuden et andet Formaal, nemlig at sætte sin tilkommende Svigersøn, den sønderjydske Hertug Erik, Abels Søn, paa den danske Trone.

Jermer har sandsynligvis lagt sig med en Flaade udenfor Kjøbenhavn, da det hedder, at hans Hær gjorde Landgang 18. April [2]) og at han indtog Staden den 19. eller 20. Da Belejringen varede saa kort, har Befæstningen næppe været stærk eller Forsvarerne meget mandstærke. Han brød igennem Befæstningen paa det Sted mellem Vester- og Nørreport, der længe efter havde Navnet Jermers Gab og Jermers Taarn og hvis Navn med nogen Forandring endnu bevares i Helmers Bastion [3]); Slottet faldt ogsaa i hans Hænder og blev ødelagt. Et af de senere Klagepunkter mod Biskoppen var, at uagtet han havde svoret Kongen Troskabsed, havde han dog forbundet sig med dennes Fjender og ladet disse nedbryde Kjøbenhavns Slot, overdraget Indtægterne af Bispegodset til Jermer, de holstenske Grever og andre af Rigets Fjender, ligesom han havde plyndret Roskilde Kirkes Skatkammer til disses Fordel [4]). I Henseende til Slottets Ødelæggelse er dette dog vistnok sket imod Biskoppens Ønske, da det jo tvært imod var i hans Interesse at bevare sin egen faste Borg, og det ses ogsaa af et Pavebrev af 29 Marts 1260, at han har besværet sig for Paven, der bød Biskoppen af Sverin at true med Band de Lægfolk af Ros-

---

[1]) S. R. D. V. 600—03. [2]) S. R. D. I. 246. [3]) Jfr. Kbhvn. Middelaldren S. 51. [4]) S. R. D. V. 613.

kilde Stift (nemlig Ryboerne), som havde nedbrudt Slottet, hvis de ikke genopførte det og godtgjorde Biskop Peder Bang den Skade, han havde lidt [1]). Hvorledes Biskoppen drog ind i Kjøbenhavn med den fjendtlige Hær, ser vi af et Brev, som er udstædt 1264 af Hertug Erik af Sønderjylland [2]), hvori det hedder, at han, Hertugen, og Jermer havde med en Hær trængt ind i Roskilde Stift, at han havde fundet Biskoppen i en Afkrog af hans Bispedømme, hvor han opholdt sig af Frygt for Kongen, og ført ham tilbage til hans Slot, som kaldes Køpmanhafn, men at han var uskyldig i at Hæren blev samlet og Krigen begyndt. Dette var selvfølgelig kun sandt paa den Maade, at Biskoppen ikke selv havde kommanderet Tropperne.

Kong Kristoffer har vistnok ført en Hær mod Sæland, ti 15. April var han i Taarnborg ved Korsør, hvor han udstædte et Brev, men maa være gaaet tilbage til Ribe, hvor han mest havde opholdt sig i de seneste Maaneder; her døde han 29. Maj 1259 pludselig, forgivet af Provst Arnfast. Enkedronningen opbød vel de sælandske Bønder til Landeværn, men de nedsabledes i et blodigt Slag ved Nestved 14. Juni. Det hedder i Anklageskriftet mod Biskoppen, at der faldt henved 10,000 Mand, og at Biskoppen, der ledsagede Jermer, havde sagt, at de faldne var uværdige til kristelig Ligbegængelse, hvorimod Rigets Fjender skulde have en passende Jordefærd, hvilket tilligemed flere andre Træk viser, hvorledes denne Mand, der hørte til Rigets fornemste Æt, i blind Fanatisme aldeles havde tabt Herredømmet over sig selv og forfulgte Interdiktet til dets yderste Konsekvenser. Efter dette Nederlag sattes Erkebispen paa fri Fod, men de ved Nestved faldne Bønder erklæredes paa Roskilde Landemode for faldne paa deres Gerninger som Kirkens Fjender [3]).

---

[1]) K. D. I. 22—23. [2]) Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter VI. 220. [3]) S. R. D. V. 612, 613.

En trofast Ven havde Kristoffer I i sin gamle Modstander den norske Kong Haakon Haakonson, der ikke havde glemt Forliget fra 1257. Ved Rygtet om Jermers Angreb drog han med en Flaade mod Kjøbenhavn, hvor han kom midt i Juli [1]; men da var Jermer dragen hjem. Hvis Sagaen her er paalidelig, traf han i Kjøbenhavn, der saaledes igen var kommen i Kongemagtens Besiddelse, Enkedronning Margrete. Ved Malmø tog han et Skib, som tilhørte Erkebispens Broder, og paa hvilket der befandt sig nogle Mænd, der udgav sig for Købmænd, men blev genkendte som Danske, der havde været paa Jermers Parti. Kongen lod nedsætte en Domstol af Danske, og da de blev overbeviste som Ransmænd, dømtes de fra Livet. I Kjøbenhavn meddelte Enkedronningen Haakon, at hun havde sluttet Forlig med de holstenske Grever og altsaa ikke behøvede Normændenes Hjælp, hvorover Kongen blev fornærmet og ytrede, at det var hurtigt de Danske havde skiftet Sind; dog skiltes han og Dronningen paa venskabelig Maade, idet de vesklede Gaver.

Aar 1261 var ligesaa uroligt som 1259, og Enkedronningen laa med Hæren i det sydlige Sønderjylland. Det var en af Aftalerne 1256 imellem den norske og danske Konge, at den norske Kongesøn Magnus skulde ægte Erik Plovpennings Datter Ingeborg, og nu kom en Sendefærd til Jylland forat afhente denne. Men da Dronningen svarede, at hun havde andet at tænke paa end Bryllup, aftalte Normændene med Prinsessen, der opholdt sig i et Kloster nærved Horsens, at hun skulde følge med til Norge, hvilket ogsaa skede. I de samme Dage var den svenske Birger Jarl, der selv havde bejlet til Ingeborg for sin Søn Valdemar, med en stor Flaade kommen udenfor Kjøbenhavn [2], hvorfor man i Mistillid til

---

[1]) P. A. Munch: det norske Folks Historie V. 177—79. Haakon Haakonsons Saga Kap. 261. [2]) Anno 1261 Birgerus dux Svecorum venit Kopmanhafn cum exercitu magno. S. R. D. I. 246, V, 570.

ham lod Prinsessens Afrejse foregaa i største Hemmelighed. Birger havde formodenlig i Sinde at indtage en afventende Stilling, og da Slaget paa Lohede indtraf straks efter, 28. Juli, og Dronningen og den unge Konge Erik der var blevne fangne, indsaa han at der ingen Lejlighed var til at komme Dronningen til Hjælp. Tvertimod kom han i nærmere Forbindelse med hendes Fjender, idet han paa denne Rejse traf Aftale om sit eget Giftermaal med Kong Abels Enke Mektild, medens han paa den anden Side ogsaa opnaade en Forbindelse mellem sin Søn Valdemar og Ingeborgs Søster Sofie [1]). Om Birger iøvrigt er gaaet i Land i Kjøbenhavn og hvorledes man har opfattet hans Tog her, oplyser Kilderne ikke.

1266 ordnedes først en Strid, som Graabrødreklostret i Kjøbenhavn havde haft med Staden Lybæk. Under denne Stads Ødelæggelse af Kjøbenhavn 1248 havde Graabrødrekloster, der da kun havde bestaaet i 10 Aar, ogsaa lidt Overlast, og det havde siden gjort Krav gældende paa Godtgørelse. Lybæk havde endelig givet Klostret i Kjøbenhavn og Svenborg, der ogsaa havde lidt i samme Krig, 50 Mark lybsk, hvorfor Ministeren for de danske Klostre gav Kvittering og gav Afkald paa al videre Klagemaal over de Tab, som var tilføjede Klosterbrødrene i nævnte Krig af Borgerne i Lybæk og af deres undergivne. [2]).

I Somren 1271 har Kongefamilien vistnok været i Kjøbenhavn; 23. Juli daterede Kongen et Brev fra Amager (Amak) og 2. Avgust stadfæstede Jakob, Grev Nielses Søn af Halland, en Gave fra sin Broder til Esrom Kloster; dette sidste Brev er dateret „Haffnis“ [3]).

Under Erik Menveds Krig med Kongemorderne og Norge var det atter urolige Tider i Danmark, idet de fredløse gjorde alle Kyster usikre. Det kan ikke være underkastet

---

[1]) P. A. Munch: det norske Folks Historie V. 207, 218—19. [2]) K. D. I. 23—24. [3]) Regesta Dan. Nr. 1199—1200.

Tvivl, at Kjøbenhavn i disse Aar har lidt baade af indre Partistridigheder og af ydre Angreb. I en Kæmpevise [1]) omtales et Tog af den norske Fribytter Alf Erlingsen mod Kjøbenhavn, der henføres til Aar 1285:

„Alf han stander i Fremmerstavn,
han ser de Koger (Smaaskibe) for Kjøbenhavn.
Kender I Alf?"

Der fortælles nu, at han tog 9 rostokske Koger og førte dem til Norge, men det ses ikke at han har tilføjet Byen nogen Overlast. Af sikrere Beskaffenhed er Krønikernes Efterretning om den norske Kong Erik Præstehaders Angreb. 1289 stak han i Søen fra Tønsberg og sejlede 6. Juli ind i Øresund, afbrændte Helsingør næste Dag og drog mod Kjøkenhavn, hvor han lagde sig i Rævshaledybet. Borgerne var imidlertid i Forsvarsstand, hvorfor han intet Angreb turde gøre, men hærjede Hven og Amager og blev en Maanedstid liggende udenfor sidstnævnte Ø, medens han gjorde et mislykket Anfald paa Skanør i Skaane. Den 6. Avgust lettede han Anker og hærjede derpaa Møn og Falster, men vendte hjem gennem Storebelt [2]). Byen slap saaledes for en rigtig Belejring, men man fik ved denne Lejlighed Øjet op for, at Fæstningsværkerne var i en ringe Stand, hvorfor Borgerne tog fat paa Opførelsen af en Mur med Taarne omkring Byen, der angives at være opført 1290 og af hvilken det i Maj 1878 nedrevne Taarn, der ved Voldens Sløfning var fundet udenfor Larslejstræde, sikkert var en Levning [3]).

I April 1294 saa Kongen sig nødsaget til at fængsle Erkebiskop Johan Grand, og kort efter var han i Kjøbenhavn, idet han 7. Juni takkede Borgerne, fordi de havde víst sig tro i hans Tjeneste og afvist hans og Rigets Fjenders talrige

---

[1]) S. Grundtvig: Danmarks gamle Folkeviser III. 434. [2]) S. R. D. I. 248. P. A. Munch: det norske Folks Historie VI. 159—61. [3]) Jfr. Kbhvn. i Middelaldren S. 51.

Angreb, ligesom de havde tilsagt lignende Tjeneste i Fremtiden; til Gengæld lovede han, at naar de skulde komme til at fængsle hans Fjender eller fratage dem deres Gods, vilde han holde dem skadesløse for hvad de kunde komme til at lide i den Anledning [1]). Formodenlig var Borgerne i det hele ikke ret vel tilfredse med deres gejstlige Herre, Biskoppen i Roskilde, der holdt dem stramt i Tøjlerne og ikke indrømmede en saadan kommunal Selvstændighed, som fandtes i andre Købstæder; endvidere var der vel mange, der misbilligede Gejstlighedens Modstand mod Kongemagten, og da nu Erkebispen var fængslet, kunde man muligvis have Haab om at afkaste Aaget; Ansvaret var ikke stort, ti naar Kongen og Biskoppen var Fjender, havde man nu Kongens Brev paa, at han vilde fri sine Tilhængere for Straf, om det skulde gaa galt. Det er sandsynligvis under en ved denne Tid fremkommen Strid imellem Borgerne, Biskoppens Tilhængere og fremmede Købmænd, at der er sket et Overgreb mod prøjsiske Købmænd. I et Brev af 8. Oktober udstædte Kongen nemlig et Brev, i hvilket han bevidnede, at det Anfald, som i Kjøbenhavn var foretaget paa Ejendele, der tilhørte den tydske Ridderorden i Prøjsen, ikke var udøvet af Borgere fra Lybæk eller andre slaviske Stæder, men deri var disse Stæder ganske uskyldige [2]). Mærkeligt nok gives ingen Oplysning om, hvem der har udført denne Gerning, Brevet er alene udstædt forat udfri Lybæk og de andre Stæder af Forlegenhed.

Sandsynligvis var det allerede i 1294 at der udbrød et formeligt Oprør i Staden. Biskoppen var tilstede paa Slottet, da han hørte Stormklokkernes Lyd og saa Borgerne samles ved Stranden med truende Fagter; der omtales ogsaa Voldshandlinger, der sandsynligvis har bestaaet i Overlast mod dem, som søgte at stanse Oprøret. Slottet laa da paa en lille Holm, der ikke var forbunden ved Broer med Staden,

---

[1]) K. D. I. 60. [2]) K. D. I. 60—61.

og var ikke saa let at komme til. Paa Stranden opstilledes Blider, der skød skarpe Pile derimod, men uden at kunne udrette noget. Om Natten holdt Oprørerne Raad paa Nikolaj Kirkegaard, der vistnok da gik lige til Stranden, og næste Dag holdt man Møde paa Raadhuset og opsatte et Klageskrift til Kongen mod Biskoppen, af hvem man altsaa har følt sig krænket ved en bestemt Lejlighed. Da det udtrykkelig berettes, at man derpaa holdt Gildelag, som Biskoppen udtrykkelig havde forbudt, ligger det nær at antage, at det navnlig er dette Forbud, som man har fundet for haardt, da Landets andre Købstedborgere maatte slutte sig sammen i Lav og Gilder, som dem selv lystede.

Desværre hører man intet om, hvorledes Oprøret dæmpedes, men næste Aar var Biskoppens Myndighed over Borgerne saa stærk som nogensinde, idet disse endog alle ved et Forlig erkendte Biskoppens Ejendomsret over Byens Grund, saaledes at enhver Borger i Fremtiden maatte yde Jordskyld til ham, der fik Forkøbsret til enhver Ejendom, som skulde gaa ud af Familien. Kongen har hverken kunnet hjælpe Borgerne til at blive fri for Biskoppens Herredømme eller endog blot indfri sit Løfte om at holde dem skadesløse for Følgerne af deres Angreb paa hans Fjender [1]).

I Maj Maaned 1294 holdtes et Fredsmøde i Kjøbenhavn forat mægle Forlig mellem Danmark og Norge, ved hvilket sandsynligvis Erik Menved var tilstede; i alt Fald mødte den rygiske Fyrst Vitslav paa hans Vegne. Ogsaa 1299 holdtes her et lignende Fredsmøde [2]).

I Sommermaanederne 1299 stævnede den pavelige Legat Isarnus Kongen og Erkebispen for sig i Kjøbenhavn, hvor begge Parters Indlæg drøftedes. 2 af disse Møder holdtes i Degnegaarden og et i Kannik Asser Galles Gaard [3]).

---

[1]) Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 31—32. [2]) P. A. Munch a. St. VI. 217, 317. [3]) S. R. D. VI. 360, 365, 372.

Det 13de Aarhundrede viser saaledes Kjøbenhavn som et vigtigt Punkt i Riget. Fjendtlige Angreb rettes stadig mod Staden; de nordtydske Stæder anser den allerede 1248 for en saa betydelig Medbejler til Handelen i Øresund, at de aldeles lægger den øde; de danske Konger tragter alle efter at faa den tilbage til Kronen, og dens Beliggenhed viser sig saa heldig, at vigtige Møder kan afholdes her. Selve Byen er endnu kun af ringe Folketal; vel synes dens Omfang ved Aarhundredets Slutning i det væsenlige at være det samme som det fandtes i Kristian IV's Tid, men Bebyggelsen var kun liden udenfor den Del, der laa omkring Gammeltorv. Kun paa Markedets Tid udfoldedes større Liv blandt Stadens Borgere, naar de fremmede Købmænd samledes i Boderne ved Nikolaj Kirke, paa Bremerholm og langs Stranden, og naar Fiskerne aflossede deres rige Ladninger. Udenfor denne Tid har Borgerne næppe taget stor Del i den almindelige Handel, men det politiske Liv har dog ogsaa blandt dem til sine Tider strømmet frisk, og naar Rigets Fjender lagde sig udenfor Havnen, har Borgerne ikke vægret sig ved at forsvare deres Stad med Vaaben i Haand. Ogsaa naar det gjaldt Fædrelandets Interesse ligeoverfor den Gejstlighed, der ofte, verdslig set, optraadte som dets Fjender, stod Borgerne sikkert paa Kongens Side, til hvem de ønskede at overgive deres Sted. Deres egne Interesser maatte ogsaa netop lede dem til denne Side, ti Biskoppens Herredømme var despotisk og indrømmede saa faa Friheder som muligt, medens de under Kongens Regering vilde opnaa samme Friheder som andre Købstæder, en blomstrende Handel, kommunal Selvstyrelse og Associationsfrihed. Iøvrigt fremstiller Kilderne os meget lidet om de indre Tilstande. Af gejstlige Stiftelser fik Staden i Løbet af Aarhundredet, foruden Domkapitlet ved den gamle Frue Kirke, endnu 3 Sognekirker, St. Peders, St. Klemens og St. Nikolaj, 1238 et Graabrødrekloster og i Aarhundredets sidste Aar Helligaandshus, et Plejehus for Syge, ligesom St. Jørgens Hus udenfor

Staden ogsaa var til dengang. Flere Klostre fik Staden ikke førend mod Slutningen af Katholicismen, hvilket tyder paa at den først mod den Tid eller efterat den var bleven Residensstad, som Købstad betragtet, har opnaat nogen større Betydning. Det var egenlig kun Frygten for, hvad den kunde blive, naar den kom i Kronens Eje, der fremkaldte Lybæks Had og gentagne Forsøg paa Ødelæggelse.

Det ny Aarhundrede blev ikke roligere for Kjøbenhavn end det foregaaende. Under 1306 fortæller Hvitfeld efterat have omtalt Normændenes Angreb paa Taarnborg ved Korsør: „Samme Aar forsøgte de Norske deres Lykke for Kjøbenhavn, men bleve tilbageslagne og finge ingen Landgang.“ Herom har andre Kilder intet, saa Hvitfelds Fortælling maa staa ved sit Værd.

Den langvarige Krig med Norge nærmede sig dog sin Ende; 29. Avgust 1308 sluttedes Fredspræliminarierne i Kjøbenhavn og næste Sommer 1309 den egenlige Fred ved Breve, udfærdigede af begge de stridende Konger 1. og 17. Juli, ogsaa i Kjøbenhavn, ved hvilken Lejlighed en Mængde norske Stormænd var tilstede; hvem de danske var, vides ikke. 3 Dage efter udstædtes ogsaa her Fuldmagt, i Kong Eriks og den svenske Kong Birgers Nærværelse, fra den norske Hertug Magnus (senere Kong Magnus Smek) til Biskoppen af Viborg, Provst Johannes i Odense og den danske Adelsmand Ingvar Hjort til paa hans Vegne at fæste den norske Kong Haakons Datter Ingeborg. Den norske Kong Haakon opholdt sig ogsaa her i længere Tid [1]).

1313 nærmede Krigen sig atter til Kjøbenhavn, ti i dette Aar afbrændte en af de nordtydske Stæder udrustet Flaade Helsingør, Amager og Skanør, og samme Aar har en Bondeopstand hærjet Sæland, idet gamle Krøniker fortæller: „Kongen lod mange Bønder hænge ved Kjøbenhavn [2])“.

---

[1]) P. A. Munch: det norske Folks Historie. VI. 499—501, 508—21, 541, 545. [2]) S. R. D. I. 190. II. 176, VI. 222, 520.

Af et Kongebrev af 17. Maj 1319 skulde man antage, at Kongen da var i Besiddelse af Kjøbenhavn, idet Borgerne sættes i Forhold til Kongens Foged i Henseende til Told, hvilket ikke kunne ske, hvis Biskoppen havde Staden og Slottet i Besiddelse. I saa Fald har Biskop Olav i Roskilde, under Erik Menveds Strid med Erkebiskop Esger Jul og Hertug Kristoffer, godvillig overdraget ham Staden i nogle Aar til Rigets bedste, hvilket i alle Fald maa være ophørt ved Kongens Død 13. Nov. samme Aar [1]).

Den sønderjydske Hertug Valdemar, der 1326 ved Grev Gerts Hjælp blev hyldet som Danmarks Konge, var 4. Juli i Kjøbenhavn sammen med de holstenske Grever Gert, Johan og Adolf og stadfæstede der Borgerne i Stralsund, Greifsvalde, Anklam og Demmin deres gamle Handelsprivilegier. Dagen efter var han i Roskilde. 6. April 1328 var han her igen, da han tog Sorø Kloster under sin Beskyttelse. Samme Dag var Hertug Knud Porse af Halland og Samsø ogsaa tilstede her [2]). Ved den Tid nærmede Valdemars Kongedømme sig Enden, han frasagde sig Riget først i 1330, men allerede 1329 var Kristoffer II vendt tilbage. 21. Sept. sidstnævnte Aar var denne i Kjøbenhavn, men, som det i Kjøbenhavn i Middelaldren S. 33 udførligt er omtalt, havde hans Halvbroder Grev Johan af Holsten bemægtiget sig Kjøbenhavn som Pant for tilgodehavende Penge.

Sammesteds S. 34—35 er det ogsaa fortalt, hvorledes Valdemar Atterdag sfter sin Tronbestigelse 1340 næste Aar fik en formel Ret til Kjøbenhavn ved, at Biskop Jens Nyborg overdrog ham den paa 2 Aar, hvorefter han igen pantsatte Kjøbenhavn og andre Dele af Riget til tydske Adelsmænd, blandt hvilke Markvard Stove den ældre nævnes. Disse maa atter have overdraget dette Pant til en anden, ti i den Del af

---

[1]) K. D. I. 66—67. [2]) Regesta 1986, 1987, 2042, 2043.

den gamle svenske Rimkrønike, der er forfattet 1452, forekommer følgende [1]):

„End vare de Danske skyldige dessen
en som hed Konrad von Plessen
at betale i kølnisk Vægt fri
Tretusinde lødig Mark og femti.
Han havde derfor til „Borga“ (Borgen)
Købmannehavns Hus og Gorgha (Gurre),
Roskilde to Herred [2]) (Dele) og Bytaarnet ved Købmannehavn,
og disse efterskrevne tre Herreder ved Navn
Sømme Herred og Lille Herred
og Tune Herred [3]), disse tre er det.“

Dette Pant overdrog Plessen til Kong Magnus Smek, der 1343 overlod Kjøbenhavn med hvad han havde vesten for Øresund til Valdemar Atterdag for 7000 Mk. rent Sølv.

Uagtet den formelle Ret saaledes var vandret over paa forskellige Hænder, vedblev de holstenske Magthavere at holde Kjøbenhavn besat og Kongen kunde kun vinde den ved Vaabenmagt. Den svabiske Adelsmand Frederik von Lochen, der 1340 fulgte med Valdemar ind i Danmark i Spidsen for en Skare Brandenborgere og Bayrere og kort efter blev hans Marsk, drog efter det uheldige Slag ved Kalundborg 1341 tilbage til Tydskland, hvor han traadte i Forbindelse med Lybækkerne, der var forbitrede over Holstenernes Plyndringer, og trængte gennem Holsten til Dänischwold, hvorfra han sejlede til Sæland og drog imod Kjøbenhavn. Det ovenfor omtalte Taarn blev da belejret af Kongens Tropper [4]), men tilkomne svenske Hjælpetropper havde gjort disses Stilling vanskelig. Da nu Frederik von Lochen kom til med friske Folk, har Besætningen gjort et Udfald og det kom til et Sammenstød udenfor Byen 26. Juni 1342, hvor v. Lochen vandt en fuldstændig Sejr ved Blidebro. Denne

[1]) Klemmings Udgave af Svenska Medeltidens Rimkrøniker I. 172.
[2]) Maa være Fejlskrift for Dele, da Kongen ejede $^3/_4$ af Roskilde, Biskoppen $^1/_4$ (S. R. D. VII. 68). [3]) Rettet fra Sæme, Kille og Tyme Herred. [4]) P. A. Munch a. St. 2. Hovedafd. I. 274.

er beskreven af en østerrigsk Digter Peter Suchenwirt, men uden at der iøvrigt gives nærmere Oplysning om Slagets Gang eller særegne Lokaliteter:

„Man hørt von den Galandern
gar wenig süsses singen,
nur die scharffen Klingen
die gaben auf den Helm Klang“ [1])

En samtidig Krønike [2]) nævner som Anfører for Modpartiet Markvard Stove den yngre, Høvedsmand paa Vordingborg, der maatte flygte, og omtaler svenske Hjælpetropper.

Blidebro nævnes kun denne ene Gang og var sandsynligvis en Bro udenfor Vesterport over Afløbet af St. Jørgens Sø, da den maa have været i Stadens umiddelbare Nærhed; den havde selvfølgelig sit Navn af Datidens Skyts og var formodenlig beskyttet af en Blide.

Ved dette Slag omtales vel Besætningens Nederlag, men selve Kjøbenhavn blev ikke indtaget. Umiddelbart efter er det, at Magnus Smek overtog den i Pant, men Markvard Stove den yngre vedblev paa Holstenernes Vegne at være den faktiske Besidder. Det ses i alle Fald af en paalidelig Krønike [3]), at 1346 overvandt en af Kong Valdemars Mænd Albert von Oost Markvard Stove i Kjøbenhavn, og at denne holdtes fangen paa Slottet, indtil han undveg næste Aar. Da han blev holdt fangen, maa Sagen have drejet sig om andet end et personligt Mellemværende og Kampen har ikke været en Tvekamp [4]), men har angaaet Besiddelsen af Kjøbenhavn og været en virkelig Indtagelse. Denne er sket tidlig paa Aaret, ti 18. April var Kongen her, ligesom han ogsaa opholdt sig her 15. Avgust [5]).

---

[1]) Historisk Tidsskrift 4 R. V. L. 16—17. De fleste Krøniker (S. R. D. V. 458. VI. 254, 294) siger at Slaget stod i Kjøbenhavn (Hafnis), men Kjøbenhavns Kapitels Nekrologium (K. D. II. 12) har juxta Blithebro. [2]) S. R. D. VI. 524. [3]) S. R. D. VI. 525. [4]) in certamine singulari in Hafn. Krøniken i S. R. D. VI. 254 har læst disse Ord galt som in coenobio Hafnis. [5]) Regesta 2272, 2276, 2277.

Den Tilstand, hvori Byen nu havde været i en Snes Aar, var næppe misundelsesværdig. Det ses af en Mængde Klager fra tydske Stæder, navnlig Greifswalde, Rostok og Stralsund, hvorledes Markvard Stove den ældre og Markvard Stove den yngre, der betegnes som hins Farbroder, udplyndrede og fortrædigede de fremmede Købmænd, der kom til Danmark, og flere Gange omtales Udplyndringer i Kjøbenhavn udførte baade af Markvarderne selv og deres Befalingsmænd, navnlig Heyne Hund Brokdorf, Eggert Brokdorf og Woldenberg. Hvorledes Stadens Forhold har været under disse fremmede Magthavere, derom tier Kilderne, men hele Danmarks Klage gav sig tilkende i de bekendte latinske Vers, der begynder saaledes:

Geme, plange mæsto more
Dole rosa Dacia ɔ:
Suk og klag med sorgfuld Mine
Kummerfulde Danmarks Rige,

og giver en ynkelig Beskrivelse af de tydske Herrers Voldsherredømme, de tydske Sæders Indtrængen og Folkets Forfald.

Uagtet Kjøbenhavn saaledes i lang Tid saa godt som var en fremmed By, stadfæstede dog Kong Valdemar Bogerne 1341 alle de Friheder og Naadesbevisninger, som de havde modtaget af hans Forgængere, hvad enten de havde Brev derpaa, eller ikke; han lægger til, at det er til Tak for den Redelighed og Uforsagthed, som Raadet og alle Borgerne havde víst imod Kongen og hans Tilhængere [1].

I de følgende Aar opholdt Kongen sig her af og til, saaledes 24. Juni 1347 og 3. Maj 1348 [2].

Det nævnes flere Steder, at Kjøbenhavn 1362 blev ødelagt af Hansestæderne, men dette er en Forveksling med hvad der foregik 6 Aar efter [3].

---

[1]) K. D. I. 78. [2]) Regesta 2299 og 2309. [3]) Ogsaa nævnes 1361 (S. R. D. I. 134. VI. 226), men disse ny Kilder har ingen Værd i saa Henseende; gamle samtidige Krøniker kender ikke denne Ødelæggelse. Se herom P. A. Munch 2. Hovedafdeling. I. 7[illegible]

Det var imidlertid ikke langt fra at Kjøbenhavn dog 1362 var bleven Krigsskueplads. Lybæk, der havde været Valdemar Atterdags Forbundsfælle ved Samlingen af det danske Rige, følte sig haardt skuffet ved Kongens ringe Taknemlighed i Henseende til Handelen paa Skaane, og da Valdemar 1361 havde ødelagt Visby paa Gulland, blev Lybæk med de andre Hansestæder hans aabenbare Fjende, der i Foraaret 1362 sendte en stærkt udrustet Flaade ind i Øresund. Dennes Maal var egentlig Kjøbenhavn, men da man ventede en svensk-norsk Flaade, vendte man sig først mod Helsingborg, som blev belejret i 12 Uger, uden at den svenske Konge sendte Hjælp, og da Kong Valdemar fratog Hansestæderne 12 store Skibe, fulde af Proviant og Krigsmateriel, maatte den øvrige Flaade vende hjem med uforrettet Sag. Den lybske Høvedsmand, Hr. Johan Wittenborg maatte bøde med Livet, men et senere lybsk Sagn har saaledes forvansket Omstændighederne, at det lader ham erobre Kjøbenhavn, hvor han blev saa indtagen i Dronningen, at han gav hende Bornholm for en Dans [1]).

Den 9. April 1363 foregik en i sine Følger vigtig Begivenhed, idet Kong Valdemar højtideligholdt sin 10-aarige Datter Margretes Bryllup med den norske Kong Haakon [2]). De var allerede blevne trolovede i Kjøbenhavn i Foraaret 1359 med stor Højtidelighed i Overværelse af de højeste gejstlige og verdslige Stormænd, hvor Haakon med sin Fader Kong Magnus Smek og dennes Dronning Blanche allerede ifølge en Aftale med Valdemar skulde have indfundet sig i Julen, hvilket dog ikke blev til noget. Haakon nødtes imidlertid 1361 til at hæve Forlovelsen med Margrete og maatte forlove sig med Elisabeth, en Datter af Grev Gert i Holsten, der sidst i Aaret 1362 fra Travemynde sejlede til Kalmar

---

[1]) W. Mantels i Hanseatische Geschichtsblätter. I. 114—22. [2]) P. A. Munch: Det norske Folks Hist. 2 Hovedafd. I. 654, 655. 709, 734—35.

for at fuldbyrde Brylluppet. Men Modvind drev Skibene i Land, sandsynligvis paa Bornholm, hvor Erkebispen af Lund holdt Bruden fast under Paaskud af, at han vilde hindre Kong Haakon i at begaa en Synd, idet Elisabeth var Margrete saa nær beslægtet at deres Ægteskab vilde være indenfor de forbudte Grader, da Trolovelse ansaas som en ligesaa nær Forbindelse som Ægteskab. Medens hun ikke kunde komme videre, sluttede Valdemar hurtig et Forbund med Kongerne Magnus og Haakon og Brylluppet stod i Hast paa Varberg i Halland, medens den egenlige Fest ovennævnte Dag holdtes i Kjøbenhavn, hvilket de islandske Annaler kalder „et stort Hof". Det antages, at Margrete fik Skaane, Halland og Bleking i Morgengave, hvilke Landskaber dog allerede var erobrede af Valdemar, men det var i saa Fald en Stadfæstelse paa hans Besiddelse af dem. Af den største Betydning for Nordens Folk blev dog dette Giftermaal derved at det blev Aarsag til Kalmarunionen. Nogle Forfattere udsiger, at under Festlighederne døde Kong Magnus's Dronning Blanche i Kjøbenhavn, men dette er urigtigt, da hun først døde flere Maaneder efter i Norge. Endnu 11. Maj var Kongen i Kjøbenhavn, hvor han fra Slottet daterede en Skrivelse til Hansestæderne, ved hvilken Lejlighed Vikko Moltke nævnes som Høvedsmand paa Slottet, hvilken Stilling han ogsaa havde beklædt Aaret i Forvejen [1]).

1368 sluttede Hansestæderne, Kong Albrecht af Sverig, Hertugerne af Holsten og Meklenborg et frygteligt Forbund imod Danmark, paa samme Tid som den nørrejydske Adel viste den Mangel paa Fædrelandskærlighed at den gjorde Opstand og derved rakte Haand til den paatænkte Deling af Fædrelandet. Man ser hvor ubehagelig Kjøbenhavns Tilværelse var for Hansestæderne i den Bestemmelse i deres Traktat med Hertugen af Meklenborg, hvem Sæland, Møn og Falster skulde tilfalde, at Kjøbenhavns Slot skulde ned-

---

[1]) Sartorius: Gesch. der Hanse II. 507, 519.

brydes og ødelægges. En Flaade sendtes nu ind i Øresund og indtog og ødelagde Kjøbenhavn 2 Maj; Helsingør, Nykøbing, Falsterbo, Skanør led samme Skæbne, Amager og en stor Del af Sæland plyndredes. I Kjøbenhavns Kapitels Nekrologium har en samtidig optegnet under 2. Maj: „1368 ødelagde Tydskerne Kjøbenhavns Stad i Bund og Grund“ [1]), og Mindet herom haves i den en halv Snes Aar efter forfattede Jordebog, der omtaler den øde Del af Staden (villa desolata) [2]). Slottet blev nu besat af de tydske Tropper og ved en Hansereces af 24. Juni bestemtes der, at hvis man kom til at rømme Sæland, skulde Slottet først nedbrydes, men hvis man vedblev at være Herre i Landet, skulde dette først ske, naar man havde faaet en anden Fæstning. Med Hensyn til Overbefalingen over Slottet, skulde Høvedsmændene for de forenede Magters Tropper kaste Lod om, hvem der skulde være Høvedsmand her. Paa samme Tid er der Tale om Betalingen for de Skibe, der var købte til at sænke i Dybet forat ødelægge Indløbet til Havnen. I en følgende Reces af 8. Oktober vedtoges det, at Slottet skulde vedblive at bestaa og fremdeles holdes besat, saaledes at enhver Høvedsmand underholdt sine Folk [3]).

Kort efter faldt imidlertid Helsingborg, inden 21. Okt., og nu holdt man det ikke mere for nødvendigt at bevare Kjøbenhavn som en fast Plads [4]); Slottet blev ødelagt, hvilket bestemt ses af en Skrivelse fra Hertug Albrecht af 11. April 1373, hvori han klager over at Lybækkerne havde sveget ham, idet de havde lovet ham alt hvad de erobrede i Danmark, undtagen alene Kjøbenhavns Slot, der skulde nedrives, hvilket ogsaa var sket, medens Hansestæderne paa den anden Side mente at han ikke havde hjulpet dem nok [5]). Straks blev Slottet dog ikke nedbrudt, ti en Hansereces af 13. Juli 1369 bestemte, at ligesaa snart der kom Underretning om,

---

[1]) K. D. II. 10. [2]) K. D. I. 109. [3]) K. D. I. 91. II. 22. [4]) Hanseatische Geschichtsblätter I. 131—32. [5]) K. D. II. 23.

at Helsingborg var indtaget[1]), skulde der ufortøvet sendes Stenhuggere til Kjøbenhavn, saaledes at Lybæk sendte 20, Stralsund 10, Rostok 8, Vismar 5 og Greifswalde 4[2]). Hvad disse skulde der er let at begribe: Slottet maatte nedbrydes, da de tydske Tropper altsaa havde en anden Fæstning ved Øresund i sin Magt, hvilket var Betingelsen for Kjøbenhavns Ødelæggelse. De stridende Parter var imidlertid kede af Krigen og 30. Nov. 1369 sluttedes Freden i Stralsund paa ydmygende Betingelser for Danmark, navnlig ved Skaanes Overdragelse paa 15 Aar til Hansestæderne; Kjøbenhavn kom derved tilbage til Kongen. Det berettes i Dronning Margretes Brev af 7. Dec. 1375, at Slottet da var aldeles ødelagt og jevnet med Jorden (solotenus prostratus et funditus demolitus)[3]); dette er altsaa sket mellem 13. Juli og 30. November, uagtet Helsingborg ikke blev indtaget denne Gang. Formodenlig er Kjøbenhavns Slot nedbrudt ved de første Forsøg paa Fredsunderhandlinger, for at det i det mindste i længre Tid kunde være uskadeligt for de tydske Interesser.

Da Valdemar Atterdag døde 1375, kom Kjøbenhavn tilbage til Roskilde Bispestol. Om det ny Kongevalg var der nu længre Forhandlinger, og da Oluf 3. Maj 1376 var bleven udvalgt til Konge i Danmark, fremkaldte dette stor Misfornøjelse hos Hertug Albrecht af Meklenborg paa hans Sønnesøn Kong Albrechts Vegne af Sverig. Da Hansestæderne imidlertid havde sluttet sig til Kong Olufs Parti, drog han i Eftersommeren med en stor Flaade til Kjøbenhavn og sluttede den 21. September 1376 et Forlig med de danske Stormænd, hvorved der forbeholdtes hans Sønnesøn en

---

[1]) Helsingborg var nemlig gaaet tabt, og blev nu belejret anden Gang (se Recesse der Hansetage II. 30). [2]) K. D. I. 91. [3]) K. D. I. 115.

Affindelse for Tabet af den danske Trone, der skulde overlades til forskellige Fyrsters Voldgift [1]).

Fra denne Tid har vi et godt Bidrag til Skildring af Kjøbenhavn i den Jordebog, som blev forfattet i Anledning af Stadens Overgang til Biskoppen i Roskilde 1375. Det er allerede paavist af J. Steenstrup, at denne Jordebog maa være forfattet efter 1377 [2]), og det kan nu oplyses, at den ikke kan være yngre end 1380; 9. April dette Aar skødede nemlig „Georgius Hynsch" til Præsten Hr. Markvard en Grund sønden for Oluf Redesvends Gaard i Bjørnebrogade, men i selve Jordebogen betegnes førstnævnte, der rigtignok der kaldes Gødechinus Hincesson, endnu som Ejer af Gaarden ved Siden af Oluf Redesvends; vi kan altsaa nu bestemme Jordebogens Tilblivelsestid som Aarene 1377—80 [3]). Hvad

---

[1]) Suhm IV. 500—03. En klar Oversigt over Forholdene ved det danske Tronfølgervalg findes i Hist. Tidskr. 4 R. V. L. 1—10 af F. Krarup. [2]) Studier over Kong Valdemar Jordebog S. 48. Jfr. K. D. I. 94, IV. 14. [3]) K. D. I. 108, IV. 15. I Modsætning hertil sætter A. D. Jørgensen (Aarb. f. nord. Oldk. 1877 S. 281) Jordebogens Alder til før 18. Febr. 1374; en Grund, der i Jordebogen (K. D. I. 99) siges at tilhøre Kristi Legems Alter, nævnes nemlig i et Brev af nævnte Dag (K. D. IV. 13) som henlagt til S. Peders Alter. Det siges imidlertid ikke, at Kristi Legems Alter da blev forandret til S. Peders Alter, men at den nævnte Grund oprindelig var skænket til at bekoste Fakler, der hvert Aar paa Kristi Legems Dag skulde bæres i Procession foran Herrens Legeme; den var netop ikke givet til noget Alter; dog bestemte nu Giverens Arvinger, at den skulde henlægges til nævnte S. Peders Alter paa Korets Nordside. Dette Alter kaldes imidlertid i Udskriften paa Brevet Hellig tre Kongers Alter ligesom i Kapitlets Necrologium (K. D. II. 13) altare trium magorum, der betyder det samme; et saadant S. Peders Alter er altsaa ikke kommet i Stand under det Navn, da der formodenlig allerede har været et andet S. Peders Alter, og man har været usikker i dets Benævnelse, hvorfor man ogsaa har kaldt det Kristi Legems Alter, paa Grund af at det første Gods, der blev henlagt dertil, havde haft Kristi Legems For-

der straks bliver iøjnefaldende ved denne Fortegnelse over Borgerne er, at saa mange udenbys Folk, der bode andensteds, ejede Grunde her, hvilket ligefrem var forbudt i Stadsretten; der er saaledes 5 fra Roskilde, 4 fra Malmø, 3 fra Køge, en fra Lund, en fra Holbæk, en fra Halmstad, en fra Hjørring, der iøvrigt baade nævnes som Arnold af Hjørring og som Arnold Hjørring; fra Landet nævnes Folk fra Solbjerg, Nærum, Hersted (2), Husum, Hvessinge, Blovstrød, Ramløse og Spangager; af disse sidste var upaatvivlelig flere Adelspersoner, hvis Tilnavn betegnes efter deres Hovedgaarde, og paa samme Maade maa det antages at de nævnte Kjøbstadfolk var Borgere i de Købstæder, efter hvilke de nævnes, hvad der f. Ex. vides om Snefugl fra Roskilde, der et Sted ligefrem kaldes Snefugl i Roskilde (Roskildis). Af en anden Karakter er de Personnavne, hvor Hjemstavnen er bleven ligefrem et Efternavn, som Klaus Køge, Lars Nestved, Andreas Holbek, Frende Riber, Jens Skave, Jens Brønshøj, Jakob Tybjerg, Jakob Amage, Andreas Lindebjerg, Niels Baggebjerg, 2 med Tilnavnet Skoverud, Cysæmoos og flere, ligesom Per og Niels Jyde, Niels Fynbo, Peder Skaaning; disse Folk er sikkert Borgere i Kjøbenhavn, men ikke indfødte. En Mængde Navne betegner tydelig deres Jhændehaveres tydske Oprindelse: Herman Kernedorf fra Karrendorf, Henneke Griskov, Cecilia Krakows, alle fra Pommern, Henneke Grevensmølen fra Meklenborg, Hans Dulmen fra Vestfalen, vistnok den samme som Hannes Vestfaal, Hannes vam Sike fra Siggen i Holsten, Brun de Gripsvald, Bernard og Morten de Sunde (Stralsund), Hans og Jakob Lybike (Lybæk), Gotskalk de Elsyn, Rolf de Nyppen; andre

---

herligelse til Øjemed; der er efter Forf. Opfattelse intet i Udtrykkene i Brevet, der kan bevise, at der var noget Kristi Legems Alter, der 1374 omdannedes til S. Peders Alter, men der er kun et Alter, der snart havde sidstnævnte Navn og snart var opnævnt efter de Hellige tre Konger.

tydske Navne er f. E. Bennike Sudena, Hans Quatz, Gødeke Hincesøn, Heyne Rydning, Herman Trendekop, Stoltenberg, Brygow, Dubertyn, Købike Sudere, Slæbehoden, Bidekow, P. Lindo, Svartekop, Bøbelkow, Røthger, Talike, Klavs Mulsov. De sidstnævnte har formodentlig mest været Købmænd; af andre Navne findes flere, der tilkendegiver Livsstillingen, saaledes nævnes 2 Kræmmere Røthger og Aage Institor, en anden Kræmmer er formodenlig Hemming Peber. Ved en Handelsplads var det nødvendigt, at der var en Vejerbod, og den der forestod denne hed Verner Pundere, en anden Vejer var nok Gødeke Stenvejer, der dog ogsaa kaldes Stenvek, ogsaa nævnes Sivard Stenvek. Paa Sildemarkedets Tid behøvedes Folk til at lave Fustager til Sildene, derfor var her en Peder Bødiker, og Hakon Tollære oppebar Toldafgiften af Ud- og Indførslen. Til Indbyggernes Forsyning fandtes her 2 Møllere, en Brygger, flere Bagere. Bodil Bradrygger røgede Kød, Mikkel Alekarl fangede Aal, Niels Fleckesyl tilberedte Flækkesild, Luce Kaalkone solgte Grønsager, Hans Kirnemelk var formodenlig Mælkehandler og Didrik Krookarl holdt Beværtning. Af Haandværkere nævnes flere Smede, en Guldsmed, 2 Sporesmede, mange Skomagere og Skrædere, en Skindbereder, en Mursvend, en Sadelmager, en Rebslaar (Rebvinder), en Tømmermand (Tymbræ), en Harniskmager (Pladesudere), en Maler, en Dynemager, ja der nævnes endog en Jøde, der hed Jakob [1]). Til at gaa tilhaande ved Havnen nævnes en Driver, 2 Dragere. Om Stadens Forsvar minder 2 med Tilnavnet Skytte, Hans Blidemester, der betjente Bliderne, Datidens Voldskyts; Politiet repræsenteres af Jakob Bysven og Thord Vægter.

---

[1]) I Middelaldren nød Jøderne Begunstigelser i flere tydske Købstæder, da Pengehandel og Vexelforretninger næsten udelukkende var i deres Hænder. Vi kan ej heller undre os over Tilstedeværelsen af en saadan her. Se Maurer Städteverfassung II. 29.

For Legemets Sundhedspleje sørgede Klavs Badstuemand, der er den eneste der nævnes af denne Haandtering, uagtet Byen havde flere Badstuer, Hans Læge, og for den sidste Omsorg Tidike Dødgraver. Kjøbenhavn havde vel som sagt mange tydske Indbyggere, men den overvejende Del af Borgerne var dog dansk; dette ses af Navne som Niels Krage, Jens Gris, Bo Hest, Povl Fugl, Stud, Jens og Thorsten Ulv, Mikkel Ravn, Lars Svale, Esger Flue, Jens Blomme; eller som Peder Kerlingøre, Andreas Guldpenning, Peder Kring, Niels Langben, Jakob Mørk, Jens Puge (en lille Mand, en Nisse), Jonas Grummekarl, Jens Mand, Jonas Bing, Peder Skegge, Peder Hvid, Adam Pygh (Beg), Niels Værre, Mikkel Ganger, Jens Kniveløs, Bo Klage, Niels Drukken, Jonas Liden, Peder Galen, Bo, Jonas og Andreas Lang, Jens Ryk, Andreas Stærke, Andreas Rød, Jonas Vad o. fl.

Det er ovenfor omtalt, hvorledes her alt dengang bode flere Adelsmænd[1]); af Jordebogen fremgaar, at Gaarde ejedes bl. a. af Rigens Drost Henning Podebusk, Ridder Ootz (Albert von Oost, jfr. S. 18), Bryms (Kongens Justitiarius); flere andre Ejendomsbesiddere bar Adelsnavne, uden at vi derfor nu kan bevise at de har været det, f. E. Niels Begere, Johan og Las Frost, Mogens Jura, Broder Krafse, Las Kruse, Jens Kanne, Jens og Oluf Bagge osv.

Efter denne Oversigt over Indbyggerne, hvis Tal man næppe kan sætte til 4000, gaar vi over til at se, hvad Jordebogen lærer os om Stadens ydre Udseende. Først opregnes de 134 Grunde, der laa langs Stranden, og som ydede Jordskyld til Stadens Herre[2]); deres Udstrækning var fra Gravens Udløb i Stranden omtrent ved Farvergade, grupperede sig først omkring Ladbro og fulgte sandsynligvis langs Ladbrostræde (Kompagni- og Læderstræde, der formodenlig for en stor Del var Strandgade og saaledes ikke

---

[1]) Jvfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 205—06. [2]) Jfr. sammesteds S. 15—19.

bebygget paa den nuværende sydlige Side af Gaden. Videre omfattede disse Grunde den sydlige Husrække i Vimmelskaftet, den Del af Højbroplads, der ikke var Strand, og Østergades sydlige Husrække tilligemed de Grupper af Bebyggelse, der laa omkring Nikolaj Kirke.

Derefter opregnes Grundene norden for Vestergade, den første er Hjørnegrunden til Volden, den næste nuværende Gadenumer 28 og 30, hvilket ses af, at disse endnu yder Jordskyld til Vallensbæk Kirke, hvilken de allerede tilhørte paa Jordebogens Tid, ialt er der 20 Grunde paa denne Side af Vestergade, nu 16. Derpaa følger Grundene paa Sydsiden af Vestergade, der betegnes at ligge i S. Klemens Sogn; den 13de Grund er en Badstue, der genkendes som den saakaldte Vombadstue, hvis Beliggenhed var tæt ved Gammeltorv. Derefter følger formodenlig Grunde langs dette Torvs vestlige Side, den anden tilhører Apostelaltret og den 7de samme Alter, sandsynligvis den Residens for Kapellanen, der 1558 betegnes som liggende ved den vestre Ende af Raadhuset; de følgende 42 Grunde maa nærmest tænkes at indbefatte den sydlige og østlige Side af Gammeltorv, der vistnok var tæt bebygget, og formodenlig tillige Grunde i dettes nærmeste Omegn, idet saaledes de Jorder, der tilhørte de 3 Gilder, Jomfru Maries, Helligaands og St. Peders, formodenlig dog laa i en Sidegade; det første og det sidste var senere Lavsgilde for Skinderne og Vognmændene.

Derpaa følger Grundene i Nørregade paa denne Gades Vestside. Paa Hjørnegrunden bode Hakon Tolder, den 3die Grund derfra tilhørte Kristi Legems Alter (se foran S. 24 Anm.) og den 7de derfra laa ved S. Peders Kirkegaard, den 13de Grund derfra laa ved Nørreport, nu findes 26 Grunde paa samme Strækning. Paa Nørregades østre Side nævnes derefter 18 Grunde fra Porten til Gammeltorv, den 12te laa nærved Skolen, der vides at have ligget mellem Frue Kirke og Klædeboderne; den anden Grund derfra, der tilhørte Apostelaltret, har 5 Boder, i hvilke der bode Skomagere og andre

Haandværkere, og laa lige overfor den foran nævnte Grund, der tilhørte Kristi Legems Alter, derfra er 4 Grunde med 9 Boder, den sidste nærmest Torvet tilhørende Frue Kirke[1]).

Jordebogen begynder nu med Husene paa den nordlige Side af Klædeboderne fra Torvet af; den 13de Grund betegnes i et andet Dokument som den østligste i Klædeboderne[2]). De dernæst følgende 19 til 20 Boder indeholder bl. a. Kræmmerboder og er formodenlig den sydlige Side af Gaden Klædeboderne; af et Brev fra 1492 ses, at da bode en Kræmmer i det sydlige Hjørnehus mellem Torvet og denne Gade; hvis man tør slutte fra Forhold 100 Aar efter, har Kræmmerboderne altsaa gaaet op mod Torvet. De følgende 16 Grunde betegnes dels som Jorder dels som Gaarde, og da de sidste sikkert vides at ligge i Afstand fra Torvet, maa man antage, at da Jordebogen ophørte med at nævne Klædeboderne, begyndte den igen fra Torvet af med den anden Husrække, især da den sidste Grund tilhørte Maas Skomager og betegnedes at ligge nær ved Sudervraa; men Maases Gaard betegnes i andre Dokumenter som liggende i Tydskemannegade og blev 1434 givet til Skomageraltret i Frue Kirke; den laa „sønder paa Gaden", hvormed vel menes, at

---

[1]) Af et Dok. af 1464 (K. D. II 118) ses, at de 6 Boder nærmest efter Apostelalterets Gaard da var blevne 1 Gaard, og at Frue Kirkes Gaard var Hjørnehuset. [2]) Det nævnes andensteds, at Anders Holbek ejede den yderste Bod i Klædeboderne, og da han ogsaa ejede den, der laa nærmest ved Hjørnegrunden mod Torvet, har A. D. Jørgensen (Aarb. f. n. Oldk. 1877 S. 283) ment, at det var den, der forstodes ved den yderste. I Kapitlets Nekrologium (K. D. II. 16, 20) siges den nemlig at ligge „in angulo australi", i hvilket Udtryk der er en Tvetydighed, da australis baade kan betyde østlig og sydlig. Klædebodernes Beliggenhed er imidlertid efter Forf. Skøn saa afgjort i Øst og Vest, at der ikke med Jørgensen kan være Tale om noget sydligt Hjørne, der vilde forudsætte en ganske anden Retning af Gaden, da vi her kun kan tale om den Frue Kirke nærmeste Husrække. Det ligger da ogsaa langt nærmere at

den laa paa den Side af nuværende Skovbogade, som vi nu vilde kalde den vestlige[1]).

Derpaa gaas over til Tydskemannegade, hvor den første Grund betegnes som liggende ved Raadhuset, hvilket vi ikke kan finde nogen anden Plads til end paa Grunden mellem Skindergade og Skovbogade[2]), og der medtages nu Husrækken paa Skovbogades Østside og Vimmelskaftets Nordside, hvilke da udgjorde én Gade, der vistnok ikke dannede det skarpe Hjørne mod hinanden som nu; den 26de Grund var Kødmangerboderne[3]); den 8de Grund derfra betegnes som liggende ved Klostret, og vi er derved komne ind i Klosterstræde; den 8de Grund derfra igen tilhører Helligaands Hospital, hvorved vi sandsynligvis igen er komne til nuværende Amagertorv; med den 11te Grund derfra er vi naat til Bjørnebrogade, nu Købmagergade; der springes saa over denne og begyndes med dennes Hjørnegrund til Østergade, der var en Grund, der tilhørte Drosten Henning Podebusk; med den 18de Grund er der naat til den røde Port, hvilken maa forklares som Østerport[4]).

---

lade Jordebogen tage sit Udgangspunkt fra Torvet end fra Skovbogade.

[1]) K. D. II: 63 IV. 31, 367. [2]) Grundene til at søge Raadhuset paa ovennævnte Sted er udviklet i Kjøbenhavn i Middelaldren S. 93—94, og efter Forf. Betragtningsmaade er der ingen Anledning til at fravige denne, uagtet A. D. Jørgensen fra sit Standpunkt mener at burde søge det ved Gammeltorv (a. St. 287—88). [3]) Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 141. [4]) Da H. Podebuskes Jord senere begynder Bjørnebrogades østlige Side, maa Rækkefølgen være som foran er fremsat og ikke opad denne Gades Vestside, som Jørgensen vil (a. St. S. 285—86), idet han vil have Rødeport forklaret som Porten til Helligaandshus. Om flere af de forudgaaende Grunde vides, at de laa i Nikolaj Sogn, men der er dog mere Grund til at antage, at Amagertorvs Nordside hørte dertil end med Jørgensen (a. St. S. 285) at lade Jordebogen springe over Gaden, og som Følge deraf gjøre Færgebrostræde til et med Bjørnebrogade.

De følgende Grunde synes at være spredte; der nævnes saaledes en Badstue, der vistnok har ligget i Klosterstræde, en Kaalgaard til Slottet, formodenlig en af de store øde Grunde omkring Gammelmynt, igen en Gaard nærved Bjørnebrogade, en Jord tilhørende Helligaands Hospital, en Grund nærved Degnens Gaard, altsaa tæt ved Frue Kirke, Katrine Alters Jord, vistnok den i Kannikestræde [1]), en Have tilhørende Biskoppen, en Grund ved Byens Rende og Rosengaarden, hvilket tyder paa at nævnte 63 Grunde, med Undtagelse af de allerførste, har optaget Gaderne om Frue Kirke og Bjørnebrogades vestlige Side samt den store ubebyggede Rosengaard i Byens Nordende; der nævnes bl. a. en Jord tilhørende Klostret. At Bjørnebrogade er ment, og saaledes at Rækken er fulgt fra nord til syd, ses formodenlig ogsaa deraf, at Jordebogen straks derefter begynder med at opregne dem, der har Grunde østen for Bjørnebrogade, og straks nævner dem, der stødte op til Drost Henning Podebuskes Grund; den femte Grund laa nord op dertil. Derefter følger noget, der ser ud som et Indskud, idet der nævnes en Grund i S. Peders Sogn, men ellers maa her menes alle Ejendomme østen for nævnte Gade, idet der nævnes en Jord ved Graven, en Jord ved Graven paa Grønnegades Nordside. og derpaa 8 Jorder, formodenlig i samme Gade. Nu gaas der atter over til Egnen ved Frue Kirke, idet der omtales en Gaard ved S. Peders Kirkegaard, eu Jord tilhørende Biskoppen, formodenlig omkring Skidenstræde og Degnens Have, der har ligget i Nærheden. Med disse 44 Grunde ender Fortegnelsen over Grunde i den bebyggede Del af Staden.

Tilsidst opregnes 77 Grunde foruden St. Jørgens Hus, hvilke betegnes som liggende i den ødelagte Del af Byen, hvilken saaledes ikke er bleven bebygget siden Lybækkernes Angreb nogle Aar i Forvejen. Her nævnes en Mølle, S.

---

[1]) K. D. I. 158.

Klemens Kirkes Grav, Vestergrav, Østergrav (Vestergrav?) ved Stranden, Vestergrav ved Stranden, Stadens Vesterport, en Jord ved Vesterport norden for Gaden, hvilket viser, at det er næsten hele S. Klemens Sogn eller Strækningen mellem Vestergade, Gammeltorv og Kattesund, den daværende flade Strand, der laa øde.

Det er vel ikke nogen meget udførlig eller klar Underretning, vi faar af nævnte Jordebog, idet der er for faa samtidige Diplomer bevarede, til at vi af dem kan have tilstrækkelig Vejledning til at oplyse dens enkelte Dele og følge dens Gang i alle mindre Forhold [1]), men vi ser dog, at Egnen omkring Gammeltorv er den, der er mest bebygget og det temmelig tæt; at ogsaa Nørregade er bebygget til Nørreport, at Kannikestræde har i det mindste nogle Boliger for Kapitlets Prælater. Omkring Graabrødre Kloster og Helligaands Hus, hvilke selv havde store Grunde, Haver og Kirkegaarde, grupperede sig enkelte Bygninger, og den nederste Del af Bjørnebrogade (Købmagergade) havde ogsaa Huse paa begge Sider. En Del af Østergade havde ogsaa Husrækker, men norden for denne laa mest kun Marker og Haver, ligesom den store Grund Rosengaarden; dog nævnes Grønnegade, men det er vistnok kun en Vej mellem Kaalgaardene. Sønden for Østergade var der nogle Gaarde omkring Nikolaj Kirkegaard og ved Østergaard, den senere Vingaard, men det meste her var ogsaa ubebyggede Strækninger [2]); Vandet gik dengang højt op her til henimod Vingaardstræde. Langs Stranden var de gamle Boder blevne faste Huse, og Vimmelskaftet med dets Forbindelsesveje med Stranden var ogsaa blevet Gade; dets Gaarde gik vist alle

---

[1]) Deraf kommer det, at den udførlige Undersøgelse, som Hr. A. D. Jørgensen har foretaget af Jordebogen, leder til ganske andre Resultater end dem, jeg har kunnet udlede deraf, som det fremgaar af flere Bemærkninger ovenfor. [2]) Se Kjøbenhavn i Middelaldren S. 263—68.

ud til Strandgaden, Ladbrostræde, hvorved Grunde, der ellers nævnes som liggende ved Stranden, ogsaa indbefattede Ejendomme i Vimmelskaftet.

Husene var vistnok af forgængeligt Bygningsæmne, og der nævnes i det hele kun 3 Stenhuse, foruden Kirker og gejstlige Stiftelser[1]).

Staden havde næppe forvundet sin Ødelæggelse 1368, førend en Del af den, navnlig den nordvestlige Del, fortæredes af Ildebrand. Det hedder nemlig i en Optegnelse i Kapitlets Nekrologium, at 10. Juli 1386 brændte S. Peders Kirke med sine 2 Klokker tilligemed Frue Kirkes 4 bedste Klokker og en Del af Byen[2]).

Under Dronning Margretes Krig med Sverrig var Farvandene i Østersøen meget usikre paa Grund af Plyndrerier af de saakaldte Fetalliebrødre, der udrustedes fra Meklenborg. Der maatte en stærk Kystbevogtning til for at sikre Landet, og der er formodentlig forefaldet mange Fægtninger i Sundet. Om en saadan har vi Underretning i en Klage fra Dronningen til den prøjsiske Stormester 1393. To Skibe kom sejlende syd fra ind i Øresund, den danske Kystvagt udsendte en Snekke, der spurgte om, hvorfra de var, men istedenfor Svar affyrede de en Kanon. Nu kom der en dansk Snekke til, og der blev forlangt, at de tydske Skibe skulde stryge Segl og svare om de var Venner eller Fjender, med den Bemærkning, at var de Venner, skulde der ingen Overlast ske. Da der endnu intet Svar kom, maatte de danske tro, at de var fra Vismar og Rostok, lagde til med 4 Snekker og et stort Skib og gentog Spørgsmaalet. Der svaredes da: fra Meklenborg, den ene tydske Skipper bandt Skibene sammen, og der blev nu en haard Kamp; de tydske ikke alene værgede sig, men gik over paa det danske Skib, hvis Mandskab maatte vige fra Forstavnen til bagved

[1]) Jfr. herom i det hele Kjøbenhavn i Middelaldren paa forskellige Steder (jfr. Registret). [2]) K. D. II. 13.

Masten, men kom igen til Kræfter og trængte Fjenden tilbage til hans eget Skib med et Tab af 30 døde og saarede. De skiltes derpaa ad, de danske lagde sig igen ved Kjøbenhavn og de tydske under Dragør, hvor 3 danske store Skibe og 12 Snekker paa ny søgte dem og bemægtigede sig det ene, der var fuldt af væbnede Folk, medens Mandskabet fra det andet med Baade var rømmet til Malmø, hvor det blev sat fast. Dronningen vilde nu have disse Skibe betragtede som Prise, men fra prøjsisk Side svaredes, at de var fra Danzig og bestemte til England. Mandskabet nægtede med Ed at have raabt Meklenborg, men paastod at være overfaldet af de danske, der ikke vilde lade dem sejle i Fred, hvorfor Skibene og Godset krævedes tilbage igen [1]).

I den nærmest følgende Tid er Kjøbenhavn ikke videre fremtrædende i Historien, dog har der i Dagene 28. Avgust til 1. September 1398 været Forhandlinger mellem Dronning Margrete og Kong Erik paa den ene og Hansestæderne og den tydske Ridderorden paa den anden Side; de herom udstædte plattydske Breve er daterede Copenhaven og Kopenhafn, hvor der altsaa har været en større Forsamling af fornemme Danske og Fremmede og hvor Dronningen stadfæstede alle Hansestædernes gamle Privilegier. 18. Juni 1399 udstædte Kong Erik en Stævning til Anders Pedersen til Svanholm og Gunner Jakobsens Arvinger; denne er ogsaa dateret Kjøbenhavn [2]), men der er ikke nogen Efterretning bevaret om, hvor der kan have været Ophold for de kongelige Personer ved slige Lejligheder; sandsynligvis har der dog været en Gaard, der har tilhørt Kongehuset, ti Slottet er næppe aabnet for kongelige Gæster.

---

[1]) Recesse der Hansetage IV. 121—22, 125. [2]) Regesta 2974, 2976, 2978, 2993. Recesse der Hansetage IV. 446—61.

II. Kjøbenhavn under Kongerne Erik, Kristoffer, Kristiern I. og Hans.

Med Aar 1416 foregik en stor Forandring i Kjøbenhavns Stilling, da den fra nu af ophørte at være Bispestad, idet Kong Erik af Pommern ved Biskop Peder Jensen Lodehats Død 19. Oktober 1416 uden videre Omstændighed bemægtigede sig Byen og Slottet. Fra den Dag af gav Kronen aldrig Slip paa sit Bytte, da den nu var kraftig nok til at kunne være døv for Biskoppernes Indsigelser, der gentoges indtil Reformationen overhuggede Knuden. Hvad der i Borgernes Forhold hidtil havde været Hensyn til Biskoppen, stilledes nu lige overfor Kronen, og mange Forhold ændredes nu. Den Frygt, der i de gamle Stadsretter udtaltes for Adelige, der som Kongens Mænd kun kunde opfattes som Fjender af Biskoppens Magt, afløstes nu efterhaanden af den Omstændighed, at flere og flere af disse erhvervede sig Ejendomme i Staden, og selv den borgerlige Magistrat optog adelige Vaabenmærker, hvad den dog havde begyndt med i Bispetidens Slutning, men da var alt en længre Paavirkning sket ved at Valdemar Atterdag hele sin Regeringstid havde været Kjøbenhavns Herre. Det er ogsaa en Selvfølge, at medens hidtil vigtige Møder i Kjøbenhavn om Stadens Anliggender maa anses for meget mærkelige, idet de tydede paa, hvor uundværlig den var for Kronen, saa bliver saadanne Forsamlinger af Stormænd nu af mindre og mindre Betydning for selve Stadens Historie, eftersom den arbejdede sig frem mod at blive en kongelig Residensstad og dermed Rigets Midtpunkt. I den Retning bliver Kjøbenhavns Historie for en saa stor Del Rigets almindelige Historie, at Byens Krønike ikke vil kunne optage andet end saadanne Begivenheder, der særlig angaar dens Borgere eller i det mindste kan have gjort særligt Indtryk paa disse.

Den 28. Oktober 1422 gav Kong Erik af Pommern

[1]) Se herom videre Kjøbenhavn i Middelaldren S. 37 flg.

Kjøbenhavns Borgere vigtige Privilegier, blandt hvilke især maa nævnes den Tilladelse, at de maatte handle lige saa frit som andre Kjøbstadborgere paa Kronens Markeder og Fiskerbyer, Skanør, Falsterbo, Malmø og Dragør, og at han gav dem Toldfrihed, naar de drog til andre Markeder end Fiskemarkeder, paa hvilke Kronens Told var en af Rigets vigtigste Indtægtskilder. Endvidere gav han Magistraten den Myndighed, at dens Vedtægter, der blev indførte i den saakaldte „Stadsbog", skulde have lovlig Gyldighed for Borgerne, og tog fremdeles Staden og dens Borgere i sin kongelige Fred, Værn og Hegn „for Troskab, Villighed og Tjeneste, som Vi hidtil befundet have af dem og de og deres Efterkommere Os og Kronen og Riget i Danmark og Vore Efterkommere Konger her efter at med Troskab gøre og bevise skulle til evig Tid" [1]).

Borgernes Troskab blev snart stillet paa Prøve. Da Kongen 1425 havde indført Opkrævningen af Sundtolden ved Helsingør [2]), fremkaldtes der en stor Misfornøjelse hos søfarende Nationer, navnlig foresatte Hansestæderne sig med væbnet Magt at tiltvinge sig fri Sejlads gennem Øresund. I Somren 1427 afsendte de en stolt Flaade, der skulde skaffe Gennemgang for en rigt ladet Købmandsflaade, der paa sin Fart fra Frankrig ventedes igennem Sundet. Da Krigsskibene den 21. Juli kom hen imod Kjøbenhavn, saa man imidlertid en vel bemandet dansk Flaade ligge foran Staden. En lybsk Krønike beskriver de lybske Skibe som ragende højt over Vandspejlet og de danske som lave og uanselige. Den danske Flaade satte Sejl til og styrede imod Fjenden. Den hamborgske Borgmester raabte da til Hovedanføreren, den lybske Raadmand Tideman Sten, hvad de skulde gøre, hvortil denne svarede: „Vi vil i Guds Navn løs paa dem", og en Kanonsalve lød de Danske imøde. Det lykkedes imidlertid disse strax at omringe Hamborgerne og fange deres Borgmester Heine Hoyer. Et vel udrustet dansk

---

[1]) K. D. I. 151-53. [2]) Se Fredericias Afh. i Hist. Tidsk. 4 R. V. 1-20.

Skib løb derpaa ind imod det lybske Admiralskib, og da dette veg til Side, fulgte de andre Førerens Exempel og hele Flaaden gjorde omkring med Undtagelse af den lybske Raadmand Johan Beres Skib, der holdt Stand og erobrede det nævnte danske Krigsskib, og et andet lybsk Skib, der tog et svensk Skib, hvorom en Fane i Mariekirken i Lybæk endnu skal minde. Næppe 3 Timer efter at Hr. Tideman Sten havde forladt Sundet, kom Handelsflaaden nordfra, og dens Ladning, der vurderedes til 400,000 Mk., blev et velkomment Bytte for de Danske. Om denne Flugt sagde man spotvis, at Hr. Tideman stak Badekosten ud, og en saadan Kost blev længe en Haan mod Lybækkerne[1]).

Den Spot og Skade, som Lybækkerne her havde lidt, skulde oprettes næste Aar. Tidlig paa Foraaret samledes den hanseatiske Flaade i Vismar Dyb, bestaaende af 260 Skibe med 12,000 Mands Besætning. Den 6. April sejlede den ind i Øresund og lagde sig foran Rævshalen. Forvirringen blev stor i Kjøbenhavn. Kongen var i Sorø og var ikke til at bevæge til at forlade sine Andagtsøvelser der. Dronning Filippa, der var tilstede paa Slottet, var derimod en modig Kvinde, hun opfordrede til tappert Forsvar, ududdelte Vaaben og lovede Belønning til de tapre. Den danske Flaade laa vel i Havnen, men kun den mindste Del var udrustet saa tidlig paa Aaret, og der var intet andet Raad end at bygge en Tømmerflaade i stor Hast, der tilligemed de sejldygtige Krigsskibe lagde sig i Dybet udenfor Havnen. Det var den populære Opfattelse, at Tydskerne kom for at hente den danske Ko og at deres Skibe ikke havde anden Ballast end Salt og tomme Tønder, hvori man vilde nedlægge Kødet af det slagtede Kvæg, som de gjorde sig Haab om at gjøre til Bytte. Til Spot tog de Danske altsaa en Ko med ud paa Tømmerflaaden og opfordrede Tydskerne til at tage den, hvis de kunde. Da Indløbet nu var spærret,

---

[1]) Detmars Chronick ved Grautoff II. 46. Mantels i Hanseatische Geschichtsblätter I. 134—51.

gjorde Tyskerne ogsaa en Tømmerflaade af Master og andet stort Træ, besatte den med de største Kanoner og satte denne i Gang imod den danske Flaade. Der blev en vældig Kanontorden, ti den blev modtaget med Kugler baade fra Slottet, Skibene og Flaaden, saaledes at 200 Kanoner paa engang skal have ladet sig høre. Samtidig forsøgte Vismarerne at tilstoppe Indløbet til Havnen, idet de havde medbragt gamle Skibe til Nedsænkning, men dette mislykkedes, da Skibene kom til at ligge paa langs og ikke paa tværs i Dybet. De danske Skibe forcerede nu dette, gjorde et vældigt Angreb og Fjenden trak sig tilbage. Under Slaget laa Dronningen og hendes Jomfruer knælende omkring i Stadens Kirker og Klostre, men da det var forbi, gik hun Sejrherrerne imøde, modtog dem med Hædersbevisninger og lod de saarede forbinde. Om Aftenen var der Fryd og Glæde paa Slottet, og denne Dag, der var begyndt under ængstelig Forventning, endte med Høvedsmændenes Dans med adelige Fruer og Jomfruer. At der ogsaa har været glad Stemning tilstede omkring i Staden, kan man næppe betvivle [1]).

1429 havde Erik af Pommern udskrevet en stor svensk Krigsflaade, og det er interessant at se, at den netop stævnedes til Kjøbenhavn. Svenskerne var meget misfornøjede, de blev liggende stille hele Somren i Havnen, fortærede deres Proviant, og da de bad Kongen om Forsyning,

---

[1]) Detmars Chronik ved Grautoff II. 50—51. Hvitfeld I. 741. Den plattyske Saxo. Kristiern Pedersens Skrifter V. 472—73. I Henrik Smiths danske Aarbog (Rørdams Monumenta I. 598) fortælles dette saaledes: „1429 (!) kom atter de vendiske Søstæders Skibe i Øresund at ville været inde for Kjøbenhavn og vundet Slottet, og da de kunde ikke komme ind, fordi Kong Eriks Skibe laa der i Vejen for dem, opfyldte de nogle Skibe med Sten og sænkede dem i Dybet for Kjøbenhavn, og et af samme Skibe sank tvært for, og siden kunde Kong Eriks Skibe flyde ind til dem igennem Gabet og de andre kunde ikke komme til Kong Eriks Skibe, ti fore de hjem med stor Skade og Blusel.“

nægtede han dem dette og forbød dem paa den anden Side at drage hjem; det gik saa vidt, at de maatte sælge baade Harnisk og Klæder. Endelig fik de Hjemlov ved Mikkelsdagstid, men paa Hjemvejen blev de ved Dragør overfaldne af et Uvejr, der ødelagde de fleste af Skibene, enkelte drev over til Barsebæk i Skaane, og somme kom i Land paa Saltholm, hvor Dronning Filippa sendte dem Øl og Mad og lod dem hente med Skib til Kjøbenhavn[1]).

Da Erik af Pommern 1434 udrustede en stor Flaade mod Sverig, der led Skibbrud ved Bornholm, siges det, at den drog ud fra Kjøbenhavn[2]). At Kjøbenhavn allerede ved den Tid var bleven Rigets Flaadestation, ser vi baade heraf og af ovenanførte Beretninger fra 1428 og 1429, det er ogsaa tydeligt af den Grund, at den danske Flaade ved Hanseaternes Angreb 1428 fandtes i Havnen, en stor Del af den utiltaklet saa tidlig paa Foraaret. Af Tyskeren Michael Beheims Pejseberetning 1450 ses det ogsaa, hvorledes da Krigsskibene udrustedes fra Kjøbenhavn, idet han fortæller[3]) om sin Modtagelse hos Dronningen, og hvorledes denne fra Slottet viste ham et sejlklart Orlogsskib, med hvilket hun tilbød ham at fare til Kongen, der da var i Norge.

Erik af Pommern er bleven meget ulige bedømt, men han var næppe populær i Kjøbenhavn, tildels vel fordi han havde ladet Byen i Stikken ved Lybækkernes Angreb 1428. Gejstligheden ved Frue Kirke var ham ej heller taknemlig, fordi han havde indstiftet Psalteriet, den stadige Messelæsning, der hverken gav den Hvile Nat eller Dag. Forholdet til hans Frille Cæcilie, der havde været Tjenestemø hos den afdøde elskede Dronning Filippa, mishagede ogsaa, og det har formodenlig gottet mange i deres Hjerte at høre, hvorledes hun en Dag var bleven forhaanet. Den mægtige Ridder Hr. Oluf Axelsen, der bode i Vimmelskaftet, mødte en Dag Cæcilie paa Højbro, da hun gik fra Kirke op paa

---

[1]) Klemming Svenska Medeltidens Rimkrøniker II. 15—16.
[2]) Smstds. 51. [3]) Hist. Tidsk. VI. 322.

Slottet, og spurgte hende, om hun vilde være hans Bud til Kongen, hvortil hun svarede ja. Han slog hende da med sin Haand paa det Sted, hvor man plejer at revse smaa Børn og bad hende med grove Ord sige hans Herre Konge, at hun skulde drive ham af Danmark. Kongen tog sig dette saa nær, at han drog til Kalundborg og med Rigets kostbareste Klenodier rejste til Gulland, hvor han siden, lig de fordums Beboere af Anholt levede kristelig og nærede sig af Vrag og Røveri[1]).

1443 nævnes som det Aar, da Kjøbenhavn blev Residensstad. Det er ogsaa sikkert nok, at Kristoffer af Bayern daterede Breve fra Slottet fra Avgust til Oktober dette Aar[2]). Grunden hertil angives som den, at Slottet i Roskilde brændte og saaledes blev umuligt som Residens. Herom véd man i Virkeligheden intet, da den gamle roskildske Liber daticus vel nævner en Ildebrand 14. Maj, ved hvilken Domkirken med de fleste Boliger for Kanniker og Vikarer og „en stor Del af hele Staden“ ødelagdes, men denne, lige saa lidt som Krøniker[3]), omtaler det kgl. Slot ved denne Lejlighed; dette har vel ogsaa ligget saa isoleret, at en Ildebrand i Byen ikke har kunnet række over dets Grave og Mure. Sagen er vistnok alene den at Adgangen ad Søvejen til Roskilde var vanskelig, medens der fra Kjøbenhavn var den letteste Adgang til alle Rigets Havne. Uden Indsigelse fra Biskoppens Side kunde denne Konge selvfølgelig ej heller tiltage sig Raadigheden over Kjøbenhavn. At Kristoffer af Bayern havde Underhandlinger med Biskoppen i den Anledning, beretter Hvitfeld, hvis Ord er følgende: „Udi Kong Kristoffers Tid var handlet imellem Kongen og Bispen af Roskilde om Kjøbenhavns By og Amager til Vederlag, efterat Kronen ikke vel kunde miste samme By for dens Beliggenheds Skyld. Fire Danmarks

---

[1]) Kristiern Pedersens samlede Skrifter V. 488. [2]) Regesta 3719—21. [3]) S. R. D. III. 275.

Riges Raad, iblandt dem var Hr. Axel Pedersen (Thott) og Hr. Eggert Frille, finge Kjøbenhavns Slot og By ind udi Sekvester, indtil Kongen og Bispen bleve forligte og adskilte; det skede i saa Maade, at Kongen gav hannem et andet Stykke Gods derfor, hvilket var for langt her at indføre." Det er Skade, at Hvitfeld ikke har meddelt nærmere Omstændigheder, ti det Brev, som omhandlede dette, er ikke til mere. Formodenlig er Kjøbenhavn ved Kristoffers Tronbestigelse for en Tid overdraget til 4 Rigsraader, indtil man kunde enes om Voldgiftsmænd, men det er aldeles sikkert, at Kongen ikke gav noget Vederlag derfor, og at han alligevel fik Kjøbenhavn i sin Besiddelse. Formodenlig er Forhandlingerne alene foregaaede i Kongens allerførste Regeringstid, men allerede 24. Avg. 1440 daterede han et Brev „in castro nostro Hafnensi[1]). Senere har han følt sig saa fast i Besiddelsen af Kjøbenhavn, at han 1443 kunde give den en Stadsret[2]), der alene omtaler Kongens Højhed over Staden, med fuldstændig Forbigaaelse af Biskoppens Ret, og daterede den fra sit Slot Kjøbenhavn. Det er maaske alene denne Omstændighed, der har givet Anledning til, at dette Aar er nævnt som det, da Forlæggelsen af Residensen er foregaaet, hvis man overhovedet paa hin Tid kunde tale om en kgl. Residens.

Hvorledes dette Slot saa ud vides ikke. Det var da ikke gammelt i Bygning, thi 1368 havde Hansestæderne fuldstændig nedbrudt det, og det var næppe anseligt, da Biskopperne i Roskilde ikke brugte det uden som Fæstning. Erik af Pommern har vistnok foretaget Forbedringer derved, naar hans Dronning og han selv til sine Tider har kunnet bo der, skønt Datidens Krav til Hygge ikke var stort. Sin egenlige Indvielse som kongeligt Slot, maa det dog nærmest siges at have faaet ved Kristoffers Bryllup 26. September 1445 med Dorothea af Brandenborg. Til denne Fest har

---

[1]) Regesta 3656. [2]) Kjøbenhavn i Middelaldren S. 67.

Kongen dog vistnok maattet ombygge og udvide det, for at det kunde tjene til Modtagelsen af saa fornemme Gjæster, om end mange af disse klagede over Mangel baade paa Hus- og Hjerterum. Ved denne Lejlighed fik han nemlig Besøg baade af udenlandske og indenlandske Gjæster. Blandt de første nævnes Brudens Fader Markgrev Johan Alkymist af Brandenborg, Hertug Vilhelm af Brunsvig, Landgrev Ludvig af Hessen, Hertug Frederik af Bayern, Hertug Balthazar af Slesien, Grev Ernst af Holsten og flere; desuden Brudens Moder og hendes Faster Hertuginden af Brunsvig. Bruden og hendes kvindelige Ledsagere kørte gennem Sæland i 2 forgyldte Vogne, hvilket vistnok var et ukendt Syn i Danmark; formodenlig er de komne til Skibs til Kongsgaarden Gedsør paa Falster og derfra rejste videre over Land. Raadet fra de nordtyske Stæder var ogsaa indbudt og kom, som Detmar siger, ikke for Brylluppets Skyld, men for at faa Stadfæstelse paa Handelsprivilegier i Sverig, hvilket ogsaa opnaades Dagen før Brylluppet. Adelen i Kongens Riger fik ogsaa Indbydelsesbreve, af hvilke Hvitfeld har opbevaret os et for den jevne Stils Skyld; det viser, at Brylluppet oprindelig har været bestemt til den 29. Avgust, og lyder saaledes:

„Vider, at Vi med Guds Naade ville holde vort Bryllup første Søndag efter Bartholomæi Dag næstkommendes her udi Kjøbenhavn. Thi bede vi kærligen, at I rette eder der efter, saa at I kommer hid til os Søndagen før Bartholomæi Dag det seneste, saa at I fare ind med os imod vor Fæstemø, at I for Vor Skyld reder Eder kostelig ud med kostelige Klæder, Smykker og andre saadanne Stykker og med Eders bespændte Karm og fagre Heste og vel udredte Svende og gører Eder glade med os den Tid over og værer Gud og Os velkomne. In Christo valete.“

Saa stor har Glæden dog næppe været for de Svenske og Danske; man fandt ikke Gæstfriheden tilstrækkelig og følte sig tilsidesat for Tyskerne, navnlig for den bayerske Adel, der formodenlig er optraadt med en Glans, man her

ikke kendte. At det en Tid har været anset for den allerfornemste Herkomst at nedstamme fra Bayern, ses af, at saa mange indfødte danske Adelsmænd siden paastod, at deres Forfædre var indvandrede med Kristoffer af Bayern. Den svenske Rimkrønike har følgende Beretning om dette Bryllup:

„De viedes baade (begge) om Søndag,
Dronningen krontes om Mandag,
ej fuldt tre Aar de samme bleve,
ingen Børn monne Gud dem give.
I Købmannehavn monne Brylluppet stande,
did komme mange af fremmede Lande,
Herrer, Fyrster og andre flere,
det Hof det kan ej prises mere,
thi det stod ej fulde Dage tre,
siden skulde hver sig selv forse
baade om Foder saa og om Mad,
deraf hørtes mange ond Lad.
De Tyske gaves nok hvor de vare,
men de Svenske maatte undvære,
de vorde og mest til Enden trykte.
Mange Svenske det fortykte (syntes ilde om),
gode Mænd og Kvinder baade,
at de vorde saa forsmaade.
Fredagen næst efter Herrerne adskiltes,
saa at hver fór did han vilde,
dog holdt Kongen sit Raad tilsammen,
det gik Bayrerne da af Gammen.
Svenske og Danske vorde til Raade,
at de Kongen raadte og bade
at lade Bayrerne hjemfare,
de stædte dem der ej længer være,
thi af Guld, Sølv og fagre Heste
af alt fik Bayrerne det bedste,
baade Graaskind, Hermelin og Maar,
hvad de bad, det Kongen ej spared,
de finge og først Foder hvor Kongen gæsted,
af Kælder og Stegerhus det bedste.“ [1])

---

[1]) Detmar II. 95—96. Svenska Medeltidens Rimkrøniker. Hvitfeld I. 837.

1447 forsynedes de kjøbenhavnske Handelshuse med mange fremmede Varer, idet Kongen opbragte en stor Mængde Skibe i Øresund og fratog dem deres Fragt, sandsynligvis fordi de ikke vilde finde sig i at betale Tolden ved Helsingør. Den svenske Rimkrønike[1]) fortæller nemlig om Kongen:

„Af alle sine Riger samlede han Folk
og lod tage mangen Kog og Holk
af Hollænder og Engelske i Øresund,
de Købmænd angrer det lange Stund.
Han fik der Gods over al Maade,
des værre maatte Købmændene lade (give sig).
Mest alle de Hus i Købmanhavn vare
fyldtes med Graaskind, Voks og Købmandsvare."

Da Kristoffer af Bayern var død i Januar 1448 og Kristiern I. 28 Sept. var hyldet til Danmarks Konge paa Viborg Ting, kom han i Oktober til Kjøbenhavn, hvor han den 28de udstædte et Brev[2]). Hans Giftermaal med Kristoffers Enke havde vel fra Begyndelsen været en Betingelse for hans Valg, men Brylluppet kom dog først i Stand næste Aar, da det holdtes i Frue Kirke i Kjøbenhavn 28. Oktober 1449 samtidig med hans Kroning. En Beskrivelse af Festlighederne paa latinske Vers findes i Otto Fabritius's Danais, trykt i Slesvig 1581. Ceremonierne, som de her beskrives, ligner vel meget dem, der fandt Sted ved Kristian IV's Kroning, der vel at mærke ikke havde fundet Sted 1581, men det er rimeligt, at slige Fester har vedligeholdt de samme Former i Aarrækker, ti flere Omstændigheder godtgør, at Fabritius støtter sin Beskrivelse paa virkelige Optegnelser. Først beskrives Kongens Overfart fra Nyborg til Korsør med dets kongelige Slot og dernæst Rejsen gennem Sæland til Kjøbenhavn, hvor Enkedronningen sad paa Slottet med de høje Mure. Da Festdagen kom, var der stor Glæde i

---

[1]) Klemmings Udgave II. 250—51. [2]) Regesta 3797.

Staden, der strødes Blomster i Gaderne, og Husenes Gavle behængtes med Kranse, medens man smykkede dem indvendig. Frue Kirke, som Forfatteren med en Anakronisme forsyner med et nyt Taarn, beklædtes forinden med Klæde paa Væggene og Højkoret med Purpur; 2 forgyldte Lysekroner glimrede af Lys, og Altret var overtrukket med rødt Klæde. Under Klokkeklang kom et festligt Optog fra Slottet. Foran gik to Trompetere og 2 Trommeslagere og efter dem den danske og holstenske Adel med Sværd ved Siden og iført lange Kapper; derpaa kom igen 12 Trompetere og 2 Trommeslagere fulgte af de Adelsmænd, der bar Kronregalerne umiddelbart foran Kongen, der red med sin Fader Grev Didrik af Oldenborg paa højre og sin Morbroder Hertug Adolf af Slesvig paa venstre Side. Kongens Skikkelse beskrives som ragende højt i Vejret over de andre og synlig for alle Tilskuere.

Da man var kommen til Frue Kirke, gik Kongen op i Koret og indtog sit Sæde med Biskoppen i Odense Henning Ulfeld paa sin venstre Side. Tilstede var ogsaa Rigens Hovmester Erik Ottesen (skal være Otto Nielsen) Rosenkrands og Marsken Klavs Rønnov." [1])

Kort efter kom Dronningen fra Slottet, ledsaget af en Skare fornemme Damer; hun bar en bræmmet Kappe, der var indvævet med Guld, Halskæder besatte med Ædelstene, og Haaret hang ned over Skuldrene, knyttet med gyldne Smykker. Da Kroningen var forbi, slog Kongen de mest fortjente Adelsmænd til Riddere, hvorpaa Musikken begyndte, og knælende foran Altret blev han og Enkedronningen viede; derefter vexlede de Guldringe, der var besatte med glimrende Ædelstene.

---

[1]) Nævnes vel ikke udtrykkelig som Marsk før 1451 (se Diplom. Christierni I. S. 40), men at han var tilstede ved Kroningen ses af D. Mag. III. 323.

Derpaa rejste Rigens Hovmester sig, takkede Forsamlingen for den Ære, den havde vist Kongeparret ved sin Nærværelse, og Kongen gik nu ud af Kirken med Krone paa Hovedet, Scepter i Haanden og Sværd ved Siden, satte sig paa en prægtig Hest og red tilbage til Slottet, medens Adelsmænd bar en Himmel over hans Hoved gennem Byens Gader, hvor 400 Borgere stod i Række iførte Benklæder (caligæ, egenlig Støvler) af lysegul og rød Farve og væbnede med Spyd og tveæggede Økser. Dronningen kørte i en gylden Karm med 4 hvide Heste for, der var rigt prydede med Guld og skinnende Brystplader og med prægtige Fjer paa Hoved og Hale. Imidlertid dundrede Kanonerne fra Byens og Slottets Mure.

3 Dage tilbragtes nu paa Slottet i Fryd og Glæde. Paa den fjerde Dag holdt Kongens Gæster Ridderspil paa Gammeltorv (in foro patulo) og red mod hinanden med Spydstager, i hvilken Leg Kongen deltog. Priserne, der bestod af 2 Halssmykker, der var besatte med Ædelstene, og 4 „Kroner", der var vævede af det røde Guld, var stillede midt paa Torvet, og da Trompetskrald havde forkyndt Legens Slutning, uddelte 8 dertil udvalgte Møer Belønningerne til dem, der havde brudt flest Lanser.

6. September 1478 holdt Tronfølgeren, den senere Kong Hans, sit Bryllup i Kjøbenhavn med Kurfyrst Ernst af Sachsens Datter Kristine. Med et stort Følge, deriblandt hendes Farbroder Hertug Albert, 800 Heste og 42 Vogne kom hun til Warnemünde, Rostoks. Havnestad, hvor Erkebispen af Lund Jens Brostorp og Marsken Klavs Rønnov modtog dem med et stateligt Følge af Adelsmænd og med en Flaade, der førte de fremmede over til Stubbekøbing. Derfra drog man over Land gennem Falster og Sæland, og da Toget var kommet uden for Kjøbenhavn, formodenlig ved Valby Bakke, red Kong Kristiern I. det imøde i Spidsen for 500 Ryttere, der var iførte brune Klædninger med hvide og blaa Striber. Da Kongen havde hilst paa Prinsessen og hendes Følge og

budt velkommen, vendte han om og red henimod Staden. Nærmere ved denne kom Prins Hans i Spidsen for 700 Ryttere i Klædninger af grønt Klæde med brune, blaa og hvide Striber. Toget maatte atter holde og modtage Prinsens Velkomsthilsen, og nu fulgtes alle ad gennem Byen ind paa Slottet.

Vielsen foregik i Frue Kirke paa en Søndag, og selvfølgelig har Festen været ledsaget af de sædvanlige Festligheder. Fredagen efter skiltes Brudeskaren, og det berettes, at Kongen gav sine Gæster ved Afskeden mange kostbare Gaver, saasom henved 100 udsøgte Heste og Pelsværk af Maar, Los og Hermelin. For at faa Lejlighed til at se Landet og undgaa Sørejsen i de stormfulde Efteraardage, foretrak Gæsterne at rejse hjem til Lands; Kongen lod dem ledsage til Lybæk og gav dem fri Underholdning undervejs. I Lybæk blev Hertugen af Sachsen prægtig modtaget og om Aftenen stod han paa Raadhuset og saa sine Hofsinder holde Ridderspil paa Torvet[1]). Der er endnu en Vise bevaret, der formodenlig efter gammel Vis er afsungen ved Prinsens Bryllup, men som iøvrigt anses for en mat Efterklang af de gamle Viser, idet det af S. Grundtvig er bevist, at der siden Valdemar Sejrs Tid er forfattet saadanne kongelige Bryllupsviser[2]). Den begynder saaledes:

Kong Hans han sidder paa Kjøbenhavn,
han lader de Lønbreve skrive,
sender han dem til Nørrejylland,
Hr. Erik Ottesen at give.

Der berettes dernæst, hvorledes denne og flere fornemme Adelsmænd drog til Meisen, bejlede til Prinsessen og førte hende til Søs til Danmark.

---

[1]) Hvitfeld: Kristiern den Førstes Krønike S. 272—74. I en gammel Krønike (Rørdams Mon. I. 285) nævnes følgende Priser paa den Tid: 1 Td. Smør 6 ℔, 1 Td. Honning 8 ℔, en fed Ko 3 ß Grot, en fed Okse 6 ß Grot, et fedt Lam 3 Grot.
[2]) Danmarks gamle Folkeviser III. 616.

Imellem Roskild og Kjøbenhavn,
der er saa bredt et Land,
der tog Kongen af Danmark
sin allerkæreste i Favn.

Ikke en Maaned efter Brylluppet, 4. Oktober stiftede Kongen Kjøbenhavns Universitet, der blev indviet 1. Juni 1479.[1])

21. Maj 1481 døde Kristiern I. paa Kjøbenhavns Slot og blev ført derfra til Roskilde Domkirke.

I Foraaret 1483 var der en Herredag samlet i Kjøbenhavn, og under denne blev Kong Hans og Dronningen kronede i Frue Kirke af Erkebiskop Jens Brostorp Pinsedag 18. Maj. Foran Højalteret slog Kongen dernæst flere til Riddere og førtes i Procession tilbage til Slottet, hvor der i mange Dage holdtes Gilde og paa Torvet (Gammeltorv?) Ridderspil, hvor man rendte med Spyd imod hinanden[2]).

1484 var der saa hæftig en dødelig Sygdom i Danmark baade blandt Mennesker og Kvæg, at man regner at over Halvdelen bortdøde, tillige var dermed forbundet Dyrtid[3]).

1485 stadfæstede Kong Hans de Privilegier, som hans Fader og Forgængere havde givet Kjøbenhavn, og tog Borgmestre, Raad, Borgere og Menighed i sin kongelige Fred, Hegn, Værn og Beskærmelse, foruden at han gav flere Bestemmelser; bl. a. forbød han at stævne nogen Borger for nogen anden Domstol end den i Staden selv[4]).

1494 lod Kongen sin Renteskriver Anders fængsle i Blaataarn paa Slottet paa Grund af Mistanke om bedragerisk Adfærd, og skønt Manden vel tilstod sin Brøde paa Pinebænken, men bagefter genkaldte Tilstaaelsen, lod Kongen ham dog hænge udenfor Staden; de stærke Anfald af

---

[1]) Kjøbenhavn i Middelaldren S. 273. [2]) H. Svaning: Refutatio calumniarum Bl. N. 4. Hvitfeld Kong Hanses Krønike S. 31—32. [3]) H. Svaning: Refutatio Bl. Q. 3. Mansa: Folkesygdomme S. 115. [4]) K. D. I. 321.

Melankoli, som Kongen siden led af, tilskrev man hans Anger over denne Domfældelse[1]).

Sidst i Maj 1497 blev Prins Kristiern, der da var 16 Aar gammel, hyldet i Kjøbenhavn, men der findes ikke nogen nærmere Omtale heraf bevaret[2]). Medens Kongen i dette Aar i November blev kronet i Stokholm, fik han Underretning om, at Dronningen paa Kjøbenhavns Slot havde født en Søn, der fik Navnet Frans.

22. Juni 1502 foregik i Kjøbenhavn en Begivenhed, der gjorde et stærkt Indtryk baade her og i hele Riget. Rigens Hovmester, den vigtigste Mand efter Kongen, Povl Laxmand, var med en Del af Flaaden netop kommen fra Sverig og førte vigtige Forhandlinger med Kongen. Da han nævnte Dag vilde gaa fra Slottet til sit Hjem, blev han paa Højbro anfalden af 2 Adelsmænd, Ebbe Strangesen og Bjørn Andersen, der havde lagt sig i Baghold for ham. De saarede ham dødelig og kastede ham i Stranden med de Ord: du hedder Laxmand, svøm nu, som din Art er. Kongen var i Begyndelsen fuld af Deltagelse, var selv tilstede ved de Sjælemesser, der i Stadens Kirker og Klostre holdtes for hans Sjæls Frelse, og lod siden sin Vogn ledsage Liget til Helsingør, hvor det blev begravet. Det var paa Slottets Grund, Mordet blev begaaet, hvorfor det paahvilede Befalingsmanden paa dette at forfølge Morderne, men disse slap bort. Da nu Kongen kort efter paa Sælands Landsting beskyldte Povl Laxmand for Forræderi i sit Forhold til de Svenske, blev Kongen almindelig anset for at være skyldig i det morderiske Overfald[3]). Povl Laxmand nød vistnok stor Anseelse i Kjøbenhavn, mange var saaledes de Gaver, hvormed han fra Tid til anden havde betænkt Stadens Kirker.

---

[1]) H. Svaning: Refutatio Bl. R. Rørdam: Monumenta I. 321.
[2]) Allen I. 647. [3]) Allen I. 282—90. Paludan-Müller: De første Konger af den Oldenborgske Slægt S. 221—31.

Samme Aar maa her have været en større Forsamling af adelige, ti i et Brev fra Esbern Skriver til Movrids Gyldenstjerne fra sidst i Avgust omtales saaledes, hvorledes Prins Kristiern efter Tilbagekomsten fra Toget i Norge blev slaaet til Ridder af sin Fader. Forud gik en Dystrenden, hvor den unge Herre red med en Greve, saaledes at begge lettedes af Sadelen[1]). Paa den Tid holdtes slige Ridderspil paa Vingaarden, omkring hvilken der var en stor aaben Plads[2]). Ved en saadan Dystrenden gik det ofte haardt til, og man kunde let miste Liv og Lemmer. Saaledes var der i Aaret 1517 opkommen Avind imellem den danske Ridder Iver Lunge og Jørgen Tegnagel fra Burgund, som havde foræret Kongen et udmærket Kyrads, der blev meget beundret, og de søgte den samme Post i Hæren ved det forestaaende Tog til Sverig. Kongen raadede dem til at udjevne deres Tvist og prøve hinandens Vaabendygtighed ved en Dystrenden i Vingaarden. Iver Lunges Lanse blev brudt i hans Modstanders Hjelmnæt, dennes Hest blev sky, løb imod Skranken og Muren, hvorved Lansespidsen stødtes ind i Jørgen Tegnagels Øje, og han sank død til Jorden[3]).

18. Maj 1504 sluttedes i Kjøbenhavn en Stilstand med Sverig paa et Aar, ved hvilken Lejlighed Biskop Mathias af Strengnæs og Bengt Ryning mødte paa Sverigs Vegne, for uden en stor Hob af de ypperste Svenske[4]).

S. Klare Dag, 12. Avgust 1505, indviedes S. Klare Kloster, der var grundlagt navnlig af Dronning Kristine, men ogsaa ved milde Gaver fra Kongen og adelige, der var indsamlede i Løbet af flere Aar[5]).

17. Avgust 1509 sluttedes i Kjøbenhavn en endelig Fred med Sverig, ved hvilken en aarlig Sum bestemtes til Kong

---

[1]) Saml. til den danske Adels Historie paa kgl. Bibl. Fasc. 55. Allen II. 539. [2]) Se Kjøbenhavn i Middelaldren S. 263—65. [3]) Allen III. 229—30. [4]) Allen I. 344. Rørdams Monumenta I. 526. [5]) Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 170.

Hans og Dronning Kristine, indtil de Svenske besluttede sig til at hylde enten ham eller hans Søn Kristiern[1]).

1510 udbrød en Krig med Lybæk, ved hvilken de danske Kyster udsattes for alvorlig Fare. Seks lybske Skibe kom i April i en Træfning med 3 danske ved Gedsør, der maatte søge Kjøbenhavns Red og lægge sig indenfor Rævshalegattet, hvorpaa Lybækkerne gjorde Landgang paa Langeland. Noget senere anfaldt de med en større Flaade Møn, hvor de sloges tilbage fra et Angreb paa Stege, og sejlede gennem Sundet til Helsingør, medens Kong Hans selv var tilstede med Krigsmagt paa Kysten, hvorfor der ingen Landgang forsøgtes, men det var næppe Lysten, der fattedes Lybækkerne til at gaa løs paa Kjøbenhavn, som deres Forfædre saa ofte havde gjort[2]).

Kong Hans havde store Fortjenester af Kjøbenhavn, navnlig Orlogsværftet paa Bremerholm. Allen betragter ham som den egenlige Grundlægger af en selvstændig dansk Orlogsflaade. Han synes selv ikke alene at have haft megen Interesse derfor men ogsaa særlige Indsigter i Skibsbygningsvæsenet. Der var vel kongelige Skibsbyggerier i flere af Rigets Søhavne, men Hovedværften var i Kjøbenhavn[3]). Ved sit jevne Væsen og danske Sind nød han Folkets Yndest; Hvitfeld giver saaledes følgende Skildring af ham: „Han var en passelig høj og fireskudt Mand med et bredt og tykt Liv og Bryst, trindlagt i Ansigtet og vel beskikket Legeme; han førte ingen Hoffærdighed i sine Klæder, at man paa Klæderne næppelig kunde skælne ham fra en af de andre Hofsinder. Han var ikke overflødig i Mad og Drikke, drak og ikke heller gærne, men hans Drik var mesten dansk Øl, og aad gærne gammel Mad efter dansk Vis, uden der kom fremmede Gesandter eller Rigens Raad og gode Mænd til ham, at han da skulde have dem til Gæst, da vidste han vel at traktere og fare med dem paa kongelig Vis, som det god Skik og Hæld kunde

---

[1]) Allen I. 431. [2]) Allen I. 520—22. [3]) Allen I. 561—63.

have, at intet fattedes, som hørte til en kongelig Pragt og Herlighed. Og selv sad han da hos dem til Bords klædt udi en lang vid Gyldenstykkes Kjortel, som slog ned til Skoene, bunden og omgjordet i Midjen, og havde en dansk Kaarde ved Siden, ti saadanne Sværd, efter gammel dansk Vis, gik han altid med og holdt sig altid baade med Klæder og Værge efter god gammel tarvelig dansk Sædvane og vilde ikke gærne tage paa nogen ny Vis og Skik, som nu desværre meget brugeligt er.“ [1])

Man kender ogsaa hans Forhold til Borgmester Hans Bogbinder, og hvorledes han vilde opdrage sin Søn ved Omgang med Borgerstanden, i hvilken denne ogsaa erhvervede sig saa mange Venner. Hans Bogbinders Sønner blev Kristierns trofaste Tilhængere til Døden. Det er ogsaa bekendt, hvorledes den unge Prins stjal sig ud af Slottet om Natten med nogle Venner, brød ind i Borgernes Huse og gjorde Optøjer paa Gaderne. Magistraten fik Nys om Sagen og paalagde Vægterne at lade det passere i nogen Tid. Men da Udskejelserne tog til og Borgerne klagede, aabenbarede Raadet Sagen for Kong Hans, der alvorlig revsede sin Søn. Kristiern blev ikke den sidste Prins, der tillod sig slige Udskejelser.

Om Efteraaret 1512 kom der underlige Rygter til Byen fra Slottet. Om Natten hørte man Lyd som af Hunde, der var i Slagsmaal, uagtet alle Hunde var i Staldgaarden. Dørene til Slotskapellet sloges op og i, dybe Suk som af et sygt og sorgfuldt Menneskebryst lød omkring i Bygningen. Slotsherren vaktes ofte af stort Bulder og Støj. Alterklæderne, som Klokkeren om Aftenen havde udbredt paa Alteret i Kapellet, laa om Morgenen sammenrullede og i forstyrret Tilstand. Kongen selv havde under et Gæstebud læst i en Almanak, at dette Aar skulde en mægtig og navnkundig Potentat dø, hvorover han en Stund blev stille, men

---

[1]) A. Hvitfeld: Kong Hanses Krønike S. 306—7.

slog dog de sørgmodige Tanker hen i Skæmt, hvorimod de hossiddende fyldtes med bange Anelser[1]).

Kort efter drog han til Jylland, hvor han, efter at være falden i Tarm Kær, forkølede sig og døde i Aalborg.

III. Kjøbenhavn under Kong Kristiern II.

Da Kong Hans var død i Febr: 1513, var det den udvalgte Konge selvfølgelig magtpaaliggende at Kjøbenhavns Slot holdtes til hans Haand, da forskellige Omstændigheder lod ham ane, at et stort Parti af Adelen ikke ønskede ham til Konge. 2 Dage efter Faderens Død meldte han denne Begivenhed til Lensmanden Esge Bilde og bad ham, at han troligen vilde forvare Slottet, eftersom han havde det i Befaling af Kong Hans; endvidere skulde han forsørge Tømmermændene paa det ny Krigsskib, der var under Bygning, med Fødemidler og Løn. 14 Dage efter fik Esge Bilde atter en Skrivelse fra Odense, hvorhen Kongen allerede var kommen med Faderens Lig, der nedsattes i Graabrødre Kirke i denne By; der skriver Kongen: „vi bede dig og ville, at du nu i vor Fraværelse lader Slottet vel fast forvare, og haver visse Tilsyn, at der ingen op til Slottet stedes, uden du dem fuldtvel kender og dig i alle Maade forvaret véd, det forlader vi os visseligen til"; desuden skulde han klæde sine Svende og Tjenere i Sort[2]).

Ogsaa et venskabeligt Forhold til Kjøbenhavns Borgere var det ham nødvendigt at tilvejebringe. Paa Vejen mellem Aalborg og Odense, vistnok i Horsens, udfærdigedes en Skrivelse til „os elskelige Borgmestre, Raad og Menighed i

---

[1]) A. Hvitfeld: Kong Hanses Krønike S. 301. [2]) Behrmann: Kristiern II. II. 35—36.

Kjøbenhavn". „Vider", saaledes skrev han, „at den alsommægtigste Gud haver nu kaldet vor kære Herre Fader af denne Verden, hvis Sjæl Gud naade, da takke Vi eder for tro Tjeneste og velvillig Underdanighed, som I Hans Naade beviste, hvilket Vi ville altid gærne med eder forskylde, bedendes kærligen, at I eder ogsaa samme Maade mod Os fuldkommeligen forse og intet paatvivle, Vi ville holde eder alle ved Lov og Ret og Skæl og ingen af eder uforrette i nogen Maade, befalendes eder Gud" [1]).

Allerede den 31te Marts var han paa Kjøbenhavns Slot, hvor han nu i længre Tid opholdt sig. De Forsøg, nogle Medlemmer af Rigsraadet havde gjort paa at formaa Hertug Fredrik til at modtage Kronen, fandt vel ikke stor Tilslutning, men fremkaldte en uhyggelig Stemning. „I Kjøbenhavn især", siger Allen, „skal Stemningen ved de omløbende Rygter være bleven heftig og saa truende, at det vakte Bekymring hos Rigsraadet." Kongen følte sig imidlertid tryg ved Besiddelsen af Slottet og ved Nærheden af en tro Borgerstand og tog ikke i Betænkning at give sin Lensmand Esge Bilde en alvorlig Paamindelse om i sit Len at lade baade fattige og rige vederfares Ret baade til Herredsting og andetsteds.

Ved S. Hansdags Tid samledes Rigsraadet i Kjøbenhavn, 10 verdslige og 10 gejstlige danske og 7 norske Herrer, desuden som Tilskuere en stor Del af den menige Adel og flere svenske Rigsraader. Det store Følge, der ledsagede de fremmede — Erkebispen i Tronhjem havde saaledes 140 Personer med sig — og den Pragt, hvormed de optraadte, har fremkaldt stort Røre i Staden. Til dette mærkelige Møde, der varede til sidst i Juli eller først i Avgust, hvor Haandfæstningen for den ny Konge skulde forhandles, indfandt sig ogsaa Udsendinge fra en stor Mængde Hansestæder

---

[1]) K. D. IV. 330—31. [2]) Allen II. 13, 15, 17.

for at forhandle om Fred paa Havet. Dette Mødes Forhandlinger vedkommer os her ikke, men at der har været Rivninger, idet man har været misfornøjet med Rigsraadets Eneraadighed over Haandfæstningens Bestemmelser, ses af, at det efter Fredrik I.'s Død forlangtes, at der til at overveje sammen med dette skulde samles udvalgte af den menige Adel med en Borgmester og nogle af de bedste Borgere af hver Købstad; hvis Rigsraadet ikke gik ind herpaa, „da var at befrygte, at deraf maatte komme stor Fordærv og Opløb her i Riget mod Danmarks Raad og Adelen og Rigets Indbyggere, som Rigens Raad vel vide, hvad nu sisten skede i Kjøbenhavn i Kong Kristierns Kaar og Udvælgelse" [1]). Heraf synes at fremgaa, at det ikke alene var den Del af Adelen, der ikke hørte til Rigsraadet, men ogsaa Kjøbenhavns Indbyggere, der ved denne Lejlighed lod Magthaverne føle, at den Tid kunde komme, da ogsaa andre Stænder vilde forsøge med Folkets Overvægt at tale med om Fædrelandets Anliggender.

11. Juni 1514 foregik Kristiern II's Kroning i Frue Kirke. Biskoppen i Roskilde Lage Urne havde nogle Dage i Forvejen skrevet til Kongen og anbefalet ham at faste, førend han tog Sakramentet, dernæst sørge for Tilstedeværelsen af en Krone, et kongeligt Sværd og et Spir, det andet Tilbehør vilde han sørge for, navnlig vilde han lade Koret drage med Gyldenstykke, Fløjel og Silke. Han anbefaler ogsaa Kongen at lade Slotsskriveren sørge for et godt Herberg i Byen til den unge Fyrste af Meklenborg og lade sine Lensmænd sørge for hans og hans Følges Befordring [2]). Foruden Enkedronningen var dette den eneste fyrstelige Person, der mødte, men mange lod sig repræsentere af Sendebud. 7 Biskopper, Rigens Raad og en stor Del af Adelen med Fruer og Døtre mødte. I Procession gik Toget

---

[1]) Ny D. Mag. II. 202. Allen II. 28. [2]) D. Mag. 4 R. II. 332—33.

til Frue Kirke, hvor Erkebiskoppen af Lund foretog Kroningen[1]).

Frue Kirke havde formodenlig faaet sin prægtige Prydelse, det smukke Spir, opsat til Kroningen, ti det hedder, at Askeonsdag begyndte man først at bygge Spiret. Det var saa langt, at det naade fra Degnegaarden[2]), den østlige Ende af det nuværende Universitet, og til Risten ved Skolen, hvor da böde en Postejbager, altsaa omtrent til Skindergade. Hvitfeld fortæller følgende i Anledning af Spirets Opsættelse[3]): „Den samme Mester, som hug Spiret, han var halt; ham og hans Svend kom nogen Trætte imellem, Mestersvenden mente sig at være saa god som Mesteren. Da paa det Pas Spiret var forfærdiget, til Knappen skulde paasættes, da befol Mesteren en Bjælke at udlægges og fastgøres, paa hvilken han gik ud til Enden og hug der en Økse udi, befol saa Mestersvenden, efterdi han lod sig være saa god som han, at han skulde gaa ud og tage ham samme Økse tilbage, og idet som den anden gik ud og vilde ikke være ringere end hans Mester, faldt han ned og sloges ihjel."

Aar 1515 var et bevæget Aar for Kjøbenhavn. 13de Januar Kl. 6 om Aftenen indtraf et forfærdeligt Jordskælv i Byen, der udbredte en Rædsel, som om det var Verdens sidste Time. 11te Marts var her en saa forskrækkelig Storm, at Knappen paa Frue Kirkes Spir blæste ned, Træer rykkedes op med Rod, Bygninger kastedes om og flere kom til Skade, hvilket alt ansaas for uheldspaaende Varsel for Fremtiden[4]).

---

[1]) Allen II. 147—48. [2]) Heraf ses, at Degnegaarden paa den Tid laa vesten for Kantorens Gaard og østen op til den daværende Bispegaard; dens Beliggenhed paa den Tid er altsaa urigtig anført i Kjøbenhavn i Middelaldren S. 152. [3]) Danmarks Krønike II. 1103. [4]) Allen II. 198—200.

Fra sidst i Juni 1515 var der en Herredag i Kjøbenhavn, der varede 2 Maaneder[1]), og paa hvilken flere vigtige Anliggender skulde forhandles, foruden at Kongen ved Forsamlingen af Rigets fornemste Mænd vilde give sit forestaaende Bryllup forøget Glans. En saadan Lejlighed maatte give Anledning til forskellige Festligheder, og der er endnu bevaret en Indbydelse til den daværende Lensmand paa Hagenskov Esge Bilde til at give Møde; han var vel ikke Medlem af Rigsraadet, men som en yngre Mand var han en af dem, der var udsete til at gøre Landet Ære ved ridderlige Idrætter. Brevet lyder saaledes:

„Vor Gunst tilforn. Bede Vi dig og vil, at du Os og Riget til Ære retter dig derefter og render her i Kjøbenhavn til første Herredag og er her betimeligen at beride og berede dig. Det forskylde Vi gærne og lad det ingenlunde. Befalendes dig Gud.“ [2])

Mere endnu end Herredagen frembød denne Sommer Adgang til mangfoldige Nydelser for Hovedstadens Befolkning ved Kongens Bryllup med Prinsesse Elisabet af Nederlandene[3]). Dette havde oprindelig været bestemt til 1ste Juli, men Bruden blev forsinket, og de fleste fremmede Gæster var tagne bort igen. Først 4de August løb Flaaden ind i Helsingørs Havn med Prinsessen, der var meget medtaget af Rejsen; hun bedrede sig dog saa meget, at hun atter den 9de kunde sejle fra Helsingør og landede ved Hvidøre paa Strandvejen, hvor der da var et kgl. Slot, og hvor atter nu en pragtfuld Bygning har rejst sig. Det prægtige Tog, der drog Bruden imøde, er skildret af Allen[4]), og store Skarer af Kjøbenhavns Indbyggere strømmede ud paa Strandvejen for at være Tilskuere, uagtet det var et øsende Regnvejr. Man saa, hvorledes Kongen mødtes med sin Brud og hørte den latinske Tale, som Biskop Lage Urne holdt for den

---

[1]) Se Allen II. 193, 223—26. [2]) K. D. IV. 341. [3]) Hun skildres hos Allen III. 117—19, Kongen S. 193—200. [4]) Allen III. 217—23.

trætte Prinsesse, der ikke kunde udholde staaende at høre paa den. Toget satte sig derpaa i Gang igen, og paa en Eng saa man Ryttere, der forsøgte at underholde de forbidragende med Dystrenden og Stikken efter Ringen.

Brylluppet skulde have foregaaet i Frue Kirke, men Elisabets Svaghed bevirkede, at det maatte holdes paa Slottet. Dagen efter fik man dog det Optog at se, som man var gaaet glip af paa selve Bryllupsdagen. Kongen holdt nemlig da højtidelig Kirkegang i Frue Kirke, ved hvilken Lejlighed Regalierne bares foran ham. Efter Maaltidet begav Kongen og Dronningen sig derpaa til Raadhuset for at se paa de Ridderlege, der holdtes paa Gammeltorv; siden var der Dans paa Raadhuset, hvor det kongelige Par selv dansede; men Dronningen blev ud paa Aftenen saa svag, at hun maatte tage bort.

I Begyndelsen af 1516 holdtes der i Kjøbenhavn et Møde af Udsendinge, en Borgmester og en Raadmand, fra flere danske Købstæder, nemlig fra Helsingør, Køge, Nestved, Nakskov, Sakskøbing, Stubbekøbing, Aalborg, Malmø og Landskrone, som var interesserede i Sildefiskeriet og gav Fuldmagt til Borgmester Hans Klavsen og Raadmændene Peder Kempe og Arnt Hake, alle i Kjøbenhavn, at de skulde forebringe Kongen forskellige Brøst, hvorunder Købstæderne led, og navnlig at de maatte nyde den halve Accise af Vin og fremmed Øl til deres Forbedring med Mure, Volde, Taarne og deslige, foruden flere andre Sager; navnlig skulde de forarbejde med Hans Naades Højmægtighed, at Hans Naade vilde ydmyges til at de uskikkelige Tynger og Paalæg, som Købstæderne hidtil havde maattet taale, maatte aflægges og fratages dem, især det Rytterhold, som var paalagt i sidste Krig[1]).

Under Aar 1516 berettes i Henrik Smiths danske Aarbog[2]): „Vilde Kong Kristiern gjort en vældig Købstad

---

[1]) K. D. I. 298—301. [2]) Rørdams Monumenta I. 612.

af Kjøbenhavn og lagt der Købmands Handel; ti forbød han alle, som bosiddende var i Smaalandene og andensteds i Riget, at føre deres Varer uden Lands eller uden Riget, men de skulde føre dem til Kjøbenhavn og ind til Købstæderne i Øresund." Blandt Kristiern II's Planer for at befri Danmark for Hansestædernes Overvælde vilde den at udvikle en selvstændig Handel i Landets Købstæder være bleven af stor Betydning, hvis den havde faaet Tid til at modnes. Især skulde Kjøbenhavn hæves saaledes, at den kunde tiltrække sig hele Handelen paa Østersølandene og efterhaanden indtage den Plads, som Lybæk, der ikke laa nær saa belejligt, da indtog. 1517 udsendte han en trykt Indbydelse til franske, engelske, skotske, men især hollandske og russiske Købmænd om at nedsætte sig i Kjøbenhavn, idet han gav Løfte om store Privilegier. En lignende Opfordring udgik til de mest ansete danske Købmænd i Landet, og han lovede selv at indskyde nogle hundredetusende Gylden i Handelen. Det berømte Handelshus i Augsburg og Florens Fuggerne, der svarer til Rothschilderne nu til Dags, Popius Occo i Amsterdam og flere sendte han ogsaa en særlig Indbydelse, hvilket Lybækkerne aldrig tilgav ham. I et af de senere Stridsskrifter mod Lybæk siger Kongens Forsvarer Corn. Scepper: „Var det ej tilladt Kongen at gøre Kjøbenhavn til en ny Stapelstad? Han vilde ogsaa sørge for sine Riger. Han indsaa, hvor meget de Danske tabte ved ej at have nogen egen Handel, og vilde derfor, til uberegnelig Fordel for Riget, efterlade sine Undersaatter et Minde ved at gøre Hovedstaden blomstrende ved Handel. I vare hans Venner, men hans danske Undersaatter maatte være det mere, og han maatte tage mere Hensyn til dem end til eder. Og hvem var det til Skade, naar han til Gavn for sit Rige og alle sine Undersaatter skænkede Købmændene i sin Hovedstad ny Privilegier?" „Han saa, at i England var London berømt for sin Handel, i Frankrig Rouen, Lyon, Paris, i Belgien Brygge, Antverpen og flere andre, i Tydskland saa

mange berømte Stæder, Frankfurt, Leipzig og endelig eders Hule, hvori I opæde hele Tydskland. I sine tre mægtige Riger derimod, i Danmark, Sverig og Norge blev han ingen Havn var, der kunde maale sig med hine, og vilde derfor sørge for, at Købmændene ogsaa skulde strømme til hans Byer, og at Danmark ej skulde være saa fattigt paa al Handel, at det ej kunde rose sig af nogen Handelshavn" osv.[1]) Der er endnu bevaret en Ansøgning fra en Genueser Paolo Centurioni om at maatte drive Handel med Danmark og Kongens Bevilling for ham og hans Agenter til at drive Handel i Kjøbenhavn og andre Handelsstæder i Kongens Riger med samme Friheder som Kjøbenhavns Borgere.

Samtidig flyttedes Toldstedet fra Helsingør til Kjøbenhavn, og Bestyrelsen af Toldvæsenet overdroges til Sigbrit. Herved droges al den betydelige Indtægt, som Helsingør havde haft af forbisejlende Skibe, til Kjøbenhavn, og paa den anden Side vandt de Søfarende ved at kunne lægge bi i en saa tryg Havn, som her fandtes, i Modsætning til den i Helsingør, hvor mange Skibe aarlig forliste[2]).

Da Kongen 1520 havde faaet Stokholm i sin Magt, følte han Kraft til at begynde paa et storartet Foretagende til Handelens Fremhjælp. Faa Dage efter det stokholmske Blodbad traadte Anders Wolff og Albert van Gock fra Kjøbenhavn, Hans Mikkelsen og Sander Wentun fra Malmø, der var udvalgte af de danske Købmænd til at møde paa deres Vegne, sammen med Magistraten i Stokholm og vedtog 4. Dec. 1520 Bestemmelser for et Handelsselskab, der var dannet med Hansestæderne som Forbillede. Der skulde være 4 Oplagssteder, og en Faktor skulde paa hvert Sted have Overbestyrelsen af Handelen. De 4 Stabelsteder var Kjøbenhavn, Stokholm, et i Nederlandene og et i Finland ved den

---

[1]) Anført efter Behrmann Kristiern II., II. 146—47. [2]) At Sundtolden allerede 1532 igen var henlagt til Helsingør ses af Geh. Ark. Aarsber. III. T. 30.

russiske Grænse. Faktorerne skulde sørge for at indenlandske Varer fra de tre nordiske Riger, saasom Kobber, Elsdyrhuder, saltede Huder og Talg fra Sverig, aalborgske Sild, Bajsalt, saltede Huder og Talg fra Danmark førtes ud til Faktoriet i Nederlandene, hvorfra igen skulde indføres hvad Byerne trængte til af udenlandske Varer. Man vilde optage Sverigs Købmænd i Forbundet, naar man havde opnaat Kongens Stadfæstelse og Privilegier, og vilde derpaa formaa Købmændene i Danmark til at deltage. Formaalet med dette Forbund var ogsaa en Sammenknytning af de nordiske Riger ved materielle Baand, og det udtales udtrykkelig, at det er dannet „paa det at disse tre Riger skulle her efter blive tilhobe forbundne udi en evig Fred og Endrægt". Dette Forbund hævedes af sig selv ved den snart paafulgte svenske Opstand, men dets Fremgang vilde have haft den største Betydning for Kjøbenhavn [1]).

De vigtigste Købmænd i København eller i alle Fald nogle af dem finder vi i en Opgivelse af 20. Maj 1522 over hvad Hr. Henrik Gøye havde laant i Stokholm af danske og tydske Købmænd til at betale Hans Naades Krigsfolk med [2]). At han har gjort Laanet i Stokholm, tyder paa, at Handelsforbundet har været ved Magt, og at der ikke har været liden Forbindelse mellem disse Stæder i de Aar; nogle Penge angives som laante af vedkommende Købmands Dreng, det vil sige hans Faktor eller Fuldmægtig. De Kjøbenhavnere, der nævnes i denne Liste, er altsaa: Per Lavrentsen 1000 Mk., Niels Hansen 400 Mk., Mogens Jensen 250 Mk., Anders, Niels Stemps Dreng, 1200 Mk., Oluf Skriver 100 Mk., Lavrids Hansen 200 Mk., Gert, Engelbret Finkes Dreng, 350 Mk., Jakob, Kort Beermans Dreng, 500 Mk., Lavrids Nielsen 400 Mk., Henrik Snare 150 Mk. Flere af disse Mænd vil blive nærmere omtalte i det følgende.

---

[1]) Allen: De tre nord. Rigers Hist. II. 270—73, III. 344—47. Ekdahl IV. 1329—33. [2]) K. D. IV. 393—94.

Samme Aar 1517 skede flere Begivenheder, der gjorde et mægtigt Indtryk paa Kjøbenhavns Borgere. Kristiern II's Elskede, Dyveke, afgik ved en pludselig Død om Somren, og Rygtet fik travlt med at bringe omkring, at hun var forgivet ved nogle Kirsebær, som Slotsbefalingsmanden Torben Oxe havde sendt hende. Kongen, der ved en Hoffest fik en halv skæmtefuld Tilstaaelse af Torben Oxe om, at han havde haft Tilbøjelighed for Dyveke, og som tidligere var bleven underrettet af Torbens Skriver om, at denne havde víst en uhøvisk Adfærd mod Dyveke og attraat hendes Gunst, samlede under Haanden allehaande Vidnesbyrd mod Torben og lod ham kaste i Slotstaarnet, hvorpaa han anklagede ham, der forresten var en berygtet og ilde anset Person, for Rigsraadet. Dette frikendte ham imidlertid, da Beviserne for Giftmordet var svage, og Fornærmelser mod en Frille afviste det. Herover blev Kongen højlig forbitret, og han nedsatte da en mærkelig Ret, der var aldeles stridende mod Landets Love, idet en Adelsmand kun kunde dømmes af sine Lige. Udenfor Slotsporten saa man en Dag det Særsyn, at 12 Bønder fra Solbjerg, en Landsby omtrent hvor nu Smallegade er i Frederiksberg, hvis Jorder omtrent omfatter dem, der hørte til denne By, samledes paa Slotspladsen udenfor Indkørslen til Slottet og dannede en Ret, idet de istedenfor de da brugelige Tingstokke brugte 4 Spyd, der lagdes saaledes, at de dannede en Firkant. Den Kendelse, de afsagde, lød saaledes: Vi dømme ham ikke, men hans egne Gerninger[1]).

Dette var for Kongen det samme som skyldig, og 20. November, da Byen var fuld af adelige og gejstlige Standspersoner, der netop var mødte til en sammenkaldt Herredag, blev han henrettet paa det daværende Rettersted paa S. Gertruds Kirkegaard eller nuværende Kultorv. Da han var kommen over Højbro, kom Munkene fra Graabrødrekloster og

---

[1]) Se om denne Dom C. Bricka i Hist. Tidsk. 4 R. V. 21—28 og J. Steenstrup i Danske Saml. 2 R. V. 276—78.

rakte ham Sakramentet. Han kastede sig paa Jorden og bad Gud om Forbarmelse for sig og sin Medanklagede Knud Pedersen Gyldenstjerne, der imidlertid var sluppen bedre fra det. Den Retstjener, der førte ham, lod ham imidlertid rejse sig op og gaa videre til Retterstedet. Før Henrettelsen udraabte en Herold, hvad han havde forbrudt, og med uforfærdet Mod led han Døden. Han blev begravet paa Graabrødre (ikke Helligaands) Kirkegaard.

Torben Oxes Skriver Hans Faaborg, der et Aar i Forvejen var bleven hængt af sin Herre paa Grund af Bedragerier, hang endnu i Galgen, og Folkestemningen, der tidligere havde haft travlt med Skriverens Død, gik let over til den Slutning, at naar Torben var skyldig, maatte Skriveren have lidt en uretfærdig Straf. Vægterne paa Slotsmuren saa om Natten et klart Lys over den Galge, hvor Skriverens Lig hang. Galgen siges af Svaning at have været ikke langt fra Slottet foran Byen[1]), og stod formodenlig allerede da ved Stranden udenfor Vesterport indenfor Afløbet af S. Jørgens Sø. Dette kom for Kongens Øren, og han forlangte at faa Underretning om, naar Lyset viste sig igen. Næste Gang vækkede man altsaa Kongen, der gik op paa Slotsmuren og saa da ogsaa en Straaleglands ligesom et tændt Lys. Derved var ogsaa han overbevist om Skriverens Uskyldighed, han lod ham tage ned af Galgen, ved en hæderlig og højtidelig Ligbegængelse føre ind i Staden og begrave paa Frue Kirkegaard[2]).

1519 var der samlet en stor Mængde Lejetropper, navnlig Skotter og Tydskere, der skulde bruges i den forestaaende Krig med Sverig. En Tydsker og en Skotte kom i Klammeri, og da Tydskeren var bleven saaret, flygtede Skotten til sine Landsmænd; Tydskerne samlede sig og vilde

---

[1]) De rebus Christierni II. 127. [2]) Disse Begivenheder omtales udførligt hos Allen de tre nord. Riger 311—27. Svaning S. 109—28.

hævne deres Landsmand, de omringede et Hus ved Frue Kirkegaard nærved Latinskolen, hvor Skotterne plejede at samles og faa deres Forplejning[1]). Disse satte Huset i Forsvarsstand, men Tydskerne satte Ild paa Taget (der vel altsaa var af Straa), hvilket Skotterne afkastede og styrtede ned i Hovedet paa deres Fjender, hvorpaa de selv sprang bag efter, men blev næsten alle dræbte paa Gaden og derpaa kastede i en dyb Grav paa Kirkegaarden. Tydskerne besatte derpaa Amagertorv og udsendte Hobe for at undlive alle Skotter, som de kunde træffe paa. Kongen fik dette at vide paa Slottet, sendte en Herold ind i Staden for at skaffe Orden tilveje, og denne red i sin pragtfulde Embedsdragt og forkyndte Dødsstraf for dem, der ikke nedlagde Vaabnene, men ingen hørte paa ham. Da steg Kongen selv til Hest, ledsaget af Marsken, 2 Rigsraader og med Herolden i Spidsen; paa Amagertorv hørte han den frygtelige Larm, og da han var stanset midt paa Torvet, saa han en Skotte, der forfulgtes af en Tydsker, og som tog sin Tilflugt under Kongens Hest. Kongen udstrakte Armen og bød Tydskeren holde inde, men denne var rasende, gennemborede Skotten med sit Spyd og flygtede til sine Kammerater. Kongen blev saa betaget af en saadan Dristighed, at han vendte tilbage til Slottet og befalede den øverste Høvedsmand at tage Dom over Voldsmanden, der næste Nat ogsaa blev halshugget. Da det rygtedes, at denne var greben, blev de andre Tydskere grebne af Frygt for lignende Straf og nedlagde Vaabnene[2]).

1520 søgte Kongen at faa indkaldt til Universitetet nogle Lærere fra Wittenberg, i hvilket Øjemed han sendte en Mand dertil, som efter Samraad med Luther, Melanchthon og andre skulde udvælge nogle Mænd, der var skikkede til en saadan Stilling. Præsten Martin Reinhard og Matthias

---

[1]) Det er formodenlig det skotske Herberg, Gildehus for den skotske Nation. [2]) Svaning: Christiernus II. S. 245—52.

Gabler blev da udsendte, men medens den sidste blev Professor i Græsk, opnaade den første næppe nogen Ansættelse. Han kom rimeligvis hertil om Somren og var her, da Kongen var i Kjøbenhavn nogle Uger sidst i September og først i Oktober; det maa antages, at Kongen da har givet ham Tilladelse til at forsøge sig som Prædikant i Nikolaj Kirke. Dette faldt dog meget uheldigt ud, der skede en stor Tilstrømning til Kirken, alle vilde se den fremmede, der skulde forkynde en ny Lære, om hvilken der vel var kommet Rygter, men som ingen hidtil offenlig havde forkyndt. Den store Mængde forstod imidlertid ikke det fremmede Maal, men saa kun hans heftige Fagter og skiftende Minespil, og ligesom i vore Dage havde Kjøbenhavnerne et aabent Øje for det komiske, en Tilbøjelighed til at gøre det pathetiske latterligt. Den katholske Gejstlighed benyttede sig af dette Karaktertræk og fandt snart Lejlighed til aldeles at forspilde den ubudne Gæsts Anseelse. En ung Fyr, der havde Evner til at efterabe andre, blev ved gode Ord og Betaling bevæget til at studere Martin Reinhards Væsen og bragte det snart saa vidt, at han i et og alt kunde gengive hele hans Fremtræden. Paa forskellige Steder i Byen traadte han saa frem og forestillede den fremmede Prædikant, idet han fremsagde meningsløse Taler under Gengivelse af dennes Minespil og derefter afsang nogle latterlige Vers. Derved blev Martin Reinhard til almindelig Spot og maatte holde op med sin Prædiken; han vandt næppe Tilhængere blandt Kjøbenhavns Indbyggere for Luthers Lære[1]).

Ved denne Tid var det, at Amager blev befolket med Hollændere fra Waterlandene i Nordholland. De danske Bønder blev opsagte fra deres Fæstegaarde og i Aaret 1521 udstædtes de første Privilegier, hvilke maa være givne straks

[1]) Allen III., 2, 48—52. Det er aldeles uhjemlet, at Povl Helgesen var Martin Reinhards Tolk, se især Hejses Afh. i Ny kirkehist. Saml. V. 273—95.

efter Bosættelsen. Dette opvakte stor Misfornøjelse, og ved Kjøbenhavns Overgivelse 1523 blev det bestemt, at de danske Bønder skulde komme tilbage og Hollænderne have Rejsepas, hvilket dog ikke fuldstændig blev gennemført, idet Magleby blev overladt til de Hollændere, der blev tilbage af de 184 Familier, der var indkomne. Det er sandsynligvis paa Sigbrits Raad, at Kongen har indkaldt dem, og Meningen dermed var, at de skulde forsyne Kjøbenhavn med Køkkenurter og lære de Danske Havedyrkning. A. Hvitfeld siger følgende til Lovprisning af Hollænderne paa Amager: „Det Folk véd særdeles at omgaas med Ost, Smør, Løg, Rødder, Haver at anlægge og Vildgaasefangst, hvilket var et evigt Gavn for Kjøbenhavns By end paa denne Dag“[1]).

24. Januar 1522 stimlede Kjøbenhavns Beboere sammen paa Gammeltorv for at være Vidne til Didrik Slaghecks Henrettelse. Kongen var kommen i et spændt Forhold til Pavestolen paa Grund af det stokholmske Blodbad, hvor flere Biskopper var blevne fængslede, Sverig havde rejst sig under Gustav Vasas Anførsel og var næsten tabt, Kongens Stemning var mørk, og alle Klager vendte sig mod Sigbrits Yndling, der endog var bleven benaadet med Ærkebispestolen i Lund. Kongen maatte have en Syndebuk lige overfor Udlandet og en Afleder for sin egen nedtrykte Stemning. I December var han i Odense til sin Moders Begravelse, og under denne Fraværelse fra Sigbrit gav han Befaling til Didrik Slaghecks Fængsling. Hvitfeld giver følgende Beskrivelse af Henrettelsen[2]): „Efter han pinligen er forhørt, blev han den 24. Januar Aar 1522 nedført paa Gammeltorv, hvor der baade var en Galge oprejst, andre til Forfærdelse, ikke til ham, dernæst et Baal gjort, han skulde brændes paa, hart ved Raadhuset. Sigbrit havde lukket hendes

---

[1]) Allen II. 288—92.

[2]) Hvitfeld II. S. 1181. Jfr. Allen III., 2, 225—26.

Vinduer den Dag og vilde ikke engang se ned til ham[1]). Først blev han ledet til Galgen, der blev ham lagt en Strikke om Halsen; han havde paa en Fløjels Kjortel og Hoser, en rød Skarlagens ulden Skjorte, et Par Fløjels Tøfler og en smaa Skjorte af hollandsk Lærred. Der han kom under Galgen, satte han Tøflerne af, Bøddelen drog ham siden et Trin eller 2 op. Nej, sagde han (Bøddelen), det vil ikke saa fort med os, vi maa en anden Vej, ledte ham saa ned, og da tog atter den Stymper Tøflerne paa igen, før han vilde fort. Siden førtes han til Baalet, der blev han dragen af alle Klæder uden Skjorten og et Femorale, hvorpaa han er bunden paa Stigen og kastet paa Ilden. Profossen opregnede og forkyndte tilforn offentlig, hvad hans Forseelse var, og at han, som havde været Aarsag til at saa mange udi Sverig var hængte og brændte, nu igen skulde lide samme Forsmædelse og Straf. Ved 3 slet efter Middag fandtes Slaghecks Mave sammenkrympet udi Asken som en Bold, men der gik en Baadsmand til og stødte en Algersstage (Aalestang) der igennem, da flød der meget Vand ud, og dermed faldt den hen i Aske. Mester Jesper Brokmand Secretarius mødte ham paa Højbro, der de trækkede ned med ham, og der han saa Mester Jesper, begyndte han at sige (paa Latin): Farvel, Mester Jesper, dette er Løn for vore Fortjenester. Mester Jesper svarede: nej, nej, Straf som forskyldt, Straf som forskyldt."

Længer hen paa Aaret blev Kjøbenhavn alvorlig truet af et fjendtligt Angreb. En lybsk Flaade løb 3. Avgust ud fra Travemünde, forenede sig med 12 svenske Skibe og drog mod Bornholm, hvor det faste Hammershus blev indtaget med Storm. Derpaa begav Flaaden sig ind i Sundet og lagde sig i 3 Dage udenfor Kjøbenhavn i Rævsgattet[2])

---

[1]) Han blev nemlig ført fra Slottet gennem Højbrostræde forbi hendes Gaard paa Amagertorv. [2]) Maa være det samme Dyb, som det der i ældre Tider hed Rævshaledyb.

(Kongedybet), dog uden at foretage noget Angreb; derimod sejlede den til Helsingør, hvilken By blev stukken i Brand 23. Avgust. Ikke saa heldigt gik det Lybækkerne ved Helsingborg, hvor Erkebiskop Johan Weze drev dem tilbage; derpaa vendte de om og lagde sig paa ny i Rævsgattet. Imidlertid var Kongen kommen tilstede og havde truffet kraftige Foranstaltninger til Modstand, idet han ved at opbyde alle vaabenføre Mænd havde samlet en Hær paa 10000 Mand, der blev lagt i Lejr ved Solbjerg, der laa omtrent hvor nu Frederiksbergs Smallegade er. Kongen lod desuden ved Havnens Indløb og andre Steder lægge Kanoner for at kunne tage imod Fjenden, hvis han forsøgte Landgang. Selv drog han til Lejren, holdt Mønstring og talte til Folkene, hvem han fremstillede Lybækkernes Troløshed og formanede til at vise sig Fædrene værdig, der saa ofte havde vist de fremmede Kræmmere Vintervejen. Soldaterne besvarede hans Tiltale med Fryderaab, og der var den bedste Stemning. Under disse Omstændigheder fandt Lybækkerne det ikke raadeligt at gøre Landgang, men lettede Anker 30. Avgust og hærjede Møn og Ærø.

Den Dag, Kongen red ud i Lejren, fik Sigbrit ogsaa Lyst til at være tilstede ved Mønstringen. Det er et Vidnesbyrd om den Tids tarvelige Sæder, at denne Kvinde, der indtog saa høj en Stilling som Kongens fornemste Raadgiver, tilfods begav sig afsted, kun ledsaget af en Pige. Da hun var kommen i Nærheden af S. Jørgens Hospital, kom 2 Soldater, der havde drukket over Tørsten, ogsaa gaaende fra Staden og indhentede dem ved Siden af Peblingesøen. Da de fik Øje paa Sigbrit, sagde den ene til den anden: se her har vi paa fri Mark den skammelige Kvind, der forfører Kongen med sine onde Raad, og hun vil ikke høre op dermed, før hun har faaet ham dreven ud af Riget. Den anden syntes, at her var god Lejlighed til at befri Kongen for denne Fare, de styrtede begge ind paa hende, kastede hende til Jorden og smed hende derpaa ud i Søen, medens Pigen

flygtede, og selv skyndte de sig til Lejren. I samme Øjeblik kom Kongen ridende paa Hjemvejen og kom netop som Sigbrit laa i Søen og kæmpede med Døden, han fik hende trukken op og sat i en Vogn for at blive kørt hjem. Kongen red derpaa efter Soldaterne, slog dem til Jorden med sin Staalbue og lod dem nogle Dage efter halshugge. Inden Sigbrit kom hjem, blev hun endnu en Gang udsat for Livsfare; ti da hun kom til Porten, stod der en Hob Soldater fra Roskilde, der flere Gange skød paa hende, dog uden at ramme[1]).

IV. Kjøbenhavn under Kong Fredrik I.

Den 13. April 1523 afsejlede Kristiern II. med sin Dronning og sine Børn tilligemed flere trofaste Tilhængere paa en ikke ubetydelig Flaade fra Kjøbenhavn for i Udlandet at søge Hjælp til at generhverve sig sit Rige. Det var en Sorgens Dag for en stor Del af Kjøbenhavns Indbyggere; Kongen havde paa saa mange Maader vist sig som en Ven af Borgerstanden, og Kjøbenhavns Fremvækst havde ligget ham saa meget paa Sinde, at man her med Grund kunde se bort fra hans troløse Sind og hans grusomme Færd og sørge over ham som den gamle Ørn, hvem Høgen trængte fra hans Rede. Omkring Stranden var der Trængsel af Mennesker, og Volden, alle Taarne og andre høje Bygninger var besatte med Folk af ethvert Køn og enhver Alder, der fulgte den bortdragende Flaade med Øjnene til den var af Syne og skjult af Skovshoved. Man vidste at Kongen havde udset Henrik Gøye til Statholder i Sæland

---

[1]) Allen III, 2, 318—22. Svaning: Christiernus II. S. 442—45.

og overdraget ham Befalingen over Staden, og at han havde lovet ham om 3, 4 Maaneder at komme med Undsætning. Fem Fænniker Landsknægte og 350 Ryttere var efterladt til Forsvaret, og naar Borgerne deltog i dette, var der ikke Tvivl om, at Staden let kunde holde sig i den Tid[1]).

Samme Dag Kong Kristiern drog bort, gik Hertug Kristian, den udvalgte Kong Fredriks Søn, over til Fyn, og den ny Konge skrev fra Gottorp til Kjøbenhavns Indbyggere og gav dem tilkende, hvorledes Jylland og Fyn havde opsagt Kristiern Huldskab og Mandskab, hvorledes Biskoppen i Roskilde, Abbeden i Sorø og Prioren i Andvorskov ogsaa havde givet sig fra ham, og at Kongen nu vilde frelse dem og den hellige Kirke, Ridderskab, Købstadmænd, Bønder og menige Almue i Sæland ud af deres svare Plage og tyranniske Vold og derfor med det første agtede sig til Sæland med et „mærkeligt" Tal Folk; han vilde skikke sig imod dem som en ret kristen Fyrste og naadig Herre. Han havde hørt af nogle, der kom fra Kong Kristiern, hvilken Overvold og Uskæl der var sket dem, og hvad man ydermere kunde frygte af ham, derfor bad han dem, ja bød og vilde, at de bemandede deres By imod Kong Kristiern og ufortøvet sendte en Borgmester, en Raadmand og 2 eller 3 bedste Borgere til at sværge ham Huldskab med Fuldmagt fra hele Menigheden. Han lovede dem derimod at holde dem ved Lov, Skæl, Ret, Privilegier, Friheder, gode gamle Sædvaner og aflægge al ny Told, Sise, Forbud og andre slige Besværinger, at sørge for deres fri Handel med Sverig, Lybæk, Danzig og alle andre vendiske Stæder foruden med Slesvig, Holsten og Stormarn. „Ti betænker eders Bedste, Gavn og evige Bestand, saa fremt som Vi med Herrer, Fyrster, Venner, Tilhængere, vort elskelige Raad, danske Mænds, vore kære Undersaatters Hjælp og Trøst ikke skulle nødes til at

---

[1]) Allen III. 2. Afd. 411—15. Svaning: Christiernus II. S. 467.

straffe over eders Liv, Gaarde, Gods og Ejendomme, hvilket Gud kende, vi ganske nødig gøre ville" [1]). Samtidig skrev Kongen til Hr. Henrik Gøye og Lensmanden paa Korsør Slot Hans Krafse „og hvo som Høvedsmand er over det Rejsetøj (Rytteri) og Landsknægte, som nu udi Sæland forsamlet er". „Vider kære Venner", hed det i Brevet, „at Os er til Vidende vordet, at I ere tilskikkede af højbaaren Fyrste Kong Kristiern at skulle formene os Adgang udi Sæland, som er et Ledemod af Vort Rige Danmark, Vi af os elskelige Danmarks Riges Raad til kaaret og udvalgt er, ti ere vi alvorligen begærendes af eder I ville skrive Os eders Mening herom, saa vi vide, hvortil vi Os forlade skulle og efterrette maa" [2]).

Hertil kunde Kjøbenhavns Borgere kun svare, at de var i Kong Kristierns Ed, og at hans Folk holdt Byen besat, og Henrik Gøye, at han var udnævnt til Statholder af den fordrevne Konge.

31. Maj gik Kong Fredriks Hær over Store Belt, støttet af den lybske Flaade, og 10. Juni ved Morgengry stod den med 4000 Knægte og 1800 Ryttere foran Kjøbenhavn, hvor den strax slog sin Lejr paa Serridslev Mark; dens Hovedkvarter var Serridslev By, fra hvilken flere Breve er daterede fra denne Tid [3]). Det var altsaa omtrent $^1/_4$ Mil fra Kjøbenhavn, i saa stor en Afstand, at Kuglerne fra Murene i Almindelighed ikke kunde naa saa langt ud. En Skanse anlagdes ved Valby, og saaledes var Byen afskaaren fra Landsiden, medens den lybske Flaade lagde sig foran Havnen.

Fra den belejrede By gjordes ofte Udfald for at forsøge paa at lokke Kongens Tropper ind under Murene og derved faa Lejlighed til at benytte Kanonerne. Man

---

[1]) K. D. I. 306—7. Hvitfeld: Fr. I. 37—38. [2]) Koncept i Geh. Ark. D. Kongers Hist. Fasc. X. Nr. 57. [3]) Saaledes et Brev udstædt af Rigsraadet 26. Sept. 1523 „ex oppido nostro Serritsløff" (D. Mag. 3. R. II. 259).

havde bygget „Katte“ paa Volden, det er højtliggende Skanser af Jord eller Sten med Skydeskaar, bag hvilke Kanonerne og de, der betjente disse, kunde være dækkede; foran disse var der hængt Fjæle, som blev hejsede ned, naar man vilde skyde, men igen satte foran Kanonernes Mundinger for at beskytte disse. Kattene blev saa bekendte, at man i Lejren kunde kende af hvilken der blev skudt, hvilket oftere fremkaldte Væddemaal blandt Landsknægtene. Fra Lejren førte man ogsaa Kanoner ind under Byen, og det mindedes længe efter, at en Falkonet engang havde skudt en Knægt paa Byens Vold gennem den venstre Side og ført hans Hjærte ud saaledes, at det kun hang ved en Sene, men det var til alles Forundring saa stort som et Oksehjerte. De smaa Træfninger, der forefaldt, stod oftest paa den jevne Mark mellem Peblingedammen og Byen, altsaa indenfor de da i et gaaende Peblinge- og Sortedamssø [1]).

I den belejrede By var man ved godt Mod. Rigtignok begyndte Levnedsmidlerne at slippe op, men man byggede lange Rorsbaade og Jagter med mange Aarer paa, hvormed man hemmelig brød igennem den lybske Flaade og hentede Fødemidler andre Steder. Bønderne i Sæland var ej heller gunstig stemte mod Krigsfolket i Lejren, ti da dette ikke betalte, hvad der leveredes dem, vilde Bønderne ikke give Tilførsel, men rottede sig sammen og dræbte dem, der drog ud paa Furagering, hvorover der blev en Kamp paa Liv og Død, som Kongen nær aldrig havde faaet stanset. Under hele Belejringen var der i det hele en stærk Misfornøjelse i Lejren, da Kongen ingen Penge havde til at lønne Soldaterne med. De 4 Maaneder gik imidlertid, og Hjælpen fra Kristiern II. var ikke kommen, men endnu fra Efteraaret haves ret fortrøstelige Beretninger fra den belejrede By. I et Brev

---

[1]) Under en saadan blev den senere saa berømte Peder Skram saaret gennem sin højre Arm med et Glavind og med et tvægget Sværd over Haanden (D. Mag. 3. R. III. 83).

derfra fortælles saaledes, at Lybækkerne havde haft til Hensigt at sænke 4 store Skibe foran Indløbet til Havnen, men de kjøbenhavnske Jagter havde taget Skibene og ført dem ind i Havnen og man haabede, at den Tid kunde komme, da de samme Skibe kunde sænkes i Lybæks Havn og ødelægge dens Skibsfart. Desuden havde man frataget Lybækkerne henimod 60 Skuder med Proviant[1]). Paa Frue Kirketaarn var der bragt Kanoner, der kunde række baade ud i Lejren og i Stranden. Forat lokke Belejrerne nær dreves Stadens Kør nogle Timer hver Dag i et Armbrøstskuds Afstand udenfor Byen; men de blev drevne ind igen, uden at der var gjort dem nogen Fortræd. Smaa Skærmydsler holdtes oftere, men nogen Storm havde man ikke vovet paa Byen. Ryttere i Staden havde oftere opfordret dem i Lejren til at prøve en Kamp, men forgæves. Iøvrigt støbte man Kanoner og møntede Penge og havde endnu ingen Nød. Paa Amager jagede man Harer, og af tydsk Øl og Rinskvin, som man havde taget fra Lybækkerne, havde man hidtil haft fuldt op. Med Malmø var der hver Dag Forbindelse og altid 8 Jagter i Søen, saa den lybske Flaade altsaa meget ufuldkomment har overholdt Spærringen. Man antog, at der ikke var flere end 3000 Mand i Lejren og vidste, at disse plagedes af Utøj i en utrolig Grad.

Kong Fredrik havde dog allerede begyndt at tænke paa at storme Staden, men dertil behøvedes flere Tropper, mere Skyts og andre Hjælpemidler, hvilke for en Del skulde leveres af Lybækkerne. Disse skulde ogsaa tilsænke Havnen, men paa Kong Fredriks Bekostning. Man havde dog en

---

[1]) To lybske Skuder ladede med Proviant, der var bestemte for Kongens Lejr, blev engang tagne af Malmøs Borgere, men igen tilbageerobrede af 2 Jagter, der var udrustede af Lensmanden paa Stege, Hr. Anders Bilde, der delte Byttet som god Prise; 1530 erklærede Kongen, at dette var sket med rette, og at Hr. Anders Bilde ingen Tiltale skulde lide derfor. (D. Kongers Hist. Fasc. 11. b. Nr. 18).

viss Formodning om, at det endnu ikke var Tid at storme, saa at man maatte holde Lejren Vintren igennem; i saa Fald skulde Kongen holde 300 tydske og 300 danske Ryttere og det samme Antal Fodfolk som hidtil, de tydske Stæder 100 tydske Ryttere og samme Antal Fodfolk som hidtil, desuden 10 Jagter og Warnemünde-Baade. Kongen skulde lade bygge Jordhuse og Skanser og gøre Grave omkring Lejren[1]).

Dette maa ogsaa være sket, ti til Storm kom det aldrig. Almuen i Sæland var saa oprørt, at Johan Ranzau om Efteraaret maatte tvinge den til Lydighed med Sværdet, og det var først, da man havde faaet Underretning om, at Kristiern II's Hær havde opløst sig i Oktober, at man turde vove at træde op med mere Fasthed.

Samtidig med at Kong Kristiern rustede sig til Lands, havde han fundet Lejlighed til at udruste sine 4 bedste Skibe og en Jagt med Levnedsmidler under Anførsel af Admiralen Tile Giseler, den samme der havde ført ham fra Kjøbenhavn. De forlod Zeeland 20. Sept., krydsede nogen Tid under Norge, hvor de tog flere tydske Skibe, og kom ind i Sundet i den første Uge af November. De lybske Skibsførere blev grebne af Skræk; rigtignok skal en Kok være undløben fra et af Skibene og have bragt Underretning i Lejren om, at Skibene ingen Krigsfolk medbragte, men kun dobbelt Besætning af Baadsfolk foruden Levnedsmidler, Skyts, Krudt og Bly. Dette forebragte man de lybske Skibsførere, men disse sagde, at hvis de mistede deres Skibe, der mest tilhørte Købmænd, var de ødelagte; uagtet Greven af Hoya, Mogens Gøye og Johan Ranzau tilbød at indestaa for Godtgørelse af den mulige Skade, drog de dog næste Morgen bort med den hele Flaade.

Der var saaledes fri Adgang for Kong Kristierns Skibe, der tog Lybækkernes Førselsskibe og, efter at have gjort

---

[1]) K. D. I. 307—09.

nogle Skud ind i Lejren, gled ind i Havnen og lagde sig paa deres gamle Plads ved Bremerholmen[1]). Vel var der atter sænket 2 Skibe i Dybet udenfor Havnen og deres Overdel afbrændt, saa de ikke kunde ses, men Strømmen gav dem en Stilling mod hinanden, saa Indsejlingen tvært imod blev bedre. Der blev stor Glæde i Byen. Man skød fra Voldene, der gjordes Glædesblus i Gaderne og Begkranse tændtes i Frue Kirkes Spir. Men Henrik Gøye havde tabt Modet. Allerede Dagen førend Skibene kom, havde han begyndt hemmelige Underhandlinger med sin Broder Rigshovmesteren Mogens Gøye og Johan Ranzau. Han kendte da det sørgelige Udfald af Kong Kristierns Troppesamling og saa, at Hjælp var umulig; det var derfor bedre at faa en hæderlig Kapitulation end udsætte sig for Hungersnødens Rædsler uden alligevel at have Udsigt til at opnaa, hvad man ønskede. 2 Dage efter Skibenes Ankomst kom fra Lejren en officiel Opfordring til Overgivelse, idet Hr. Oluf Nielsen Rosenkrands selvanden med afbarkede Stave i Hænderne ved Porten tilkendegav sig som Udsendinge. De blev derpaa indførte i Byen, og paa Degnegaarden paa Frue Kirkegaard mødtes de med Hr. Henrik Gøye, der gik ind paa nærmere Underhandlinger. Hovedpunktet i Underhandlingerne gik ud paa, at Henrik Gøye skulde sende et Bud til sin Konge, der kunde fortælle om Sagernes Tilstand; hvis han saa ikke kom Kjøbenhavn til Hjælp inden anden Juledag, skulde denne By og Malmø overgive sig til det danske Rigsraad. Megen Vanskelighed voldte de nylig indkomne Krigsskibe, men Allen oplyser, at der har været en hemmelig Traktat, ifølge hvilken Henrik Gøye, hvis Pengeomstændigheder under Belejringen var komne i den største Uorden, solgte dem til Kong Fredrik, men at de for et Syns Skyld skulde ligge 2 Aar i Havnen, som Pant for den Sum, Henrik Gøye havde tilgode hos Kristiern II.

---

[1]) K. D. I. 311.

Den 26. November sluttedes den foreløbige Overenskomst i Roskilde og fuldstændig Vaabenhvile, „en fri felig Dag“, som det kaldtes. Denne kunde let være bleven brudt, ti 12. December kom nogle Borgere fra Malmø sejlende, hvem Henrik Gøye havde stævnet til sig for at overveje, hvad der nu var at gøre. Disse kom om Aftenen ind ved S. Anne Kapel[1]), men da nogle af dem var gaaede i Land, blev de paa Vejen til Byen fangne af Folk fra Belejringshæren og førte til Lejren. Derover fandt Hr. Henrik Gøye sig krænket og skrev næste Dag et skarpt Brev til Grev Johan af Hoya og Rigsraadet, „nu værende i Serridslev“. Han gjorde opmærksom paa Artiklerne i Overenskomsten i Roskilde og bad om, hvis de var til Sinds at overholde denne, at de da vilde lade omtalte Borgere frit og uhindret komme til Kjøbenhavn med deres Gods; hvis de ikke vilde, „da trøster jeg ikke heller og mindre at kunne holde den Del jeg Eder tilsagt har“. Han fik imidlertid et tilfredsstillende Svar; disse Folk var komne der paa deres Skort (Vagtomraade) og kendte ikke Løsenet; de sagde nok selv, at de hørte hjemme i Malmø, men i Lejren havde man ikke trot det, før Hr. Henriks Brev kom; det var Rigsraadets Vilje nu som tilforn at holde Overenskomsten, og de fangne slap løs[2]).

Kristiern II. sendte vel en Udsending til Kjøbenhavn med Løfte om Undsætning ved Paasketid, men dette var altfor usikkert, saa der blev sluttet en endelig Overenskomst om Overgivelse 23. Dec. Denne udfærdigedes paa de

---

[1]) Om S. Anne Bro, en Landingsplads ved S. Anne Kapel, se Kjøbenhavn i Middelaldren S. 196—97. Hos Allen II. 230 læses, hvorledes Iver Lunge 1518 kom sejlende fra Skaane og, da Havnen var fuld af Is, forsøgte at lande ved denne Bro, men sank igennem Isen og druknede. Kristiern II. samlede engang de sælandske Bønder ved S. Anne Bro og tilbød dem Friheden, men da de havde holdt Raad, nægtede de at tage imod den (Rørdams Monumenta II. 182). [2]) K. D. IV. 395—96.

Belejredes Vegne af Hr. Henrik Gøye som øverste Statholder, Knud Rud som Høvedsmand, af 20 Officerer, mest Tydske, af danske Adelsmænd dog Axel Gøye og Niels Lykke, desuden Borgmester Jens Brolægger, Raadmændene Peder Kempe og Hans Dankordsen, af Borgmester Jørgen Kok i Malmø og 2 Raadmænd sammesteds. Til Helligtrekongers Dag skulde der være Vaabenstilstand, og paa den Dag skulde Kjøbenhavns Slot og Stad samt Malmø overgive sig til Rigens Raad, med mindre Kong Kristiern forinden kom til Hjælp. Samme Dag skulde Henrik Gøye drage til Køge med alle Ryttere og Landsknægte og over Rødby ud af Riget; han forpligtede sig til, at disse ikke skulde besvære og overfalde Rigets Indbyggere, men Udrejsen af Byen maatte ske med oprejste Faner. Alle Fanger skulde udleveres paa begge Sider, og det grove Skyts med 3 Læster Krudt og tilhørende Kugler, som tilhørte Danmarks Krone, skulde tilfalde Rigsraadet undtagen en Skarpmetse, en Kartove og 3 Feltslanger med tilhørende Jærnkugler, som Henrik Gøye skulde beholde[1]). Saa længe Vaabenhvilen varede, skulde Kjøbenhavns Besætning blive ved Byen og indenfor Skansen[2]) og de andre udenfor denne. Henrik Gøye skulde have frit Lejde for sig og sine Medfølgere i 2 Aar inden og udenfor Riget, men forpligtigede sig til i den Tid ikke at fejde paa Danmark og Hertugdømmerne. Overløberne mellem Lejren og Byen skulde have Tilgivelse, og i det hele skulde der være fuldstændig Tilgivelse paa begge Sider undtagen for Hans Mikkelsen og Sigbrit, og hvad der var sket skulde aldrig arges eller paatales med Haand eller Mund eller med nogen aandelig eller verdslig Rettergang efter denne Dag. Kjøbenhavn skulde blive ved alle de Friheder, Privilegier,

---

[1]) Nogle flamske Tapeter, Henrik Gøye tog med sig fra Slottet, omtales 14. Avg. 1539 (Dok. i Geh. Ark.). [2]) Naar, som vi har set, Kongens Tropper holdt Vagt i Nærheden af S. Anne Kapel, maa omtalte Skanse have ligget nær ved Byen.

Skraaer og Forseglinger, som fremfarne Konger havde givet den, Havnen og Befæstningen skulde blive ved Magt, men al ny Told, Sise og anden Besværing, der ikke havde været af Arilds Tid, skulde ophæves. Byens Skyts skulde den selv beholde. Borgerne maatte bruge deres Handel, Sejlads og Købmandskab i øster og vester, synder og nord, hvor det tækkedes dem og de bedst kunde søge Handel og Næring. Al Gæld mellem Borgerne og andre skulde fremdeles staa ved Magt; Borgmestre, Raad og Menighed skulde være sikrede paa Liv, Lemmer, Gods og Velfærd fra Kongens og Rigsraadets Side og skulde ikke beskattes højere end med deres aarlige og rette Byskat; hvad der var sket i denne Fejde skulde aldrig hævnes eller paatales af nogen, og Borgerne skulde beholde deres Jorder og Ejendomme og deres Oredrift trindt omkring i Byen, dog skulde de straks give fra sig de Ejendomme, som Kong Kristiern havde taget fra Kirken og Ridderskabet med Vold og Uret, medens de skulde have igen, hvad der var frataget dem førend Fejden begyndte. Uden stort Nødsfald skulde de ikke besværes med Indkvartering af fremmede Krigsfolk. Paa Helligtrekongers Dag skulde Kongens Tropper holde Indtog i Byen og drage igennem Gaderne men strax ud igen, og kun saa mange blive over om Natten, som Prins Kristian og Rigens Raad vilde beholde i Byen hos sig, og de skulde ikke gøre Borgerne nogen Overlast paa Liv og Gods.

Nogle enkelte Personer, der særlig havde været kompromitterede, nævnes ogsaa i Forliget. Saaledes skulde Thomas Herold beholde sine Forleninger, Morten Stenhugger blive ved sin Gaard, som han bebode, og den skulde ikke tages fra ham; han er vistnok den Morten Bussert, Kongens Bygmester, der var Hans Mikkelsens Svigersøn og endnu levede 1547[1]); ligesaa Mester Fadder Bøssestøber, der desuden skulde beholde den Løn, Kong

[1]) D. Mag. 3. R. I. 240, 245, 4 R. IV. 326.

Kristiern plejede at give ham. Bodil Roes skulde ikke lide for sin Husbonde Hans Herolds Skyld, men beholde sit og hans Gods. Disse Personer omtales nærmere i det følgende.

Endnu vedtoges den Bestemmelse, som tidligere (S. 66) er omtalt, at Hollænderne paa Amager skulde opsiges og deres Hals, Liv og Gods fri drage af Riget og de danske Bønder igen indtage de Gaarde, de tilforn ibode, imod at give deres tidligere Landgilde [1]).

6. Januar 1524 foregik altsaa Overgivelsen, Kong Fredriks Tropper marscherede gennem Byen, og Prins Kristian, der nogle Dage i Forvejen havde stadfæstet det Forlig, Rigsraadet havde indgaaet, tog rimeligvis efter Bestemmelsen Ophold her, formodenlig paa Slottet. Det var imidlertid ikke ham, der formelt tog Staden i Besiddelse, men Rigshovmesteren Mogens Gøye, hvem Borgerskabet overgav Insignierne paa den øverste Myndighed [2]); denne Mand har rimeligvis ved sin Fremtræden vundet Borgernes Hjærte, ti der var ingen, hvem de havde den Tillid til som til ham, og det var i den følgende Tid stadig ham, man raadspurgte og støttede sig til.

Det er karakteristisk for Kongen, at han straks benyttede sig af sin Stilling til at skaffe sig et Laan af Staden, men det er paa den anden Side ogsaa naturligt, at Borgerne imødekom ham forat fremkalde en velvillig Stemning mod den betvungne Stad. Det var 10000 Mk. Klipping, hver beregnet til 6 Penning, han modtog og et Par Aar efter, d. 28. Sept. 1525, gav Obligation for, ligesom Borgerne samme Tid fik Tilstaaelse for at have laant Kongen og Rigets Raad

---

[1]) Kilderne til Kjøbenhavns Belejring: Hvitfeld Fred. I. Krønike 37—40, 44, 46—55, Allen De tre nord. Rigers Hist. IV. 2 Afd. 17—27, 169—85, K. D. I. 306—29, IV. 395—96. [2]) Hr. Mogens Gøye, D. R. Hovmester, blev der indført og annammede det paa Kongens Vegne (Rørdams Monumenta I 290).

1 Læst Krudt, der skulde bruges mod Kristiern II's tro Mand Søren Norby[1]).

Kong Fredrik kom først hertil sidst i Maj og var tilstede ved den vigtige Rigsdag, der holdtes her fra først i Juni til ind i September, og ved hvilken der mødte foruden Rigsraadet, fra Norge Biskop Karl af Hammer, Udsendinge fra Lybæk, Hamborg, Rostok, Stralsund, Vismar og Lyneborg, en Mængde Medlemmer af den danske Adel, Udsendinge fra hver Købstad i Riget og hvert Herred i det østlige Danmark. Her forpligtede Rigsraadet sig bl. a. til at modstaa Luthers og hans Disciples Kætteri[2]).

Under denne Rigsdag fuldbyrdedes en Dom over et politisk Offer fra Belejringens Tid. Adelsmanden Niels Hak havde deltaget i Malmøs Forsvar, ikke siden villet hylde Kongen og var forblevcn i Skjul i et Kloster i Malmø uden at forlade Riget. Han fængsledes 1. Avgust og blev halshugget 6. Avgust, Dagen før Kongens Kroning, formodenlig paa Gammeltorv[3]).

7. Avgust kronedes Kongen i Frue Kirke, hans Dronning først 13. Avgust næste Aar.

Det er ret naturligt, at Fredrik I. maatte nære Mistillid til Kjøbenhavns Borgere, og at han forstærkede Slottet med Proviant; i hans Forhandlinger med Rigsraadet 1525 forelagde han dette til Betænkning „hvilkelunde man kunde bedst altid Kjøbenhavn og Malmø Stæder mægtig være"; men efter Betingelserne ved Overgivelsen kunde der ikke henvises til noget bedre Middel end at befæste Slottet og Myntergaarden i Malmø og forsyne dem godt med Fødevarer og Skyts. Den bedste Maade var dog at vinde Befolkningen ved at se igennem Fingre med de oprørske Tendenser, der viste sig, og tildele baade Staden i Almindelighed og enkelte Borgere forskellige Fordele.

---

[1]) Frederik I's Registrant S. 92—93. [2]) Allen IV., 2, 352 flg.
[3]) Allen IV., 2, 186—90.

12. Sept. 1524 afgjorde Kongen saaledes en Tvist mellem Kapitlet og Borgerskabet, hvilken faldt ud til dettes Fordel og havde stor Betydning[1]). De gejstlige Stiftelser ejede en stor Mængde Jorder omkring i Byen, som bortfæstedes til Borgerne; naar der nu opførtes Bygninger derpaa, blev der Strid, om disse skulde tilhøre Fæsterne, der havde bekostet dem, eller hvorvidt Grundens-Ejer havde nogen Ejendomsret dertil. Der blev derfor opsat en Formel for fremtidige Fæstebreve, ifølge hvilken Grunden fæstedes bort til en Mand og hans Hustru samt deres ægte Børn og Arvinger, saaledes at der var Frihed til at sælge og pantsætte den Bygning, de havde opsat paa Grunden, til en bosiddende Borger, dog med Kapitlets Vilje. Der skulde paa disse Grunde bygges et Stenhus paa 2 Loft ud til Algaden, eller i det mindste et „mærkeligt" Hus af Bindingsværk og med Stentag, og Lejen og Landgilden skulde fastsættes af 4 Kanniker, 4 Vikarer, 4 Raadmænd og 4 agtede Borgere; samme 16 Mænd kunde ogsaa fradømme en Mand en Gaard, naar han ikke opfyldte nævnte Betingelser. Den Afgift, der nu fastsattes, forudsattes at være meget mindre end hidtil, ti det skulde være enhver tilladt at betale sin ældre Leje, idet han derved ansaas for at „besørge sin Sjæls Salighed", ej heller var det forment nogen at give sin Bygning til Kirken at forøge Guds Tjeneste med, dog skulde de 16 Mænd saa vurdere den og sælge den til en bosiddende Borger. Paa denne Maade opnaade Borgerne, at Husleje gik over til Jordskyld, men Gejstligheden haabede paa den Maade at kunne købe Borgernes Sjæle. Det hedder nemlig i Begyndelsen af de ny Fæstebreve, at de udstædtes saaledes, „paa det Borgmestre, Raad og menige Almue her i Byen ville og skulle her efter være den hellige Kirke og hendes Personer des villigere og staa i Vilje, Venskab og godt Naboskab med

[1]) K. D. IV. 399—402.

dennem og af deres yderste Magt afværge og imod staa Luthers Kætteri og Vildfarelse". Dette viser, at 1524 var der endnu kun liden Sympathi for Luthers Lære i Kjøbenhavn, og at Stemningen i denne Stad i religiøs Henseende var overensstemmende med den, der paa den samtidige Herredag udtaltes af Rigsraadet.

Den Uskik havde indsneget sig, at Borgerne lejede Gaarde, Huse og Boder ud til Folk, som enten ikke vilde eller ikke kunde tage Del i Byens Byrder; saaledes ansaa Adelsmænd sig f. E. for skattefri, og paa den Maade faldt Byrderne tungere paa de andre Borgere. Kongen forbød derfor 28. Sept. 1524 Borgerne at leje deres Ejendomme ud til andre end dem, der skattede og skyldte Kongen og Kronen og gjorde Byens Tynge, hvis Ejermanden ikke selv vilde opfylde de Lejeren tilfaldende Forpligtelser, dog undtoges Kongens Høvedsmænd, Skippere og andre, der havde særlige kongelige Breve, saaledes som det var sædvanligt i Kong Hanses Tid[1]). Samme Dag overdrog Kongen Byen Rosbæk Mølle til Hjælp til Befæstningen[2]). 1525 overdrog Kongen Serridslev Mark til Byen mod en aarlig Afgift og imod at Byen afstod sin Panteret til det Skyts, som Henrik Gøye ved Kapitulationen havde forbeholdt sig, idet han under Belejringen i sin Pengeforlegenhed havde pantsat det til Borgerne. Det hedder i Skødet, at det udfærdigedes „fore Troskab og mangfoldige Velvillighed, som vore kære Undersaatter, Borgmestre, Raad og Menighed udi vor Stad Kjøbenhavn Os og Riget nu, siden deres Stad var Os opgiven i den Bestolning, Vi derfore havde, troligen gjort og bevist have og her efter troligen gøre, bevise maa og skulle." Disse Udtryk er mere end Formler, der bestod virkelig i de Aar et godt Forhold til Kongen, hvilket ogsaa ses af, at

---

[1]) K. D. I. 332—33. [2]) Jfr. Kbhvn. i Middelaldren S. 101.

Borgerskabet selv gav Kongen Underretning om sine Forhandlinger med Søren Norby[1]). 1526 fik Byen Brev paa Vandmøllen[2]), og Aar 1531 skaffede Kongen Bopæl til en Læge og en Apotheker, hvilket dog næppe i de første Aar havde nogen Virkning[3]). Hvad mere var, han udvidede Byens Selvstændighed i saa høj en Grad, at enhver Mistænksomhed synes at være udslukt. Han gav nemlig Borgerskabet 28. Nov. 1526 Ret til selv at udvælge sine 4 Borgmestre, medens Raadmændene som hidtil skulde vælges af Raadet selv[4]). Vel skulde disse folkevalgte Borgmestre sværge Kongen Troskabsed, men Kongen havde dog ved denne Valgmaade givet de demokratiske Strømninger en Indflydelse, som han selv næppe har tænkt sig[5]).

11. Juni 1527 paalagdes der Kjøbenhavns Borgere en Accise paa 4 Aar, baade af hver Tønde dansk Øl, der bryggedes i Staden, og af alt indført Øl, baade dansk og fremmed[6]), hvoraf Kongen skulde have to Tredjedele og Staden selv en Tredjedel; ingen maatte sælge, drikke eller udskænke Øl, der ikke var betalt Accise af, under dobbelte 40 Mk.'s Bøder til Kongen og Byen. Accise af Vin, Emstøl, Mumme, Pryssing, Hamborgskøl og Israels Øl skulde ydes som i Malmø, dog skulde Kongen, Borgmestre og Raad have Accise efter gammel Sædvane af de Købmænd, som førte det nævnte Øl og Vin til Staden[7]), men de kjøbenhavnske Borgere, som selv førte det hid, skulde være forskaanede for den sidste Afgift, saa længe den ny Sise vedvarede. Til Gengæld for denne Afgift, som Borgerskabet havde indvilget i at udgive efter Samraad med Kongen, lovede han,

---

[1]) Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 105—08. Ny D. Mag. V. 97. [2]) Jfr. Kbhvn. i Middelald. S. 270—71. [3]) Jfr. sammestds. S. 292. [4]) Jfr. smstds. S. 71—72. [5]) Om Kongens Bestræbelser forat vinde Borgerstandeu se A. Heise i Hist. Tidsk. 4. R. V. 272 flg. 308. [6]) De forskellige Slags fremmed Øl, der nævnes, er Rostoksk, Sundisk (fra Stralsund), Vismarsk, Lybsk, Barst, Kakerbille og Barnostøl. [7]) Kbhvn. i Middelald. S. 83—84.

at Byen i de 4 Aar maatte være fri for Byskat og al anden kongelig Tynge med Undtagelse af Udskrivning af Mandskab, hvis der skulde ske Angreb i Landet af nogen Fjende. De Landsknægte, der blev indkvarterede hos Borgerne, skulde være pligtige at betale deres Tæring i de 4 Aar og efter disses Udløb skulde Sisen afskaffes, hvis Almuen heller vilde tage ved den vanlige Tynge igen, hvorved der altsaa var indrømmet det menige Borgerskab en betydelig kommunal Selvstyrelse, der end ikke er opnaat i vore Dage, nemlig selv at bestemme, om man vilde yde direkte eller indirekte Statsskatter. Endelig skulde ingen af de Privilegier, der var givne Staden i Roskilde ved dens Overgivelse, ej heller ældre Friheder forkrænkes ved Bestemmelserne om samme Sise[1]).

Sidstnævnte Forpligtelser fra Overgivelsens Tid 1524 holdt Kongen virkelig trofast ogsaa i Henseende til, at han havde lovet fuldstændig Forglemmelse af det skete. Som en Følge heraf fik Staden igen en af sine mest ansete Borgere tilbage, nemlig Albert v. Goch.

Denne Mand er formodenlig indfødt i Kjøbenhavn, i det mindste forekommer 1425 en Borger her ved Navn Didrik van Ghokken, men nedstammer vistnok fra Staden Goch i Rinprovinsen nærved Kleve. Han forekommer første Gang i et Dokument af 1498, hvor han kaldes ærlig og forsynlig Svend; han var altsaa da ugift. 1502 og 1503 kaldes han ærlig og fornumstig Mand eller forsynlig Mand og købte da en Gaard paa Østergade ved Siden af en anden, der ejedes af Valter Kniphof, Fader til Kristiern II's bekendte Partigænger Klavs Kniphof, hvis Moder efter Valters Død ægtede en anden af samme Konges ivrigste Tilhængere Jørgen Mynter i Malmø. Han ejede ogsaa større Grunde i Pilestræde, af hvilke han 1511 afhændede 3 Boder til S. Mauritii Alter i Nikolaj Kirke, men Gaarden paa Østergade

---

[1]) K. D. IV. 415—17.

afstod han 1512 til Kong Hans og fik derfor en Grund østen for Nikolaj Kirkegaard (en Parcel af Vingaarden) og 500 Mk. dansk. Senere er han flyttet til Fisketorvet eller Købmannegade, hvor han ejede en Gaard, der vistnok laa mellem Klosterstræde og nuværende Store Helliggeiststræde; han afstod nemlig 1518 til Helligaands Hospital et Stenhus vesten for den Gaard, hvor Villum Apotheker fordum bode, og østen for sin egen Gaard og fik derfor 2 Boder i det Stræde, der gik fra Købmagergade til Klare Kloster, nuværende Klareboder, der i samme Aar allerede kaldes Albert van Gochs Boder, idet han sandsynligvis har ejet hele Gadens Nordside, der var bebygget med Boder eller Lejligheder til Smaafolk.

Han var en af Stadens driftigste og mest ansete Købmænd; 1511 handlede han paa Island og fik tilligemed flere under Krigen med Lybæk Tilladelse til at føre Kød, Smør, Aal og andre Varer til Hamborg, mod at de forpligtede sig til at lade Varerne komme paa de Skibe, der løb til Island og St. Jakobs Land (Galicien), men ikke komme Rigets Fjender tilgode. Hvor stor hans Anseelse som Handelsmand var ses af, at han var med i Handelsmødet i Stokholm 1520 som en af de „menige Danmarks Riges Købmænds Fuldmægtige", tilligemed Anders Wolff fra Kjøbenhavn, Hans Mikkelsen og Sander Ventun af Malmø, i Anledning af det af Kristiern II. paatænkte Handelsforbund mellem de nordiske Købstæder [1]). Hans Handelsforbindelser fremgaar ogsaa af, at han 1519 afkøbte Afladskræmmeren Arcimbold en Del Varer, som han forpligtede sig til at betale i Antwerpen eller Brügge til Brødrene Leonard og Frans de Spinoly. At han stod i et venligt Forhold til Kristiern II. ser man af et endnu bevaret gudeligt Haandskrift om Kristi Lidelse, der tilhørte hans Moder Dronning Kristine, og som Kongen

[1]) Se foran S. 60.

skænkede A. v. Gochs Hustru Johanne, „at hun skal bede for hendes Naades og alle kristne Sjæle til den alsommægtigste Gud.“ Han har ogsaa forstrakt Kongen med Penge, for hvilke han 1523 fik Dalum Kloster i Pant og Forlening, en Gunstbevisning der ellers sjelden blev borgerlige til Del; han havde dog ingen Nytte deraf, da Kongen kort efter gik i Landflygtighed, og han selv viste sin Troskab ved at følge ham til Nederlandene. Han kom dog snart tilbage igen og er vistnok vendt hjem straks efter Kjøbenhavns Overgivelse 1524, da der blev givet Amnesti for dem af Kristiern II's Tilhængere, der vilde hylde Kong Fredrik. Han kom dog ikke mere i Besiddelse af sin forrige Stiling i Raadet; han havde nemlig været Borgmester fra Begyndelsen af 1517, uden først, som almindeligt var, at have været Raadmand.

Det er sandsynligvis en Paavirkning under hans frivillige Landflygtighed, der har indgivet ham Velvilje for Luthers Lære, ti det er omtrent 1524, at han og Adelsmanden Knud Rud formaade Prioren i Andvorskov til at løslade Hans Tavsen af det Fængsel, hvori han var kommen paa Grund af sin Optræden mod det katholske Uvæsen. Han kan dog ikke tænkes at være bleven ligefrem Tilhænger af Luther, ti han betænkes i Biskop Lage Urnes Testament 1529, hvilket vidner om et venskabeligt Forhold til denne ansete og hæderlige Prælat. Om det var paa Grund af fælles Sympathi i kirkelige Sager eller af Klogskabshensyn forat vinde den ansete Albert v. Goch, kan man ikke vide, men Fredrik I. blev ham snart bevaagen. 27. Avgust 1525 fik han saaledes det Privilegium at være fri for Told og Accise, og 1527 blev han Tolder paa Falsterbo efter Mester Hans Vincke[1]), og forblev som saadan til sin Død midt i 1533. En saadan Stilling udkrævede dog næppe hans Fraværelse fra Kjøbenhavn uden paa Fiskemarkedets Tid, og

[1]) Havde beklædt denne Stilling 1525—27 (Fredrik I's Registranter S. 229).

han har vistnok vedblevet med at drive sin Handel som Borger i Kjøbenhavn. Hans Enke Johanne overlevede ham til 1550, da hun gav de husarme 14 Sjæleboder bagved S. Klare ved Østervold paa en Grund, som hendes Mand havde kjøbt 1515, hvilke Sjæleboder længe bar hendes Navn. En Søn af ham, Johan Goch, var 1547 Borger i Malmø og en anden, Klavs Albertsen kaldes Goch, nævnes 1547 og 1552 som Borger i Kjøbenhavn [1]).

Thomas Herold, der allerede havde været i Kong Hanses Tjeneste og nævnes i denne Stilling 1506, havde Tilnavnet Sæland. I Kong Hanses Tid var han paa flere Rejser til Skotland, England og Frankrig og nævnes fra 1512 som bosiddende i Roskilde. 1521—22 var han atter i Skotland og har formodenlig været indesluttet i Kjøbenhavn under Beleiringen. Ved Overgivelsen var det en af Bestemmelserne, at han skulde blive ved sine Forleninger, og at der ikke skulde ske ham Hinder eller Forfang paa hans Gods eller Gaarde i Roskilde og Kjøbenhavn. 1524 fik han Livsbrev paa S. Jørgens Hospital udenfor Roskilde og døde i Roskilde vistnok 1528, i hvis Domkirke hans Ligsten har været. Hans Enke blev inden Midten af 1530 gift med Herolden Franciscus de Medina Hispanier, der 1529 forlenedes med Hvidøre og 1530 fik Brev paa S. Jørgens Hospital udenfor Roskilde, hvis han overlevede sin Hustru. 1544 ejede Franciscus en Gaard i Kødmangerstræde ved Siden af Viborg Biskops Gaard og døde i Kjøbenhavn 8. Jan. 1554. Hans Enke, der døde omtrent 1575, fik 1557 Betaling af

---

[1]) D. Mag. 3. R III. 217, 241—42, VI. 248. Ny kirkehist. Saml. III. 6. Nyt hist. Tidskr. V. 335. Ekdahl Christiern II's Archiv IV. 1330. Rørdam Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 316. Behrmann Christian II. II. 86—87. Fredrik I's danske Registranter S. 84, 130, 229. K. D. I. 155, 302--03, 362, 407—08, 412, 415. II. 177—78, 189 -90, 219, 779. IV. 268, 278, 316, 323, 356, 363, 374.

Kristian III. for de Vaaben og andre Ting, som Franciscus Spanier brugte til sit Heroldembede[1]).

Fadder Bøssestøber var Kristiern II's Kanonstøber og maa have været en fremtrædende Mand, der ogsaa udtrykkelig nævnes ved Overgivelsen som den, der skulde beholde sine Ejendomme ukrænket og sin Løn som hidtil. Hans Gaard paa Vestergade havde han i sin Tid faaet i Gave af Kong Kristiern II., og Fredrik I. gav ham 14. Sept. 1524 Stadfæstelse derpaa, ligesom hans Enke Margrete fik en lignende 20. Okt. 1539. Fredrik I. gav ham 1532 Livsbrev paa Nybygaard for en aarlig Afgift og med den Forpligtelse, at han skulde hegne og frede Kongelig Majestæts Enghave (den Eng der laa omkring Gaarden, næppe hvad der nu hedder Kongens Enghave, der laa langt fra Nybygaard). Da Magistraten 1539 fik Brev paa Nybygaard, maa han være død dette Aar[2]).

Om Hans Herold, der fulgte Kristiern II. i Landflygtighed og døde hos ham førend 1531, hedder det i Overgivelsesakten, at Bodil Roes ikke skal nyde sin Husbonde Hr. Hans Herold ondt ad og ej tages fra hende noget Gods, ham eller hende tilhører, i nogen Maade. Der er nu virkelig endnu bevaret en Synsforretning af 17. Feb. 1524[3]) over hendes Gaard og Ejendele; blandt de sidste findes flere Ting, der minder om Mandens Heroldembede, bl. a. en Bog med Vaaben udi, som Herolder plejer at have. Et Værelse i Huset hed Niels Lykkes Herberg; denne Mand, der var Rytterhøvedsmand under Belejringen og desuden skyldte hende 100 Lod Sølv, havde altsaa haft Ophold i deres Hus; efter Stadens Overgivelse drog han til sin gamle Herre.

---

[1]) D. Mag. 3. R. III. 246—49. [2]) K. D. II. 220, 238, 256, jfr. Kbh. i Midd. S. 6. At hans Gaard laa paa Vestergade ses af et Skøde af 14. Sept. 1537 (Dipl. i Geh. Ark.). [3]) K. D. IV. 396—98.

Det fejler ikke, at Kristiern II's Medfølgere i Landflygtigheden og andre Tilhængere stod i stadig Forbindelse med Kjøbenhavn, til hvilken mange, som ovenanførte Hans Herold, var knyttede ved Familieforbindelser. Det er ogsaa tidligere fortalt, hvorledes Søren Norby 1525 søgte at knytte den gamle Forbindelse med Indbyggerne. Først i Marts 1525 gik han nemlig i Land i Skaane og havde saa stor Fremgang, at han ved at rejse Bondestanden snart underkastede sig hele Landet; kun Malmø var saa stærkt besat, at dens Borgere ikke kunde røre sig, Jørgen Kok fandt det vel ej heller betimeligt for Øjeblikket at bryde med sit ny Herskab, indsaa maaske ogsaa, at den rette Tid ikke var kommen, og at Søren Norbys Overmagt over Skaane ikke vilde holde sig, hvad der ogsaa indtraf. Først i Maj eller sidst i April henvendte Søren Norby sig ogsaa til Kjøbenhavn og forlangte dens Deltagelse i Rejsningen, men Stemningen her var allerede forandret, man havde Belejringen i frisk Minde, og Kong Fredrik havde forstaaet at vinde Folket. For Øjeblikket var der en saa vigtig Sag under Forhandling som Bymarkens Udvidelse med Serridslev Mark, der vilde være af stor Betydning for Byens Fremtid. Derfor sendte man ogsaa straks Kongen Kopi baade af Søren Norbys Skrivelse og Svaret fra Borgerne. Denne loyale Fremfærd forfejlede ikke sin Virkning[1]).

Selv om man havde villet, var det ogsaa for sent nu at forandre Stadens Holdning ligeoverfor Kongen; ti da man sendte ham Underretning om Brevvekslingen med Søren Norby, var Kongens Hærfører Johan Rantzau allerede gaaet over til Skaane, hvilket var sket den 20. April. Han var med sin Hær kommen til Kjøbenhavns Porte forat gaa igennem Staden til Havnen for derfra at udskibes, men Borgerskabet satte sig derimod, det var et Brnd paa Stadens

---

[1]) Allen V. 18. Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren. S. 106.

Privilegier og Kapitulationen af 1523, hvori det hedder: „Item skulle de her efter ej blive besværede med fremmed Krigsfolk at holde, som de hidtil været har, uden saa er at Riget ligger der des større Magt paa". Man havde maaske ogsaa hørt, hvorledes Rantzaus Folk huserede, hvor de drog frem, og frygtede derfor for Overlast; ti efter hvad ovenfor er fremsat, var denne Vægring ved at aabne Portene for sin Konges Soldater ikke fremkaldt af nogen fjendtlig Stemning mod denne, af hvem maa ventede og modtog saa megen Imødekommen. Man tillod dog Johan Rantzaus Tropper at drage igennem Staden i Roder, hvilket tilstrækkelig tyder paa, at man kun vilde have saa mange ad Gangen, som Borgerskabet i Nødsfald selv kunde holde i Ave. Det ses ej heller, at Kongen har taget sig af denne Sag, men bevaret samme venlige Stemning mod Staden som forhen[1]). Der viste sig vel enkelte Bevægelser, men disse var ikke af nogen saa farlig Natur, at Kongen jo fandt det overensstemmende med klog Politik at behandle Gerningsmændene med Mildhed.

Hans Myling var en anset Borger, der ligesom Albert v. Goch 1529 betænktes i Biskop Lage Urnes Testamente. Han nævnes 1516, da han lejede en Gaard i Strandbadstuestræde af Kapitlet, og omtrent 1523 var han Ejer af et Herberg. 15. Avg. 1527 fik Magistraten kgl. Brev „at for den mundtlige Bøn, som de der sammesteds havde haft hos kgl. Majestæt paa Hans Mylings Vegne, og for den frivillige Tjeneste de have gjort og fremdeles ville gøre, haver Kgl. Majestæt gunsteligen overset med forskrevne Hans Myling for det Fald (Forseelse), som han var falden for, og givet ham hans Hals kvit for samme Fald, som han var falden til Kgl. Majestæt fore, bedendes dennem derfor, at de

---

[1]) Hvitfeld Fredrik I. S. 96. Jfr. D. Mag. III. 17. Allen V. 44—48. [2]) Allen V. 18. Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 106.

vilde have godt Tilsyn udi deres By, at saadanne Stykker ikke herefter sker, som dennem selver, deres Børn og alle Rigens Indbyggere Magt paa ligger og Kgl. Majestæt sig til dennem forser". Det er tydeligt, at her foreligger ikke en almindelig Forseelse men en politisk Forbrydelse. Det er vistnok hans Hustru Elsebe Mylings, der senere ejede en Gaard ved Stranden eller i Kompagnistræde[1]).

Klavs Kniphof var en Søn af Valter Kniphof[2]), der bode paa Østergade, og hvis Enke siden ægtede den bekendte Jørgen Kok i Malmø. Kniphof var en ung uforfærdet Mænd, Datidens Tordenskjold, en Skræk for de hanseatiske Købmænd og i lang Tid mindet i tydske Folkeviser. Han udrustedes i Begyndelsen af 1525 i Forening med Mester Lambert Andersen, Kannik i Ribe, med 2 Kaperskibe fra Holland og optoges i Adelstanden af Kristiern II., blev senere en af Befalingsmændene paa den Flaade, Kristiern vilde sende mod Norge, men i Oktober blev han overvunden og fangen af Hamborgerne, der lod ham og en Mængde andre Fanger halshugge[3]). Blandt disse var sikkert flere Kjøbenhavnere. Erland Snares Enke Karine fik 31. Jan. 1526 paa Livstid Brev paa den Bod ved Vandmøllen, som hun bebode, af hvilken en Del var tilfalden Henrik Snare, „der rettet blev udi Hamborg med Kniphof", efter hans Faders Død[4]). Her har Kongen ej heller forfulgt sin Ret til det yderste.

Større Opsigt end nogen af de forannævnte Sager har Kongens Fremgangsmaade mod Borgmester Niels Stemp vistnok fremkaldt. Han nævnes først som Raadmand 1519 og som Borgmester 1523. Kongen søgte alt i samme Aar, som Kjøbenhavn overgav sig, at vinde ham, idet han 28. Sept. 1524

---

[1]) D. Mag. 3. R. III. 242. K. D. I. 329. 370, II. 224. IV. 324. [2]) Denne nævnes som Borger 1487, da han handlede med Klæde (Leydisk) (D. Mag. 4. R. I. 67, 82, 83). En Baadsmand paa Kristian III's Flaade 1535 hed ogsaa Kniphof (D. Mag. 3. R. V. 265). [3]) Allen V. 99—128. [4]) K. D. II. 221.

skænkede ham al Kronens Rettighed i den Gaard, han bebode, og som var inddraget som tilhørende den bekendte Borgmester i Malmø Hans Mikkelsen, „som bode udi Malmø og rømte bort med Vor og Rigets Fjende Kong Kristiern den sidste"; selv om Hans Mikkelsen nogensinde skulde faa Tilladelse til at komme ind i Riget igen, lovede Kongen, at Niels Stemp og hans Arvinger alligevel skulde beholde den nævnte Del i Gaarden. I Avgust 1525 fritog Kongen ham for en Trætte, som hans Embedsbrødre i Raadet havde paaført ham paa Grund af noget Malt, der var blandet sammen, og for et Maal; Kongen havde vel beskikket Dommere til at afgøre Trætten, men selv om deres Afgørelse skulde gaa ham imod, var han dog fri for al Godtgørelse; Brevet ender med de Ord: „Siger og takker Kgl. Majestæt ham for tro Tjeneste." [1]) Hans tro Tjeneste bestod formodenlig i, at han havde forstrakt Kongen med Penge, hvortil denne altid trængte. Han laante saaledes i 1526 Kongens Kansler Klavs Gjordsen 1000 Mk. danske til at lønne de Landsknegte med, der skulde ombord paa Flaaden, de lybske Penge var da saa daarlige, at Kansleren ikke turde betale Knegtene med dem; Niels Stemp fik sit Udlæg igen i Smaapenge, som Møntmesteren i Kjøbenhavn Bernt Busk [2]) i det Øjemed blev beordret til at mønte. 8. Jan. 1528 fik han Toldfrihed i Sæland og Skaane for sit eget Gods, men dog ikke for „hans Madskabs", det er, ikke for det der tilhørte hans Handelskompagnoner. Den ansete Stilling, som han havde i Byens Raad, og den Varme, hvormed han omfattede Stadens Anliggender, ses af Povl Helgesens Skrift om de rette Fattiges Underhold,

---

[1]) Udgiverne af Fred. I. Registranter S. 175 henfører vel dette Brev til 1528, med hvilket det er dateret, men da det er indført mellem Breve fra 1525 og Niels Stemp 17. Avg. 1528 ikke længer var Borgmester, som han kaldes i Brevet, er Aarstallet 1528 kun en Skrivfejl. [2]) 1532 hed Myntmesteren her Jørgen Drews (Ny kirkehist. Samlinger IV. 39).

der er skrevet i Juli 1527, men først udkom 1528 [1]). Dette begynder saaledes: Fred og Naade i Kristo Jesu ønsker Paulus Helie ærlig og fornumstig Mand Niels Stemp, Borgmester i Kjøbenhavn. Kære Borgmester, gunstige og gode Ven, som eder vel fortænker, der jeg var eders Gæst i Paaskeuge nu sidst forleden, at I talte med mig udi raadsvis om et Hospital at rettelig stifte og skikke, Gud til Lov og dernæst arme, mislige og kranke Mennesker til Hjælp, Trøst og Bestand, anseendes at saa mange fattige Mennesker, Guds Fanger og alles vores Spejl forsættes af Vanrøgt og Forsømmelse, der maatte og kunne raades Bod, hjælpes eller og forløses af den usigelige, ubegribelige og svare Pine, Uselhed og Modgang osv. (Jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 180—81). Skriftet ender saaledes: Ti vil jeg det ønske eder og alle dem, som have i Sinde at fordre og fremme de fattige, arme, usle og mislige Mennesker, at I maatte saa anhave den Handel, som nu er for Hænder, at han kunde komme Gud til Lov, Menigheden til Ære og Gavn og arme Mennesker til Hjælp og Trøst. Jesu Kristi Fred og Naade være med eder evindelig. Det blev dog ikke Niels Stemp forundt at deltage i Oprettelsen af et nyt Hospital, ligesom Povl Helgesen rimeligvis har taget sig det nær, at der ikke kom et saadant i Stand, men at det blev det katholske Helligaands Hospital, der fik en ny Fundats, efterat Gudstjenesten deri var bleven omdannet efter luthersk Vis.

10. Juli 1528 fik Niels Stemp Stadfæstelse paa en af de Boder, som Magistraten havde ladet bygge sønden for Helligaands Kirke ud til Gaden, de saakaldte Stenboder. I dette Brev kaldes han Borgmester, men derimod ikke i et andet af samme Dag, ved hvilket Kongen skænker Hr. Johan Rantzau den Gaard, som Niels Stemp havde faaet af ham 1524 til evindelig Ejendom. Han var altsaa falden i Unaade, men

---

[1]) Slutningen trykt i Ny kirkehist. Saml. II. 795.

Grunden kendes ikke; der er dog næppe Spørgsmaal om, at det er hans Forbindelse med Kristiern II., der har forspildt ham Kongens Yndest og hans Stilling som Borgmester. Han ejede dog en anden Gaard i Kjøbenhavn ved Stranden, hvilken han havde købt af Kansleren Klavs Gjorden, men den er formodenlig konfiskeret tilligemed hans andre Ejendomme [1]). Desuden blev han fængslet og vistnok dømt til Landsforvisning. Næste Aar tog Kongen ham dog til Naade igen, idet han 7. Avg. 1529 fik sine Ejendomme tilbage, men det blev ham dog forbudt i Fremtiden at bo i Kjøbenhavn, Malmø og Helsingør. Det hedder i Brevet, at „Niels Stemp har nu været udi vor Nøje for sin Forsømmelse, han havde imod Os, og vi nu derfor igen have taget, annammet og undfanget forskrevne Niels Stemp, hans Hustru, Børn, Hjon (Tyende), Tjenere og Gods i sin kgl. Hegn, Værn, Fred og Beskærmelse“, og tillod ham at blive boende i hvilken Købstad han vilde i Danmark eller Slesvig, hvor han kunde nære og bjerge sig, dog ikke i Kjøbenhavn, Malmø og Helsingør. Denne Benaadning blev dog atter tagen tilbage, og uagtet Mogens Gøye, til hvem Borgerne af det lutherske Parti stod i et Tillids- og Venskabsforhold, synes at have lovet at virke for ham, kunde der dog intet gøres for Niels Stemp, der havde taget Ophold i Roskilde. Af 22. April 1530 haves et Brev fra Mogens Gøye til Magistraten, hvori han først takker den for „al Ære og mangefold Velvillighed, som I mig stedse og udi mange Maader bevist have“ og i Særdeleshed sidst, han var hos dem i Kongens Ærinde, og dernæst hedder det: „Giver jeg eder, kære Venner hermed kærlig tilkende, at Niels Stemp med 5 udaf Roskilde Borgere vare nu udi Tirsdags her hos mig og havde med sig fulde Forskrifter til mig baade fra Adelen en Part her udi

---

[1]) At disse konfiskeredes sluttes bl. a. deraf, at Peter Gørtse 14. Juli 1529 fik kgl. Stadfæstelse paa en Jord, han havde købt af Niels Stemp.

Landet, desligeste fra Borgmester og Raad udi Roskilde, begærende ganske haardeligen jeg paa Kgl. Majestæts Vegne vilde unde og tilstede, at han maatte blive der udi Byen eller og her udi Landet et Steds, saa længe til Kongl. Majestæt selv personligen kom hid til Landet, da fik han derpaa intet andet Svar af Mester Johan Fris og mig, end at han maatte og skulde rømme Roskilde By og her ud af Landet inden den Tid, vi af Kgl. Majestæt udi Befaling havde og vi hannem have foresat." Dette vilde han tilkendegive Magistraten, forat, hvis nogen vilde give den en anden Beretning derom, den da kunde vide Sandheden. Mogens Gøye vidste altsaa, at naar han havde handlet saaledes, vilde Borgerskabet indse, at det ikke kunde være anderledes, og vilde ikke fremkalde Uroligheder.

28. Juli 1530 udstædtes imidlertid en Kavtion af 8 Borgere i Roskilde. Kongen havde for nogen Tid siden tilladt at Niels Stemp maatte løslades af det Fængsel, han var kommen i „for den Forsømmelse, han havde haft mod Hans Naade", imod Kavtion. De 8 Borgere lovede derfor for Kongen paa Kjøbenhavns Slot, at han aldrig vilde tage Ophold i de nævnte 3 Købstæder, men at han, som det var ham forundt, skulde bo i Roskilde „her hos os at skikke sig ærlig, redelig og tilbørlig, som en Dannemand og vor Medborger bør at gøre udi alle Maader". De lovede, at han eller nogen af hans aldrig skulde arge eller arge lade for nogen Sag eller Maade imod Kongen, Rigens Raad, Adelen eller Indbyggerne i Danmark og Norge og besynderlig Borgmestre, Raad og menige Almue i Kjøbenhavn og ej gøre dem nogen Forfaring eller Fortræd enten med Ord eller Gerninger, Handel, eller skriftlig, hemmelig eller aabenbarlig udi nogen Maade. Gjorde han det, skulde de være pligtige til at føre ham ind paa Kjøbenhavns Slot, og da skulde alle hans Sager være aabne, det er, han kunde igen tiltales for alt, hvad han nu havde været tiltalt for, og der skulde gaa Dom over ham derfor.

Det maa have været et betydeligt Tab for ham at nedsætte sig paa et nyt Sted; ti vel var Roskilde paa den Tid en anselig Stad, men dens Handel har ikke paa nogen Maade kunnet maale sig med Kjøbenhavns. Han blev fra nu af boende i Roskilde, hvilket ses af en Kvittering af 31. Avg. 1534 til ham fra Abbedissen i Maribo Kloster. Da Grev Kristoffer af Oldenborg var kommen til Magten, fik Niels Stemp igen af ham sin konfiskerede Gaard i Kjøbenhavn 22. Juni 1535; den var da af Hr. Johan Ranzau afhændet til Knud Gyldenstjerne. Men han tog ikke mere Bolig i Kjøbenhavn, ti under Kjøbenhavns Belejring bestilte Kristian III. 1535 2 Tønder Hvedemel hos ham. Endnu 1536 var han i Live, da han stævnedes for Kongen af Hr. Lavrids Ølmand for 100 Guldgylden, han var dennes Morbroder Hr. Jens Lavridsen skyldig, men ikke længe efter er han død, idet hans Enke Anne 12. Juni 1538 lejede en Grund paa Hjørnet af Badstue- og Brolæggerstræde. Hans Broder Jørgen Stemp lejede 1528 en Gaard i Skoboderne og ejede i Forening med Niels en Grund paa den vestlige Side af Kattesund. Jørgen Stemps Enke Marine bode endnu i Skoboderne 1558. 1547 nævnes Frans og Jakob Stemp, der sandsynligvis ogsaa har været af hans Slægt[1]).

Ogsaa Kristiern II's bekendte Admiral Tile Giseler er kommen tilbage og har 26. Juni 1529 faaet Brev paa en Grund i Vingaardstræde[1]). Hans Sønner Jørgen og Balthazar Giseler fik ogsaa en særlig kongelig Benaadning, idet de 1. Marts 1531 fik Tilladelse til at bo i Kjøbenhavn fri for al kgl. og Byens Tynge, Told, Sise og anden Tynge i deres Livstid, „dog naar menige Almue kommer imod Rigens

---

[1]) K. D. I. 335, 337, 343, 410, 415, 419, 420. II. 223, 225—26, 227, 229, 230—31, 233—34, 251, 252, 332. IV. 404, 409, 415, 420, 421, 422, 427, 438—39. D. Mag. 3 R. V. 80, VI. 63, 266, 4. R. 318. Fredrik I's Registranter S. 175. [2]) Fredrik I's Registranter S. 217.

Fjender, da skulle de gøre som andre Borgere der udi Byen" [1]).

Endnu maa vi nævne Jakob Pottemager, der ogsaa maa have været kompromitteret ved sine politiske Forhold. Han fik 29. Nov. 1526 kgl. Beskærmelsesbrev for sig, sin Hustru Kirstine Mikkelsdatter, deres Børn, Hjon og Tjenere og alt sit Gods, i hvad det helst var eller være kunde, hvilket Kongen tog i sin Hegn, Værn, Fred og Beskærmelse, og samtidig lejede han en Gaard paa Kødmangergade, sønden op til Ambrosius Bogbinders Gaard [2]). Han deltog siden med denne sin Nabo i Billedstormen i Frue Kirke.

Hele denne Behandlingsmaade kunde næppe andet end vende den menige Almues Sind imod den milde Konge, der tilgav sine Fjender, og naar man sammenlignede ham med hans Forgænger, der vel havde haft store Planer for med Kjøbenhavn, men hvis Vej altid besudledes med Blod, kunde man næppe ønske ham tilbage. Han havde vel endnu mange Tilhængere blandt de større Borgere, der havde bedre Kendskab til hans Planer til Kjøbenhavns Fremhjælp, som ikke kunde glemme deres gamle Hengivenhed og som havde haabet paa Borgerstandens Fremvækst til en med Adelen lige berettiget Stand. Da nu ny Rørelser opvaktes i Folkets Hjerter, var det for Evangeliets Lys, og den Konge, der af al Magt fremmede den ny Læres Fremgang, kunde ikke længer betragtes med fjendtlige Øjne.

Fra sidst i Juli til sidst i Avgust 1525 holdtes en Herredag i Kjøbenhavn [3]), hvor det som ovenfor omtalt bl. a. bestemtes, at Kjøbenhavns Slot skulde befæstes. Kongen søgte nemlig at fremkalde Udtalelse om, hvorledes man i Fremtiden bedst kunde blive Kjøbenhavn og Malmø mægtig, og Rigens Raad vidste intet bedre Middel end at Slottet

---

[1]) K. D. II. 237. 1563 fik Balthazar G. Stadfæstelse herpaa, K. D. II 317. [2]) K. D. IV. 410—13. [3]) Allen V. 215 flg.

her og Møntergaarden i Malmø befæstedes og forsynedes med Proviant og Skyts[1]).

Under denne Herredag kronedes Dronning Sofie i Frue Kirke 13. Avgust, men der findes ikke nærmere Beretninger herom.

Søren Norby faldt til Føje i Juli og svor Kong Fredrik Troskabsed. Imidlertid forberedte Kong Kristiern Angreb paa sine fordums Lande og udrustede en Flaade. Det er derfor intet Under, at man maatte tage kraftige Forholdsregler forat afbryde Forbindelsen mellem ham og hans Tilhængere. 1. Sept. 1525 udstædtes derfor et Brev til Købstæderne (det til Roskilde er bevaret[2]), „at dersom nogen er der i eders By, som Kong Kristiern ere tilnegede, at I med allerførste dennem forvise her af Riget, og besynderligen de Kvinder, som deres Mænd ere hos Kong Kristiern, og dersom de herefter findes, da maa I straffe dennem som vedbør, saa fremt I selver ville ikke stande til Rette derfor".

Slig Forsigtighed var ikke overflødig, ti i Begyndelsen af Sept. 1525 gjorde Kristiern II's Parti et dristigt Angreb paa Kjøbenhavns Red. De Krigsskibe, som Henrik Gøye havde ladet blive tilbage, og som Kongen netop havde indløst (se S. 75) og nu udrustet forat overføre en betydelig Krigsmagt til Gulland, laa netop paa Reden færdige til Afsejling, da Skipper Klement, Kristiern II's bekendte Skibshøvedsmand, ved Hjælp af en Del af Mandskabet tog de 2 bedste af Skibene og drog dermed til Norge, hvor han vistnok havde ventet at træffe Klavs Kniphof, men efter at have

---

[1]) Ny D. Mag. V. 96, 97. I Hr. Anders Bildes Regnskab for 1530 (D. Kongers Hist. Fasc. 11 b. Nr. 20) hedder det: Item saa haver han ladet oppebære efter vor naadige Herres Befaling og Skrivelse paa Møn i det Aar som skrives 1529 af alle Kronens Tjenere til Graverpenge 4 ß af hver Mand til den Grav og Vold for Kjøbenhavns Slot, og beløber sig det over alt efter hans Registers Lydelse 61½ ℔. [2]) Dipl. i Geh. Arh. Jfr. Allen V. 221.

faaet Underretning om dennes ulykkelige Skæbne en Tid lang drev Kaprerier paa Norge[1]). Det er ovenfor omtalt, hvorledes Klavs Kniphof 7. Oktober var bleven overvunden af Hamborgerne og siden henrettet tilligemed mange af sine Stalbrødre. Efterretningen herom fremkaldte vistnok ikke liden Sorg i Kjøbenhavn, hvor han havde Venner og hvor mange af hans Folk vistnok ogsaa havde deres Hjemstavn.

Selv havde de kjøbenhavnske Borgere i disse Aar lidt ikke liden Skade af Lybækkerne, der vistnok var Kongens Forbundne, men ved en tvetydig Færd oftere stod paa en spændt Fod med Danmark. Der klagedes saaledes over, at de tydske Udliggere havde taget 3 Skibe og plyndret 2, der sejlede paa Reval, og 3 andre samt arresteret et i Marstrand; desuden var Skibsafgiften i Danzig og Lybæk bleven forhøjet[2]).

1526 fik Staden kgl. Befaling til at opbygge en Vold omkring Byen indenfor Muren og i det hele forbedre Befæstningen, og det paalagdes Bønderne i de tilstødende Herreder 30. Nov. hver at komme dertil og gøre en Dags Arbejde med Heste og Vogne at age Jord og Tørv[3]). Paa Rigsdagen forrige Aar var det blevet bestemt at alle Købstæders Befæstninger skulde nedrives og kun Kjøbenhavn og Malmø beholde deres, idet der da tillige, som ovenfor meddelt, i Forvejen var sørget for, at Kongen igen selv ved Slottets Fastgørelse kunde beherske Staden. Det viste sig dog senere, at Slottet ikke formaade at løse denne Opgave.

Endnu stemte Tilstanden i Kjøbenhavn overens med den Skildring, som den bekendte Rektor i Aarhus Morten Børup nogle Aar tidligere havde givet af Staden i de bekendte Vers:

---

[3]) Allen V. 129—31. [2]) Hvitfeld Fred. I. 112—13. [3]) Hvitfeld Fred. I. 134—35. Ny D. Mag. I. 32, jfr. Kjøbenhavn i Middelaldren S. 50.

Clericali et regali
turba gaude Hafnia,
non est talis nec æqualis
civitas in Dania,
Artium officina
omnium pulcherrima
merces exerces,
colligis et possides
per terrarum spatia.

Glæd dig Kjøbenhavn ved den Skare gejstlige Personer og Kongens Mænd, der er samlede i dig; der er ikke nogen Stad i Danmark, der kan lignes ved dig. Du er det skønneste Værksted for alle Haandværk, du har en blomstrende Handel, og du samler Handelsvarer rundt om paa Jordens Kreds.

I de følgende skæbnesvangre Aar svandt denne Herlighed, og Indbyggerne maatte udstaa Trængsler saa haarde, at de mange Prøvelser, som Staden siden har gennemgaaet, ikke udholder nogen Sammenligning. Men om det end ofte saa mørkt ud, og Lidenskaberne bruste som Bølger paa et oprørt Hav, saa bestod Sjælene dog i den indre Kamp, og i Mørket var der et straalende Lys, som gav Mod til at udholde de haarde Lidelser, Følelsen af at Kampen gjaldt Troens Frihed og den højeste Sandhed.

1526 kan regnes for det Aar, da den lutherske Lære først begyndte at faa nogen Fremgang i Kjøbenhavn. Som det ovenfor (S. 82) er omtalt, havde Luthers Tilhængere 1524 særdeles liden Betydning, og Martin Reinhards mislykkede Forsøg 1520 fremlokkede formodenlig endnu kun Smil. Imidlertid har Katholikkerne dog lagt særlig Vægt paa hans Fremtræden, ti den første Grund, som Biskopperne 1523 anførte til deres Frafald fra Kristiern II. var den, at han havde tilstedet aabenbare Kættere at prædike i Kjøbenhavn, som havde lært den menige Almue imod den kristelige Tro og den hellige romerske Kirke [1]), hvilket maaske dog

[1]) Geh. Ark. Aarsberetninger II. 67.

ogsaa kan have haft Hentydning til anden Prædiken. Kong Fredrik og hans Hof var den ny Lære hengivne og gav under deres Ophold i Kjøbenhavn i Somren 1526 Katholikerne Forargelse ved offentlig Tilsidesættelse af Kirkens Fastelove, medens Hovmesteren Mogens Gøye nød Nadveren under begge Skikkelser uden forudgaaende Skriftemaal. Povl Helgesen var 29. Avg. paa Slottet og maatte efter Kongens Ønske offentlig fremsætte sin Mening om Luther. Han kritiserede her for fjendtlige Omgivelser dennes Lære, medens han dog indrømmede, at der var Fejl paa begge Sider, men da han havde faaet Lejde, skede der ham ingen Overlast paa Slottet; ved Porten vidste man derimod, hvilket Parti han tilhørte, og han blev udsat for en haanlig Behandling. Mogens Gøyes Nar forfulgte ham med dragen Sabel, Soldaterne raabte, at han var bestukken til at bespotte Kristus og Guds Ord, han udskældtes for en Ulv og Sjælemorder, en Munk og Hykler, en Ulv og Bedrager[1]).

Det var formodenlig ved denne Tid, at evangelisk Prædiken atter lod sig høre i Stadens Sognekirker og det paa Modersmaalet. Klavs Mortensen Tøndebinder fra Malmø, der laa her og studerede ved Universitetet, besteg oftere Prædikestolen i Frue Kirke, idet formodenlig en af Kannikerne eller Vikarerne havde overladt ham sine Forretninger at besørge. Han var en Mand med god og klangfuld Røst, der snart samlede Tilhørere, og det varede en Stund inden Gejstligheden kom efter, at det var den selv han angreb og Luthers Læresætninger han meddelte, men Biskop Lage Urne gjorde Ende herpaa og forbød ham at prædike i Roskilde Stift; han begav sig da til Malmø vistnok i Foraaret 1527[2]).

---

[1]) Engelstoft Paulus Eliæ i Nyt hist. Tidskr. II. 130—31.
[2]) Rørdam Kirker og Klostre S. 66. Kirkehist. Saml. I. 340. Ny kirkehist. Samlinger II. 143—44.

Sandsynligvis har Optræden af Lægprædikanter paa offentlige Steder og i ethvert Tilfælde den Omtale, den ny Lære har faaet ved Borgernes Sammenkomster, víst Katholikkerne, at der maatte gøres offentlige Skridt imod den ny Lære. Frans Vormordsen, Lektor ved Karmeliterkollegiet, opfordredes derfor til at prædike i Frue Kirke forat berolige Mængden, men da han var kommen ret til Orde, mærkede Kannikerne, hvor han vilde hen, og med Larm og Raab blev han dreven ned af Prædikestolen. Frans Vormordsens Optræden ved denne Lejlighed er dog næppe sket før sidst i 1528 og havde hans Fordrivelse fra Universitetet til Følge; han kaldtes til Præst i Malmø i Begyndelsen af 1529; endnu 1527 kunde han arbejde sammen med Povl Helgesen i Oversættelsen af Davids Salmer, der udkom 1528[1]).

Det var dog først Biskop Lage Urnes Død i April 1529, der fremkaldte Reformationens Sejr. Nabobyen Malmø var allerede helt omvendt, og det maatte blive aabenbart, at den ny Bevægelse ikke alene havde slaaet Rod i revolutionære Kræfter i Samfundets Dyb, men var bleven en aandelig Magt, der havde grebet baade høje og lave. Fra Malmø og andre Steder maa der sikkert paa mange Maader være kommen en Paavirkning, der efterhaanden ogsaa i det af katholsk Glans omstraalede Kjøbenhavn maatte afgive Vidnesbyrd, men det var dog først Hans Tavsens Optræden, der i kort Tid fremkaldte en aandelig Omvæltning hos alle, lige fra den øverste Borgmester til den fattige Arbejdsmand, samtidig med at en frygtelig Sygdom, den engelske Sved, i Eftersomren rasede i Kjøbenhavn, hvor der paa en Dag døde 400 Mennesker[2]).

Den paafølgende Sommer (1529) opholdt Kong Fredrik sig i Kjøbenhavn[1]), fra Maj til Avgust, og der haves et Brev fra hans Søn Hertug Kristian af 16. Maj, hvori han meddeler,

---

[1]) Kirkehist. Saml. I. 345. [2]) Hvitfeld Fredrik I. 181. Allen IV. 1. Afd. 272. [3]) Regesta 7914, 7916—17, 7921—22, 7929.

at hans kære Fader havde forskrevet ham til Kjøbenhavn til en bestemt Dag, men bad om at forhøre, om han og hans Gemalinde skulde gøre deres Indtog til Hest eller til Vogns, og undskylde, at de ikke kunde komme saa tidlig, som Kongen ønskede[1]). Under dette Ophold af de kgl. Personer er det uden Tvivl, at der er ført Underhandlinger om at faa evangelisk Prædiken i Kjøbenhavn, og i Avgust 1529[2]) kaldte Kong Fredrik I. Hans Tavsen fra Viborg til Sognepræst ved Nikolaj Kirke. Denne Kaldelse er sket af kongelig Magtfuldkommenhed uden nogen Støtte i den lovlige Kaldelsesmaade; da Tavsen havde Kongen paa sin Side, var hans Stilling imidlertid sikker nok, men efter dennes Død var det en af Biskop Joakim Rønnovs Anklagepunkter, at Tavsen, uden at være kaldet eller indviet af Biskoppen, havde bemægtiget sig S. Nikolaj Kirke, som han vanhelligede med kætterske Taler, medens Almuen skarevis flokkedes om ham, og at han, da han blev krævet til Regnskab derfor i en Forsamling af Gejstlige, ikke alene ikke havde kunnet give noget ordentligt Svar, men endogsaa havde ladet sin skamløse Mund strømme over med Forsmædelser. Hans Modstander Povl Helgesen kalder ham i den Skibbyske Krønike Lutheranernes Fanebærer og siger, at da han var kommen til Kjøbenhavn, voksede Ondskaben saaledes, at denne Stad, der før standhaftig havde elsket og holdt fast ved Fromhed og Gudsfrygt, nu blev al Ugudeligheds og Skændsels mest forbryderske Hule, ti den forførte raa og uvidende Almue rasede med en saadan Afsindighed og Forbitrelse mod Kirkernes Helligdomme, at de ikke alene omstyrtede Helgenernes Billeder, men med gruelige Forsmædelser vanærede det højhellige Messeoffer og tilsidst gik saa vidt i deres Ugudelighed, som de havde hørt, at de mensvorne Malmøboer og de afsindige Viborgere var gaaede, og de forbryderske Borgere

---

[1]) Danske Kongers Historie Fasc 11 b. [2]) Rørdam Kirker og Klostre 248. Jfr. Ann. f. nord. Oldk. 1847 S. 107.

lod ikke nogen af Lutheranernes Byer overgaa dem i nogen Skændsel og Ugudelighed[1]).

Første Gang lød nu dansk Salmesang i Kjøbenhavn, og det var en stor Forargelse for de katholske, at Kvinder „kvæde og klynke med de Noder og Lader, som mere have Facon efter Springeviser end hellige Salmer og Lovsange", som Povl Helgesen udtrykker sig. Men iøvrigt foretog Tavsen sig saa faa Forandringer med Gudstjenen, som det lod sig forene med hans Lære, saaledes havde han endnu i December 1530 bevaret de vante Ceremonier med Messen, Messeklæder, Lysenes Tænding og Sakramenternes Opløftelse. Men ligeoverfor Katholikkernes forbitrede Skældsord kunde den hæftige Mand ikke tie, og mere og mere voldsomt blev hans Sprog. Den religiøse Fanatisme er let at vække, men vanskelig at dæmpe, hvorfor selv han tilsidst ikke mere kunde magte Forholdene.

En Dag midt i Juni 1529 foregik en Henrettelse paa Gammeltorv, nemlig af Adelsmanden Niels Brahe, der for nylig er bleven bekendt for den større Almenhed ved Evalds Roman af samme Navn, og som havde sluttet sig til Kristiern II. og Søren Norby[2]).

1530 var et bevæget Aar for Kjøbenhavn. Ved Aarets Begyndelse stod Partierne stærkt imod hinanden, og det kom til blodige Optrin, om hvilke vi forresten ikke véd nærmere Besked. Kongen gav Borgerne som Nyaarshilsen den 10. Januar en alvorlig Formaning: „Vider at Os er til videndes vorden, hvorledes der er megen Tvedragt og Uførme iblandt eder, at skulle være partiske der i Staden, deraf befrygtende er at maatte komme Oprør og anden Ulyst og, det Gud forbyde, at noget paa kom[3]), kunde saadan eders Tvedragt komme Os og menige Riget til Skade og Fortræd, det Vi ikke gærne vilde saa ske skulde, ti bede Vi eder og alvor-

---

[1]) Rørdam Kirker og Klostre 249. [2]) Allen V. 72. [3]) Kongen mener Krig og Angreb fra Kristiern II.

ligen byde, at I straks aflægge og underslaa saadan Tvedragt, Uenighed og Mytteri, som nu er foretaget iblandt eder, og fordrages og forenes vel, som gode, hørsomme, tro Borgere og Undersaatter bør at gøre[1]).

Forat berolige Stemningen sendte Kongen Hovmesteren Hr. Mogens Gøye, flere Rigsraader og sin Sekretær, den senere Kansler Johan Friis, til Kjøbenhavn forat høre Borgernes Klagemaal. Man tog velvillig imod dem og en „Skikkelse og Ordinans", som Magistraten havde udarbejdet, lod man Kongen faa til Stadfæstelse gennem Johan Friis. Kongen lovede i en Skrivelse af 8. Maj sit gode og behagelige Svar, naar han 2. Juli kom til Byen, og takkede for den Velvilje, der var víst mod hans Udsendinge. Desuden formanede han atter „at I holde god Endrægt udi eders By, saa at derover kommer ingen Klagemaal fore Os". Til yderligere Stadfæstelse af den gode Forstaaelse tilgav han et Overgreb, der var sket paa Bytinget, idet nogle Borgere med Magt havde taget en anklaget fra Byfogdens Folk, „dog saa, at de holde dem af sligt herefter, og hvor saa ydermere hænder, da agte Vi det saa lettelig ikke over at give"[1]).

Den ny „Skikkelse og Ordinans" gjaldt formodenlig den fuldstændige Afskaffelse af den katholske Gudstjeneste og Organisationen af det evangeliske Kirkesamfund. Allerede 17. Feb. bortskænkede Kongen Karmeliternes Gaard til Knud Gyldenstjerne, da den siges at være forladt af Klosterbrødrene, dog skulde han affinde sig med de muligt tilbageblevne. Graabrødrekloster var allerede 25. April blevet ophævet. „Det dovne Munkelevned" var saa ofte lagt for Had fra Prædikestolene og i de evangeliske Skrifter, at Munkene tilsidst ikke turde efter deres Ordensregel gaa omkring og indsamle Gaver, ja ikke engang vise sig paa Gaderne. Det er Skade, at det katholske Skrift, der beskriver Graabrødrenes

---

[1]) K. D. II. 232—35.

Trængsler og Forjagelse, netop for Kjøbenhavns Vedkommende har et Hul. Nonnerne i Klare Kloster blev rigtignok i deres Kloster endnu flere Aar, men da deres Indtægtskilder var stoppede, maa de have ført en kummerlig Tilværelse. I Avgust 1530 omdannedes Helligaands Hospital, S. Jørgens og S. Anne Hospitaler til en verdslig Stiftelse, der fik Navnet Almindeligt Hospital[1]).

Idet saaledes alt Klostervæsen var ophævet, var man kommen et mægtigt Skridt fremad, men endnu væsenligere var, at det ses, at i Begyndelsen af Aaret havde Staden 4 evangeliske Prædikanter, formodenlig i de 3 Sognekirker, S. Peder, S. Nikolaj, S. Klemens Kirke; Frue Kirke var endnu Tvistens Æble.

Kristiern II's Ledsager i Udlændigheden Hans Mikkelsen skrev 20. Maj til Kristiern II. fra Antverpen, hvor han havde truffet en kjøbenhavnsk Borger og flere fremmede Købmænd, at disse havde meddelt ham, at Stemningen i Danmark var stærk til Fordel for Kongen, og at dersom man kunde være viss paa, at han kom tilbage, „da skal Eders Naade forfare udi Sandhed, at den Hob, som skal være Eders Naade imod, skal være ganske ringe." En saadan Udtalelse af en enkelt Mand har næppe stort at sige, mere derimod de positive Efterretninger, Hans Mikkelsen fik; han skrev blandt andet: „Item de kjøbenhavnske have nu endrægteligen over al Staden annammet Evangelium, og have 4 Prædikanter, og maa ingen prædike udi Staden uden disse, som dertil kejste ere[2]), og derfore ere nu alle Munke udaf Graabrødre Kloster sammesteds udgangne, og 8 af samme Munke, som kunne Embede, Murmestre, Tømmermænd, Glarmestre, Skrædere og Skomagere, have giftet dem og besidde Staden; Raadet og Almuen kommer dem til Hjælp og Bistand med Husraad (Husgeraad) og andet, som dennem

---

[1]) Se Kbh. i Midd. S. 168, 170, 181. K. D. IV. 435, 441—43.
[2]) Her har han dog glemt at omtale Gudstjenesten i Frue Kirke.

gjordes Behov at begynde med"[1]). Om de foran omtalte Udsendinge fra Kongen melder han videre: „Vare der nogle af Rigens Raad, Hr. Anders Bille, Hr. Mogens (Gøye) med flere hos Borgmestre og Raad i Kjøbenhavn og adspurgte dennem, om noget Perlamente eller Opløb begyndtes, hvorledes de skulde forlade dennem til. Derpaa gave de dem saadant Svar, som de begærede og gærne høre vilde. Dernæst ginge de med Raadet omkring Byen og besaa deres Volde, som de endnu dagligen bygge paa; sagde Hr. Anders Bilde til Raadet spotteligen: hvad heller bygge I denne Vold Kong Kristiern til Gode eller og Rigens Raad til Gode; gøre I det Rigens Raad til Gode, da ere I derudi levendes. — De have forhøjet Volden inden udi Byen saa høj som Muren er høj til, og Vandringen oven paa Volden er 16 Alen bred"[2]).

Overfor Biskoppen steg Fordringerne, efterhaanden som Evangeliet trængte igennem. Man begærede bl. a. at en Præst Hr. Mads skulde have Tilladelse til at prædike i Frue Kirke, hvilket Biskoppen modsatte sig, og der fremkaldtes en hæftig Forbitrelse imod ham. Til Gengæld belejrede Biskoppen formelig Byen. Han satte Krigsfolk foran alle Portene, tillukkede alle Veje, som førte til Byen, og formente saaledes al Til- og Fraførsel. I Anklageskriftet mod Biskopperne[3]) siges dette at være den første Grund til Tvist mellem Købstæderne og Prælaterne, og at den derved fremkaldte Uvilje fødte de andre af sig. Enden paa denne Strid maa være bleven et Forlig, ti der er senere Tale om en Kontrakt mellem Bispen og Borgerne, ifølge hvilken det skulde være Prædikanterne forment at prædike i Frue Kirke[4]).

---

[1]) Heraf ses, at Hans Mikkelsens Hjemmelsmand har forladt Kjøbenhavn efter 25. April. [2]) Allens Aktstykker og Breve 594—95. [3]) Rørdams Monumenta I. 172—73. Det angives udtrykkelig at være sket i Fredrik I's Tid og maa nødvendig høre til dette Tidspunkt. [4]) Formodenlig har Biskoppen samtidig indrømmet de andre Kirker til de evangeliske.

Biskoppen har saaledes for en kort Tid ført sin Krig igennem og tvungen Lutheranerne til at opgive Frue Kirke.

Det er sandsynligt, at Ambrosius Bogbinder har staaet bag ved denne Bevægelse; hans voldsomme Udtalelser i denne Tid viser ham som den mest hensynsløse og ubesindige Fører. Han sagde i det Magistratsmøde, der var fremkaldt til Behandling af denne Sag, „at han vidste 300 Borgere paa sin Haand, der var besvorne med ham", og at hvis Kongen ikke vilde hjælpe dem imod Bispen, fik de vel en anden Herre, ja han udtalte endog, at han befrygtede, at „den Prædikanter skulde mere prædike Kong Kristiern til Gode end vor naadige Herre" [1]). Disse Ord kom siden Ambrosius dyrt til at staa, og i roligere Tider blev han afskedigét fra sin Stilling. Raadmændene Kort Berman og Rasmus Bager erklærede, at hvis Prædikanten ikke maatte forkynde Guds Ord, vilde de drage bort fra Byen.

Det er tydeligt, at her er Tale om en bestemt Prædikant, hverken om Hans Tavsen eller dem, der prædikede i de 2 andre Sognekirker, men om ham, hvem det var forment at forkynde Ordet i Frue Kirke. Ambrosius Bogbinder mente med sine Ord, at hvis Frue Kirke ikke blev aabnet for Evangelisterne, vilde Almuen vende sig til Kristiern II's Parti som det der kunde hjælpe, hvis Kongen intet formaade.

2. Juli samledes Herredagen i Kjøbenhavn og paa samme Tid de 21 mest fremtrædende evangeliske Prædikanter omkring fra Riget, der opstillede deres Læresætninger i 43 Artikler, hvilke derpaa blev overleverede Kongen af H. Tavsen; samtidig udfoldedes der fra Prædikestolen en Agitation, der oprørte Stemningen imod Katholikkerne til det yderste; disse Paragrafer delte Prædikanterne imellem sig og prædikede nu med en Iver, som maa forbavse, over disses Indhold. Først prædikedes 2 Gange daglig i Helligaands Hospitals Kirke,

---

[1]) K. D. IV. 460—61. [2]) Smstds. Tillæg 197—98. Disse Udtalelser maa være faldne sidst i April eller Maj, se i det følgende.

hvilken altsaa maa være overladt Prædikanterne af Magistraten.

Katholikkerne var paa deres Side ej heller ledige og havde medbragt deres dueligste Stridsmænd, foruden den tydske Doktor Stagefyhr. De beraabte sig paa Kongens Haandfæstning, i hvilken han havde lovet at afværge det lutherske Kætteri, de klagede over de mange Overgreb, som Lutheranerne havde begaaet imod Kirkens Lære og Indretninger, og søgte om et Forbud mod deres Modstanderes Prædiken, hvis Tilstedelse ogsaa var paafaldende nok, idet disse var den indstævnede Part, hvilken man under andre Forhold næppe kunde have tilstaaet en saadan Appel til den offentlige Mening. Virkelig fremkom et Forbud herimod, men det blev kun overholdt i 2 Dage, „paa den tredje Dag opstod den Herre Kristus herlig og vældig nok med sin Sag igen", siger Sadolin i sín Beretning om denne Herredag, og det saaledes, at medens man før kun prædikede 2 Gange daglig, saa blev der nu prædiket 4 Gange hver Søgnedag og 12 Gange hver Søndag omkring i Byen. Det er ikke oplyst, hvorledes Kongen saa hurtig har kunnet kalde sit Forbud tilbage og endog give Prædikanterne en langt større Lejlighed end tilforn til at skaffe deres Meninger Tilhængere, men det er formodenlig alene hans egne Sympathier og Hans Tavsens ivrige Paavirkning, der har sat ham ud over Hensynet til Prælaterne. Formodenlig er det foruden Helligaands Kirke de 3 Sognekirker S. Peders, S. Klemens og S. Nikolaj, i hvilke Prædikanterne nu daglig samlede deres Meningsfæller, medens der for Kongen paa Slottet, hvor Herredagen samledes, førtes lange Forhandlinger, om det danske eller latinske Sprog skulde bruges ved Processen for Herredagen; de evangeliske stod her fast paa kun at forhandle paa Modersmaalet, idet de vidste hvilken Støtte de havde hos den menige Mand. Lige saa lidt kunde man enes om de rette Dommere, ti Prædikanterne appellerede til

Menigheden som den, der bedst kunde skønne det rette, hvilket skurrede fælt i de theologiske Øren.

Stemningen i Staden var nemlig yderlig ophidset, Prædikanterne skyde intet Middel til paa Prædikestolen at lægge deres Modstandere for Had med personlige Udfald, Forkætrelser og Bandlysninger, og de Katholske var udsatte for allehaande ilde Medfart. En af de tilstedeværende tydske Doktorer, der har forfattet en latinsk Gendrivelse af Protestanternes Læresætninger, beretter saaledes: „Endskønt vi formedelst den øjensynlige Fare ikke viste os offentlig uden en mandstærk væbnet Ledsagelse, naar vi var nødte til at gaa ud, saa afholdt de sig ikke engang da fra Haan og Trusler, ej heller lod de sig nøje med at gøre dette ved lys Dag, men udstødte endog om Natten, naar de gik forbi vort Herberg, alle Slags Skældsord imod os. Saaledes nemlig udøve disse evangeliske Mænd det Gudsord, som de bestandig fører i Munden, som saa meget paalægger Velvilje, Kærlighed og Venskab mod Udlændinge, Fremmede og Gæster. Vi derimod underkastede os dette uden at lade os det falde tungt, for Kristi Navn, og agtede det for en Lykke, naar de kun brugte Munden imod os og lod Hænderne hvile". Om Stagefyhr udtaler Sadolin, at han „gik saa længe der og trabede, at Børnene kvad Viser om ham" [1]).

Povl Helgesen giver i den Skibyske Krønike følgende Skildring af samme Stemning: „Ikke alene med den kirkerøverske Fyrstes stiltiende Tilladelse, men ogsaa paa hans Tilskyndelse og paa Opfordring af nogle afsindige blandt de fornemme og Niddingsmænd blandt Borgerne raste paa denne Herredag de lutherske Prædikanter mod Biskopperne og Rigets Prælater med en saa uforskammet Tunge, at de udspyde alle Slags Skældsord imod dem. Ikke blot gennem-

---

[1]) 4 af disse Smædeviser er udgivne paany 1864 af C. Bruun i „Viser fra Reformationstiden".

heglede de dem under Navn af Ulve og Lejesvende til Lyst for den afsindige Pøbel, men med uafladeligt Raseri udraabte de dem for Tyve, Røvere, Forførere, Forrædere og Sjælemordere. Denne umaadelige Afsindigheds Rasen skulde Fyrsten og Rigets Fornemste aldrig have ladet gaa ustraffet hen, dersom der havde været i dem en Gnist af Undseelse, men fulde som de var af Had, Havesyge og Skamløshed baade taalte og gjorde de, hvad det skulde være."

Uden noget Resultat skiltes denne mærkelige Herredag, og Kongen rejste bort 2. Avgust, hvilket formodenlig var dens sidste Dag[1]).

Det synes, at det er under selve Herredagen, at Kongen gjorde Protestanterne endnu en Indrømmelse; han tillod den ovenfor omtalte Hr. Mads paa visse Dage at prædike i Frue Kirke, og et Alter oprettedes midt i Kirken, saaledes at Højaltret og Sidealtrene samtidig benyttedes af de katholske Præster[2]). Hermed var Stemningen dog beroliget en kort Tid.

Biskoppen kunde ikke afværge dette. Han havde vel foreslaaet, at Graabrødre Kloster eller Helligaands Hospitals Kirke skulde være Sognekirke for de evangeliske i Frue Sogn, hvor disse kunde holde „hvis Skik og Tjeneste dennem syntes bedst at være", dog saaledes at Protestanterne prædikede sindig og ikke tiltalte eller udskædte nogen med Navns Nævnelse, men kun i Almindelighed dadlede Synd og Ondskab; i Frue Kirke skulde derimod den katholske Gudstjeneste vedligeholdes som sædvanligt. Desuden skulde de evangeliske Prædikanter ved de andre Kirker svare en tilstrækkelig Pensjon til Underholdning for de Kanniker og Vikarer, der var henviste til at leve deraf, hvorved de altsaa blev disses Kapellaner[3]). Kongen kunde dog ikke gaa ind derpaa, og han gav saa meget efter for den almindelige

---

[1]) Om denne Herredag se Engelstofts Afhandling i Theologisk Tidsskrift I. 2. 1—114. [2]) Hvitfeld Fred. I. 231. Rørdam S. 71. Theol. Tidsk. I. 2. 42. [3]) Hvitfeld Fred. I. 227.

Stemning, at han gav Anledning til en Overenskomst mellem Bispen og Borgerne[1]), ifølge hvilken den evangeliske Prædikant skulde prædike Guds Ord i Kirken og om Søndagen holde dansk Messe, medens den latinske Messe skulde være Kannikerne forbeholdt. De katholske Kanniker og Præster skulde ikke lide noget Tab i deres Indtægter eller overfaldes og forurettes af Borgerne, men maatte paa den anden Side ikke fremkalde Mytteri blandt Almuen mod de evangeliske. Denne Kontrakt, der kun skyldtes Kongens Mægling, tilfredsstillede ikke i Længden. Prædikanterne vedblev at tale imod de latinske Messer, Sjælemesser og Vigilier, kaldte dem en aabenbar Gudsbespottelse og Foragt for Kristi hellige Blod og Død og udæskede Modstanderne til offentlig at forsvare deres Messer. Løsenet blev tilsidst: Katholikkerne maa overlade os hele Frue Kirke, vi vil ikke længer taale den katholske Messe eller Helgenbillederne paa Kirkens Altre. Et offentlig Ordskifte under Overværelse af en Folkeforsamling, hvor den store Hob er fanatiske Tilhængere af det ene Parti, var ligesaa frugtesløst dengang som i vore Dage, og der var næppe nogen Katholik, der i Aaret 1530 vovede at deltage i en saadan. Magistraten fik den ene Paamindelse efter den anden om at afskaffe den katholske Gudstjeneste, og det var nærved at komme til en Revolution i Staden. Borgerne samledes paa Rodemaalsstevne i hver af Byens Roder (Kvarterer), hvor enhver aflagde den Ed at ville leve og dø efter Guds hellige Ord, saaledes som Prædikanterne lærte, og at de „inden Liv og Hals" vilde være det gamle Hykleri og papistiske Regimente imod. De, der ikke vilde dette, skulde forvises Byen. 4 Borgere blev derefter udvalgte af hvert Rodemaal, og disse 32 Mænd skulde dernæst gaa til Magistraten og tage en lignende Ed af hver enkelt og i Tilfælde af Vægring opsige Borgernes Lydighedspligt. Naar dette var bragt i Rigtighed, skulde Biskoppen

---

[1]) Knudsen: J. Rønnov S. 164.

have Svar, formodenlig paa et truende Brev[1]). Magistraten har vel nu ønsket Betænkningstid, hvorpaa den skrev 2. Nov. til Kongen og paamindede ham om, at han paa Slottet havde lovet at give en skriftlig Underretning om, hvorledes den skulde forholde sig. Man ønskede, at han vilde paavirke Biskoppen saaledes, at Kapitlet foreløbig ophørte med Messer og Vigilier, indtil der enten i Tydskland eller her i Landet skede en Reformats herpaa, „paa det at vi des tryggere kunde undgaa Tvedragt, Bulder og Oprør og faa des bedre Enighed og Samdrægtighed med vor Almue" og forat, hvis noget skulde komme paa (Krig), Byen ikke skulde være delt i to Partier. Man frygtede, at den katholske Gudstjeneste vilde fremkalde Overlast mod Kannikerne og Præsterne i Frue Kirke; „her ere mange Kompaner i Staden, baade Baadsmænd, Fiskere og andre Embedssvende (Haandværkssvende) saa vel som Borgere, hvilke vi ikke kunne regere i denne Handel, ti de ere alle sammen Guds Ord medfældige og den papistiske Handel og Regimente imod", og man vilde komme i stor Tvedragt med Bispen, hvis der tilføjedes den katholske Gejstlighed Overlast. Hvis Bispen ikke godvillig vilde gaa ind paa dette Forslag, bad man om, at Kongen vilde sende sine Fuldmægtige til Byen og indsætte en ny Øvrighed, „ti vi ingenlunde kunne holde Eders Naades kgl. Majestæt en lydig Almue fore, som vi have svoret Eders Naade og pligtige ere", saalænge samme „Hykleri" var ved Magt[2]).

Dette Brev maa man kende for at forstaa, hvad der nu skede. Magistraten var i det hele ikke Tilhænger af det yderliggaaende Parti, men det var umuligt for den at holde igen; i sin Midte havde den rigtignok i Ambrosius Bogbinder et Medlem, der baade var en fanatisk Tilhænger af Kristiern II. og af den lutherske Lære, og som besad en Lidenskabelighed i Forfølgelsen af sine Formaal, der tilsidesatte

[1]) K. D. IV. 450. [2]) Knudsen: Joakim Rønnov 161—63.

alle Hensyn. Da Kongen ikke kunde hjælpe til at forandre Forholdene, besluttede Fanatikerne at tage sig selv til rette. De 2 første Juledage var Stemningen formodenlig bleven endnu mere exalteret, og den katholske Messe paa den højhellige Fest fra Frue Kirkes Altre har fremkaldt en Forbitrelse, der gik over alle Grænser. Nu skulde det katholske Væsen have en Ende, formaade Kongen intet, saa vilde man vise, at man selv havde Mod. Ambrosius i Forening med 9 mere fremtrædende Borgere og en Mængde Almuesfolk gik 3. Juledag ind i Frue Kirke, nedrev alle Tavler og Billeder, slog og spyttede dem i Ansigterne og huggede dem itu med Økser, gik derpaa ind i Koret, kastede Stolene og Panelværket ned og sønderrev Messebøgerne, „men hvad Forsmædelse og Skældsord, de gave Kanniker, Vikarer og andre fattige Præstemænd, er langt at sige af", siger en omtrent samtidig Krønike[1]). Imidlertid var Byfogden kommen tilstede og frelste Højaltret fra samme Medfart som de andre Altere. Hans Tavsen kom endelig ogsaa til og fik med Møje gjort Ende paa dette Opløb. Povl Helgesen siger med rette ved denne Lejlighed, at det heraf var klart, at det er lettere at ophidse gale Mennesker end at berolige dem igen, men man ser ogsaa heraf, at Tavsen ikke har billiget denne Gærning, i alle Fald er man gaaet langt videre, end han havde ønsket.

De, der var i Ledtog med Stadens Borgmester ved denne Lejlighed, var en Konrad med Øgenavnet Køkkenfedt (Kort Berman) og Anders Guldsmed, begge Raadmænd, Vilhelm Ronge, Kræmmernes Oldermand, Hans Sort, Rasmus Bager, der var Raadmand, Skipper Tøger, en af Kongens Skibshøvedsmænd, Herman Røling, der senere var en af de Borgere,

---

[1]) Rørdams Monumenta I. 363—64. Naar Povl Helgesen (smstds. I. 78—79) kalder Ambrosius primarius consul, mener han ikke at han var den øverste Borgmester, men dette Udtryk betegner vistnok kun proconsul.

der blev udsendte 1534 til Kristoffers Hylding, Jakob Pottemager og Peder Guldsmed[1]). Dette Opløb var i øvrigt en Efterlignelse af et lignende i Malmø, hvor man tidligere havde handlet paa samme Maade. Jakob Pottemager maa have hørt til Kristiern II's Tilhængere og var Ambrosius Bogbinders Nabo (se herom S. 97). De nævnte Personer var de fornemste, men det er højst mærkeligt at se, at blandt dem var det en Borgmester, 3 Raadmænd og den fornemste Købmand i Staden, der kunde gaa i Spidsen for saa vidtgaaende Udskejelser.

Katholikkernes Forbitrelse var selvfølgelig stor, men Regeringen forholdt sig aldeles passiv.

Hvad den fanatiske Hob havde ønsket, opnaades imidlertid ikke. Katholikkerne lagde Ansvaret for denne Skandale over paa Hans Tavsen, og det kan ikke nægtes, at han havde ikke ringe Del deri. Katholikkerne paastod endog, at han Søndagen efter i en Prædiken havde rost, hvad man havde gjort, men at han siden, ved at mærke den forandrede Stemning, slog om og fralagde sig Del deri[2]). I alle Fald kan hans lidenskabelige Sprog paa Prædikestolen og hans Udtalelser paa Prent let have fremkaldt denne Ophidselse, Folket har misforstaaet hans Tale, og som det saa ofte gaar, er Folkebevægelsen vokset Føreren over Hovedet.

I Efteraaret 1530 havde Povl Helgesen forfattet et Skrift om den hellige Messe, som han i Haandskrift sendte til Borgmestre og Raad i Kjøbenhavn med den Fordring, at Byens „Læremestre, som I lade kalde evangeliske Prædikanter", skulde give Gensvar herpaa. Allerede 8. December kunde Hans Tavsen indlevere i Haandskrift sin Gendrivelse, som Øvrigheden derpaa sendte Povl Helgesen. Denne lod i 1531 sit Skrift trykke med en Efterskrift, men dette Skrift er tabt og kendes nu kun i Uddrag. Tavsen maatte nu ile

---

[1]) Deltagerne i Opløbet, Rørdams Monumenta I. 78, 363, 421.
[2]) Rørdams Monumenta I. 78.

med at faa sit Svar ud, med et nyt Tillæg imod Povl Helgesens sidste Angreb, men deraf lod han kun anden Del som den vigtigste udkomme først, første Del skulde vente, til Prenteren havde bedre Tid[1]). I dette Skrift udvikler H. Tavsen med stor Klarhed og Fasthed den evangeliske Lære, men bruger en Tiltale, der iøvrigt ikkun er i samme Tone som hans Modstanders, saasom dit papistiske Kreatur, en Fabels Karl, Lektor Drømmere og deslige[2]). Den første Del, som Tavsen ikke vilde udgive efter Opløbet 3. Juledag, har dog maaske været den voldsomste, og han har ikke fundet det klogt at fremkomme med den nu. Dog har heri næppe været Opfordring til at tage sig selv til rette, lige saa lidt som der findes noget Spor heraf i den bevarede Del.

Borgmester Peder Kempe billigede Opløbet eller stillede sig sikkert her paa Ambrosius's Side, dog tog en stor Del af den øvrige Magistrat sig ikke Sagen saa let, den truede og lod endog enkelte arrestere[3]), men Deltagelsen i Opløbet bragte dog næppe umiddelbart farlige Følger; selv Ambrosius blev i sit Embede for det første; Kort Berman var rigtignok ikke Raadmand 20. Marts 1531[4]); hvilket dog kan hidrøre fra andre Aarsager, hvis det overhovedet er ham, der menes ved „Konrad Køkkenfedt". Derimod opnaade intet af Partierne sit Ønske: Frue Kirke blev lukket for al Gudstjeneste paa Kongens Befaling. Men ved den Reaktion, som paafulgte, lykkedes det Biskoppen at opnaa Tilladelse af

---

[1]) H. Rørdam Hans Tavsens Smaaskrifter XVII—VIII., 96. [2]) Engelstoft i Nyt hist. Tidsk. II. 465. [3]) Rørdams Monumenta I. 79. Povl Helgesens Udsagn, at Tavsen ved at se Magistratens Stemning sadlede om og udtalte, at Deltagerne var værdige til Stejle og Hjul, er maaske rigtige, men næppe i saa Fald deres Modsætning, at han først skulde have rost Opløbet. I Morten Pedersens Kalenderoptegnelser (Ny kirkehistoriske Saml. III. 505) fortælles at nogle af Almuen, der havde revet Helgenbillederne ned og talt altfor bespotteligt mod Gud og hans Helgene, blev straffede. [4]) K. D. I. 379.

de i Kjøbenhavn forsamlede Rigsraader til igen at tage Kirken i Besiddelse, og Onsdagen den 15. Nov. 1531 indviedes den af Katholikkerne med stor Højtidelighed i Nærværelse af Rigsraaderne Mads Eriksen Bølle, Hans og Anders Bilde, Johan Urne, Johan Oxe, Oluf Nielsen Rosenkrands og Vincens Lunge, efterat det af Lutheranerne midt i Kirken oprejste Alter Dagen i Forvejen var nedtaget. Intet forbitrede Lutheranerne mere, siger Povl Helgesen, og Kongen selv kunde ikke udrette noget i denne Sag[1]). Først næsten 3 Aar efter gjorde Grev Kristoffers Nærmelse det for stedse af med den katholske Gudstjeneste i Frue Kirke.

Det bliver her af Interesse at se, hvilken Indflydelse Fredrik I's Bevilling af 28. Nov. 1526 for Borgerskabet til selv at vælge Borgmestre havde paa Byens Styrelse, og om det just blev de Personer, der kom ind i Raadet, der kunde tænkes mest ønskelige. Da der tidligere var 2 Borgmestre, skulde der altsaa vælges 2 ny til, og da der i Fremtiden skulde være 12 Raadmænd, maatte disses Tal ogsaa udfyldes med 2. Raadmændene skulde som tidligere vælges af Raadet selv, ti det er alene om Borgmestervalget, der er Tale i den kgl. Forordning, men naar der kom et yderliggaaende Element ind gennem Borgmestrene, og disse sandsynligvis ogsaa havde Indflydelse paa Raadmandsvalget, ligesom deres Indflydelse paa Byens Styrelse har langt overgaaet Raadmændenes, saa vilde Raadmændenes modererende Stemme næppe have stor Vægt.

De 2 Borgmestre var 1526 Jens Brolægger, en Søn af Per Brolægger, efter hvem Brolæggerstræde havde Navn, og som havde været Borgmester siden 1519, og den dygtige og ansete Niels Stemp, der er omtalt foran.

De første Borgmestervalg efter den ny Maade, der formodenlig foregik middelbart, enten ved Lavsoldermændene

---

[1]) Knudsen: Joakim Rønnov 68—69.

eller ved Valgmænd, der udmeldtes i hvert Rodemaal, satte Peder Kempe og Anders Halager ind i Raadet. Peder Kempe var en ældre Mand og vistnok i nær Forbindelse med Kristiern II's Parti. Han ejede 1509 en Gaard ved Stranden og var næste Aar Raadmand. I Aaret 1516 fik han og Arnt Hake tilligemed Borgmester Hans Klavsen Fuldmagt paa de vigtigste Købstæders Vegne til at forhandle med Kongen om forbedrede Handelsforhold og flere Lettelser i Købstædernes trykkede Forhold. 1523 var han med til at underskrive Stadens Kapitulation, og 1524 deltog han i et Syn, om der uden Skade for Kongen, Kronen og den hellige Kirke kunde lægges en Dæmning over Rosbæk. At han var en velstaaende Mand ses af, at han laante Hr. Henrik Gøye, Byens Forsvarer under Belejringen 1523, 1000 Mk., hvilke Byen godtgjorde ham 1529, ligesom han havde gjort Forskud til Anlæget af Hovmederne ved Nørreport. 28. Jan. 1527 nævnes han som Borgmester og er saaledes kommen i denne Stilling umiddelbart efter Fredrik I's Privilegium af 28. Nov. 1526, hvilket viser hans Anseelse hos Borgerskabet. At han var Lutheraner ses af Povl Helgesens Omtale i Anledning af Billedstormen 1530; han siger nemlig om ham, at denne afskylige Gerning foregik, da Lutheraneren Peder Kempe var Borgmester, som, da han hverken kunde rose sig af ædel Byrd eller særlig Dygtighed eller overordenlig Klogskab, for dog at blive noget forlangte at ophøjes paa Grund af denne skammelige Forbrydelse og mange andre Krænkelser af det hellige. Povl Helgesen lægger saaledes Ansvaret især paa ham; idet han ikke nævner de 2 andre Borgmestre, viser han, at Peder Kempe indtog en fremragende Stilling i Byen. Det ses ogsaa, at han stod Hans Tavsen nær, idet han 1533 paa Bistrup var med at forsegle dennes Revers til Joakim Rønnov. 1534 stod hans Navn i Spidsen af de Udsendinge, der svor Grev Kristoffer Troskabsed, men dette hindrede ikke Ambrosius i at fortrænge ham med det øvrige Raad.

Under Belejringen er han vistnok død, ti han nævnes ikke efter denne.

Den Povl Kempe, der delte Kristiern II's Landflygtighed, var sandsynligvis hans Søn. 1581 nævnes en Arnt Kempe, der bode paa Amagertorv. Karine Per Kempes ejede 1581 en Gaard norden for Læderstræde østen op til Badstuen i Badstuestræde; denne Gaard hed Skanderborg [1]).

Anders Halager, der havde været Byfoged, nævnes ligesom Peder Kempe første Gang som Borgmester 28. Jan. 1527. Han er formodenlig opstillet som Kandidat af Fredrik I's Farti, men har næppe kunnet arbejde sammen med sine Kolleger, ti 5. Avgust samme Aar var han ikke længer i nævnte Stilling men derimod Raadmand, saa man maa antage, at de mere sindige Raadmænd har optaget ham i deres Samfund og derved vist, at de ikke, hvad Flertallet angik, var Tilhængere af de 3 Borgmestre. Istedenfor Anders Halager blev Raadmand Peder Jørgensen [2]) Borgmester; denne Mand, der maa have hørt til samme Parti som Anders Halager, nævnes 1528 som Borgmester, men var 23. Juli 1529 igen trængt ud og bleven Raadmand. Midt i 1528 var det, at Niels Stemp faldt i Unaade og blev forvist fra Kjøbenhavn, næste Aar gik Jens Brolægger af eller døde, og Peder Jørgensens Plads var, som berørt, ogsaa ledig; i dette Aar, efter 23. Juli 1529 skulde altsaa 3 Pladser besættes, og det ses, at endnu kunde de besindige, Peder Jørgensen og Anders Halager, igen blive valgte og kun én Mand af det vidtgaaende Parti, men det rigtignok en Mand, der i hensynsløs Energi langt overgik sine Embedsbrødre, nemlig Ambrosius Bogbinder. Denne sidste kunde imidlertid

---

[1]) K. D. I. 268, 299—301, 302, 317, 320, 324, 333, 340—41, 342, 343, 367, 382, 526, 529. S. R. D. VI. 212—13. Rørdams Monumenta I. 79, Kirker og Klostre S. 312. Røn, Hans Tavsen 74. Allen V. 281. [2]) Anders Halager og Peder Jørgensen vil blive omtalte nærmere blandt Borgmestrene efter 1536 i Fortsættelsen af dette Skrift.

ikke holde sig i Længden; paa Grund af hans voldsomme Udtalelser i Maj (?) 1530 under Striden med Biskoppen, der ovenfor er omtalt, blev han sidst i 1531 eller det følgende Aar afskediget, og i hans Sted valgtes Raadmand Povl Hansen. Ved Fredrik I's Død var Borgmestrene altsaa følgende, ordnede efter deres Sæde: Peder Kempe, Peder Jørgensen, Anders Halager og Povl Hansen. Den ny Valgmaade, der havde sat disse besindige Mænd ind i Raadet, havde til da bestaaet sin Prøve, men hvad den kunde føre til, viste sig snart efter Kongens Død. Den havde vel sat en Mand som Ambrosius ind, men Kongemagten var dog saa stærk, at den kunde skaffe slige urolige Hoveder til Side igen.

Raadmændenes Rækkefølge kan vi ikke saaledes faa Sikkerhed for, men vi kender dog dem, der var i Funktion 1529 og nærmest følgende Aar. 23. Juli 1529 nævnes som saadanne: 1, Thomas Guldsmed [1]), der vistnok er samme Person som Thomas Meggenris, 2, Engelbret Finke, 3, Peder Jørgensen, 4, Lavrids Jensen, 5, Henning Skriver, 6, Jens Kammersvend, 7, Thomas Lestemager, 8, Oluf Jakobsen Skriver, 9, Anders Halager; desuden 10, Ambrosius Bogbinder, der nævnes som saadan 11. Juli, 11, Rasmus Nielsen eller Rasmus Bager, der nævnes 9. Marts 1529 og 15. Juli 1532, 12, Kristiern Eskelsen, der nævnes 31. Okt. 1527. Men idet kort efter Nr. 3, 9 og 10 blev Borgmestre, maatte ny optages. Af disse kendes 13, Povl Hansen, der er bleven Raadmand mellem 23. Juli og Oktober 1529, 14, Kort Beerman, der er bleven Raadmand mellem 1. Avgust 1529 og 2. Juni 1530, 15, Mester Hans Vinke, der nævnes 17. Okt. 1530, 16, Thomas (Knudsen?) Brygger, efter 25. April 1530, 17, Rasmns Kedelsmed, der nævnes 29. Juli 1530 og 18, Henrik Trommeslaar, efter 25. April 1530 [2]).

---

[1]) Var 11. Juli 1529 Forlover for Hans Mikkelsens Svigersøn (Nyt hist. Tidsk. V. 335), hvoraf man ser, hvilket Parti han tilhørte.
[2]) Denne sidste levede endnu 1545 (K. D. IV. 455) og var 17.

I Aaret 1529—30 havde fornævnte Raadmænd været i Virksomhed De fleste havde været tilstede, da Ambrosius 1530 optraadte saa frittalende i Raadet, og de maatte i Forhør Aaret efter, da Kongen følte sin Stilling stærk nok til at lade ham undgælde derfor[1]). De, der var udgaaede mellem 23. Juli 1529 og den omtalte Scene, der maa være falden efter 25. April 1530 men førend 2. Juni, var Engelbret Finke og Henning Skriver, der maa være døde, og de 3, der er blevne Borgmestre. Kort efter maa der være sket en stor Udtrædelse, ti 2. Juni 1530 forekommer 3 ny Raadmænd[2]), nemlig Anders Haagensen eller Anders Guldsmed, senere Deltager med Ambrosius i Optøjerne i Frue Kirke, Kristiern Skomager og Mester Klavs; disse Folk har vistnok tilhørt baade det ivrig protestantiske og det demokratiske Parti. Anders Guldsmed maa være bleven afskediget, ti 31. Decbr. 1531[3]) var han ikke Raadmand længer, ligeledes er Rasmus Bager gaaet af, dog efter 15. Juli 1532, idet han 13. Juli 1534 alene nævnes som Borger; sidstnævnte Dag var derimod den tidligere Byskriver Anders Lavridsen bleven Raadmand.

I 1531 var Stemningen overmaade spændt, man vidste, at Kristiern II's Haab om endelig at faa en Krigsmagt samlet nu var ved at gaa i Opfyldelse. Af al Magt fremskyndedes Befæstningsarbejderne, og Staden var i stor Trang for Midler, saa den endog laante af Kalentelaget dets Sølvklenodier, der vejede 241 Lod Sølv, „hvilket Sølv vi nu straks udi vor store Nød og Trang agte at bruge til Kjøbenhavns Stads

---

Avg. 1533 tilligemed Oluf Skriver og Thomas Brygger mødt paa Bistrup sammen med Hans Tavsen.

[1]) Se Forhøret i K. D. IV. 460—61. [2]) K. D. I. 377. [3]) Rørdam Kirker og Klostre 328. Det er siden gaaet tilbage for ham, ti 1547 bevilgede Kongen ham for hans Armods Skyld en Læst Korn af Tienderne (D. Mag. 4. R. I. 335).

mærkelige store Nytte og Behov, som ham i denne Tid paahænger", hedder det i Magistratens Bevis for Modtagelsen.

Kongen frygtede imidlertid for, at Byen ikke ved egen Magt kunde gøre Staden tilstrækkelig fast. 8. Okt. meldte han Rigens Raad, at der nu var indløben sandfærdig Tidende om, at Kong Kristiern havde 30 Skibe samlet, men at han ikke havde Penge til i lang Tid at underholde saa stor en Krigsmagt, hvorfor man maatte antage, at det var hans Øjemed ved en vældig Storm at anfalde Kjøbenhavn og Malmø. Det var derfor magtpaaliggende, at Kjøbenhavn „paa det allerbedste kunde blive befæstet og forsørget og forvaret". Kongen havde saaledes forhandlet med Lybækkerne, at de skulde sende en Flaade ud, hvorfor Rigens Raad tilligemed Embedsmanden paa Kjøbenhavns Slot Hr. Johan Urne skulde lade gøre alt rede til at udruste de danske Skibe til Forening med de lybske. Kongen sendte ogsaa Kopi af et Brev til Kjøbenhavns Indbyggere, hvilket desværre ikke er til, og overlod det til Rigsraadet, om Originalen skulde sendes til Staden. Formodenlig indeholdt det Løfter, hvis Beboerne viste sig tro imod Kong Fredrik. 16. Okt. sendte Kongen et Brev af lignende Indhold, hvori han opfordrede til at udspejde, om det var raadeligt at angribe Kong Kristiern, og hvis det ikke turde voves, skulde det lybske Mandskab indtages i Kjøbenhavn til at forøge Besætningen med; han haabede, at man vilde annamme deres Høvedsmænd og Folk paa det bedste og vise dem alt Venskab og Godt og ej tilstede, at der vederfaredes dem nogen Overlast. Der skulde desuden med Alvor arbejdes paa Befæstningen [2]).

Kristiern II. havde altsaa dog efter mange Aars Omflakken i fremmede Lande faaet en Flaade udrustet. Evangeliets Tilhængere, der kendte hans Omvendelse til deres Tro, havde nu det sikre Haab, at hvis han kom til Magten,

---

[1]) K. D. IV. 459, 460. [2]) K. D. IV. 461—64.

vilde han ingen Betænkeligheder have ved at gøre en brat Ende paa Biskoppernes og Rigsraadets Magt. Man faar en bestemt Underretning om Stemningen i Kjøbenhavn af et Brev af 28. Okt. 1531 fra Hartvig Andersen (Ulfeld), dateret Roskilde. I den Tid, han havde ligget i Sæland, „haver jeg været udi Kjøbenhavn 3 eller 4 Sinde, da haver jeg ikke andet kunnet formærket, end der er Skalkhed iblandt Borgerne der udi Byen; hvilke de ere, ved ikke jeg, hvilket jeg tror Eders Naades Raad ydermere giver Eder tilkende". Af Provianteringen giver samme Brev ikke nogen lys Skildring, naar det hedder: „Kæreste naadigste Herre, værdes Eders Naade ogsaa at vide, at dersom Byen bliver bestoldet (belejret), da bliver der stor Nød for Hestefoder, og er der ikke, det jeg tror, 10 Tønder Havre i al den By, uden det Adelen har indført til deres egne Heste; ti beder jeg Eders Naade ydmygeligen og gærne, at Eders Naade vilde tænke der et Sind til og skrive Raadet til, at det beskaffer, at der kommer Havre udi Byen; dersom at vi skulle ligge paa Eders Naades Penge, da skal det staa Eders Naade mere end alle Hestene ere værd, og ere Hofsinderne, der her ere, lige 100 vel gerust Heste, foruden de der ligge i Borgeleje i Skaane" [1]).

Kong Kristiern kom dog ikke til Øresund, men landede i Norge i November, og der blev stor Skuffelse hos hans Tilhængere. Kong Fredrik aandede nu lettere, og de oprørske Ytringer, der var faldne i Raadet, kom nu for en Dag. Ambrosius Bogbinder blev udstødt af Raadet — sidste Gang han nævnes som Borgmester er 14. Avgust — og formodenlig faldt med ham flere af de mest yderliggaaende Raadmænd [2]);

---

[1]) D. Kongers Hist. Fasc. 12 a. [2]) Der er dog en Mulighed for, at Ambrosius er falden i den Tid, man ventede Kristiern II's Angreb, altsaa i Oktober, men man frygtede paa den Tid formodenlig for at opirre hans Tilhængere. Den Skibbyske Krønike siger, at han blev afskediget „proditionis causa", men da der ellers ingen Underretning er om, at han blev straffet, har man dog næppe truffet ham i Forbindelse med Kong

men hvad der viste Protestanterne, at Vægtskaalen var sunken til deres Modstanderes Side, var fremfor alt Frue Kirkes højtidelige Indvielse 15. Nov. til katholsk Gudstjeneste. Det maatte nu blive dem klart, at de ikke længer var det frygtede Parti, men at de maatte tage sig i Agt; der var ikke andet at gøre end at vente taalmodig paa Fremtiden, der var dog endnu en Mulighed for, at deres gamle Konge kunde have en saadan Fremgang i Norge, at ogsaa Danmark maatte falde ham til Fod.

Der laa nu en stærk Besætning i Staden, baade af Ryttere og Landsknægte, som var nærved at tømme dens Forraadskamre. 2. Jan. 1532 maatte Kongen derfor byde de sælandske Bønder at yde en viss Mængde Korn, Flæsk, Smør og Kød for Betaling, nemlig 6 Mk. for hvert Pund Korn, $11^1/_2$ Mk. for en Otting Smør, men Flæsk og Faarekød efter dets forskellige Værdi [1]). Hvad der imidlertid var værre, var at Landsknægtenes Sold, som Kongen skulde udrede, ikke blev dem udbetalt, de gjorde Mytteri mod deres Høvedsmænd og tilføjede dem Overlast. At det var et farligt Opløb ses af et Brev af 23. Jan. fra Anders Bilde til Søholm til Hr. Henrik Gøye, den forrige Statholder under Kjøbenhavns Belejring 1523, der nu var Høvedsmand paa Vordingborg Slot. Hr. Oluf Rosenkrands til Vallø havde bedet dem begge komme til Kjøbenhavn med saa stor Krigsmagt, det var dem muligt, og nu var det hans Bøn, om Hr. Henrik vilde komme snarest muligt med saa mange Svende, Heste og Harnisker, han kunde afstedkomme, og desuden medtage alt det Kirkesølv, som Kirkerne i hans Len skulde levere efter kgl. Befaling i Skat [2]), til at tilfredsstille Landsknægtene med. Skulde der komme

---

Kristiern, men kun faaet ham fjernet forat undgaa Muligheden af, at han som en af Byens mest ansete Raadsherrer kunde indlade sig med den fordrevne Konge paa Byens Vegne.

[1]) K. D. IV. 466. [2]) Om Kirkernes Beskatning 1532 se Ny kirkehist. Saml. IV. 26—45.

noget Mytteri og samtidig et Angreb af Kristiern II., „da vide I vel selv og kunne vel besinde, at vor naadigste Herre og vi alle kunne komme der i stor Skade og Fordærv for". Biskop Joakim Rønnov raadede fremfor alt til Forlig med Landsknægtene. 22. Jan. kom 2 Landsknægte, der var udsendte af de andre, til ham, men han bad dem vente nogle Dage, saa skulde de faa deres Sold fra Mønten, der arbejdede Dag og Nat. Han raadede til, at Kongens Rentemestre snarest skulde komme med hvad de havde, og i det hele burde Oprøret stilles med det gode. „Det vil ikke have god Lempe saa at ride ind med Heste og Rustning for det store Skrig og Raab, som deraf udspringe skulde, at Adelen her i Landet skulde være oprejst imod Landsknægtene og Landsknægtene og Borgerne imod Adelen, saa der skulde komme firdobbelt større Skrig og Raab af end det nu er, og skulle Knægtene deraf tage en ond Grund imod Adelen baade om samme deres Sold og udi andre Maader. Desligeste skulle vore og Rigets Fjender tage der en stor Fortrøstning af, naar de det spurgte." Han mente, at det var rigtigst at Oprøret stilledes under det Paaskud, at Knægtene var uenige med deres Høvedsmænd om deres Sold, hvilket tidt og ofte var sket baade her i Danmark og andensteds, „det jeg og selv udi Frankrig, Valland og andensteds set og hørt har, og bliver ikke heller det sidste i slig Maade ske skal"; det var derimod ikke rigtigt, at det hed sig, at det var Kongen, der ikke kunde betale. Naar Oluf Rosenkrands og Anders Bilde blev enige om at give dem 2 eller 3000 Lod Sølv i Betaling, vilde han selv yde sit Bidrag ved Kannik Hr. Jep Heye, hvem han havde givet sine Befalinger, ligesom han havde beordret Møntmesteren til at udrede til dem, hvad han havde møntet. Iøvrigt havde han sine Folk til rede Dag og Nat og hans Harnisker var i Kjøbenhavn, saa han vilde aldeles rette sig efter de andres Beslutning[1]). Biskoppens

[1]) K. D. IV. 466—69.

kloge Raad fandt vistnok Bifald, og Kjøbenhavn slap for at se et Blodbad indenfor sine Mure, der, selv om Borgerne ikke deltog deri, dog vilde være gaaet ud over deres Liv, Gods og Ejendele.

I dette Aar maatte Kjøbenhavn ogsaa yde sit Bidrag til at bekæmpe Kristiern II., idet der blev udskrevet et godt bemandet Skib med 80 væbnede Folk foruden Baadsmænd og med en Borgmester og en Raadmand til Befalingsmænd[1]). Det vilde have været interessant at se, hvem af de mandhaftige Raadsherrer der saaledes maatte deltage i Toget til Norge, der næppe havde deres Sympati, men ogsaa for de andre Købstæder udskreves Medlemmer af Magistraten.

Ved Middagstid den 24. Juli 1532 sejlede en Flaade ind paa Kjøbenhavns Red under Kanonsalut baade fra den selv, fra Byens Volde og fra Slottet. Kun et eneste Skib løsnede intet Skud; det var det, der bevarede den fangne Kong Kristiern II.. Egenlig fangen var han vel ikke, ti han havde overgivet sig for at forhandle med sin Farbroder Kong Fredrik.

Samtidig med Kristiern II's Rejse fra Norge samledes i Kjøbenhavn en stor Forsamling af Udsendinge fra Nederlandene, Hansestæderne, Prøjsen og Sverig, der mødtes i Helligaands Kirke, hvor det bl. a. blev besluttet, at den afsatte Konge skulde holdes i Fængsel. Da han ønskede at komme i Land, svarede man ham, at Staden var opfyldt af Krigsfolk og de nævnte Herrers store Følge, saa man kunde frygte for Opløb. Han maatte altsaa blive paa sit Skib, og en Uges Tid efter førtes han til sit Fængsel paa Sønderborg under Paaskud af, at han skulde til Flensborg for at underhandle med Kong Fredrik[2]).

Den Forbitrelse, der greb hans Tilhængere over denne troløse Fremfærd, kom vel ikke til Orde, men det Parti, der

---

[1]) Ny D. Mag. VI. 128. [2]) Heise: Kristiern II. i Norge 149, 156, 172.

i Kristiern II. saa Evangeliets Forkæmper, og som nu med Harme saa Katholikkernes og Adelens voksende Magt, forberedte sig sikkert paa den Hævn, som man mente ikke vilde udeblive og for hvilken Timen ogsaa snart oprandt.

V. Kjøbenhavn i Grevefejdens Tid [1]).

Efter Fredrik I's Død, der indtraf ikke et Aar efter Kristiern II's Fængsling, 10. April 1534, kom atter blodige Tider for Landet, der fremkaldte en Trængselstid for Kjøbenhavn, som denne By hverken før eller senere har oplevet. Den Herredag, der fra omtrent 8. Juni til 17. Juli 1533 var samlet i Kjøbenhavn [2]) forat vælge en ny Konge, kunde ikke blive enig og udsatte Valget et Aar, i hvilken Tid Rigsraadet skulde styre Riget. Den kirkelige Bevægelse, der under Fredrik I. havde givet Reformatorerne saa stor Frihed, truede med at stanses ved den af Herredagen vedtagne Bestemmelse, at kun de katholske Biskopper kunde beskikke Præster. Man kan saaledes nok tænke sig, at de Tilhængere, den fangne Kristiern II. endnu havde tilbage, og det evangeliske Parti, der havde alt at frygte af en katholsk Reaktion, foruden den store Masse, der ikke var bevæget af hine Ideer, men for hvem Adelens Nedstigning fra Magten var et ønskeligt Formaal, at hine 3 Partier kun syntes ilde om den daværende Tilstand. Det er let at fiske i rørt Vande, og Lybæks Borgmester Jørgen Wullenwewer kastede her en

---

[1]) Om Grevefejden findes en saa fortrinlig Fremstilling i Paludan Müllers Grevens Fejde, at der kun ved enkelte kjøbenhavnske Forhold har været Anledning til at søge en fyldigere Skildring efter Kilderne. [2]) Om denne se A. Heises Afh. i Hist. Tidsk. 4 R. III. 222—517.

Madding ud, der kun blev greben med altfor stor Beredvillighed.

Ifølge Herredagens Bestemmelse blev al Magten lagt i Rigsraadets og Prælaternes Hænder. Disse sidste fremkom med en Klage over Hans Tavsen, fordi han i et Skrift havde kaldt Biskopperne Tyranner, Bedragere og deslige. Dernæst klagede Biskop Joakim Rønnov særlig over ham, fordi han med sine Tilhængere havde befattet sig med alle Kjøbenhavns Kirker og navnlig med Nikolaj; kort i Forvejen havde han været stævnet til Kapitelshuset for Biskoppen og nogle Rigsraader, hvor han havde tiltalt førstnævnte med nogle efter dennes Mening „haanlige og hovmodige Ord", for hvilke han ogsaa skulde staa til Rette; desuden blev Billedstormen i Frue Kirke fremdragen paa ny og Tavsen beskyldt for at være den rette Ophavsmand dertil. Kunde dette sidste bevises, var det en farlig Sag, der kunde koste ham hans Hals. En lige saa farlig Anklage rettedes imod ham for Kætteri, nemlig for vrange Meninger om Nadverlæren, hvilket Spørgsmaal efter Lovene iøvrigt ikke kunde afgøres uden af en gejstlig Domstol, men netop blev fremdraget her, da Lutheranerne paa Herredagen 1530 saa lydelig havde paaberaabt sig selve Menigheden som det rette Værneting i kirkelige Sager.

Det var en talrig Forsamling, der 14. Juli 1533 var forsamlet paa Raadhuset forat afsige Dommen over Hans Tavsen, nemlig foruden 17 Medlemmer af Rigens Raad Biskop Joakim Rønnov, formodenlig ledsaget af et talrigt gejstligt Følge, Kjøbenhavns 4 Borgmestre og 12 Raadmænd, de 4 Borgmestre og nogle Raadmænd fra Malmø og endelig en Repræsentation fra Borgerskabet bestaaende af udvalgte fra hvert Rodemaal; det var navnlig for disse sidstes Skyld at Kætterspørgsmaalet blev fremdraget, og Sagen sattes i Scene ifølge hint ovenfor nævnte ældre Forlangende af Prædikanterne om en Disputats i Menighedens Nærværelse. Det var Povl Helgesen, der atter her fremtraadte som det gamles

Forkæmper og med sin skarpe Dialektik efter den katholske Opfattelse virkelig i flere Henseender ogsaa blev den sejrende. Det var navnlig om Nadverlæren, der fremkom en skarp Ordveksling, ved hvilken Lektor Povl endelig formulerede Sagen til et bestemt Spørgsmaal, paa hvilket Hans Tavsen ikke kunde svare andet, end at han ikke kunde erkende Nadveren med den katholske Indvielse forat være det rette Sakrament. Dermed var han dømt af Rigsraadet, der udtalte, at han burde straffes efter Loven og staa til Rette efter Recesser og Stadens Privilegier.

Dog, man lod Naade gaa for Ret, der var alligevel formildende Omstændigheder, og Folkets Larm og de stadig højere Raab udenfor Raadhuset viste Nødvendigheden af at fare med Lempe. „For Guds og alle vore kærlige Bøns Skyld [1]) omdragede og forlod samme værdige Herrer saadan Straf og Pine, som Mester Hans forskyldt havde og med rette lide og undgælde skulde“. Ved denne Lejlighed har dog de to Købstæders luthersksindede Magistrater og de tilkaldte Borgere gjort sig gældende, i alle Fald formelt, og sikret deres elskede Prædikants Liv; men mere kunde de ikke for Øjeblikket udrette. Det var en dyrekøbt Benaadelse, ti det blev Tavsen for Fremtiden forbudt at befatte sig med nogen af Kjøbenhavns Kirker, at skrive eller lade trykke Bøger, og han blev forvist fra Sæland og Skaane. Joakim Rønnov fik igen Kirkerne i Staden, og det var kun ham, der skulde indsætte Prædikanter, „som lære og forkynde det hellige Evangelium og Guds rene Ord, som de vil ansvare og være bekendte, desligeste ministrere Sakramenterne, holde Messe og anden Gudstjeneste, som kristeligt og tilbørligt er i alle Maader“.

Hermed faldt Dommen tillige over Stadens andre evangeliske Præster, der var givne i Biskoppens Haand. „Men“, siger A. Heise, „var man engang kommen ind paa

---

[1]) „Dannemænds Forbøn“ se Kbhvn. i Middelaldren S. 131.

Indrømmelserne og havde tilstaaet „Dannemænds Bøn“ en Berettigelse, hvorved man tillige havde indrømmet, at Biskopperne var Tavsens rette Dommere, saa laa det meget nær at prøve samme Middel endnu engang og ved en ny „Dannemænds Bøn“ søge at faa Rønnov til at tillade Hans Tavsen at blive i Kjøbenhavn, og Rønnov indrømmede derved ikke andet, end hvad han baade efter Recessen og Dommens Slutning kunde anse sig for berettiget til; ellers kunde han ikke anse sig for at være i den fulde Nydelse af sin biskoppelige Myndighed, som baade Recessen hævdede ham, og som det dog utvivlsomt var Dommens Mening at give ham“ [1]).

15. Avgust skede denne „Dannemænds Forbøn“ paa Bistrup af Hr. Mogens Gøye, Erik Banner, Mogens Gyldenstjerne og flere af Adelen, samt Magistraten i Kjøbenhavn og flere af Menigheden. Det var navnlig Mogens Gøye, der Dagen i Forvejen skriftlig var gaaet i Kavtion for, at Tavsen skulde prædike Guds Ord „uden al Skænds Ord og Tale paa Biskopper, Prælater eller nogen anden ydermere eller videre end den hellige Skrift indeholder og medgiver“. Tavsen udstædte nævnte Dag sin Revers, hvori han lovede det samme og forpligtede sig ydermere til, at hvis han hemmelig eller aabenbar formærkede noget, som kunde komme Biskoppen eller hans Gejstlighed til Afbræk, Skade eller Forfang, skulde han give ham det tilkende og bevise sig deri som en tro Dannemand. Han siger udtrykkelig i Brevet, at Biskoppen har tilstedet ham at prædike i Kjøbenhavn „for Guds Skyld og ærlig og velb. Mands og strenge Ridder Hr. Mogens Gøyes, sammeledes Borgmestres, Raads og Menigheds i Kjøbenhavn kærlige Bøn og Begæring“. Hans Revers er til Vitterlighed underskreven af Borgmester Peder Kempe og Raadmændene Oluf Skriver, Thomas Brygger og Henrik

---

[1]) Heise a. St. S. 231—43. Om Tavsens Nadverlære se Paludan Müller i Hist. Tidsk. 3. R. VI., Rørdam i Ny kirkehist. Saml. III. 17, Helvegs Kirkehist. II. 956—57 og fl. Steder.

Trommeslaar, der altsaa har været tilstede paa Bistrup samme Dag [1]).

Tavsen kunde nu tilføje Slutningsverset i sit Digt om Sandheds Landflygtighed, der vistnok er forfattet kort i Forvejen:

„De ere nu faa, det ville forstaa
at Sandhed af Fængsel er kommen,
de lover Gud baade store og smaa
af Hjertet og ej af Lungen,
Papister dennem stinger hun jammerlig
at hun aabenbarer deres Svig,
som dennem stort Vold haver givet.“ [2])

Vi kommer nu igen tilbage til den 14. Juli. Paa den Dag var der en stærk Gæring i Sindene hos Kjøbenhavns Borgere, da det var deres aandelige Fører, deres ansete Prædikant, hvis Liv og Velfærd det gjaldt, og man vidste, at naar han var fjernet, vilde Trosfriheden være tabt. En lybsk Flaade laa ved Dragør med Tropper ombord, der førtes af Oberst Marcus Mejer; Evangeliets Forkæmper i Lybæk Jørgen Wullenwewer var stegen i Land fra denne og opholdt sig i Kjøbenhavn forat opfordre Rigsraadet til at hjælpe Lybæk i dets Krig med Hollænderne. Til denne sidste henvendte Borgerne sig om Hjælp, hvortil han var mer end villig, især da hans Begæring vistnok allerede var bleven afvist. Medens Borgerne rustede sig til Strid, lod han Matroser og Landsknægte i smaa Hobe komme ind i Byen, og udenfor Raadhuset paa Gammeltorv blev der efterhaanden samlet en larmende Skare, der med høje Trusler krævede Tavsens Frigivelse. Der sendtes da nogle Medlemmer af Magistraten ud for at tale Folket til rette; disse forestillede den oprørske Mængde, at Hans Tavsen ikke var udsat for nogen Fare, da han netop nu var bleven

---

[1]) Hvitfeld S. 1402—03.

[2]) C. Bruun: Viser fra Reformationstiden S. 51.

forligt med Prælaterne, der ikke forbød den lutherske Religionsøvelse, men kun forlangte, at Præsterne ikke maatte trænge sig ind i Menighederne uden Biskoppernes Vilje og Befaling. Man skulde kun gaa hjem i Stilhed og passe sine Sager, da Magistraten nok skulde vaage over, at der ikke blev noget vedtaget imod Religionen og dens Lærere, der stred mod billige Krav. Men det var langtfra, at der frembragtes større Ro, og de haarde Skældsord mod Biskopperne vedblev. Derover blev de udsendte Øvrighedspersoner forbitrede og udstødte med høj Røst Trusler, der vel ikke kunde høres gennem Larmen, men nok kunde forstaas gennem deres Lader, og det havde kun den Virkning, at Almuen raabte, at hvis Hans Tavsen ikke kom ud, vilde man sprænge Raadhusets Port. Man lod derpaa Hans Tavsen gaa ud paa Torvet og lovede at være ansvarlig for hans Liv; Forsamlingen opløste sig, enhver maatte gennem den oprørske Skare søge Vejen til sit Hjem, og man kan nok tænke sig, hvilken farlig Gang det har været for Rigsraadet og Prælaterne. Det var navnlig mod Biskop Joakim Rønnov, Forbitrelsen vendte sig, men Tavsen fulgte selv sin Modstander til Bispegaarden og fride ham derved fra Mishandling af den oprørte Folkehob [1]), en Begivenhed, der er tilstrækkelig bekendt og nylig end ydermere gaaet over i den almindelige Bevidsthed ved C. Blochs bekendte Maleri paa Universitetet.

Istedenfor Forbund med Lybæk havde Rigsraadet valgt Forbund med dets Fjende Holland og med Hertug Kristian i Holsten, idet Holstenerne i modsat Fald havde truet med at løsgive den fangne Kristiern II., og hermed var Signalet givet til Kampen med Lybæk. Wullenwewer havde under sit Ophold i Kjøbenhavn sluttet sig til den fangne Konges og Evangeliets ivrigste Tilhængere, Ambrosius Bogbinder og Borgmester Jørgen Kok i Malmø, og forestillet dem, at den eneste Maade, hvorpaa Evangeliet kunde faa Fremgang, var

---

[1]) Krag og Stephanius Kristian III's Hist. ved Sandvig I. 22—23.

at Lybækkerne fik Overmagten i Riget og kunde gøre en Ende paa Biskoppernes og Rigsraadets Overvælde. Disse Mænd lovede ham, at naar den lybske Flaade kom i Sundet, skulde Kjøbenhavn og Malmø overgive sig og lade sig optage i Hanseforbundet; de vilde dernæst hjælpe til Rigets Erobring, imod at Adelen blev fordreven og Luthers Lære indført.

En Vise fra Reformationstiden angav ogsaa Hadet til Adelen som Hoveddrivfjedren i dette Forbund[1]):

Jørgen Wullenwewer og Marcus Meyer
begyndte udi Lybæk det Spil,
som de havde lært udi Mynster[2]),
de vilde der hjælpe til
al Øvrighed at fordelge[3]),
Guds Ordning saa forvendt,
Fyrster og Adel skulde Verden ikke raade
flere end Sol og Maane baade,
Jørgen Wullenwewer haver det siden bekendt.

Bogbinder og Jørgen Mynter
behagede slig Handel vel,
kunde vi blive to Regenter,
vi glemme baade Ed og Skæl,
Guds Ord tage vi til Baade,
Konning Kristierns Sag dertil,
først ville vi for Dannemark raade,
Dannemarks Adel skal der lidet af baade,
at de have trot os vel.

25. Juli afsejlede den lybske Flaade til Nordsøen. Wullenwewer drog hjem, og ved en Folkebevægelse lykkedes det ham 14. April 1534 at fjerne saa mange af sine Modstandere i det lybske Raad, at den Politik kunde sejre, som han mente var den rette Vej til at føre Lybæk til Storhedens Tinde. Derpaa satte han sig i Forbindelse med den fangne

---

[1]) D. Mag. I. 246. [2]) Her sigtes til Gendøbernes Oprør.
[3]) Tydsk vertilgen, ødelægge.

Konges Slægtning Grev Kristoffer af Oldenborg, der gjorde et Indfald i Holsten.

Sidst i Maj 1534 indtog Malmøboerne Malmøhus førte af deres Borgmester Jørgen Kok, der havde en mægtig Indflydelse i denne By. Magistraten i Kjøbenhavn var ingenlunde sindet som dens Genboer i Malmø, der gjorde alt for at komme i Forbindelse med den. De gav straks Underretning om Malmøhuses Indtagelse, der var sket for Evangeliets Skyld, fordi Biskoppen i Skaane havde „hugget Freden" af alle evangeliske Prædikanter i Landet og deres Menighed; de haabede, at Kjøbenhavnerne som gode Naboer vilde hjælpe dem, hvis Voldsmænd vilde tvinge dem fra Guds Ord og det hellige Evangelium. Kjøbenhavns Magistrat var ikke videre imødekommende, den betegnede det skete som Oprør, men lovede at forhandle Sagen til det bedste, saa vidt som dens Ære og Ed tillod. Dette erfares af et Brev fra Malmø af 4. Juni, hvori der gives en længre Udvikling af, at Indtagelsen af Malmøhus kun var Nødværge, da Borgerne var truede med at blive adspredte og skilte fra Land og Rige ligesom Jøderne, fordi de havde opgivet Troen paa den katholske Kirke. Da de nu havde faaet at vide, hvorledes Kjøbenhavns Magistrat havde faaet streng Befaling til at ransage efter Deltagerne i det Oprør, der havde været under Herredagen 1533, saa ventede de, at det samme skulde overgaa dem, og de vidste ingen anden Maade at undgaa den Straf, der ventede dem, end at nedbryde det Slot, der var bygget over deres Hoved imod den Kontrakt, der var afsluttet ved Overgivelsen 1523.

Kjøbenhavns Magistrat var ikke let at lokke, den lod Færgefarten til Malmø stoppe, men svarede endnu venskabelig, at den vilde staa Malmøboerne bi i den evangeliske Sag, dog formanede den med det samme til ikke at give sig i Handel med Udlændinge, Fædrelandet til Skade og Fordærv.

Brevvekslingen gik hurtig, allerede 6. Juni svarede Magistraten i Malmø, at den ej heller vilde slutte sig til de udlendske (Lybækkerne), uden at den var aabenbart nødt og tvungen dertil, og skulde dette ske, hvad Gud forbyde, da skulde saavel Kjøbenhavn som menige Riget blive saa vel forvarede deri som Malmø. Den takkede Kollegaerne i Kjøbenhavn, fordi de havde tilbudt at forhandle med 3, 4 Rigsraader og bringe Sagen til en fredelig Ende.

Af de 3 Breve fra Malmø sendte Magistraten i Kjøbenhavn Genparter til Hr. Mogens Gøye og bad denne Stadens gamle Velynder om, at han vilde komme til Kjøbenhavn, forat den kunde forhandle med ham, at alting kunde komme til en god Fredsomlighed og bestandelig Ende. Det var en Sag, der i høj Grad angik ikke alene Staden men ham selv og hele Riget, og man stolede paa, at han vilde komme hurtigst, „ti al Nød og Nødtørftighed det nu paa denne Tid af os fordrer“ [1]).

I Kjøbenhavn var ingen saa mægtig Fører for det lybske Parti som Jørgen Kok i Malmø. Ambrosius Bogbinder havde mistet sin Stilling som Borgmester, besad ikke den Indflydelse, som en Stilling i Raadet medførte og var vel ej heller saa dristig, ihærdig og snedig som Jørgen Kok; denne drog derfor til Kjøbenhavn og holdt sig skjult i Ambrosius's Gaard i Højbrostræde [2]) med en Del væbnede Mænd forat overfalde Slotsherren Hr. Johan Urne, naar denne fra Slottet gik i Kirke, men han var ledsaget af et talrigt Følge og Slotsvagten var saa stærk, at Slottet ikke paa nogen Maade kunde komme i de sammensvornes Hænder. Han søgte ogsaa ved List at overrumple Johan Urne paa selve Slottet, idet han ved megen udsøgt Høflighed gav Anledning til, at han blev indbudt til at spise hos denne. Men da Johan Urne mærkede, at Jørgen Kok havde et stort Følge, lod han ogsaa

---

[1]) K. D. IV. 483—88. [2]) Han ejede selv et Hus i Store Færgestræde. K. D. II. 273. D. Mag. 4 R. I. 337.

Slotsvagten forstærke og hans Gæst maatte forlade ham i Venskabelighed [1]).

21. Juni landede Grev Kristoffer ved Dragør. Der blev Røre ved Rygtet om den fjendtlige Flaades Ankomst. Hr. Johan Urne kunde Dagen efter, 22. Juni, melde Hr. Anders Bilde til Søholm, at foregaaende Dag Kl. 7 kom Flaaden ind under Dragør, og at der sendtes Folk i Land, der fangede en af Rigets Skippere, den hollandske Præst og Fogden paa Amager og var inde i et Hus, hvor de tog Fødemidler. Han opfordrede Hr. Anders Bilde til straks at komme hid med alle de Ryttere og Landsknægte, han havde i Stege, og opfordre Adelen, Købstadmænd og Bønder til at komme saa talrige som muligt. „Ti dersom her kommer ikke fremmede Folk her i Byen med det første, da er det befrygtende, hvorledes det vil gaa“ [2]).

Jørgen Kok og Ambrosius drog straks til Greven, der 22. Juni ved Skovshoved gik i Land med sin Hær. Adelen rustede sig i Hast, men Kristoffer gik hurtig frem, var næste Dag i Roskilde, den følgende i Køge og havde saaledes afskaaret Kjøbenhavns Slot fra Hjælp. Inden faa Dage overgav en stor Mængde af de sælandske Købstæder sig til Kristoffer, der fremtraadte under Skin af at være disses Forsvarer mod den overmægtige Adel. Paa Ulvemosen ved Køge havde han Møde med en Del Bønder, hvem han følgelig lokkede ved samme Middel. Intet befæstede dog saa meget hans Magt, som da Hr. Anders Bilde til Søholm svor ham Huldskab, og man kan vel vide, at Ambrosius's Parti nu turde vise sig aabenlyst.

Greven afsatte Biskop Joakim Rønnov og indsatte den fordums Erkebiskop i Upsala Gustav Trolle til Biskop i Roskilde. Joakim Rønnov var da i Kjøbenhavn og lod Indbyggerne stævne til Bytinget, hvor han fremstillede Grevens

---

[1]) Krag og Stephanius I. 45—46. [2]) Pal.-Müller: Aktst. til Grevefejden II. 20—21. Ny D. Mag. V. 127.

Tyranni og Troløshed og bad Borgerskabet for Guds og Rigets Velfærds Skyld at holde sin Troskabsed, han var villig til at staa paa dets Side og vove Liv og Gods. Den Del af Magistraten, der allerede var vunden for Kristoffers Parti, blev højlig forbitret, og der faldt Trusler imod ham, saa han hemmelig maatte liste sig bort, og Almuen kom snart i en ophidset Stemning, saa den trængte ind i Bispegaarden forat opsøge ham; den var saa ivrig, at man, da der netop blev baaret en Kiste fra Byen op paa Slottet, brød denne op i den Tanke, at Biskoppen laa skjult deri [1]). Det er vistnok ved denne Lejlighed, at den gamle, graahaarede Raadmand Jens Kammersvend søgte at tale Almuen til rette: „Ulykkelige Borgere", sagde han, „hvilken Afsindighed har drevet eder til at overgive eders Fædreland til Tydskerne? har I nogensinde hørt af eders Forfædre, at disse har været trofaste mod de Danske? Er det gamle Ordsprog endnu ikke ved Magt, at før vokser Figen af Hylderod, end Tydsken vorder de Danske god. Til alle de Ulykker, Laster og Krige, hvori vi har været indviklede siden Rigets Begyndelse, har Tydsken altid været Ophav. Tro mig, den Dag vil komme, da de, hvem I nu vil indlade med Venlighed, og som nu sminker sig med Mildhedens Farver, vil blive eders værste Fjender" [2]). Disse Ord kom ham siden dyrt til at staa.

2. Juli satte Lutheranerne sig i Besiddelse af Frue Kirke, hvor de indførte protestantisk Gudstjeneste. Raadmand Oluf Skriver maatte omtrent 6. Juli føre Forhandlinger med Greven, og den 13. Juli mødte 2 Borgmestre, 4 Raadmænd og 14 Borgere i Køge, hvor de udstædte et Brev, ifølge hvilket de lovede at ville indlade ham næste Torsdag den 16de, opgive Staden til ham og hans Krigsfolk til Hest og til Fods og sværge ham Huldskab, Mandskab og tro

---

[1]) Krag og Stephanius ved Sandvig I. 43—44. [2]) S. R. D. VIII. 518—19.

Tjeneste paa Kong Kristierns Vegne. De paaberaabte sig en Fuldmagt af de menige Indbyggere, der var givet og beseglet af alle Lavs Oldermænd [1]).

Borgernes Betingelse for Overgivelsen var Kristiern II's Løsgivelse; de var iøvrigt fra først af ikke ret imødekommende, da de først svarede paa Grevens Opfordring, at de ikke vilde overgive Staden, før Kong Kristiern kom løs, men Greven lovede, at dette snart skulde ske [2]), han handlede kun paa Kristiern II's Vegne; men hvad Skæbne, der i Tilfælde af en heldig Udgang var beredt denne, ses af, at i Grevens Overenskomst med Wullenwewer hedder det, at den fangne Konge skulde overgives til Lybæk, der saa vilde træffe Overenskomst med ham; med andre Ord: det vilde kun være efter de haardeste Indrømmelser til Lybæk, at Kristiern igen kunde bestige sin Trone. Havde Kjøbenhavns Borgere vidst dette, havde de næppe saa let gaaet i Fælden.

En anden Maade, hvorpaa Kristoffer søgte at vække en venlig Stemning imod sig, var, at han gav Borgerne Udsigt til en stor Vinding, idet han nemlig lovede Staden et Bælte af Land paa en Mils Bredde omkring den. Dette hang sammen med den Udsigt til at blive en Fristad, hvorom Jørgen Wullenwewer vistnok har oprullet et tiltalende Billed. I den foran nævnte Vise hedder det [3]):

De kjøbenhavnske, som med stor Attraa
straks faldt den Greve til Hand,
at de kunde naa den lange Fortaa
en Mil til Land og Vand,
de have derfore af Hungers Nød
ædt Heste, Øg, Katte og Hunde,
mangen der over en ynkelig Død,
der de havde hverken Øl eller Brød
og ej længer holde kunde.

---

[1]) K. D. I. 382—83. [2]) Rørdams Monumenta I. 105, 370. Krag og Stephanius I. 45. [3]) D. Mag. I. 254. I Roskilde Aarbogen (Rørdams Mon. I. 370) omtales ogsaa Løftet om den store Jordstrækning.

16. Juli aabnedes Portene altsaa for Grev Kristoffer, der i 10 Dage, indtil Slottet overgav sig, bode paa Degnegaarden[1]). Allerede Dagen efter indlod Hr. Johan Urne sig i Underhandlinger med ham, medens Borgerne gjorde Angreb paa Slottet, der Natten mellen 18. og 19. Juli besvarede det med Kanonskud; men Besætningen var ikke til at stole paa, og 24. Juli overgaves Slottet med Rigets store Orlogsskibe og Skyts[2]).

For sent kom en Skrivelse fra Kong Gustav Vasa dateret 19. Juli til Kjøbenhavns Borgere, hvori han fremstillede Kong Kristierns blodige Færd og hans svære Skattepaalæg. Om de Lybske end nu fremstillede Sagen paa en anden Maade, saa mente de intet andet dermed end disse 3 Rigers Skade, Fortrykkelse og Nederlag. Han selv vilde snart komme dem til Hjælp. Hvis der var Strid med Rigens Raad om den evangeliske Sag, saa syntes det ham nyttigere at søge Trøst hos Herrer og andre gode Mænd end hos disse 3 Rigers hadske Fjender, der snarere vilde mægle til Skade end til Gavn. Han raadede dem til at kaare Hertug Kristian eller hans yngre Broder til Konge og mindes disses Fader Kong Fredrik, der var en slig kristelig Fyrste og var med Kristi Evangelium og dettes Tilhængere saa kær og bevaagen[3]).

Straks efterat Greven var kommen i Besiddelse af Kjøbenhavn, foregik paa Opfordring af Ambrosius og Hans Bøse en Omvæltning i Stadens Styrelse; hele den gamle Magistrat gik af, og en ny blev indsat, selvfølgelig med disse 2 Mænd i Spidsen[4]). Om Maaden, hvorpaa dette skede, vides iøvrigt aldeles intet, det kan være Kristoffer selv, der har foretaget Udnævnelsen, eller det demokratiske

---

[1]) Rørdams Mon. I. 627—28. Om Degnegaarden se foran S. 56.
[2]) D. Mag. III. 304. Aktstykker til Grevefejdens Hist. II. 37.
[3]) Aktst. til Grevefejden I. 107—08. [4]) Krag og Stephanius I. 47.

Borgerskab kan have indsat sine Mænd; dog var de Personer, der nu kom til at sidde i Raadet, ikke Smaafolk, men idetmindste flere af dem velstaaende Købmænd, saa man kun kan sige, at det er de mest udprægede Tilhængere af Kristiern II's Parti, der kom til Roret, medens der ikke er Tale om nogen social Omvæltning.

Imidlertid havde Sagerne taget en anden Vending i Jylland og Fyn. Hertug Kristian var 4. Juli bleven hyldet i Ry, 9. Juli i Hjallese og fik Underretning herom i Lejren foran Travemünde, som han belejrede. Han udfærdigede her en Skrivelse til Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere i Kjøbenhavn, hvori han lod dem vide, at han, uagtet han kort i Forvejen havde skrevet til dem, alligevel skrev nu igen, idet han indstændig bad om, at de ikke vilde lade sig forføre af hans Fjenders listige, bedrageriske og forførende Anslag og Raad, men lydig yde Danmarks Riges Raad efter deres Troskabsed Lydighed og holde Stand mod Fjenden til deres eget Bedste. Hertugen vilde i egen Person om ganske kort Tid med Guds Hjælp undsætte Staden til Vands og Lands. Dette Brev kom saa sent, at det intet kunde gavne og havde vel ej heller alligevel gjort den ønskede Virkning[1]).

Kristoffers Held i Sæland virkede ogsaa i de andre Landsdele; i Fyn indtog Bønderne Slotte og Herregaarde, og i Jylland fremkaldte Skipper Klement en lignende Rejsning mod Adelen. I Skaane faldt ogsaa Adelen til Føje og inden kort Tid havde den hyldet Greven paa Kong Kristierns Vegne. Der begyndte nu en Tid, der træffende skildres i følgende samtidige Vise, der er forfattet af en Protestant, som kun finder en eneste glædelig Ting, nemlig at Guds rene Ord frit kunde prædikes:

---

[1]) K. D. II. 244.

O Danmark, hvor gaar det nu saa til
at du er vorden saa mager?
jeg det for Sandingen sige vil,
jeg haver dig kendt saa fager.
Nu ser jeg intet paa din Krop
uden blot Skind og Ben.
hvad Syge haver dig tæret op,
naar skal du trives igen?

Jeg vil svare med korte Ord,
jeg vil dig Sandingen sige,
jeg fanger fuld sent eller aldrig Bod,
jeg maa det ikke tie.
Gud haver mig skikket en Løve saa prud,
at jeg skulde hende føde,
hun skulde mig fri for andre Dyr,
at de skulde mig ej øde.

Nu ere baade Ulve og Ræve saa tykke,
ti kan jeg intet baade,
de flække og rive mig bort i Stykke,
den Løve kan dennem ej raade;
de Ulve have mig en Plage paaført,
hun tvinger mig Dag bei (!) Dag,
al Lykke haver hun fra mig kørt,
den er min Syges Aarsag.

Naar Høgen haver Magt, driver Ørnen hen,
saa vil de os selv tære,
de tære, saa der er intet igen,
det er min højelig Kære.
Købsteder ere øde, det maa jeg sige,
Købmænd plages i hver en Vraa,
med Tiden skal Ørnen ej meget af lide,
saa Rente kan han ej naa.

Alt det, som jeg arme Danmark
kan samle med stor Sorg og Møde,
skulde holde til Gode udi min Ark,
det lægger Kaalorme øde,
de tære fra mig baade Sølv og Guld,
som jeg skulde mig af nære,
aldrig kan jeg dem fylde fulde,
ti maa jeg skarper være.

De tære fra mig baade Okse og Ko,
det kan dennem intet klække,
af alt det jeg ejer, vil du mig tro,
de kan ej blive mætte.
Kornet de sende og bort fra mig
til andre fremmede Fugle,
de agte ej hvad jeg haver igen,
naar de haver Næverne fulde.

Eja Danmark, slig Sorg og Nød
ere bitre at bide og bære,
jeg mente det var bedre at være slet død
end lade slige Dyr regere.
Naar saadan Dyr i Landene ere fri
og Løven kan dennem ej raade,
da ve de smaa Dyr, der bor udi,
de tages ret plat af Dage.

Naar Ugler blive Høge
og Glenter blive Ørne,
da maa smaa Fugle kvide,
eller Ulven Løve og Ræve blive Bjørne,
smaa Dyr monne de slide.
Jeg ved dig nu Danmark ingen Ting fri
foruden Guds Ord det rene,
de andre staar du ilde udi,
ti bliv hos Gud alene [1]).

Grev Kristoffer kunde imidlertid ikke længe glæde sig ved Eneherredømmet over Kjøbenhavns Slot. Gustav Vasa i Sverig sluttede Forbund med Hertug Kristian og angreb Halland i Oktober. Greven sammenkaldte ved samme Tid, i Oktober, en Herredag i Kjøbenhavn og fik bevilget alle Kirkers og Klostres Kostbarheder, men da han tillige forlangte de adelige Damers Guldsmykker, blev dette nægtet under det Paaskud, at Mændene ikke havde Rettighed over deres Hustruers og Børns Smykker, og at i alle Lande var Fruer og Jomfruer forskaanede for saadanne Ydelser. Da kom

[1]) Meddelt af C. Molbech i hist. biografiske Samlinger 121—22.

Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kok i Spidsen for Magistraten og en stor Hob Borgere farende op paa Slottet, hvor Rigsraadet og Købstædernes Udsendinge var forsamlede i det grønne Kammer, og truede Adelen, hvem de gav Skylden for denne Krig, ligesom Borgmester Niels Tøndebinder i Borgerskabets Navn sagde Greven, at hvis han ikke var mægtig nok til at indsætte Kong Kristiern i hans Rettigheder, skulde det ikke gaa ham bedre end Rigens Raad og Adelen [1]). Adelen blev nu saa føjelig, at den lovede store Pengesummer.

Men Kristoffers Stjerne var begyndt at dale. Sidst paa Aaret var Halland og Bleking tabt, og da var allerede en ny Komet trukken op, der for en kort Tid kunde vække de dalende Forhaabninger.

Hertug Albrecht af Meklenborg, der var gift med den fangne Konges Søsterdatter, og var hans gamle Tilhænger, havde længe søgt Forbindelse med Lybæk i Haab om muligvis at opnaa Magten i Danmark, og sidst i Juni gaves der ham Udsigt til Sverigs Trone, naar han havde hjulpet til at erobre Danmark; dog blev endnu ingen Aftale truffen, men én af Kristiern II's Ledsagere i Landflygtigheden, Dr. Kristiern Vinter, sendtes til Kjøbenhavn forat formaa Greven, der dog ikke kunde føre sin Sag igennem uden flere fremmede Krigsfolk, til at modtage Hertugen og hans Hjælpekorps. Greven havde ikke stor Lyst til at dele sin Magt med en anden, hvis Ærgærrighed gik langt videre end hans, men Kong Kristierns Parti, der havde faaet Øjet op for Kristoffers ringe Evner, greb Tilbudet med Begærlighed,

---

[1]) Krag og Stephanius I. 74. Kalkars Aktstykker til Reformationstiden S. 108. Hos Krag hedder det, at det var foruden Jørgen Kok og Ambrosius „de kort forhen udvalgte 8 Mænd", der stormede op paa Slottet, men dette sidste maa hvile paa en Fejltagelse, ti Magistraten bestod vistnok da af 4 Borgmestre og 12 Raadmænd; ved Overgivelsen 1536 var der 3 Borgmestre og 10 Raadmænd.

hed, og Magistraterne i Kjøbenhavn og Malmø udfærdigede et Brev til Hertug Albrecht 17. September[1]), i hvilket de bad ham om at bevæge Hertugen af Holsten til at afstaa fra sit Forehavende at erobre Danmark eller i modsat Fald komme dem til Hjælp; de var villige til at ofre Liv og Gods. Hertug Albrecht besvarede det 8. Oktober[2]) og kunde da berette, at han havde sluttet Forbund med Lybæk og 5 andre Hansestæder, Hamborg, Rostok, Stralsund, Vismar og Lyneborg, med det Formaal at udfri den fangne Konge, ligesom han havde bevæget flere tydske Fyrster til at mødes med Hertug Kristian næste Søndag 8 Dage en halv Mil fra Lybæk, og kunde da faa bestemt Underretning, om denne vilde slippe Fangen løs; hvad Hertug Kristian vilde svare, skulde han strax underrette dem om, ligesom om den fangne Konges Tilstand. Den fremtidige Brevveksling skulde gaa gennem Borgmestrene Bernt Kron i Rostok eller Jørgen Grell i Vismar.

Dagen efter vedtog Hansestæderne at føre Krigen igennem til det yderste og opfordrede Hertugen til at møde i Lybæk med Tropper, i hvilket Øjemed han sluttede et Forbund med Grev Johan af Hoya. Jørgen Wullenwewer, der nu havde tabt al Tillid til Grev Kristoffer, der ikke havde Magt til at modstaa Gustav Vasa og Hertug Kristian, der trængte frem fra begge Sider, bragte endelig 14. November en Overeenskomst til Veje, hvorved der gaves Hertug Albrecht Løfte om at blive Regent i Danmark saa længe Kristiern II. levede, naar han havde hjulpet til at udfri ham, og efter hans Død skulde han blive Konge. Lybæk, der kun saa paa sin egen Fordel, sluttede 18. Nov. Fred med Hertugdømmerne og kunde saaledes alene have sin Opmærksomhed henvendt paa Kongeriget, da den ikke selv truedes af Angreb nordfra. Først i December var Lybæks Flaade udrustet og drog afsted

---

[1]) Aktstykker til Grevefejdens Hist. I. 193—94. [2]) K. D. II. 245—46.

mod Danmark med Greven af Hoya som Hovedanfører og Marcus Meyer som Fører for det lybske Korps. 12. Dec. skrev denne sidste fra Nykøbing paa Falster[1]) til Ambrosius og Hans Bøse og meldte, at han var rejst fra Warnemünde og her var landet med 2000 gode mønstrede Knægte foruden 1000 Mand, som var udskibede fra Travemünde og allerede skulde være ankomne til Rødby. Nu ønskede han Underretning om, hvor han skulde stige i Land i Sæland, at navnlig Jørgen Mynter skulde tages med paa Raad, og at Ambrosius selv tredje vilde drage ham imøde, forat de i Fællesskab kunde overveje, hvad der nu nærmest var at gøre. Dette Brev sendtes straks til Magistraten i Malmø, der 14. Dec.[2]) meldte, at den havde taget Kristoffers Feltherre i Skaane, Bastian von Jessen, paa Raad. Man havde nu udsendt en Borgmester og en Raadmand, af hvilke den ene skulde drage til Marcus Meyer og den anden til Grev Kristoffer, hver ledsaget af en af Bastian von Jessens Officerer, og mente nu, at det var bedst, at Kjøbenhavn ogsaa sendte 2 Mænd til hvert Sted med de andre. Grev Kristoffer, der tidligere havde betydet dem, at Hertug Albrecht vilde optræde som hans og deres Fjende, der havde svoret Kong Kristiern Troskab, skulde Kjøbenhavnerne gøre begribeligt, at de ny Tropper kom som Venner, og at dersom Greven vilde bruge dem i Jylland eller Holsten, da saa de det gærne, „men dersom Hans Naade ikke véd at bruge dem der til Fordel, at de maa ufortøvet komme her over (til Skaane) vi have dem vel Behov, ti vi vide aldrig den Dag, at de Svenske ere her nede hos os". De andre 3 skulde underrette Marcus Meyer om Sagernes Stilling, og naar de kom med ham til Vordingborg, skulde der komme Bud fra Grev Kristoffer om, hvor de skulde hen. Desuden mente man, det var bedst at forestille Biskop Joakim Rønnov, hvorledes Marcus Meyer ikke kom som Grevens Fjende, men for at

[1]) K. D. II. 246—47. [2]) K. D. II. 247—48.

hjælpe Kong Kristiern af Fængslet, og at han altsaa ikke skulde gøre denne Modstand. Med de Landsknægte til Hjælp vilde der nok komme en god Ende paa denne Fejde, og man kunde nu være ved frit Mod, da man havde en retfærdig Sag[1]).

Kristoffer var paa den Tid i Fyn og havde en Sammenkomst med Hertug Kristian i Kolding, der ikke førte til andet end en personlig Uvilje mellem de 2 Fyrster; han maatte nu tvungen af Omstændighederne med Tak paa Læben men med Forbandelse i Hjærtet tage imod Hjælpetropperne. Men den skaanske Adel vilde ikke saaledes give sig Lybæk i Vold og sluttede sig til den fremrykkende svenske Hær, der efterhaanden fik mere og mere Fodfæste i Skaane, paa samme Tid, som Johan Rantzau indtog Nørrejylland. Den sælandske Adel mistænktes nu ogsaa baade af Greven og Borgerstanden, og der blev fremkaldt en Bondebevægelse, Adelens Gaarde blev plyndrede og den selv i Masse ført fangen til Kjøbenhavn. Paa Ringsted Landsting 20. eller 22. Jan. 1535 dræbtes Holger Rosenkrandses Enke Anna Meinstrup af kjøbenhavnske Borgere, idet den gamle Hofdame med høj Røst paastod, at saa længe hun levede skulde Kong Kristiern ikke komme paa Danmarks Trone. Ikke nok med at man huggede hende ned, men hendes Lig blev mishandlet især af en i Kjøbenhavn bosat Tydsker Jakob Fløjtespiller. Hendes Drab blev anset for den største Voldshandling i Krigen, idet hendes Drabsmænd var de eneste, som undtoges fra den almindelige Benaadning[2]).

Hertug Albrecht havde imidlertid ikke endnu vist sig paa Skuepladsen, uagtet han fra alle Sider endog af Greven selv nu opfordredes til at komme. Tropperne blev trukne

---

[1]) K. D. II. 246—49. [2]) Naar det siges i D. Mag. III. 304, at hun blev ihjelslaaet af Ambrosius Bogbinders og Grev Kristoffers Folk, saa kan man ikke deraf udlede, at disse selv var delagtige deri, men kun at det var kjøbenhavnske Borgere og Landsknægte. Jvfr. Krag og Stephanius I. 83.

bort fra Fyn i Marts forat komme Skaane til Hjælp, men samtidig gik Johan Rantzau over til Fyn. Nu var gode Raad dyre; indtrængende bad Jørgen Wullenwewer Albrecht om at rejse, og 8. April forlod han endelig Rostok med sin Gemalinde, sit Hof, sine Jagthunde men kun med 40 Ryttere og en Fane Knægte[1]). Fra Nykøbing drog han til Næstved, hvor han mødte Greven af Hoya, der havde ladet Tropperne vende om igen til Fyns Undsætning. Fredagen før Paaskemarked eller Fredagen før Jubilate (16. April) betegnes som den Dag, han holdt sit Indtog i Kjøbenhavn, hvor Greven gav ham Bispegaarden, men ikke Slottet, til Bolig, ej heller fik han den Del i Regentskabet, han havde ventet; Kristoffer var uvillig og vilde kun nødtvungen give Slip paa sin Magt; den skaanske Adel søgte nu endog at vinde ham for Hertug Kristian, idet den forsikrede om, at den aldrig vilde være Hertugen og Lybækkerne undergiven.

8. Marts 1535 hyldedes Hertug Kristian til Danmarks Konge i Viborg; i Fyn gik hans Hær frem, men Hertug Albrecht forblev paa Bispegaarden. Wullenwewer trængte paa, han maatte nødvendig til Fyn, selv Greven opfordrede ham, men han kom først dertil et Par Dage før Katastrofen, Slaget paa Øksnebjerg 11. Juni, og maatte tilbage samme Vej han kom. Den fælles Skade forenede Rivalerne, og 19. Juni udstædte han og Greven i Samling et hæftigt Opraab til Borgere og Bønder om at vise den yderste Modstand, bad dem betænke, at naar Hertugen af Holsten vandt Sejr, blev der ingen Ende paa Skatning, Plage, Røveri, Mord, Halshuggelse, Ophængelse, Stejlelse; de vilde blive nødte til at falde fra den kristelige Frihed, der nu var givet dem, til en asenlig, ja hundelig Trældom, da de vilde blive bortbyttede mod Hunde. Den, der udeblev, naar Bavnen lyste, eller flyde uden yderste Nød, skulde hænges paa sin

[1]) I D. Mag. III. 305 omtales som hans fornemste Følge hans Gemalinde og 100 Jagthunde („Rakker").

egen Husbjælke og hans Gods deles mellem Landsherren og de redelige Karle, der gjorde deres Skyldighed.

Men Almuen var forsagt. De regulære Tropper var smeltede sammen og kunde ikke forsvare Kysten. Midt i Juli tog Peder Skram, der allerede 9. Juni havde vundet en Sejr over den lybske Flaade, Korsør Slot, og Flaaden førte Hæren over. 17. Juli var Kong Kristian III. i Køge, og næste Dag var hans Flaade i Øresund, medens Wullenwewer i Lybæk var nær ved at fortvivle over den Tilbagegang, hans Magt havde lidt ved Stadens indre Partistridigheder, og den Lunkenhed han mødte i den Sag, der efter hans Mening gjaldt Lybæks Ære og Magt. Nu var det kun Malmø og Kjøbenhavn, der skulde vise hvilken Kraft, der var i de Ideer, der kæmpedes for. Men naar man overvejer Forholdene, fandtes der vel ikke andet end Rædsel og Forfærdelse hos Borgerne. Der var næppe stor Tillid til de 2 tydske Herrer, hvis fjendtlige Sindelag imod hinanden maatte være enhver bekendt. De egennyttige Formaal, de kæmpede for, har næppe været nogen Hemmelighed for deres Landsknægte, der paa deres Landsmænds Vis næppe har kunnet afholde sig fra at vise en viss ubehagelig Selvfølelse. Tilbagegangen i Krigslykken har i ethvert Tilfælde vist, at Fyrsterne ikke var Situationen voksne. Og Kong Kristierns Parti, hvor stort har det vel været? Man mindedes Fredrik I., en jævn, venlig Mand, der ikke ringeagtede Borgerne, men maaske mere end en Gang deltog med dem i festlige Sammenkomster. Han havde ydet baade Byen i Almindelighed og enkelte Borgere ikke faa Beviser paa sin Naade, udvidet deres Bymark, givet dem saa megen Trosfrihed, som han formaade, ligesom han saa igennem Fingre med de Extravagancer, som deres Trosiver og Vedhængen ved hans Formand havde ført dem til. Naar de nu sammenlignede ham med Kristiern, om hvis heftige Sind Mindet endnu maatte fylde dem med Gru, saa kunde mange af dem maaske næppe sige, om de af Hjertet kunde ønske ham tilbage, det skulde

da have været for den blodige Hævn, han vilde tage over den Adel, hvem de tillagde Skylden for den bitre Tilskikkelse, der nu truede dem. Ambrosius Bogbinder, Hans Bøse, Niels Tøndebinder, dem trode de vel paa, men deres Magt laa jo indenfor Byens Mure og kunde ikke strække sig videre end til, hvad Borgerne selv vilde yde [1]).

Udsigterne for de 2 Stæder blev ogsaa i flere Henseender snart ringere; Wullenwewer, den egenlige Leder i hele denne Bevægelse, saa sig i September nødt til at træde ud af Lybæks Raad og maatte faa Aar efter lade sit Liv for Bøddelens Økse. Fra ham var ingen Hjælp mere mulig, og i Lybæk vendte Stemningen sig ikke længe efter. Det eneste Haab blev Nederlandene, der styredes af Kejser Karls Søster Maria, Kristiern II's Svigerinde. Hvis Borgerne havde vidst, hvad vi nu véd, at deres tydske Venner allerede i Juni 1535 havde tilbudt den engelske Konge Varberg, Malmø, Landskrone, Kjøbenhavn og Helsingør, hvis han vilde hjælpe dem til Herredømmet over Danmark, havde de næppe underkastet sig den kommende Trængselstid, de havde sikkert sluttet sig til Kristian III. og Rigsraadet og hjulpet disse med at afkaste det tydske Aag. Men de var slagne med Blindhed, og stolede idetmindste paa, at det var Evangeliets Sag, der kæmpedes for [2]).

De belejrede havde i Tide provianteret sig med alt Kvæg fra Omegnen, ligesom Amager længe var dem et godt

---

[1] Byens Vaabenforraad var ikke ringe. I en Optegnelse staar følgende: „2 Jærnslanger, hver 20 Fødder (Fod), 2 støbte Feltslanger, 10 Hovedstykker, 20 Halvslanger, 15 Falkenetter, 100 Hager, 100 bømiske Rør, 1000 Spyd (Spedsse), 500 Hellebarder, $3^1/_2$ Læst Bøssekrudt, mange Bøssekloder (Kanonkugler), en Kiste med Sølv og Guld; heraf bjerget en Halvslange og ikke mere“. Denne Optegnelse bagpaa det K. D. IV. 451 nævnte Dokument om Borgernes Beslutning paa Rodemaalsstevnet 1530 (Geh. Ark. Reg. 30 Fasc. 1, Nr. 6) maa skrive sig fra en Tilhænger af Ambrosius. [2]) Paludan Müller Grevens Fejde II. 148 flg. Geh. Ark. Aarsber. IV. 5—6.

Forraadskammer. Udenfor Havnen laa et stort Skib, den prøjsiske Holk, der skulde forsvare Havnen og Dybet udenfor denne, men den blev skudt i Sænk af den forenede danske og svenske Flaade, og dens Levninger var endnu tilsyne længe efter [1]).

Kjøbenhavn blev indesluttet fra Søsiden 18. Juli og 24. Juli fra Landsiden. Kongen selv kom 29. Juli til Serridslev, hvor han besluttede at slaa Lejr. Dette Sted laa belejligt, da det var ligesaa højt som det øverste af Kjøbenhavns Volde, hvilket var af Vigtighed paa en Tid, da Kanoner kun kunde skyde i lige Linie og man ikke havde Nutidens Færdighed i at sigte. Der var endnu Levninger af Kong Fredriks Volde og Grave tilbage fra Belejringen for 12 Aar siden, som snart kunde sættes i Stand igen. Selvfølgelig gjorde Borgerne hvad de kunde forat hindre at Lejren blev færdig og gjorde uventede Udfald. Især udmærkede Sti Stisen, en dansk Adelsmand med æventyrligt Mod, sig ved sine pludselige Angreb ridende paa sin museblakkede Hest, men da han snart blev kendt, kom han saa ofte i Livsfare, at han maatte opgive sit dristige Ridt. Ogsaa skød man fra Voldene, men det varede dog ikke længe inden Kongens Tropper havde fundet Dækning. Fra Jermers Skanse, der var det højeste Punkt i Byen, kunde man skyde ud i Lejren med en Kanon, der hed den vrede Slange og engang dræbte nogle Drabanter i Kongens Telt. Med de andre Kanoner kunde der ikke naas saa langt, ti det berettes som en Mærkelighed, at da engang 3 gudsforgaaede Landsknægte i Lejren under forfærdelige Forbandelser forsøgte at drikke sig ihjel i Brændevin, kom en saadan Kugle og ramte dem alle 3 [2]).

Kongens Styrke var 12 Fænniker eller omtrent 6000 Mand [3]).

---

[1]) D. Mag. 3 R. III. 87. [2]) Krag og Stephanius I. 102. [3]) Smst. I. 102. D. Mag. 4. R. III. S. XI, XXIX.

Ved denne Tid er det vel, at Kristoffers Parti tabte en trofast Tilhænger, idet Skipper Tøger, Ambrosius's Meddeltager i Billedstormen, blev frataget sit Skib, men da han svor Kristian III. Troskab, fik han det igen og blev Kongen tro, hvorfor han siden belønnedes, idet han 1537 fik Livsbrev paa 2 af Kongens Boder bag ved Vingaarden[1]). Kongen lod nu udgaa Paabud til Sælands Indbyggere om at sende Fødevarer og Vogne til Hæren. Sømme og Tune Herred skulde sende 400 gode Karle med Spader og Madsække med Proviant til 3—4 Dage, ligesom hver Mand i Sokkelunds og Smørum Herreder et Læs Vidier („Vender themmer"). Købstæderne maatte sende Øl og Brød. Bønderne i Kjøbenhavns Omegn flygtede, uagtet Kongen gav hver enkelt Landsby et Beskyttelsesbrev. Sokkelunds og Smørum Herreders Bønder mødte ej heller paa Landstinget og hyldede Kongen, men da det var i Kongens egen Interesse, at Landet dyrkedes, udstædte han et Brev til dem, „at de maa være hjemme med deres Bo og Bjering og høste deres Avl og Korn ind". Ikke alene forbød Kongen Admiralerne at lade Folk gaa i Land og plyndre Bønderne, men han udstædte et aabent Brev til Almuen i hele Sæland, som han tog i sin Beskyttelse og lovede, at alt, hvad der var den frataget, Heste, Vogne, Mejejærn, Leer og desl., skulde udleveres igen, og Kongen „vilde det saa bestille, at de skulde ej herefter overfaldes eller tages fra af Hans Naades Krigsfolk"; derfor skulde de gøre Tilførsel til Lejren, hvilken skulde betales med rede Penge[2]).

Omstaaende Prospekt gengiver os Kjøbenhavn saaledes, som Staden fremstillede sig fra den danske og prøjsiske Flaade. Afbildningen er gengivet efter H. Hamelmanns Oldenburgische Chronicon S. 337, der udkom 1599[3]). Da der paa den Tid allerede var udkommet flere Prospekter af

---

[1]) D. Mag. 3. R. V. 70, 325. [2]) D. Mag. 3 R. V. 70—82, 262.
[3]) Den har først tilligemed den følgende Gengivelse af Stadens ældste Sigil været medd. i „Ude og Hjemme" for 23. Feb. 1879.

Staden, der er aldeles forskellige herfra, og da nærværende Afbildning alligevel stemmer overens med Forholdene, saaledes som vi kender dem fra andre Kilder, saa kan der ingen Tvivl være om, at den er optaget under selve Belejringen og bragt til Tydskland af en af Deltagerne i denne. Med Perspektivet maa man ikke tage det saa nøje. Lejren ligger for nær ved Byen, ligesom de Skanser, der var opførte til Beskyttelse, ej heller, som det her er fremstillet, kan komme saa nær ind under Voldene; det er dog øjensynligt, at de laa

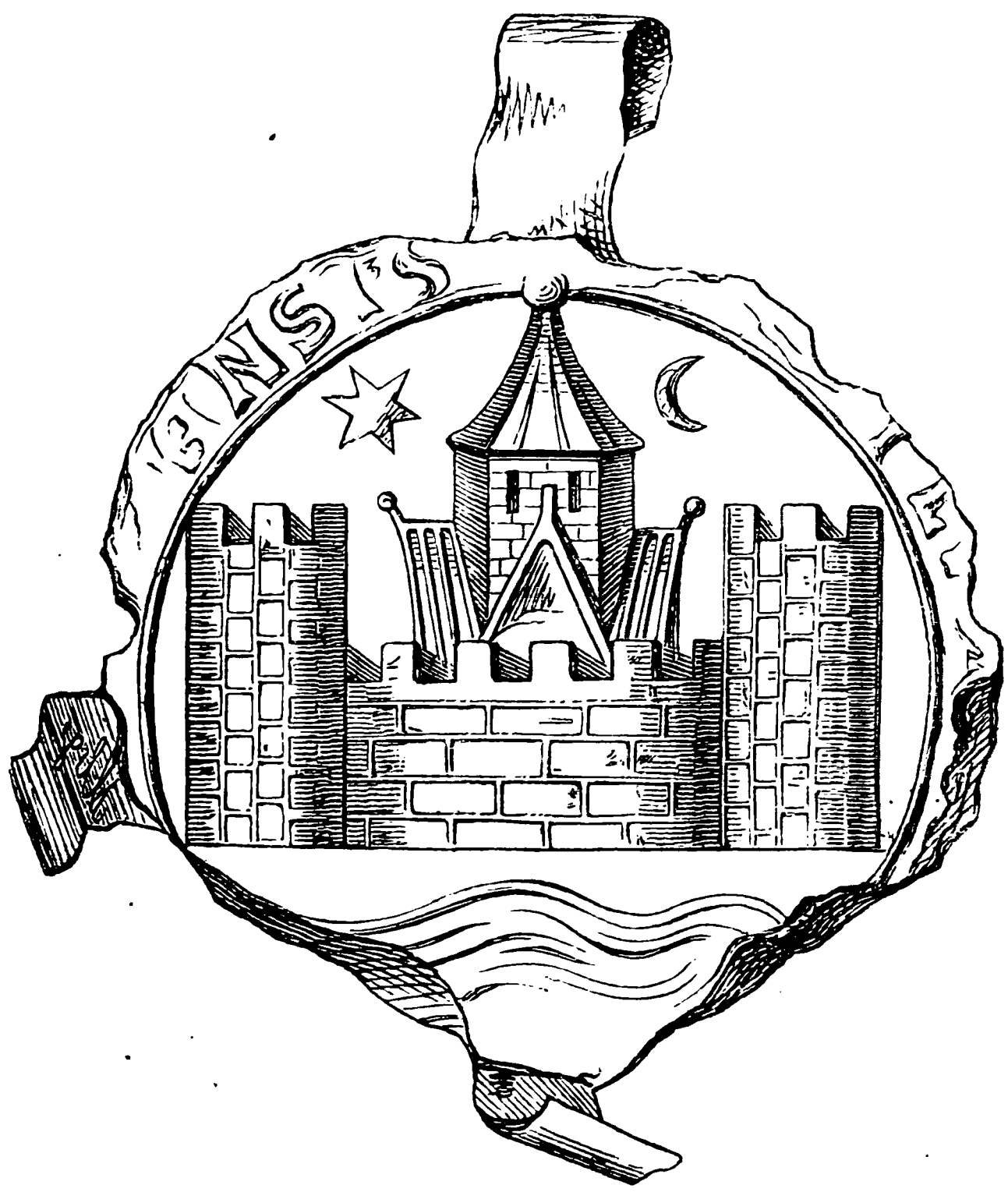

hinsides Søerne, der dog ikke tydeligt er gengivne; den Skanse, der her er fremstillet tæt udenfor Vesterport, kan næppe være nogen anden end den, der var paa Valby Bakke. Kongens Flaade ses at ligge mellem Amager, der betegnes som en Ø med 2 Træer paa, og de 2 Indløb til Havnen, Kalvebodsund og Gamleboddyb. Af Kjøbenhavn ses i Forgrunden Slottet omgivet af Mure med Skydeskaar og Runddele; indenfor disse skelnes en Bygning, der formodenlig skal

Kjøbenhavns Belejring 15

Efter en samtidig Tegning.

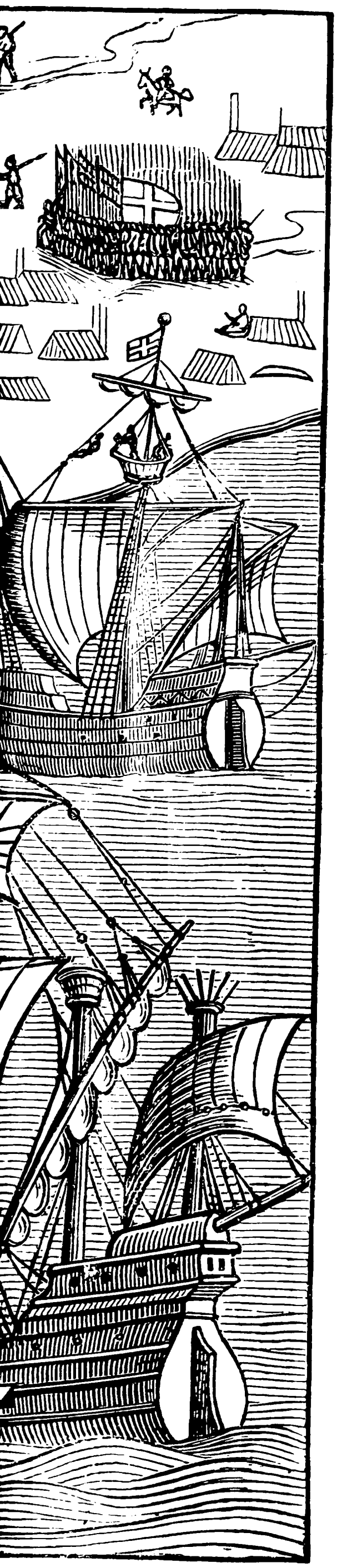

1. Jermers Taarn, nuværende Helmers Bastion.

2. Nørreport, ved Enden af Nørregade.

3. S. Peders Kirke.

4. Vor Frue Kirke.

5. Den katholske Bispegaard, det nuværende Universitet.

6. Vesterport, ved Enden af Vestergade.

7. S. Klemens Kirke, ved Enden af nuværende Frederiksberggade.

8. Vagttaarnet paa Slotspladsen, omtrent ligeoverfor Boldhusgade.

9. Slottet (det bagerste Taarn med Slotskapellet).

10. Kalveboddyb og Gamlebodedyb.

11. Stadsgraven.

forestille Slotskapellet og en anden med et kuppelformet Tag. Dette er meget mærkeligt, ti sidstnævnte Bygning, hvis Tilværelse er sikker nok, da den fremstilles paa Braunius's Tegning 1587, ligner paafaldende det ældste Sigil for Staden under et Dokument fra 1296. Dette, der paa foregaaende Side er afbildet til Sammenligning, gengiver en lignende Bygning omgivet af en Ringmur, i hvilken der ses 2 Runddele, de andre maa tænkes bagved. Nu blev Slottet, som vi ovenfor har set, aldeles ødelagt 1369, men vi maa efter det foreliggende antage, at det er genopbygget i Lighed med det ældre, og at disse gamle Bygninger er bevarede til henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede ved Siden af de ny, som blev opførte af de oldenborgske Konger. Af dette Billede lærer man saaledes, at Stadens ældste Sigil er en Afbildning af Slottet. Sigillerne ændredes efterhaanden efter Modens Krav, og skønt det nuværende er meget forskelligt fra det ældste, saa genkendes dog let den oprindelige Grundform. Muren omkring Slottet var paa hin Tid vistnok i Lighed med Byens Mure forstærkede ved, at der var lagt en Jordvold bagved; derfor tales der oftere om Slottets Vold; dette er ogsaa Grunden til, at man har kunnet sætte Kanoner op ovenpaa Runddelene. Paa Slotspladsen ligeoverfor Boldhusgade, der hvor siden Kancelliet var, ses et Taarn med spidst Tag, ud fra hvilket der hænger 2 hængte Mænd; dette Taarn findes ogsaa hos Braunius, men er paa dennes ene Afbildning fladt foroven; ogsaa ud fra det hænger noget, nærmest dog Signaler. Paa en af Resens Kopier af Braunius betegnes dette som Stadens Vagttaarn, med hvilken Hjemmel vides ikke, men det er sikkert det gamle Taarn, der i Stadsretten betegnes som liggende ved den ene Ende af Havnen [1]).

Videre ser man Graven udmunde i Stranden ved Vandkunsten, man ser Muren omkring Byen indtil det Taarn,

---

[1]) Kjøbenhavn i Middelaldren S. 110.

der stod omtrent i Vartovs nuværende Gaard, hvorpaa en Plankebefæstning ses til Vandkunsten, hvilken ogsaa kendes af andre Kilder. Vesterport og Nørreport fremstilles ogsaa og mellem dem flere Runddele, af hvilke den med en Fane ovenpaa sikkert er Jermers Taarn. Inde i Byen ser man Frue, S. Peders og S. Klemens Kirke, hvilken sidste man ellers aldrig vil finde afbildet, endvidere den katholske Bispegaard; derimod ses intet af den østlige Del af Byen, ikke engang Nikolaj Kirke, men der er alligevel fremstillet saa meget, at Tegningen viser sig at være paalidelig og samtidig med den derpaa fremstillede Belejring; det er al Ære værd, at der er tilvejebragt saa stor Lighed.

Et andet Prospekt af Staden fra Belejringens Tid findes paa et Tapet, der nu findes i Oldnordisk Museum, og som er forfærdiget af Hans Knieper til Kronborg i Tiden kort efter 1580. Det har tilligemed den øvrige Række Tapeter, hvorpaa Scener af de oldenborgske Kongers Bedrifter var afbildede, en Tid været benyttet til at tapetsere Frue Kirkes Kor ved Bispeordinationer[1]). I Forgrunden fremstilles Kong Kristian III. ved Lejren i Serridslev med Telte, Drabanter, Ryttere og opmarscherende Landsknægte. Lidt længer borte ser man 2 Skanser, den ene er paa Serridslev Mark, den anden paa Valby Bakke, idet man nemlig paa den Tids Prospekter ikke kan vente stor Lighed i Henseende til Perspektiv. En lignende Fejltegning ses ved Afbildningen af den Vej, der fører ind til Vesterport over en Bro, der ser ud, som den førte over Stadsgraven, men i Virkeligheden gaar over Afløbet af S. Jørgens Sø ved Gamle Kongevej. I Baggrunden ses Kjøbenhavn, men der er en mærkelig Modsætning mellem dens Ydre her og det paa Billedet fra den oldenborgske Krønike, ti paa Hans Kniepers Tapet er det det Kjøbenhavn, der var til i hans Tid, der fremstilles, og

---

[1]) Af Prospektet af Kjøbenhavn har Magistraten erhvervet sig en tro Kopi ved Hr. Mejborg.

det har altsaa ingen videre Betydning for den Tid, vi her omtaler. Byen ses omgiven af en Mur mellem Vester- og Nørreport, og et af Taarnene, vistnok Jermers, fremstilles. Længst til højre ses Slottet. Til venstre for dette ser man en høj Bygning med et Taarn med takkede Gavle, vistnok det kgl. Seglhus paa Holmen med Reberbanen. Den høje Bygning til venstre derfor er sikkert Admiralgaarden og Taarnet til venstre for denne Østerport, hvis det ikke er Vingaarden, hvad maaske er rimeligere. Kirken med Spiret, der skulde staa noget mere midt paa Skibet, er Nikolaj Kirke, inden det Taarn blev opført, som blev begyndt 1582 og fuldt færdigt 1596. Midten af Byen ses ikke paa Grund af Kongens Person, der optager hele Midtpartiet, kun ses Frue Kirkes Taarn. Den høje gotiske Bygning til venstre for dette er vistnok den gamle Bispegaard, det nuværende Universitet. Til venstre derfor ses et Taarn med takkede Gavle, uden Tvivl Nørreport. Dette Prospekt yder saaledes kun Oplysning om Kjøbenhavn paa Fredrik II's Tid, og er ikke noget Minde fra Belejringen 50 Aar tidligere.

At man viste sig stræng i den belejrede By mod dem, der mistænktes for at hælde til det modsatte Parti, fik Jens Kammersvend at føle; han havde talt ilde om Kong Kristiern og beskyldtes for at have sendt hemmelige Breve til Lejren. Den første Beskyldnings Sandhed kunde han ikke nægte, men man kunde ikke overbevise ham om, at hans Ytring var urigtig, derimod kunde den anden ikke bevises, men efter Borgernes indstændige Ansøgning hos Greven halshuggedes han 9. Sept.[1]. Det vil senere blive fortalt, hvorledes denne Domfældelse faldt tilbage paa Ambrosius Bogbinder.

Jens Pedersen Kammersvend havde sit Tilnavn af, at han havde tjent i Kong Hanses Rentekammer. Som Raadmand nævnes han første Gang 1516. 16. Maj 1526 fik

[1]) Dagen opgives af Hvitfeld Kristian III. Bl. Rij.

han kgl. Brev paa en Gaard i Sundbyøster. 1527 bode han i en Gaard ved Stranden og fik 1529 af Byen en Jord ved Stranden for 100 Mk., som han havde udgivet til Befæstningen af Vandmølleskansen. 1533 var han udset til at være Tolder i Falsterbo efter Albert v. Gochs Død. Det var ham, der saa kraftigt havde advaret mod Stadens Overgivelse til Grev Kristoffer, og da det store Blodbad skede paa Borgerne i Somren 1536, tænkte man paa Jens Kammersvends Advarsel, men da var han forlængst skilt ved Livet. Jens Kammersvend var endnu i Oktober 1530 Katholik, da han og en anden Raadmand Mester Hans Vinke modtog fra Frue Kirke en Sølvkrone, som var givet til at pryde Jomfru Maries Billede med, at gæmme til Kirken „kom til sig igen og maatte nyde sit eget". Paa den anden Side har han dog staaet i Venskabsforhold til Kristiern II's Tilhængere, idet han 1529 var Forlover for Hans Mikkelsens Svigersøn Nikolaj Lusener. Hans Enke Bodil Vinkes ejede 23. April 1544 en Gaard ved Stranden ved Siden af Marcus Pannekok[1]).

Omtrent 14. Sept. maa der være sket et større Udfald, ti de kongelige fik en Mængde Fanger, der først sendtes til Køge, men siden til Lejren, hvor de sandsynligvis er underkastede Forhør[2]).

Sidst i Oktober kom der Undsætning. Den store hanseatiske Flaade afsejlede den 24. fra Travemünde, og i den første Halvdel af November leveredes der et Søslag i Sundet baade med Peder Skram og den prøjsiske Admiral Johan Pein, men med uforrettet Sag maatte den vende hjem igen. I Anledning af dette Angreb lod Kristian III. tilsænke de 2

---

[1]) K. D. I. 268, 342, 343, 344, 367, 379. Seditionum liber S. R. D. VIII. 518—19, 524. Rørdams Monumenta I. 629. Rørdams Kirker og Klostre Tillæg 188—90. Heise i Nyt hist. Tidsk. V. 335. Ny D. Mag. II. 212—13. Fredrik I's Registr. S. 96. Krag og Stephanius I. 109. [2]) D. Mag. 3. R. V. 100, 116.

Indløb til Havnen, Gamleboddyb og Kallebodsund[1]), idet der sænkedes Skuder i Vandet, forat den lybske Flaade ikke skulde komme ind, selv om den gjennembrød den kongelige Flaade. Tilsænkningen mislykkedes dog ogsaa ved denne Lejlighed. Ved samme Tid er der foretaget større Befæstninger ved Hvidøre forat hindre Landgang[2]).

Efter denne Skuffelse fandtes de belejrede ikke uvillige til at deltage i et Fredsmøde i Hamborg, og 4 Mænd, nemlig Ambrosius Bogbinder, Raadmand Herman Ditmarsken, Borgerne Oluf Skriver og Hans Decker[3]), sendtes dertil, men Mødet var allerede gaaet fra hinanden. Ambrosius drog derfra til Kejseren, det burgundiske Hof og Pfalzgrev Fredrik, forat faa Vished om Udsigterne til Hjælp fra den Kant, da det efterhaanden gik op for de belejrede, at Lybæk efter Wullenwewers Fald var tilbøjeligt til Fred. Han var saa heldig at indvirke paa Regentinden af Nederlandene, der gav ham et bestemt Løfte om Hjælp fra Kejseren og en Pengesum, med hvilken han stærkt forfulgt endelig midt i Marts var naat til Vismar, hvor han endnu i Maj af Jørgen Wullenwewer formodedes at opholde sig.

Ligesom disse Udsendinge fra Staden rejste med kongeligt Lejde, saaledes kom ogsaa noget efter deres Afrejse et Sendebud fra Lybæk til Staden. Nogle af Befalingsmændene i Lejren udstædte 16. Dec. 1535 et Brev, hvori de forklarede, at nævnte ridende Bud 3. Dec. ved Aftenstid var kommet til Lejren, hvorpaa de næste Dag fulgte med ham til Stendammen, hvor de stansede, men medgav ham en Trompeter, der red foran ham henimod Byen og blæste. De saa derpaa, hvorledes Portene blev aabnede for ham og bevidnede, at han nu igen var kommen ud af Staden i god Behold[4]).

Sidst i November var Kongens Flaade gaaet i Vinterhavn, og de følgende Maaneder har vistnok været ret taalelige for

---

[1]) K. D. IV. 488. [2]) D. Mag. 3. R. V. 260—61. [3]) Aktst. til Grevens Fejde II. 190. [4]) K. D. IV. 488.

den belejrede By. I December kunde Skibe fra Meklenborg proviantere Kjøbenhavn, og hvis Vennerne i Tydskland havde haft Lyst og Evne, kunde de med Lethed have sat en Styrke i Land paa Amager og hævet Belejringen fra Landsiden. Først paa Aaret faldt Krogen og Kalundborg Slotte, og naar Vintrens Strenghed aftog, var Kongen bestemt paa, at nu skulde Belejringen tages med den største Alvor. Vinteren var i Marts saa haard, at Sundet blev tillagt, og det var da ikke muligt for Peder Skram at hindre endnu en Proviantering fra Meklenborg. Ved Kyndelmisse kom en Skude ladet med Øl og Klæde, som vilde have iset sig ind i Havnen, og Besætningen gjorde et Udfald, men i Kampen paa Isen med Kongens Folk maatte den trække det korteste Straa og se paa, at disse bemægtigede sig Skibet[1]). Isen var $^1/_2$ Alen tyk, og det frøs saaledes Flæskesøndag (27. Febr.), at en Adelsmand Ulrik Pentz frøs ihjel i Køjen hos Peder Skram. Det var først 25. Marts, denne kunde komme ud med sine Skibe, men da gjorde han et Krydstog under Femern, Falster og Nordtydskland, og tog 15 til 16 Skuder, af hvilke den ene var fuld af Hertug Albrechts Støvere og Mynder, som han vilde bruge ved Jagtpartier paa Amager. Først i Maj lagde han sig igen for Kjøbenhavn og blev der liggende under hele Belejringen, hvor han hindrede saa godt som al Tilførsel.

Forinden havde Lybæk sluttet Fred under 14. Febr. 1536 og ved denne erkendt Kristian III. som Konge i Danmark. Det bestemtes, at Hertugen og Greven frit skulde drage ud af Riget, de belejrede Byer have fuldstændig Amnesti og Stadfæstelse paa gamle Rettigheder, og i 4 Aar maatte det staa Borgerne frit for at udvandre. De kgl. Kommissærer gav derfor 7. Marts Borgmestere og Raad en Meddelelse om, at en saadan Fred var kommen i Stand og at Kjøbenhavn og Malmø var indtagne deri, hvis de vilde be-

---

[1]) Krag og Stephanius I. 125.

tænke sig inden 6 Uger. De opfordredes derfor til næste eller følgende Dag at sende Fuldmægtige ud mellem Lejren og Byen for at forhandle.

Herpaa kom intet Svar. Næste Dag sendtes igen et Brev fra Lejren til Byen, vistnok stilet til Borgerskabet, hvori man opfordredes til næste Dag at sende Mænd med Fuldmagt ud mellem Lejren og Byen „paa denne Side Stendammet", og Stadens Udsendinge skulde have frit Lejde, baade saa længe de underhandlede og til de kom hjem igen. Tilsidst hedder det: „hvilket vi ikke ville undholde eder at give tilkende, paa det at vi udi Fremtiden ville være undskyldiget, om ydermere Skade og Fordærv efterfulgte" [1]).

Hvis dette Brev var forelagt Borgerne til Besvarelse, havde Svaret ikke været uvist; 14 Dage efter vidste man i Lejren, at Borgerne gærne vilde overgive sig, men det styrende Parti vilde ikke og haabede paa den Hjælp, som Ambrosius havde faaet Løfte om. Men paa den anden Side opfordrede de belejrede dog under 14. og 26. Marts forskellige tydske Fyrster til at mægle Fred. Ogsaa 18. Marts opfordrede Kongen selv til Overgivelse, men det var Borgerne selv, der raadedes til at sende 4, 5 Medborgere ud i Lejren med Lejde, forat de kunde høre selv, hvad der handledes om. „Have vore Breve tit og ofte været der for Portene eder dermed at undervise og tilkendegive, og maatte dog samme vore Breve, som Vi forsnimen (nylig) formeret have, ikke ind komme udi Byen eller nogle af eder til Hænde for nogle, som det her til forhindret have" [2]).

19. Marts afsendte flere Krigsøverster et nyt Brev til Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere med Underretning om, at de i disse Dage havde faaet mærkelige Breve, „som eder og den menige Mand og alle eders Børn og Efterkommere alsomstørst Magt paaligger". De vilde gærne sende disse Breve og ikke paa nogen Maade tilbageholde dem, „paa

---

[1]) K. D. I. 383—84, IV. 489. [2]) K. D. IV. 489—90.

det at ingen ærlig Mand skal udi Fremtiden have Aarsag imod os, om samme Breve fortiede og nederlagte bleve, og der ydermere Skade og Fordærv efter kom". De havde vel mærket, at de Breve, som indskikkedes til Byen, fordulgtes, saa de ikke kom den menige Mand til Hænde, og vilde derfor beholde de vigtige Breve, indtil de med Vished kunde vide, at de kunde komme sikkert til Borgerne, men hvis disse vilde sende 3 eller 4 Medborgere ud i Lejren, skulde de faa Brevene med.

8de Dagen efter skrev Kongen igen fra Kalundborg og undrede sig over, at der aldrig var kommet Svar paa de mange Breve, „hvilket Os storligen forundrer efter de kristelige Tilbud, som Vi med eder tilbudt have og ere endnu overbødige at ville annamme eder for vore kære Undersaatter og holde eder alle og hver besynderlig ved Lov, Skæl og Ret, Privilegier og Friheder og udi al Tilbørlighed finde lade, saa fremt som I eder endnu til Os give ville. Og begære endnu af eder der paa eders alvorlige Svar, hvad I herom gøre og lade ville." Han paamindede om den store Nød for Byen og hele Landet, om Krigen skulde vedblive, og opfordrede Borgerne til at sende Ambasater, dog ikke over 12, der med frit Lejde kunde underhandle med Kongen.

Disse Underhandlinger med den belejrede Bys Borgere laa i Tidens Aand; Borgerne ansaas selv for Herrer over Befæstningen, og man mente vel desuden i Lejren, at det var en let Sag for Borgerne at faa Bugt med de tydske Landsknægte. Men herpaa kom ligesaa lidt Svar som paa de tidligere. De Mænd og Kvinder fra Svenborg og Nyborg, der var indespærrede i Staden, fik Tilladelse til at drage frit ud af Byen og hjem igen og fik fuldstændig Benaadning 28. Marts [1]). Ogsaa andre søgte at undkomme af Byen, men en kgl. Befaling til alle Købstæder i Sæland bød at gribe disse

---

[1]) D. Mag. 3. R. V. 296—97, 307, 309.

Folk og sende dem til Lejren, hvis de ikke havde Kongens Beskyttelsesbreve[1]).

Lignende Breve fik Malmø, og da Jørgen Kok havde forladt den forat underhandle med Kongen, fik Fredspartiet Overhaand og Byen overgav sig 7. April.

Jørgen Kok drog derpaa til Kjøbenhavn med sin Hustru i det Øjemed at overtale Borgerne til Fred. Men han fandt større Vanskeligheder end han havde ventet, hverken Greven eller Hertugen vilde høre noget derom, og de raadende blandt Borgerskabet var saa forblændede, at de sikkert haabede paa Undsætningen fra Holland. Fra Belejringshærens Side maatte der nu tages fat for Alvor med Belejringen. I Marts blev Lejren igen forstærket, og 10 Købstæder fik Befaling om at sende gamle Skuder til igen at sænke i Dybet foran Havnen; ialt nævnes 19 saadanne[2]).

Imidlertid havde Kejser Karl taget den Beslutning med Kraft at ville tage sin fangne Svogers Parti, og i April fik man i Kjøbenhavn den længe ventede Underretning herom med Opfordring til at holde ud alene faa Uger, inden hvilken Tid Hjælpen sikkert vilde komme. Nyt Haab oplivede de indesluttede og der var ingen, der nu tænkte paa Underhandlinger. Den ene Uge gik dog efter den anden, og forgæves spejdede man i Taarnene efter Flaadens Ankomst. Man fik næppe at vide, at Hollands Stænder nægtede dette Lands Deltagelse, og at Kejseren kom i en ny Krig med Frankrig; de Tropper, Regentinden i Nederlandene havde samlet, blev hun nødt til at bruge i en Krig i Grøningen, og først i Avgust var Udsigterne nære til at Flaaden kunde afgaa; men da var det for sent: Kjøbenhavn var falden.

Under denne Venten blev Manglen paa Levnedsmidler efterhaanden følelig. 14. Maj forsøgte en Flaade paa 33 Proviantskibe fra de nordtydske Stæder at trænge ind i Havnen, men det lykkedes kun 8, de andre blev dels er-

---

[1]) K. D. IV. 490—93. [2]) D. Mag. 3. R. V. 281—83.

obrede af den prøjsiske Flaade dels skudte i Sænk. En ny Tilnærmelse foretoges atter fra Lejren i disse Dage. Der var forsøgt en Udveksling af Fanger, ved hvilken Lejlighed ogsaa Stridspunkterne var bragte paa Bane. Men de Belejrede var endnu ikke stemte til Forsonlighed. En Fange, de havde gjort, Klavs Holst, var sendt ud til Lejren, og derfor var sendt en Borger tilbage, men i Byen vilde man have en anden, og begge Fanger maatte nu gaa tilbage igen. „Som I skrive, skrev man fra Lejren 17. Maj, at eder tykkes underligt være, at her føres saa mange Regimenter, som skal være en stor Aarsag til denne langsomme Fejde, da maa I vide, at vi have over al Danmarks og Norges Rige undtagen Kjøbenhavn en regerende Konning ...., men hvor mange Regenter I have udi Kjøbenhavn indtaget, og hvorledes I dagligen af dennem lader eder undertvinge og forføre, eder selv og mange flere til stor Skade og Fordærv, det vil Enden vel udvise“ [1]).

1. Juni forsøgte Kongen et Angreb paa Amager, hvorved flere Huse afbrændtes, og endnu et Par Førselsskibe gik op i Luer. Disse Uheld har atter nedslaaet de belejredes Mod, og da Amager 18. Juni blev indtaget, var de ogsaa afskaarne fra de Levnedsmidler, denne lille Ø kunde yde. Men da var det allerede begyndt at se broget ud i Byen. Ved Pinsetid (4. Juni) kostede en Skæppe Rug 13 Mk. dansk og et Pund Smør 2 Mk. En Tønde Smør kostede ellers ved den Tid 15 Mk., saa Prisen paa dette var stegen til det 30dobbelte. En Tønde Øl kostede 20 Mk.; et Æg 4 Sk., en ganske lille Aal 10 Sk., en Kalv 60 Mk., en Krage 8 Sk., en lille Torsk 2 Mk. Ved St. Hansdag kostede en Skæppe Malt 20 Mk., medens endnu ved Pinsetid en Tønde kunde faas for 6 Mk., et Pd. Køkkenfedt 12 Mk., Smør var næppe at faa; en Pot Brændevin kostede 8 Mk., altsaa det halve

---

[1]) K. D. IV. 493.

med en Tønde Smør eller efter vore Forhold henved halvandet hundrede Kroner.

Men Maalet var endnu ikke fuldt; der var værre Prøvelser forbeholdt de stakkels Borgere.

19. Juni kom der Tilsigelse til Borgerskabet i Magistratens Navn om næste Dag at møde paa Gammeltorv. En talrig Mængde kom tilstede, forhandlede om Midler mod Hungersnøden og besluttede at anmode „Forstanderne for Byen" om enten at hjælpe til Kost og Fetalje eller lade de fattigste og mest forsultne sætte ud af Byen. Formodentlig havde Indledningen til Mødet kun dette til Formaal, men i Virkeligheden var Hovedsagen vistnok at fremkalde en Udtalelse om, at Borgerskabet ikke længer vilde lade sig kue til at udholde en Belejring, om hvis heldige Udfald man havde tabt ethvert Haab[1]). At Anders Halager har været Hovedmanden synes at være tydeligt. Der faldt haarde Ord, og da Ambrosius og Hans Bøse i Harnisk og Værge kom tiltilstede, kunde det ikke undgaas, at den bitre Stemning vendte sig mod dem. Hans Bøse kastedes til Jorden, og den oprørte Stemning gik i voldsom Bølgegang. Landsknægtene var imidlertid blevne væbnede og ilede til, og da de to Borgmestre til Nødværge havde fyret de første Skud, fór Knægtene løs paa de ubevæbnede Borgere, der var komne lige fra Kirke, og adsplittede Hoben. De forfulgte dem ind i Husene og dræbte ikke alene disse men mange andre, der stod i deres fredelige Dont; intet Hus blev skaanet, hvor Landsknægtene kunde vente at finde Penge og Levnedsmidler, og v den Borger, med hvem en eller anden af dem havde noget udestaaende, hans Død var vis. 150 Borgere mistede saaledes Livet. I nogle Dage blev Husene nu afspærrede, og det var Borgerne forbudt at vise sig paa Gaden,

[1]) H. Smiths danske Aarbog (Rørdams Mon. I. 631) udtaler ligefrem Maaden, hvorpaa man kunde komme til at underhandle, som Formaalet. I Roskilde-Aarbogen (smstds. I. 374) siges, at det var nogle af de fattigste Borgere der mødte.

indtil et Forlig blev indgaaet, ifølge hvilket den Skade, der var lidt paa begge Sider, skulde gaa lige op [1]).

En Rædsel greb nu alle; Ytringsfriheden var tabt, og Borgerne maatte mere og mere føle, at deres Parti var forskelligt fra Hertugens og Grevens. Ikke alene Raadhuskældren, men alle Skarnkister blev fyldt med fængslede og mistænkte. Der gik endnu 14 Dage efter det Rygte i Lejren, at Anders Halager og 27 andre Borgere Dagen i Forvejen var blevne halshuggede, hvilket Rygte dog har været falsk. Anders Halager blev siden Borgmester efter Overgivelsen.

En Fange, man havde gjort i Beltet, havde forpligtet sig til at gaa tilbage til Byen, men da han kom til Lejren, vilde Kongen „efter den Lejlighed, som sig nu begiver", ikke tilstede ham at komme ind, men gav ham Lov til at give Løsepenge. Kongens Brev herom er dateret 20. Juni [2]) og er vistnok et Vidnesbyrd om Kongens medlidende Hjerte, der ikke vilde lade vedkommende blive Deltager i den Jammer og Elendighed, der nu herskede i Byen.

En anden Fange gik det ikke saa let. Hr. Henrik Parvus [3]), en Broder til den senere bekendte Mag. Petrus Parvus Rosæfontanus, født i Roskilde, var sandsynligvis greben af Luthers Lære i en yngre Alder. I Vintren 1530—31 rejste han omkring i Norge og agiterede for den fordrevne Konge, og da denne kom til Norge, blev han hans Sekretær. Da Kongen var bleven fangen, holdt han det ikke for raadeligt at begive sig til Danmark og traadte derfor i Hertug Albrechts Tjeneste. Det var ham, der bragte Hertugens Brev

[1]) Krag og Stephanius I. 143—44. Hvitfeld Kristian III. Aaij.
[2]) K. D. IV. 494. Krag og Stephanius I. 142. Hvitfeld Kristian III. xij. [3]) Hvitfeld Fredrik I's Krønike 253, 255. Om ham se iøvrigt Rørdams Oplysninger i Ny kirkehist. Saml. II. 241, 243, 248. Sammes Univ. Hist. I. 544. Af Fortalen til et tabt Skrift fra 1537 af M. Petrus Parvus ses det, at Broderen Henrik endnu var i Live, idet han anbefaledes til Melanchton (Ny kirkehist. Saml. II. 243).

til Grev Kristoffer og Kjøbenhavns Borgere om den Undsætning han vilde bringe, ved hvilken Lejlighed han navnlig underhandlede med Jørgen Kok. Da han tituleres med Hr., maa han have været Præst og har under Belejringen formodenlig virket som Hertugens Sekretær og Hofpræst.

Han blev greben i Lejren og underkastet Forhør den 24. Juni, men da man ikke kunde fatte ret Tillid til hans Ord, blev han lagt paa Pinebænken. Af hans Tilstaaelse fremgaar det, at endel ansete Borgere havde talt til ham om, at han paa 300 Borgeres Vegne skulde gaa ud i Lejren og tilkendegive deres Brøst og store Hungersnød, der gjorde det umuligt for Byen at holde sig i 14 Dage, og se at komme i Forhandling med Kongen, hvem de vilde paavise, hvor han med størst Held kunde angribe Byen. De Borgere, han mest havde forhandlet med, er Las Bagge, Didrik Vedlov, Kort Beermand, Thomas Guldsmed, Jørgen Seyman, Markus Reff og Morten Stenhugger, og Markus Reff havde givet ham Fuldmagt til at sige, at Bodil Vinkes, Jens Kammersvends Enke, vilde sige god for ham. Han gik imidlertid til Hertug Albrecht og meddelte denne Borgernes Anslag, hvorpaa flere af Ophavsmændene blev fængslede. Man lod ham dog drage ud alligevel, — Dagen efter Amagers Erobring 19. Juni — han skulde da træffe Aftale om Kongens Angreb, forat Hertugens Folk kunde komme bagpaa de kongelige Tropper og de forrædèrske Borgere. Han selv skulde begive sig til Enghaven og se at komme ind i Byen med de Baade, der førte Besætningen ud, eller følge med de Tropper, der blev drevne tilbage til Byen. Desuden havde hans Udflugt forskellige andre Formaal. Ambrosius havde lovet ham en Gave, naar han kunde drage omkring i Sæland og udspejde, om Kongen var ved frit Mod og havde i Sinde at holde sine Tropper i Lejren. Paa Hertugens Vegne skulde han forhøre, om der var noget Raad til, at han kunde komme bort. Det var nemlig tydeligt, át Hertugen havde tabt Modet. Da Amager var indtaget, sagde han, at nu var det

en Kunst for ham at faa Dagtingen for sig og sin Hustru. Men paa den anden Side skulde han tilkendegive, at man vilde holde Byen, til alle Heste og Hunde vare fortærede. Efter hans Beretning var selv Hertugens Forraad kun ringe, ti da han drog ud, havde hin kun 2 Td. Mel og 2 Fade Vin. Hr. Henrik skulde videre udspejde, om man intet vidste om den ventede Hjælp fra Burgund, og hvis der ikke var nogen saadan i Udsigt, skulde han se at forhandle om Overgivelse. Baade Hertugen, Greven og de menige Borgere vilde nu gærne have Dagtingning og „gaa med en hvid Kæp" ud af Landet, om de kunde faa Naade. Greven, Hertugen og Jørgen Mynter havde hver 3 Skibe, paa hvilke de havde haabet at kunne flygte, men de kunde ikke vente at slippe gennem Kongens Flaade. Borgerne havde lovet endnu at holde Byen til 8 Dage efter S. Hansdag, og hvis der til den Tid ikke kom Undsætning, vilde de opgive Byen. 800 Mand vilde da gaa ud af Byen paa Guds Naade og overgive Staden. Hr. Henrik lovede, at hvis det kunde blive ham betrot at skrive ind til Byen, da vilde han kunne faa 4—500 Mand til at give sig under Kongens Haand straks [1]).

Hertug Albrechts Gemalinde fødte under Belejringens sidste Tider en Søn. Hertugen, der selv med sin Hofstat led af Hunger og havde maattet købe den sidste Skæppe Mel for 20 Lod Sølv, fik nu hver Dag af Kongen tilsendt baade Vildt og anden Føde, hvorved Hertuginden igen kom til Kræfter. Først i Juli søgte Hertug Vilhelm af Brunsvig endnu at mægle, men Hertug Albrecht kunde endnu ikke opgive Haabet om Undsætning. Kongen fandt da paa en Krigslist. Han anholdt alle de Handelsskibe, der kom i Øresund, og da han havde samlet et Par hundrede, lod han dem løbe imod Kjøbenhavn, hvor man ikke kunde formode andet, end at det var den ventede Tilførsel fra Nederlandene. Men Kongens Skibe gik dem imøde og der leveredes en

---

[1]) K. D. IV. 494—97.

Skinfægtning, ved hvilken den foregivne Hjælpeflaade blev overvunden. De belejrede blev ved Synet af denne fyldte med en overstrømmende Glæde, de aabnede Portene, begav sig væbnede til Voldene og fyrede med Kanoner fra alle Sider. Gamle Mænd og Børn, Piger og Koner løb omkring paa Gaden og jublede af Fryd, skønt de var halvdøde af Sult. Men da Røgen trak bort, og de saa, at der ingen Skade var sket paa nogen af Siderne, forvandledes Haabet til Mismod, og det var med et fortvivlet Sind, man atter lukkede Portene og hengav sig til Sultens og den pinlige Ventens Kval[1]).

Ved den Tid vidste man i Lejren, at der intet Brød var mere, og at man havde spist en Snes Heste.

Denne Juli Maaned bragte Indbyggerne til Fortvivlelse. Naar de henvendte sig til Borgmestrene, fik de det Svar, at endnu havde de ikke ædt deres egne Børn, som man havde gjort under Jerusalems Belejring. Og dog var man nær ved at opleve de samme Rædselsscener.

Krag giver følgende Skildring af Nøden: Alle baade høje og lave sukkede under den almindelige Nød og forestillede sig intet andet end en jammerlig Død, ti Brødet var sluppet op for dem, og hvad Brød, der blev bagt af Klid og Mask, var meget kostbart, saa at om end nogen vilde give sin hele Formue bort for en liden Del Brød, saa var der ingen, der vilde sælge, ikke engang Byg- eller Havrebrød, saa stor en Nød var der i Byen. Om nogen havde lidt Korn, malede han det hemmelig i sit Hus eller aad det helt. Der var ej heller mere Kød at faa, saa de maatte slagte Katte og Hunde, hvis Kød af en langvarig Hunger var saa tørt og kraftesløst, at der var ingen Smag og kun liden Føde deri[2]), og hvor saadan Mad blev tillavet, stod

---

[1]) Krag og Stephanius I. 144—45. [2]) I et Brev af 16. Juli fra Niels Berildsen til Fru Sofie Krummedige hedder det: „æde de Heste i Kjøbenhavn, saa der og næppelig er en Tige (Hund)

Folk Fare, naar de skulde nyde det, efterdi Krigsfolket beskyldte dem, at de havde anden Slags Spise i Behold, men kun satte sig til Bords ved saadanne Retter af lutter Bedrageri. Nogle gik ind i rige Folks Huse forat søge om Føde, og endskønt de ikke fandt noget, lod de det dog ikke blive derved, men beskyldte dem for at have noget i hemmelige Kroge og truede dem med Døden, hvis de ikke kom frem dermed, og mange vilde gærne dø paa den Maade, men beholdt dog Livet. Mange plukkede Urter i Haverne i Byen eller paa Voldene, hvilke de bagte eller spiste raa, naar de for Sultens Skyld ikke kunde vente til de blev kogte, og intet var saa urent og modbydeligt, at de jo spiste det, naar det kun kunde tygges og nedsynkes. Mange faldt i Afmagt om paa Gaderne, medens de gik omkring forat opsøge saadan elendig Føde, mange, som ikke havde Kræfter til at gaa ud, døde i deres Senge; en Del, der frygtede for ikke at blive begravede, hvis de døde hjemme, begav sig ud paa Gaderne eller omkring ved Voldene, indtil de blev saa afmægtige at de døde; andre, som ikke kunde staa paa Benene, krøb paa Hænder og Fødder til Kirkegaarden forat ende Livet der og komme i Jorden med andre, som kunde blive baarne dertil. Frugtsommelige Kvinder opgav Aanden i deres Mænds Arme, Børnene skreg til Forældrene, naar disse vilde spise, saa de maatte tage Maden ud af deres egen Mund og give dem; spæde Børn laa og døde i Vuggen, fordi Mødrene ingen Mælk havde at give dem, nogle døde tilligemed Mødrene, naar de blev tagne fra Brysterne.

Paa Helligaands Kirkegaard saa man en død Kvinde siddende op mod Muren med to døende Børn ved Brystet, der sugede Blodet ud af det mælkeløse Bryst, saaledes at det løb ud af deres Munde. Døde fandtes rundt om i Gader og langs Voldene, ikke at tale om, at mange hverken kunde

---

uden han stander udi Jordkældren, og Landsknægte forsvare ham selv til deres eget Behov".

gaa eller staa. Børn gik omkring paa Marken udenfor og ved Graven og spiste Græs, og mange fandtes liggende døde med Fjer og Græs i Mundene.

I Henrik Smiths danske Aarbog[1]) beskrives Nøden saaledes: „Man gav ogsaa de fattige Borgere udi nogen Stund Mask til at give deres Børn at æde, og omsider opledte de selv alle Vegne gammel Mask og bagte Brød deraf. Oluf Skriver og Mester Simon Badskær[2]) havde de bedste Brønde, der hentede de ud alt det Vand, de drak, og paa det sidste var der saa stor Hunger i Kjøbenhavn, at mange nedfaldt, som de gik paa Gaden, og døde. Der fandtes og mange døde i deres Senge liggende og hos Volden og i Stræder og mange saa forsmægtede, at de kunde hverken staa eller gaa eller oprejse dem selv; der fandtes Børn liggende ved Moderens Bryst diende saa længe, at baade Moderen og Barnet døde. Var der og saadan Hunger i Kjøbenhavn, at man aldrig saadan hørte undtagen i Jerusalem".

Den prøjsiske Admiral Johan Pein lignede ogsaa Belejringen ved Jerusalems. 22. Juli kostede en Hest, der ellers var 15 Mk. værd, 100 Mk., saa megen Kaal, som 10 Personer behøvede til et Maaltid, 5 Mk., en Kalv 160 Mk., en Okse 200 Mk., en Hund 6 Mk. Tilsidst spiste man ogsaa Katte og Rotter. Da steg Nøden saaledes, at 12 Kaalblade kostede 4 Sk., en Kat 2 Mk., 1 Æg 1 Mk. Man tørrede Andemad og Hestelindser, og bagte Brød deraf. Af Flodholt blandet med Hesteblod og en Smule Bygmel lavedes nu ogsaa Brød.

Endelig drog Hertug Albrecht 26. Juli ud i Kongens Lejr og ved Hertug Vilhelm af Lyneborgs Mellemkomst lykkedes det at stemme Kongen til Mildhed, ti denne

---

[1]) Rørdams Mon I. 635. Sammesteds findes en Fortegnelse over Priser paa Fødevarer i Belejringens sidste Tid, der stadfæster Skildringen af, hvad man tog til Takke med. [2]) Han bode paa det østlige Hjørne af Klosterstræde og Vimmelskattet, se K. D. III. 31.

menneskekærlige Fyrste var ved den haardnakkede Uforsonlighed fra de belejredes Side længe ikke til at bringe fra den Paastand, at Byen skulde overgive sig paa Naade og Unaade. Ambrosius Bogbinder, Niels Tøndebinder, Hans Bøse, Raadmændene og 12 udvalgte Borgere drog ud den 28. (S. Olufsaften), og nu kom en Overenskomst i Stand. Kjøbenhavnerne erkendte Kristian III. for deres retmæssige Konge, og denne viste sig som en naadig Herre. Han indrømmede dem, hvad der havde været en Hovedbevæggrund for de fleste til Deltagelse i det hele Røre, at de skulde blive ved Guds Ord, det hellige Evangelium og den rene bibelske Lærdom, dog paa den Betingelse „at de ingen Prædiker, enten Sværmere eller andre oprørske Mænd, for Prædikere der udi Byen holde eller indtage skulle", uden de Kongen konfirmerede og samtykte. Han stadfæstede de Privilegier, Byen havde i Kong Hanses Tid. „Desligeste ville Vi efter deres Begæring unde dennem at maa beholde Serridslev Mark at bruge til menige Kjøbenhavns Indbyggeres Oredrift og Græsgang og til intet andet, dog ville Vi selv være Kjøbenhavns Stad med sin Befæstning mægtig med hvis Skyts, Krudt, Lod og andre Krigstilbehøring". „Hvis som de udi denne Fejde have ærligen handlet og gjort med Rov, Blodstyrtning, Slag, Kirkebrud eller anden Nedbrydelse indenbys eller uden enten imod Os eller andre, hemmelig eller aabenbare, skal af os være og blive en klar aftalen Sag"; fra denne Amnesti undtoges dog de, der havde slaaet „den ærlige, gode Kvinde" Anne Holgers ihjel eller der været med i Raad og Daad. Det røvede Gods skulde gives tilbage til de rette Ejermænd. Kongen skulde i Fremtiden have Magt til selv at indsætte Borgmestre og Raad. De, der villig havde givet sig til Kongen, skulde have deres Gaarde og Gods tilbage, men ellers skulde de, der havde handlet uærlig (forrædersk) ikke have Lov til at bygge og bo i Staden. Borgerne maatte fremdeles søge deres Næring og Bjering i Norge, paa Fiskerlejerne og andensteds efter

deres gamle Privilegier, men paa den anden Side skulde de være Kongen tro i hans Levetid, og efter hans Død holde Staden til Rigens Raad og den Herre og Konge, som dette kejsede, kaarede og samtykte, altsaa aldeles opgive den fangne Konge.

Sjælden har en udhungret Stad faaet lempeligere Betingelser. Den milde Konge slog en Streg over det forbigangne og vandt sig derved Venner, hvor han før havde Fjender. 29. Juli lod Kongen 2 Faner Soldater gaa ind i Byen og 30 Gisler sendtes til Kongen i Lejren som Borgen for Freden. Levnedsmidler førtes ind, og saa blottet var Staden for alt, at et Øjenvidne mente, at der kun var Løv paa Træerne tilbage. Samme Dag drog en sørgelig Skare ud af Porten; Hertug Albrecht i Spidsen paa en Hest, Grev Kristoffer, Borgmestrene og Jørgen Kok med hvide Stave i Hænderne og med blottede Hoveder, og paa Fælleden mellem Staden og Lejren (Nørre Fælled) dannede Kongens Tropper en Kreds omkring dem.

Først stædedes Greven for Kongens Aasyn; det var egenlig bestemt, at han skulde knæle, men han nøjedes med en Bøjning og bad Kongen om Naade og Tilgivelse for Guds Skyld. Kongen talte strenge Ord til ham og mindede ham om deres sidste Møde i Kolding, da Greven i en hovmodig Tone havde tilbudt ham en Plads som Høvedsmand under sig, og Kongen truede med at ville beholde ham som sin Fange. Da skede den samme Formalitet, som oftere omtales, med „Dannemænds Forbøn“ [1]). Kristoffers tydske Høvedsmænd traadte frem og forestillede Kongen den Skam det vilde være for dem og for det tydske Navn, om de saaledes skulde forlade deres Herre som Fange, andre Konger, Fyrster og Herrer vilde ikke mere tage dem i Tjeneste, og de vilde komme i Ry for at have forraadt deres Herre.

---

[1]) Se foran Processen mod Hans Tavsen 1533 og Kjøbenhavn i Middelaldren S. 130—31.

Maatte Greven slippe løs, vilde de i Fremtiden gærne tjene Kong Kristian. Da derpaa ogsaa Kongens egne Feltøverster bad om Naade, gav Kongen ham Lov til at drage bort. Kongens Kansler Wulfgang Utenhof fremsagde derpaa en Ed, som Kristoffer gentog, og med oprakte Fingre lovede han i Nærværelse af mange tusind Mennesker til Hest og til Fods, at han aldrig mere vilde sætte sin Fod i Danmark, Norge eller Hertugdømmerne eller foretage noget mod disse Rigers Indbyggere, Kongens umyndige Broder, Kongen af Sverig, Hertugen af Prøjsen, Greven af Hessen og Fyrsten af Lüneborg eller andre af Kongens Tilhængere. Hertug Albrecht blev behandlet med mere Hensyn, Kongen gav ham frit Lejde til at drage til Meklenborg paa 2 prøjsiske Skibe, der skulde tage med sig tilbage de danske Adelsmænd, der var førte til Meklenborg, og 2 upartiske Fyrster skulde siden afgøre, hvad Skadeserstatning han skulde yde.

Derpaa faldt Stadens Udsendinge paa Knæ og svor paa Stadens Vegne, at den vilde være Kongen tro og huld og aldrig mere slutte sig til Kristiern II., Kejseren eller Burgund. Jørgen Kok og Ambrosius Bogbinder maatte 2 Gange gøre Knæfald, og det var først paa Forbøn af Hertug Vilhelm af Brunsvig, nogle Ritmestre og andre Personer, at de blev tagne til Naade, dog paa den Betingelse, at de i Fremtiden ikke maatte bo i Kjøbenhavn og Malmø, men kun hvor Kongen paaviste dem Ophold.

Disse Optrin var imidlertid kun en Form, da alt forud var afgjort i den Dagen i Forvejen skrevne Traktat, den hele Akt skulde for den store Mængdes Øjne være en Fremstilling af de Følelser, der havde gjort sig gældende ved Afslutningen af Kapitulationen. De 2 fremmede Fyrster drog derpaa afsted men med sænkede Faner, Hertug Albrecht med Gemalinde skulde have rejst til Køge, hvorfra de videre skulde overføres, men paa den prøjsiske Admiral Johan Peins Forbøn tillodes det dem at udskibes fra Kjøbenhavn,

og de har altsaa tilbragt endnu en Nat i Staden. Kristoffer derimod fik ingen saadan Tilladelse[1]).

Det stod frit for de danske, der ønskede det, at vandre ud med dem, men det var vistnok meget faa, der benyttede denne Tilladelse. Det var en Betingelse, at de tydske Tropper først skulde tilfredsstille deres Værter i Kjøbenhavn, men de havde intet at betale med, og Hertug Albrecht gav Borgerne sit Æresord paa, at han skulde udrede denne Sum, naar han var kommen hjem. Summen beløb sig til over 30000 Gylden, men endnu 2 Aar efter var ikke en Skilling deraf betalt[2]).

Det var Kongens Bestemmelse at drage ind i Kjøbenhavn allerede den 30. Juli[3]), men det højtidelige Indtog foregik dog først Ottendedagen efter, Søndagen den 6. Avgust, da han med sin Gemalinde i Optog red ind gennem den betvungne Bys Port. Det var et sørgeligt Syn, der fremstilledes for ham: Tagene paa Kirker og Huse var nedskudte, i mange Huse var der Huller i Murene, saa man hvert Øjeblik kunde frygte for deres Sammenstyrtning, Vinduerne var slagne ind, saa man kunde se ind i Husene og straks faa Indblik i den Nød og Elendighed, der herskede. Værksteder og Boder var lukkede, da Ejerne enten havde udsolgt eller mistet Varerne ved Røveri og Plyndring. Kongen var rørt og han udtalte tydelig Forbandelse over dem, der havde været Aarsag til saa mange Menneskers Ulykke. Indenfor Porten blev han modtaget af Magistraten, der beklagede, at der ikke kunde vises offentlige Glædesytringer paa Grund af den store Nød, der var overgaaet hele Byen, men bevidnede alene sit gode Hjertelag ved Graad og Suk[4]). Den fattige Almue, der havde lidt størst Nød, modtog ham som

---

[1]) K. D. I. 390—93, IV. 500—03. L. Daas Meddelelse i norsk hist. Tidsk. III. 468—75. [2]) K. D. IV. 507—08. [3]) K. D. IV. 501. [4]) I Roskilde Aarbogen (Rørdams Mon. I. 375) siges, at Kongen blev modtagen i Kjøbenhavn „med stor Ære og Pral“.

Befrier, og alle, der nogenlunde kunde krybe afsted, viste sig i Dørene og paa Gaderne og velsignede Kongen, naar han kom forbi; han kom jo ogsaa baade som den, der mættede de hungrige Legemer, og som den, der ydede Sjælene den fri Religionsøvelse, der havde været det øverste Formaal for Kampen, ligesom hans Sejr endelig gav dem Udsigt til, efter saa mange Aars Gæring igen at komme til Ro, hver i sin Gærning. Kun de, der havde en ond Samvittighed paa Grund af det onde, de havde begaaet, siger Krag, var de eneste, der tav, og gjorde sig derved mistænkte [1]).

Kongen holdt ogsaa sit Løfte om Benaadning, han viste sig som en Fader mod sine Undersaatter, og kun de 2 Mænd blev henrettede, der var Skyld i Mordet paa Anne Holgers, nemlig en Sværdfeger og en anden Mand, der hed Mikkel Skrep [2]).

Den af Grev Kristoffer indsatte Magistrat blev nu afskediget og en ny beskikket, hvis Medlemmer maatte anses for at være mere paalidelige Støtter for Kongens Magt. De Medlemmer af den afgaaede Magistrat, der undertegnede Overgivelsesakten, var følgende Personer: Borgmestrene Ambrosius Bogbinder, Niels Tøndebinder og Hans Bøse, og Raadmændene Kort Finke, Jens Mortensen, Oluf Hansen, Herman Ditmer, Klavs Nielsen, Herman Strukmand, Søren Paaske, Niels Bager, Niels Lestemager, Kristiern Skriver.

Det varede formodenlig ikke mange Dage efter Kongens Indtog, inden den ny Orden i Byens Styrelse kom i Stand, og det var vistnok paa en af de første Retsdage, at Jens Kammersvends Enke fremkom med en Klage paa Bytinget over Ambrosius Bogbinder, der havde ladet hendes Mand henrette. Beskyldningerne mod Jens Kammer-

---

[1]) Krag og Stephanius I. 151—52. [2]) Denne Henrettelse foregik hurtig efter Overgivelsen, hvilket ses af et Brev af 19. Avgust (D. Kong. Hist. Fasc. 17 b. Nr. 55. Hvitfeld Kristian III's Krønike S. 202.

svend havde angaaet Forhaanelser imod Kong Kristiern II. og Brevveksling med Belejringshæren, altsaa aabenbart Forræderi. Kongen havde vel givet Benaadning, men privat Søgsmaal var selvfølgelig tilladt. Det var klart, at hvis der var Beviser for Jens Kammersvends Brøde, maatte han dømmes som falden paa sine Gærninger, men kunde disse ikke skaffes tilveje, maatte Ambrosius blive dømt som Manddraber. Paa Tinget svarede han, at han havde Beviserne for Jens Kammersvends Forræderi i sit Hus, og at han vilde medbringe dem næste Dag. Men han kom ikke, og man fandt ham liggende død, som man mente af Gift, han havde taget til sig. Et saa tragisk Endeligt fik denne Mand, der havde sat alt paa Spil af Kærlighed til sin Barndomsven, den fangne Konge; nu var alt tabt, endog Æren, og Fortvivlelse greb Manden med det hæftige Sind.

Ambrosius Bogbinder var Søn af Borgmester Hans Metzenheim Bogbinder[1]) og hans Hustru Birgitte; dette ansete Ægtepar bode paa Højbrostrædes østre Side, der efter Ildebranden 1795 nedlagdes tilligemed Færgestræde forat frembringe Højbroplads; deres Hus, prydet med gotisk Billedhuggerarbejde, skal endnu have været til i forrige Aarhundrede; i alle Fald er det sikkert nok, at Svaneapotheket var her til 1782. Det Venskab, Kong Hans nærede for dette Ægtepar finder sit Udtryk i den Omstændighed, at han viste dem den Tillid, at han en Tid overlod dem sin Søn Kristierns Opdragelse, hvilket uden Tvivl først har grundlagt den senere Konges Interesse for Borgerstanden og fremkaldte en Kærlighed til Kristiern II., der først gik til Grunde ved Døden, hos Hans Bogbinders 2 Sønner. Disses Alder kendes ikke, men da Ambrosius optræder ved en Retshandling 1516, maa han da have været voksen; det er sandsynligt, at han omtrent har været jevnaldrende med Kristiern II., og at han

---

[1]) Om ham findes udførlige Efterretninger af Werlauff i Hist. Tidsk. III. 614—19.

og hans Broder har været dennes Legekammerater. 1526 ejede Ambrosius en Gaard i Kødmangerstræde og havde Faderens Gaard i Fællesskab med Broderen. Samme Aar havde han i Antwerpen og Lier Sammenkomst med Kristiern II. og Hans Mikkelsen, og han fik Exemplarer af den sidstes Brev til Johan Ventelanth i Kongens Navn, hvori han forkynder om dennes Omvendelse til Luthers Lære. 11. Juli 1529 var han en af Forloverne for Hans Mikkelsens Svigersøn Nikolaj Lusener og var da Raadmand, en Stilling han ikke vilde have opnaaet, uden at en stor Del af Raadet delte hans Sympathier, ti Kongen kendte godt hans Forbindelser og Tilbøjeligheder. Samme Aar blev han Borgmester, og tredje Juledag saa man det Særsyn, at han, en af Stadens Borgmestre, gik i Spidsen for Billedstormerne ind i Frue Kirke, som det ovenfor er omtalt. Ved en saa fanatisk og fremfusende Færd skulde man synes, at han havde gjort sig umulig som Øvrighedsperson, men han fjærnedes dog først nogen Tid efter paa Grund af oprørske Udtalelser i Magistratsforsamlingen[1]).

Under Rigsdagen 1533 sluttede han den Forbindelse med Jørgen Wullenwewer, der skulde blive saa skæbnesvanger for ham og Staden, og var i Foraaret 1534 i Lybæk forat være med til at lægge Planer for Grev Kristoffers Angrebsmaade. Det er ovenfor fortalt, hvorledes han efter dennes Ankomst til Byen blev gjort til første Borgmester og i Forening med Hans Bøse styrede Staden egenmægtig, medens det øvrige Raad næppe havde noget at sige. I Slutningen af 1535 var han tilstede ved Mødet i Hamborg og rejste i Begyndelsen af næste Aar omkring i Tydskland. Hans Adfærd mod Jens Kammersvend lader sig næppe forsvare, men det kan dog forklares, hvorledes han, da han saa det ene Haab briste efter det andet, kun saa Ødelæggelse og Forfærdelse imøde og derfor kunde svare de nødlidende

---

[1]) Se foran S. 120.

Borgere, at de havde ikke noget at klage over, det gik endnu værre til i Jerusalems Belejring. Det var ham vistnok uventet at blive benaadet ved Overgivelsen 1536, og det var kun imod stærk Borgen, at han, Jørgen Kok og Hans Bøse fik Tilladelse til at gaa frit omkring.

Af Allens Aktstykker S. 247 ses, at han havde en Datter Klara, og den Anne Ambrosius, der var gift med Raadmand Frans Ibsen og døde 1553, var vist ogsaa hans Datter.

Hans Ejendom blev ikke konfiskeret ved Byens Indtagelse, men som Selvmorder tilfaldt hans Hovedlod Kongen. Om hans Broder Hans Bogbinder, der blev den første Bogtrykker i Rusland, findes Efterretninger i Hist. Tidskrift III. 614—27, Nyt hist. Tidsk. V. 329—39, 604—11 [1]).

Sagen om Jens Kammersvends Død var imidlertid ikke afsluttet med Ambrosius's Endeligt, ti noget efter i samme Aar udstædtes en Stævning for Rigens Domstol af hans Broder Per Persen, for Hans Bøse, Lavrids (Klavs?) Nielsen, Niels Lestemager og Oluf Bundtmager „fordi de lode hans Broder Jens Kammersvend halshugge uden al Skæl og Brøde“ [2]). Hvad Dom, der overgik disse, véd vi nu ikke, men hvis denne havde været bevaret, kunde vi sandsynligvis have faaet en klarere Indsigt i Retstilstanden under Belejringen.

Endnu maa vi i Korthed kaste et Blik paa nogle af Ambrosius's Kollegaer i Magistraten. Det tager sig ret mærkeligt ud i Modsætning til dennes tragiske Endeligt, at første Gang Hans Bøse siden træder frem for os er det 1544 i Egenskab af Papegøjekonge. Han har altsaa ikke forsaget Livets Glæder og har endnu en kort Tid kunnet faa Lejlighed til at drage Sammenligning mellem sin Værdighed som Fuglekonge og hin Tid, da han var en af dem, der holdt Borgernes Liv i sin Haand. Han var sikkert

---

[1]) K. D. I. 268, 343, 375, 377. II. 247, 250. Nyt hist. Tidsk. V. 329—39, 334—37, 604—11. Brev fra Hans Berildsen 19. Avg. 1536 i D. Kongers Hist. Fasc. 17. Danske Samlinger I. 166.
[2]) K. D. IV. 503.

Købmand og ejede 1547 en Gaard ved Helligaandshus, og endnu 1581, vistnok længe efter hans Død, kaldtes en Gaard sønden for Amagertorv (nu Gadenumer 9) Hans Bøses Gaard [1]).

Om Niels Tøndebinder hører vi derimod intet senere. Han var iøvrigt ogsaa Købmand; ti fra Sept. 1532 haves en Kvittering udstædt af ham for 50 Mk., som han havde modtaget for 10 Td. Mel, som Knud og Mogens Gyldenstjerne, Niels Lykke og Rejnold von Heyderstorf havde købt af ham for Sølv „til vor kæreste, naadige Herres og Rigens Krigsfolks Nytte og Behov“ [2]).

Skønt disse 3 er de eneste Borgmestre, der nævnes ved Overgivelsen, saa var der sikkert oprindelig 4, og i Roskilde Aarbogen opregnes som „Forstanderne for Byen“ i Anledning af Blodbadet paa Gammeltorv foruden disse 3 ogsaa Rasmus Bager [3]), der, som det ovenfor S. 120 er vist, havde været Raadmand nogle Aar i Forvejen, men i Slutningen af Fredrik I's Regeringstid var traadt ud af Raadet; han havde været med ved Opløbet i Frue Kirke 1530 og var sikkert en Mand, der kunde følge Ambrosius Bogbinder ved flere end denne Lejlighed. Han har formodenlig været syg ved Overgivelsen, ti han levede endnu 1539, da han var en af de udvalgte „Menighedsmænd“, der udlagde Embedsjord til Magistraten [4]).

Af Raadmændene kan vi endnu omtale enkelte. Kort Finke var Raadmand 1519, men nævnes ellers ikke som saadan. 1523 var han Ejer af et Gæsteherberg og fæstede 1531 en Gaard sønden for Ny Amagertorv („Fisketorvgaden“) af Helligaands Hospital, østen for den Gaard, der havde tilhørt Møntmester Henrik Dringenberg. Da var han gift med Mette Olufsdatter, men da han efter hendes Død havde ægtet en anden ved Navn Sidse, maatte Lejebrevet fornys 25. Jan. 1536. I Juli 1535 var han og Joakim Hochstetter

---

[1]) K. D. I. 412, 415, 528. D. Mag. 3. R. VI. 18. [2]) Danske Kongers Hist. Fasc. 12 b Nr. 32. [3]) Rørdams Mon. I. 374. [4]) K. D. I. 396.

i Lybæk forat forhandle med denne Stads Magistrat og sendte derfra Underretning til Kjøbenhavn og Malmø om Sagernes Stilling. Han levede endnu 1544. Han var vistnok i Slægt med den Engelbrecht Finke, der var Raadmand 1529, og med den Jens Finke, der var i Ledtog med Skipper Klement[1]). Herman Ditmarsken eller Ditmer var en af de Borgere, der i 1534 udsendtes forat hylde Grev Kristoffer, og fik 15. Dec. 1535 som Raadmand bl. a. Fuldmagt til at deltage i Fredsmødet i Hamborg. Her fik de udsendte en Sum Penge med til Kjøbenhavn, hvilke de udgav til forskellige Fornødenheder til Indbyggerne i den belejrede Stad; disse gik imidlertid for en stor Del tabt paa Vejen, men Greven gav dem Kvittans for Pengene; alligevel maatte hans Enke efter hans Død efter Magistratens Ordre udbetale Jørgen Kok 60 Daler, hvilke hendes Søn af første Ægteskab Jens Muling ansøgte Kongen om at skaffe hende tilbage; hendes første Mand var saaledes vistnok den S. 90 omtalte Hans Myling. Herman Ditmarsken var 1539 en af de nys nævnte Menighedens Mænd. Herman Strukmand var vistnok Købmand, idet mindste ejede en Henrik Strukmand, der vel var hans Søn, 1581 Nr. 5 paa Amagertorv[3]). Søren Paaske var en anset Borger, der 1533 nævnes som Kirkeværge ved S. Peders Kirke og som Hospitalsforstander 1531—36. Han var en af de Borgere, der udsendtes forat hylde Grev Kristoffer og havde ogsaa efter 1536 forskellige Tillidshverv. Han levede endnu 1540[4]). Niels Lestemager var 1542 Kirkeværge ved Nikolaj Kirke og hædredes med flere Tillidshverv; han levede endnu 1569.

Det ses at denne Magistrat, som det ovenfor S. 139—40 er bemærket, ikke paa nogen Maade var dannet af Smaa-

---

[1]) K. D. I. 271, 330. Rørdams Kjøbenhavns Kirker og Klostre S. 328. Pal. Müller Aktst. til Grevefejden II. 113—18. Rørdams Mon. I. 628. [2]) K. D. I. 382, 396, IV. 504—05. Aktst. til Grevef. II. 190. [3]) K. D. I. 528. [4]) K. D. I. 382, 396, 398, 400. Rørdam Kirker og Klostre S. 233, 328.

borgere, men i Overensstemmelse med Stadens gamle Vedtægter og Tidens Aand uagtet sin revolutionære Karakter dog bestod af Købmænd og det endog Folk af en viss Anseelse.

Det fremgaar ogsaa heraf, at ikke engang de mere fremragende af Kristiern II's Tilhængere kom til at bøde for deres Deltagelse i Krigen, saa at der endog intet farligt ansaas i, at de faa Aar efter Krigen kunde hædres med Tillidshverv. Kongen saa, at der var givet Staden en alvorlig Lære, der ikke i mange Tider vilde glemmes, og det varede vistnok ogsaa kun en kort Tid, inden der var tilvejebragt den bedste Forstaaelse mellem ham og hans Folk. I det væsenlige var der ogsaa Enighed imellem dem, nemlig i Afskaffelsen af det katholske Præstevælde og i Indførelsen af Trosbekendelsen efter Luthers Lære, af hvilken Kongen havde været Tilhænger længe førend de fleste af Kjøbenhavns Indbyggere havde hørt Tale derom.

Den 11. Avgust om Aftenen sammenkaldte Kongen paa Slottet Øversterne for Landsknægtene, Feltherrerne og Ritmestrene, den prøjsiske Admiral Johan Pein, Johan og Melchior Rantzau, og her fattede man den Beslutning at tage alle Biskopperne til Fange. Næste Morgen Kl. 4 drog Melchior Rantzau ud forat iværksætte dette mod de 3 Biskopper, der da var i Byen, nemlig Erkebispen af Lund, der opholdt sig paa sin Gaard paa Østergade, Biskoppen af Ribe og Biskoppen af Roskilde, Joakim Rønnov, der var paa sin Bispegaard, det nuværende Universitet. Den sidste havde ingen Anelse haft om, hvad der skulde ske, og Dagen i Forvejen haft Erkebispen til Gæst. Da han den tidlige Morgenstund hørte, at man brød Porten op, sprang han op paa sit Loft og skjulte sig i et mørkt Hul over Hanebjælken, hvor han dog blev funden omsider og greben, men kun under hæftige Trusler fra sin Side. Han havde iøvrigt i de

---

[1]) K. D. I. 396, 440, 445.

Dage, han havde opholdt sig i Kjøbenhavn, allerede optraadt paa sin gamle Vis som Stadens Herre imod en Borger, der sandsynligvis har været med til at true og forhaane ham under et af de forskellige voldsomme Sammenstød, han havde haft med Borgerne. I Anklageskriftet mod Biskopperne hedder det herom[1]): „Den Tid Kjøbenhavns Stad blev opgiven og samme Biskop er kommen derind og havde nogle Dage været derinde, har han sendt Bud efter en Borger Jakob Rus, at han skulde komme til ham paa hans Gaard, hvilken Borger straks godvilligen er kommen tilstede. Saa har han kaldt ham ind udi sit Herberge til sig og over god Tro og Love er falden over den arme Mand og ganske erbarmeligen med en Stridshammer slaaet og trælbaaret (trælslaaet) ham, at paa det sidste hans egne Svende udaf stor Medynk, som de fik af den arme Mands jammerlige Raab og Skrig, have slaaet Døren op og taget den arme Mand af Hænderne paa ham. Saa har og Bispen aldeles ingen Ret dertil saa at handle med vore Borgere og saa vældeligen og uforseendes at overfalde dem med Overvold."

Biskopperne blev satte hver for sig i Blaataarn og bevogtede af Hageskytter og Drabanter; samtidig blev Byen afspærret til Lands og Vands i 3 Dage. Klokken 8 samme Morgen stævnedes de andre Medlemmer af Rigsraadet for Kongen tilligemed Biskop Ove Bilde af Aarhus, der ogsaa blev taget i Varetægt, da han ikke vilde falde tilføje; de verdslige Raader derimod udstædte den Forpligtelse, at de ikke vilde modsætte sig den verdslige Bispemagts Afskaffelse. Den, der egenlig var Ophavsmanden til dette Foretagende, var den snilde Jørgen Kok, der for faa Dage siden saa ydmygt havde maattet bede Kongen om Naade, men saaledes har forstaaet at fralægge sig al Skyld og give sit Had til Rigsraadet og Adelen et saa naturligt Udseende i Kongens

---

[1]) Rørdams Mon. I. 180—81.

Øjne, at han til sin Dødsdag vedblev at være en hædret og anset Mand[1]).

Efter Krigen var Kongens Finanser i stor Uorden, og det var vanskeligt at skaffe Lønning til Landsknægtene, der med Utaalmodighed krævede deres Sold. Saaledes udstædtes allerede i Avgust et Brev til Malmø og Landskrone om at sende deres resterende Skat, „ti Knægtene ville være betalte og have gjort et stort Opløb her i Kjøbenhavn"; Kongen maatte derfor ogsaa sende Køge 2 Fænniker Knægte og paalagde Borgerne at give dem Underholdning, til han kunde yde dem deres Betaling[2]).

15. Oktober[3]) sammentraadte en Herredag i Kjøbenhavn, til hvilken største Delen af Adelen, Købstædernes Udsendinge og udvalgte Bønder af hvert Herred gav Møde, og hvor der toges mange vigtige Bestemmelser.

30. Oktober udstædte Kongen sin Haandfæstning og holdt derpaa „Bursprog" med den menige Adel, Borgere og Bønder. Paa Gammeltorv blev et Stillads oprejst, hvor Kongen og Rigsraadet tog Plads, og hvorfra Kongen oplæste en skreven Tale for den forsamlede Mængde, „betakkendes dennem først, for de godvilligen efter hans Befaling havde mødt". Efterat have tilkendegivet, hvorledes han havde tilgivet alle og optaget dem i sin Gunst, Naade og Venskab, saaledes havde han ogsaa underhandlet med Adelen, at den aldrig efter denne Dag vilde besvære sig over, hvad Borgere og Bønder havde gjort imod den, og vilde ej heller, at disse skulde komme frem med Kæremaal over Adelen, men de skulde være og blive hinandens gode Venner. Han havde ladet Herredagen sammenkalde, fordi han agtede at gjøre en ny Skik og Ordinans baade i den gejstlige og verdslige Handel, og Biskopperne havde han ladet fængle, fordi han vilde, at Guds Ord og Evangelium skulde rent og klart

---

[1]) Rørdams Mon. I. 201—02, 203. Krag og Stephanius I. 153. A. Heise i Hist. Tidsk. 4. R. VI. 239, 244—46. [2]) D. Mag. 3. R. VI. 45, 46. [3]) Smstds. 37.

prædikes over hele Riget, hvilket de altid havde modsat sig, ligesom de særlig havde givet Aarsag til den sidste Krig, baade af nysnævnte Grund og fordi de havde ladet Riget være hovedløst efter hans Faders Død. Derpaa lod han oplæse et Anklageskrift mod alle Biskopperne[1]). „Efterat samme Artikler var oplæste", siger Hvitfeld, „blev Menigheden bespurgt, om de vilde enten at disse Bisper eller andre udi deres Sted ude lige Magt skulde nogen Tid igen tilskikkes. Da raabte Almuen, den ene i den andens Mund, at de vilde blive hos det hellige Evangelium, og ikke have saadanne Bisper mere, og at Stiftets Gods skulde lægges under Kronen, Kronen til Bestyrkelse og dem til Lise, at man ikke saa ofte skulde skatte den fattige Almue". Derefter oplæstes forskellige ny Ordinanser, af hvilke de fleste siden blev optagne i den koldingske Reces. „Dermed blev hver hjemforlovet. Og dette Bursprog fik Ende, som varede ungefær fire Timer langt paa Eftermiddagen[2])".

Ved det mærkelige Bursprog paa Gammeltorv erhvervede Kongen sig Folkets Godkendelse af Katholicismens Afskaffelse, der af alle de vigtige Begivenheder, som i Tidernes Løb er foregaaede paa dette Torv, sikkert er den, der har haft den største Betydning og de vigtigste Følger for Folkets Udvikling. Det er Reformationen, der frigjorde Tanken, og selv om Lutheranismen i de følgende Tider mere end ønskeligt var holdt de religiøse Fremtoninger under et haardt Aag, hvad der i flere Henseender vel nok var nødvendigt, saa længe Pavemagten endnu havde en stor Del af sin Myndighed tilbage, saa er den Løsning af mange trykkende Baand, som vor Tid har tilvejebragt, dog en Følge af de nys omtalte Begivenheder.

---

[1]) Dette er trykt i Rørdams Monumenta I. 143—98. [2]) Hvitfeld Kristian III's Krønike S. 210—13. Krag og Stephanius I. 156—59.

Med Grevens Fejde og Reformationens Indførelse er et betydningsfuldt Afsnit af Kjøbenhavns Historie afsluttet. Den forløbne Tid havde bragt Staden mange Trængsler, og denne havde paa mange Maader under sin mere end halvfjerdehundredaarige Tilværelse været udsat for ydre Angreb, der for en Del endog havde dens fuldstændige Ødelæggelse som Handelsstad til Formaal. En i det ydre roligere Tilstand indtraadte efter denne Tid, og Staden fik Tid til at vokse langsomt men sikkert henimod sin Bestemmelse at blive Landets Hovedstad, Sædet for dets vigtigste Handel og det Punkt, fra hvilket de aandelige Rørelser spredtes ud over Danmarks forskellige Egne. Den sidste Tids Storme havde knækket mangen usund Udvækst og givet de gode Spirer Lejlighed til at vokse op og sætte Frugt. Et Par Aar efter kunde Sælands Biskop Peder Plade vidne om Stadens Beboere: „Vi maa vel give Kjøbenhavns Indbyggere det Lov, at de høre saa gærne Guds Ord og søge saa samdrægteligen til Prædiken, som de gøre udi nogen By udi Danmarks Rige“, og Slutningsverset af den gamle Vise om Grevens Fejde har vistnok fundet Genklang i deres Hjerter:

Ti ville vi alle af Hjertens Grund
Gud love og prise tillige,
som frelste os af vore Fjenders Haand,
gav Fred udi dette Rige.
Det var alt for vore Synders Skyld,
han haver os straffet saa naadelig,
vilde os dog ikke forøde,
hjalp os af al vor Sorg og Møde,
thi ske hannem Lov evindelig. Amen.

VI. Kjøbenhavn i Kristian III's og Frederik II's Tid.

Et Aar efter Stadens Overgivelse til Kristian III var al Misstemning glemt og Kongen viste, ved at han lod sig krone i Vor Frue Kirke, at det var hans Øjemed at bevare Kjøbenhavn som Rigets Hovedstad. Til Kroningen kom Hertug Albrecht af Prøjsen med sin Gemalinde, der var Kongens Søster, og Dronningens Broder Hertug Frands af Sachsen Lauenborg og mange fremmede Sendebud. Hver af Gæsterne kom med stort Følge, saaledes bragte Hertugen af Prøjsen med sig 46 Vognheste og 145 andre Heste[1]). Til Adelen udgik Indbydelser til at møde med Hustruer og Døtre, og 12 adelige Damer blev tilsagte til at komme til Kjøbenhavn ved S. Hansdagstid og medbringe „flamske Klæder, Silke-Spærlagen og andet hvis (hvad) der tilhører at smykke Fyrsters og Herrers Herberge, som vi did til samme vor Kroning formode, sammeledes at drage (tapetsere) vor kgl. Sal.“ Søndagen 12. Avgust, Aarsdagen efter Biskoppernes Fængsling, udgik fra Slottet en højtidelig Procession med den menige Adel, 3 og 3, i Spidsen, derpaa Rigsraaderne til Hest, af hvilke de 4 ældste førte Rigsklenodierne, og efter disse Kongen til Hest. Bagved ham red de svenske Udsendinge, de fremmede Fyrster og andre Staters Udsendinge. Med et kort Mellemrum kom en anden Procession af Adelsmænd med 4 Rigsraader, af hvilke de 2 bar Dronningens Regalier, Kronen og Sceptret, derpaa kom Dronningen med udslaget Haar siddende i en prægtig Vogn tilligemed Hertuginden af Prøjsen, i en anden forgyldt Vogn sad Prinsesse Anna, derpaa fulgte Dronningens og Hertugindens Hofdamer og en lang Række adelige Fruer og Jomfruer. Toget gik til Vor Frue Kirke, der var belagt med kostbare Tapeter og hvor Kroningen blev udført af Dr. Johan Bugenhagen, hvem Kongen havde ind-

---

[1]) Danske Kongers Hist. Fasc. 17 a. 17.

kaldt for at sætte den ny Kirkeforfatning i Gang. Da han kom hjem, fik han dog ringe Tak derfor af Luther, der mente, at det ikke sømmede sig for ham at krone Konger og Fyrster, og han „schalt gross und schwer auf ihn“.

Efter Kroningen slog Kongen i Kirken flere Adelsmænd til Riddere, blandt hvilke var Peder Skram, til hvem Kongen begyndte sin Tiltale med disse Ord: „du dyre Helt, du est det vel værd, at jeg skal slaa dig til Ridder“ [1]). Fra Kirken gik Toget tilbage til Slottet, men med den Forandring, at Dronningen red ved Siden af Kongen paa en snehvid Ganger. Kroningen var følgelig ledsaget af andre Festligheder, navnlig Dystrenden og Turnering, idet det hed i Indbydelsen til Adelen, at enhver skulde tage med sig „sin bedste Livhest, Kyrads og dets Tilbehør“ til den forestaaende Turnering og laane, hvad han manglede, af sine Venner, saa han kunde have sin Rustning færdig senest 8 Dage tilforn. [2]) Samme Tid holdtes Herredag, under hvilken de første evangeliske Biskopper eller Superintendenter, som de skulde kaldes, blev ordinerede af Bugenhagen 2. September ogsaa i Vor Frue Kirke og under denne udstædtes den ny Kirkeordinans paa Latin, 2 Aar senere udgivet i en ny Skikkelse paa Dansk. Selvfølgelig har Handlinger som Kongekroning og Bispevielse, der hidtil var foretagne af Erkebispen i Lund, i høj Grad forbitret Papisterne, men i Kjøbenhavn har de sikkert alene gjort et godt Indtryk. Sandsynligt er det, at det er i Tiden umiddelbart herefter, at den ny Sogneordning er foretaget i Kjøbenhavn, i hvilken Medlemmer af Rigsraadet deltog i Forening med Magistraten [3]).

Kort efter Kroningen, 19. Oktober 1537, udstædte Kongen et Brev, hvori han tog Byen, dens Øvrighed og Borgere i

---

[1]) D. Mag. 3. R. III 89. [2]) Se om Kroningen Aktstykker til Kong Christian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning af Münter og Werlauff 1831. [3]) Tredie Del S. 4.

sin Værn og Beskærmelse og stadfæstede de Benaadninger, som var givne dem af hans Forgængere[1]).

Under Belejringen havde Hertug Albrecht tilsagt Borgerne at ville give Betaling for sine Krigsfolks Fortæring, hvilken Godtgørelse 1538 vurderedes til over 30,000 rinske Gylden, hvorpaa Borgerskabet henvendte sig til Kansleren Johan Fris, der tilbød at føre Forhandlingerne med Hertugen uden at blande Kongen ind i Sagen[2]). Det er ikke sandsynligt, at disse Forhandlinger førte til noget.

Da Palsgrev Frederik, Kristiern II's Svigersøn, 1539 truede Danmark med Krig, befalede Kongen Indbyggerne at indkøbe Forraad af Levnedsmidler og tilsagde dem at ville komme dem til Hjælp med Raad og Daad, sende sin Søn og siden i egen Person komme til dem saa snart som muligt. Han lod Flaaden tiltakle og bemande og befalede de sælandske Bønder, der tilhørte Kronen og kirkelige Stiftelser, hver at arbejde 4 Dage paa egen Kost paa Stadens Volde[3]).

I disse Aar vedblev Arbejdet paa Befæstningen, men dette var selvfølgelig til meget Besvær for de sælandske Bønder, hvorfor Kongen 1542 lod Hr. Anders Bilde underhandle med Borgerne om at opføre nogle Rundeler, og efterhaanden kom ogsaa Borgerne til at deltage i deres Stads Befæstning, hvilken Forret og Forpligtelse de havde mistet 1536. Det ses, at det næste Aar blev dem paalagt „at færdiggøre og ved Magt holde deres Volde og Befæstning“[4]).

24. Juli 1542 udstædte Magistraten og Lavenes Oldermænd en Fuldmagt til 3 Mænd, der samme Dag skulde møde paa Sælands Landsting og paa Stadens Vegne deltage i Prins Frederiks Hylding som Tronfølger. Disse 3 var Borgmester Povl Hansen, Raadmand Knud Kempe og Borgeren Niels Klavsen[5]).

---

[1]) K. D. I 393—94. [2]) K. D. IV 507. [3]) K. D. IV 509—14. [4]) K. D. IV 515, 517. [5]) K. D. I 401—02.

1543 førtes der Forhandlinger med de Kanniker og katholske Præster, der var blevne tilbage og endnu nød deres tidligere Indtægter, 16 i Tallet; en af disse, Mag. Mathias Pedersen var endnu Sognepræst i et Landsogn og holdt en Kapellan, der ikke var examineret af den evangeliske Superintendent. De katholske Præster blev indbudte til en Disputats med Professorerne om Retfærdiggørelsen og Nadverlæren og maatte, skønt modstræbende, falde tilføje og fraskrive sig deres tidligere Meninger. Næste Aar holdtes der i November[1]) en offentlig Disputats med Kanniker ved Lunds Domkapitel, vistnok i Kapitelshuset ved Vor Frue Kirke, i Nærværelse af Kongen og Mænd af forskellige Livsstillinger; ogsaa de lundske Kanniker maatte ligesom deres Kollegaer i Kjøbenhavn og Roskilde underskrive en Erklæring, hvori de tilstod deres Overensstemmelse med den evangeliske Lære. Nogle Dage efter foregik den første theologiske Doktordisputats efter Reformationen i Vor Frue Kirke[2]).

Aaret 1546 var et strengt Aar for Danmark, med en Dyrtid, hvis Lige ingen kunde mindes, dertil var Vintren 1545—46 usædvanlig streng, saa man kunde gaa over Øresund og Store Belt og Havet mellem Falster og Meklenborg. I Kjøbenhavn kunde Bryggerne og Bagerne ikke faa Korn at købe, saa de sidste var nær ved at maatte slaa deres Udsalgsvinduer til. Magistraten udstædte Forbud mod Udførsel og begærede Kongens Stadfæstelse. Denne befalede 24. April Statholderen Eske Bilde at sørge for Tilførsel af Korn og for at de Fattige ogsaa kunde blive delagtige deri, desuden skulde han lade gøre Hussøgning hos Borgerne efter større Oplag, der da skulde fratages dem og sælges til dem, der trængte. Allerede i Februar havde han befalet Joakim Bek at sælge 10—15 Læst Korn i Smaapartier til Fattige[3]).

---

[1]) Heibergs Peder Palladius S. 103—04. [2]) Rørdams Universitets Hist. I 154, 168, 169. [3]) K. D. IV 518. D. Mag. 4 R. I 186. Rørdams Mon. I 379.

Samtidig opkom en Pest, der af Mansa anses som en ondartet Feber med Tilfælde af Kolera og Dysenteri[1]). Universitetets Virksomhed ophørte og Professorerne flyttede til Knardrup. Der døde saa mange Mennesker, at man maatte indrette en Begravelsesplads for Fattige udenfor Nørreport[2]). Fra Slottet sendtes stadig Beretninger til Kongen om Dødsfaldene[3]).

Endnu i December skrev Biskop Peder Palladius til Hr. Mogens Gyldenstjerne[4]): „Som Eders Strenghed lader mig tilspørge, hvor mange her er bortdøde af Pestilens, fra det første det begyndte her at regere, som er et helt Aar og 3 Maaneder, og er en mægtig Hob borte baade af Almuesfolk, unge Folk, Peblinge og Børn, saa at det kender sig vel baade i Kirken, i Skolen og paa Gaden, men et vist Tal, hvor mange bortdøde er udi saa lang Tid, véd jeg ikke; om det staar tilfangs, gærne vil jeg høre mig om, og hvad Vished jeg kan overkomme, vil jeg give Eders Strenghed tilkende. Jeg har ikke meget været hjemme i denne Sommer, nu tykkes os, at det sagter sig og den almægtigste Gud vil nu drage dette sit Ris fra os, Gud give, at hver af os, som igen leve endnu, vilde tænke, at det er gjort ham til Gode“ osv. „Her er ikkun 2 eller 3 Lig om Dagen, som her var for 4 Uger 6 eller 8 eller flere“.

I September befalede Kongen Lensmændene at sende Svin og Flesk til Kjøbenhavn, men dette er maaske til Hærens og Flaadens Forsyning[5]).

1549 indførtes en ny Ordning af Fattigvæsenet[6]).

1551 havde Kjøbenhavn en Fejde med de oprørske Beboere af Island, hvormed Magistraten var forlenet, og Byen maatte udruste et Krigsskib, der tilligemed en kgl. Flaade maatte drage op til Landet, hvor man havde dræbt Magi-

---

[1]) Folkesygdomme S. 150—52. [2]) Fjerde Del S. 108. [3]) K. D. IV 519. [4]) Heibergs P. Palladius S. 183. [5]) D. Mag., 4. R. I 231—32. [6]) Fjerde Del S. 6.

stratens Foged og nogle andre Mænd, men Sagen endte med, at Magistraten mistede sin Forlening [1]).

1552—56 blev der foretaget en stor Ombygning af Slottet, idet en hel ny Fløj blev opført [2]).

1553 blev Staden igen hærjet af Pest. Universitetet var lukket fra 10. Avgust til næste Fastelavn. Biskop Peder Palladius omtaler i et gudeligt Skrift, han udgav ved Mikkelsdagstid til Trøst i denne Trængselstid, at der allerede var død 600 Mennesker foruden dem, der blev begravne af deres Forældre (nemlig Fattige), hvis Tal regnedes til 400. Han omtaler, at Dagen forud saa man 4 Lig paa 1 Ligbaare og 16 blev begravne paa den ny Kirkegaard udenfor Nørreport foruden 30 paa Byens Kirkegaarde. Lensmanden paa Slottet Peder Godske opholdt sig paa Hørsholm og opfordredes af Kongen til ikke at komme til Kjøbenhavn, da han fik stadig Underretning derfra. Paa Slottet havde Sygdommen nemlig ogsaa faaet Indpas. I Begyndelsen af November meddelte han Kongen, at af navnkundige Borgere var Anders Halager og Kort Bartskær ved Stranden døde. I Dec. kunde han melde, at Sygdommen var aftaget, om der end i de 3 Uger fra 19. Nov. til 9. Dec. var død 78 [3]).

Midt under Pesten kom den reformerte polske Adelsmand Johan Lascy, der med 200 Ledsagere var fordreven fra England, til Kjøbenhavn og søgte Gæstfrihed, men da deres Troslærdomme var afvigende, fik Magistraten 18. Nov. kgl. Befaling til at udvise dem, „paa det at de ikke skulle forføre nogen enfoldige Folk til deres Lærdom“, men hvis nogen vilde forandre sin Tro, maatte han gærne blive. Peder Godske kunde ogsaa i December berette, at han havde sendt dem til Søs til Tydskland undtagen 12 gamle og skrøbelige, der blev sendte over Land ledsagede af en af hans Tjenere; tilbage var alene 7 Kvinder, der gik paa faldende Fod og som

---

[1]) Tredie Del S. 153—57. [2]) Tredie Del S. 109. [3]) Mansa S. 155—59. Danske Sml. III 69—80.

fik Lov til at blive med deres 8 Børn, til de var forløste, dog imod Forpligtelse til at forholde sig stille. Desuden var der en Skomager, der afsvor sin Tro og blev tilbage[1]. Den haarde Adfærd mod disse stakkels Mennesker var ikke til Ære for den danske Gejstlighed.

1554 blev Vikariegodset henlagt til Indtægt for Gejstligheden, efterhaanden som de katholske Præster døde bort[2]).

1555 blev Vor Frue Kirke underkastet en stor indvendig Istandsættelse[3]).

16. Februar 1556 stod paa Kjøbenhavns Slot Bryllup mellem Hertug Ulrik af Meklenborg og Kongens Søster Elisabet.

Samme Aar skænkede Kongen Byen Grønnegaards Havn til Vinterlejehavn, da den gamle Havn blev for lille[4]). Dette var maaske grundet i nogen Udvidelse af Søfarten, men maaske nok saa meget i den stadige Opfyldning for at erhverve Byggegrunde. Ved denne Tid byggede Kongen Huse paa S. Nikolaj Kirkegaard som en Fortsættelse af de tidligere i Vingaardsstræde og Lille Kongensgade for at skaffe Beboelse til sine Tjenere[5]).

1559 udgav Peder Palladius et Skrift imod Drukkenskab, og det var navnlig henvendt til „alle dem, som man kalder Selskaber her inden Kjøbenhavns Porte, hine rette Slemmere og Demmere, som lade dem dagligen finde i Ølkonens Hus, først til Brændevin om Morgenen, dernæst op paa Dagen til Tydskøl, paa det sidste om Aftenen til Pryssing (Øl fra Prøjsen) med al den Slemhed, der hænger hos“.

Kong Kristian III døde paa Koldinghus 1. Jan. 1559 og 27. Jan. aflagde Borgerskabet Troskabs Ed til Hr. Mogens Gyldenstjerne paa den udvalgte Kong Frederik II's Vegne[6]). Den unge Konge lod det være sin første Regeringshandling

---

[1]) Danske Sml. III 75—76. K. D. IV 550. Zwergii Sæl. Cleresi S. 54. [2]) Tredie Del S. 24. [3]) Fjerde Del S. 51. [4]) Fjerde Del S. 184. [5]) K. D. IV 558, 564. [6]) Rørdams Monumenta I 568—69.

at undertvinge Ditmarsken i Forening med sine Farbrødre. Derved erhvervede Kongen sig straks Folkets Yndest og man kan vel tænke, at hans Kroningsfest, som han forberededе straks efter Felttogets Tilendebringelse, fremkaldte et stort Røre.

Slottet blev prydet fra øverst til nederst, Salene og Værelserne smykkedes med Tapeter af flamsk Klæde, hvori kunstfærdig var indvævet Scener af det gamle Testamente eller af den gamle Historie, som Herkules, Hektor, Helena osv., eller Jagtstykker med Hjort og Hind, Løve og Bjørn, Høg og Hund, Falk og Ørn eller Lilier og Roser og andre skønne Blomster. Henimod Festdagen begyndte de fremmede Gæster at komme, Hertugerne Hans og Adolf af Holsten med den unge Grev Johan af Oldenborg, Sendebud fra de forskellige Hansestæder; Kurfyrst Avgust af Meisen med sin Gemalinde Anna, Kongens Søster, og med dem Kongens Broder Hertug Magnus, Biskop i Øsel og Kurland, sejlede fra Varnemünde og steg i Land ved Dragør, hvor Kongen og hans Farbrødre red dem i Møde og ledsagede dem til Kjøbenhavn, hvor de hilsedes af en langvarig voldsom Skyden fra Orlogsflaaden og Kanonerne udenfor Slottet.

„De skøde, at Jorden hun bævede ved,
der fulde og Vindver af Husene ned.
Og for det var mod Aftens Tid,
da saa man Ild saa klar og hvid,
som der havde faldet af Himlen ned
stor Lynild og Torden, saa lysnede det.“

Magistraten havde allerede 16. Marts faaet Befaling til at bestille gode Herberger og Staldrum til de ventede Gæster og at tilsige Borgerne, at de skulde forsyne sig med fremmed Drik og Forraad paa Hø, Havre og deslige[1]).

Ligesom Kongen ikke selv kunde huse sine Gæster, langt mindre deres talrige Tjenerskab, havde han ej heller Bohave

[1]) K. D. IV 563.

nok. Der udgik 25. Juli Befaling til 6 Købstæder om at laane Fade, Tallerkener, Saltkar, Kedler, Duge og Lysestager. Kjøbenhavn maatte levere 100 Tinfade, 150 Tintallerkener, 60 „Saltserkener", 16 Lysestager, 100 Duge, 8 Kedler, af hvilke de største kunde rumme 3 Tønder, de mindste $^1/_4$ Tønde[1]).

Den 20de Avgust foregik Kroningen, i hvilken Anledning Vor Frue Kirke var bleven underkastet forskellige Reparationer og opmalet[2]), Koret blev prydet med Tapeter og Gulvtæpper af rødt engelsk Klæde. Paa hver Side af det stod en med karmoisinrødt Fløjel betrukken Stol til de fyrstelige Gæster og oppe ved Altrets højre Side en Gyldenstykkes Stol med Himmel over, hvori Kongen straks skulde gaa ind; senere skulde han have Plads i en mindre Stol ved Altrets Fod uden Himmel. Paa begge Sider af Koret var gjort ophøjede Stilladser til de Adelspersoner, der ikke kunde faa Plads paa Gulvet, og til Sangerne. Gaderne var bestrøde med Blomster og Husene behængte med Grønt.

Ud fra Slottet saa man da Toget komme. I Spidsen gik 6 Trompetere og 2 Trommeslagere og efter dem 3 og 3 hele Adelen, forrest Greven af Oldenborg, Hr. Fredrik af Dohna og Jens Trudsen Ulfstand, og efter dem den danske Adel, den saksiske og holstenske. Derpaa kom ni Trompetere og to Mænd, der slog paa Kedeltrommer, klædte i brune Kjortler, bræmmede med Fløjel, med gule Trøjer og Hoser og Fløjels Huer, fulgte af de 2 kgl. Herolder, Nicolaus og Carolus Skotte („en gammel fin Mand"), med Sølvspir i Hænderne og Kjortler, hvorpaa Danmarks Vaaben var stukket med Silke, Sølv og Guld[3]). Efter dem red Rigens Raad, af hvilke de bagerste var Rigens Hovmester Hr. Ejler Harden-

---

[1]) Ny D. Mag. II 56—57. [2]) Se fjerde Del S. 52. [3]) En samtidig Præst, der beskriver Herredagen i Odense 1580, fortæller, at Herolder skulde kunne 7 Sprog og at de var overdragne med Silketøj, „malet og stukket som en Messehagel" (Saml. til Fyns Hist. og Top. VII 260).

berg, der førte Guldkronen, Rigens Marsk Otto Krumpen med Guldsværdet, Hr. Mogens Gyldenstjerne med Spiret og Holger Rosenkrands med Rigsæblet. Paa en stadselig Hest fulgte derpaa Kongen, omgivet paa begge Sider af 40 Drabanter til Fods, hvis Dragt var halv gul Damask og halv brunt Fløjel.

„Udi alle de Gader og Stræder ogsaa
stod utalligt Folk at se derpaa,
i alle de Hus, i Vindver og Døre
saa man meget Folk, kunde ogsaa høre,
hvorledes at de med Hjærte og Mund
ønskede Kongen stor Lykke al Tid og Stund,
som der frem for dem ridendes kom,
saa mild og dejlig, saa dydig og from.
Han saa til alle saa blidelig
at Hjærtet maatte derved glæde sig."

Efter Kongen red Kurfyrst Avgust, Hertugerne Hans og Adolf af Holsten, Kongens Brødre Magnus og Hans, den franske Legat Hr. Carolus Dantzæus, Grev Johan Günther af Schwartzburg, Grev Wolfgang af Eisenborg og Grev Burckard af Barby paa Heste, der straalede af Silke, Fløjel, Sølv og Guld. Derpaa fulgte Enkedronningens Hofsinder til Fods og efter dem red Grev Kristian af Oldenborg.

I en med sort Tøj overtrukken Vogn kørte dernæst Enkedronning Dorothea med sine 2 Døtre Kurfyrstinde Anna af Sachsen og den endnu ugifte Dorothea, alle sørgeklædte, og 4 danske Adelsmænd gik barhovede paa hver Side. 6 andre Vogne fulgte med Dronningens og Kurfyrstindens Jomfruer.

„Efter dem gik Fruer og Jomfruer frem
af Danmarks Adel. Der var blandt dem
saa mangen fin dejlig Jomfru og Kvinde,
de skikked sig vel med Tugt og Sinde.
Hvad Smykke og Stads med Klæder og Dragt,
med Sølv og Guld og anden slig Pragt,
med Silke og Fløjel og ædle Stene,
med dyrbare Foder og Perlerne rene,

de Fruer og Jomfruer havde den Tid,
derom vilde vel være Tale saa vid,
om det skulde alt opregnes nu hære,
Gud giv det ej for meget mon være."

Da Toget kom til Vor Frue Kirke, stod Kongen af Hesten, og man gik i samme Orden op i Koret, hvor hver indtog sin Plads, hvorpaa Gudstjenesten tog sin Begyndelse, der lededes af Skaanes Biskop Niels Palladius, da hans Broder Sælands Biskop Peder Palladius var syg. Ved Handlingen i Kirken vil vi ikke her dvæle[1]), men kun berette, at da Kongen var salvet, iførte han sig i et Kammer ved Siden af Altret kongelige Klæder, nemlig en Gyldenstykkes Kjortel, foret med Sobel, hvorpaa Regalierne overleveredes ham efterhaanden af Biskoppen med en Udvikling af deres Betydning. Kongen oplæste derpaa selv Søndagsevangeliet med høj Røst, holdende et Sværd i den højre Haand, hvorved han tilkendegav, at han vilde forsvare Evangeliet og sine svorne Undersaatter. Gudstjenesten endte med en Formaning til Kongen og Folket, og Rigens Marsk takkede de Tilstedeværende for den Ære, de havde vist Kongen.

Nu vendtes Kongens Stol med Ryggen til Altret, og derpaa slog han 8 Rigsraader til Riddere, idet de lagde sig paa Knæ foran ham og han slog dem med Fladen af sit Sværd 3 Gange paa den venstre Skulder. Disse vare Ejler Hardenberg, Rigens Hovmester, Børge Trolle, Erik Krabbe, Jørgen Lykke, Herluf Trolle, Tage Thott, Verner Parsberg og Niels Lange. Flere andre tilbød Kongen Ridderslaget, men de betakkede sig. Saaledes beskrives dette af Reravius:

„Der bleve og flere da kaldede paa,
som Kongen da ridderlig Ære tilbød,
de høvisklig saadan Ære forskød,
blandt hvilke var Holger Rosenkrands,
Korfits Ulfeld udi det Tal og fands,

[1]) En udførlig Beskrivelse heraf er udgiven af C. Bruun i Danske Samlinger IV 144—61.

Jens Trudsen Ulfstand ret lige ogsaa.
Frands Brokkenhus vilde og ej fremgaa.
Erik Rud, Jakob Brokkenhus sloge og af.
Hans Johansen og Lage Ulfstand,
Niels Ulfstand og Otto Brade forsand,
Albert Skeel han sagde og nej for sig.
De takked' den Herre saa ydmygelig
for saadan skøn Titel og ridderlig Ære,
Hans Naade lod dennem tilbyde da dere,
de vilde med al Tjenstagtighed
lade sig befinde alt stedse beredt,
som tilbørligt var, hvor Hans Majestæt
vild' dennem tilsige, enten Dag eller Nat."

Et saadant Afslag var grundet i Adelens Frygt for at komme i en Afhængighed af Kongemagten, den siden kunde fortryde.

Med Krone paa Hovedet, Sværd ved Siden og Spiret i den højre Haand gik Kongen nu ud af Kirken, idet Holger Rosenkrands bar Rigsæblet foran ham; han besteg en skøn Hest, paa hvilken alt straalede af Guld, og 4 Rigsraader bar en Gyldenstykkes Himmel over ham, medens Toget i samme Orden som tidligere gik ad Slottet til, men ved begge Sider gik 100 Landsknægte med Harnisk og Værge, iførte gule og brune Kjortler. Alle Stadens Klokker ringede, Kanonerne paa Voldene og paa Skibene fyrede uafladelig og Trompeternes Skrald forøgede end mere al denne Ørenslyst. Alle Gader, som Toget gik igennem, var besatte med Mennesker og selv mellem Lægterne paa Tagene tittede Hoveder ud.

Da Kongen kom til Højbro, afskødes 88 Kanoner fra Voldene nedenfor Slottet, og da han kom indenfor den nederste Port (formodenlig den Port, der var ved Enden af Højbro) fløj en gloende Drage imod Kongen, udspyende Raketter til alle Sider. Et prægtigt Maaltid var beredt paa Slottet, og man beundrede især de mærkelige Skueretter, af hvilke nogle forestillede Træer og Urter, andre Fugle og vilde Dyr. Af Vine gjorde man sig især til Gode med Klaret, Malversi, Lutendrak og Romani, medens man forlystedes med Musik af

Sitar, Tromme, Harpe, Gige, Symfoni, Basun, Sinke, Positiv, Skalmeje, Trompet og Krumhorn, foruden at der blev sunget franske, italienske, latinske, danske og tydske Viser. Om Aftenen traadte man saa en Dans.

Ogsaa inde i Byen gik det lystig til. De fremmede Fyrster og Adelsmænd havde stort Følge, der var indkvarteret rundt om hos Borgerne, hvor Kongen lod dem beværte baade med kostelige Retter og Drikkevarer; derfor hørte man Lystighed i alle Gader og selv de fattige Stavkarle (Tiggere) blev kaldte ind i Husene og rigelig beværtede.

Den 22de Avgust stimlede alle Kjøbenhavns Indbyggere sammen paa Amagertorv. Alle Vinduer og Loftsluger, Bislag og Døre var fulde af Mennesker, ja flere Steder var Tagene brudte af Husene for at give fri Udsigt for Tilskuerne til at se paa det Ridderspil, hvormed Kongen vilde more sine Gæster. En Bane var afstukken med et Stakit og Pladsen bestrøt med et en Alen tykt Lag Halm. Endelig kom det stadselige Tog fra Slottet med Kongen i Spidsen under Trompeters og Kedeltrommers Lyd. Iført Harnisk og ridende paa prægtige Heste med Silkedækkener, der straalede af Sølv og Guld, red man nu med Glavind imod hinanden, og den, der kunde stikke sin Modstander af Sadlen, vandt stor Pris og Ære; Nogle morede sig ogsaa med „Gesellestik", hvilket formodentlig betyder Kaardefægtning. Hele denne og næste Dag tilbragtes paa denne Maade og om Aftenen gik Dansen lystig paa Slottet.

Den 24. var dog vistnok endnu en større Festdag. Da var Scenen henlagt til Gammeltorv, hvor man havde opbrudt Stenbroen og strøt Sand i Stedet[1]. Tværs over Torvet, der ogsaa var omgivet med Stakit, var sat et Plankeværk. Ridderskaren kom denne Dag i fuld Krigsrustning og blev

[1]) Der blev bortført 930 Læs Brosten og strøt 817 Læs Sand. 5 Brolæggere arbejdede paa 5te Uge paa at gøre Torvet i Stand igen. Hele Udgiften herved var 60 Daler (K. D. IV 566—67).

fordelt i 2 Dele, hver paa sin Side af Plankeværket og hver med sit Felttegn. Nu nævnede Herolden hvem der skulde rende sammen, og en Ridder af hver Hob blev forsynet med en lang Turnerstage af Fyrretræ, i Galop red man imod hinanden og stødte til hinanden over Plankeværket.

„De brøde de Stager, at Stykkerne fløj
i Vejret vel mange Favne op høj,
naar de gik i sønder, da spraged' det, saa
det var stor Lyst at høre derpaa."

Saaledes gik den halve Dag. Derpaa ordnede man sig i to Flokke og red samlet løs paa hinanden med dragne Sværd, der dog var særlig indrettede til saadant Ridderspil og altsaa ikke skarpe.

„De paa hverandre da hugge og sloge,
at det højt op i Skyen mon klinge,
det napped', der de tilsammen saa ginge.
Trompeterne blæste da alle: her, her,
Allarm, Allarm, kom her, kom her.
De hugge paa Harniskene samme Tid,
at Ild fløj af baade klar og hvid,
som man havde paa en Flintesten slaget.
De Heste de bede og sloge om sig,
som de havde været i nogen stor Krig."

Paa Torvet var opbygget et stort Træskur, hvor Enkedronningen, Prinsesserne og andre fornemme Damer samt nogle af Rigsraadet opholdt sig som Tilskuere. Om Aftenen skiltes man ad og enhver drog hjem til sit Herberg for at aflægge sit Harnisk, men siden samledes man paa Slottet, hvor Priserne uddeltes til dem, der havde vundet mest Berømmelse i Turneringen. Af dette Ridderspil har man en samtidig Tegning, der er optagen i Resens Frederik II's Krønike.

Den følgende Dag holdt man endnu en saakaldet Fægteskole paa Slottet, altsaa ikke for den store Hobs Øjne. Ved denne Lejlighed lagde man ikke Fingrene imellem. Rasmus Reravius, af hvis Skildring man har udførlige Efterretninger

om hele denne Kroningsfest, giver følgende livlige Beskrivelse heraf:

„I ridderlige Kunst de øvede sig,
de sloge tilsammen saa mandelig,
med lange Spyd, Stænger, Tesakker og Sværd,
der brugtes mange Værger udi den Færd.
Der gaves ud mangen god Puf saa grand,
at Blodet en Part om Øjnene rand.
Der finge da somme stor Pris og Ære,
en Part fik store Hug hjem at bære.
En Part gik af med Daler og Guld,
og somme blev slagen slet Huden fuld."

Hermed var Festen til Ende og Enhver drog til sit.

De fremmede Fyrster drog derpaa hjem, og da de red ud af Porten, hilsedes de af en vældig Salut fra Skibene og Voldene, og 2 Drager fór i Vejret over Kongens Hoved; da de var komne lidt udenfor, skød man fra Voldene ud imod Stranden baade med Fyrmørser, Kranse og Fyrbolde, af hvilke de første har været en Slags Brandprojektiler[1]), de sidste formodenlig Fyrværkerisager. Kongen fulgte med et langt Stykke gennem Sæland, og paa Vejen morede man sig med Jagt, saa Rejsen varede paa den Maade flere Dage[2]).

Kort efter sin Kroning udstædte Kongen 30. Avg. et Brev, hvori han tog Staden og dens Indbyggere i sin Fred og Beskærmelse og stadfæstede dens Privilegier[3]).

I Dec. samme Aar gav Kongen Befaling om at indrette det Farveri, der har givet Farvergade Navn[4]).

18. Okt. 1560 vedtog Magistraten en Bestemmelse om Tjenestefolk, der ogsaa blev optagen i andre Byer. Man ser af denne Vedtægt, at Tjeneste blev tiltraadt 8 Dage efter Paaske og Mikkelsdag og at den, der havde taget imod

---

[1]) O. Blom: Kristian den Fjerdes Artilleri S. 278—80. [2]) Kroningens Historie af R. Reravius, jfr. Resen Frederik II's Krønike S. 27—30. [3]) K. D. I 430. [4]) Se om dette Tredie Del S. 362 og Fjerde Del S. 311.

Fæstepenge eller, som de da kaldtes, Gudspenge, var pligtig til at møde eller sende en anden i sit Sted. Havde nogen fæstet sig til to, skulde han tjene den første, der fæstede ham, og give den anden i Bøde den hele Løn, han var fæstet for, eller sende en anden. Vilde nogen beholde sit Tyende længer end den Tid han var fæstet, skulde han spørge det ad ved St. Hansdag eller Jul.[1])

I Mag. Iver Bertelsens Skrift „Formaning til Pønitense" (1561) siges: „Ifjor blev set udi Himlen af mange trofaste Folk her hos Kjøbenhavn Glavinder og Spyd (Spitz) tilsammen rende udi Skyerne."

29. Oktober 1560 var her et stærkt Uvejr. En gammel Krønike fortæller[2]): „Samme Aar Tirsdagen for Allehelgens Dag kom en stor Tordenslag i S. Nikolaj Kirke og slog Tordenen Tavlen sønder, som stod paa Højaltret, og Altret med og gjorde stor Skade paa Kirken. Item den samme Nat derefter var sammested et saare højt Vand, som i lang Tid ikke havde været"[3]).

1562 beretter Præsten Hans Oldendorf fra Haderslev, at der om Somren var 40 Vanvittige i Kjøbenhavn, men da han selv ikke var rigtig i Hovedet, er det næppe rigtigt[4]).

4. April 1563 blev en ung Dreng, der var født i Danzig, parteret i 4 Dele udenfor Østerport og sat paa 4 Stejler paa Grund af „Forræderi", som han havde gjort ved 5 Baadsmænd paa et Skib[5]).

Den mærkeligste Begivenhed dette Aar var den Fornærmelse, der vistes mod et svensk Gesandtskab, hvilket

---

[1]) K. D. VI. 138. [2]) Rørdams Monum. II 535. [3]) I den omtalte Formaning til Pønitens af M. Iver Bertelsen 1561, hvor han taler om Tegnene paa den yderste Dag, nævner han ogsaa: „Til disse Tegn kommer og dette, det Gud lod os se her udi Kbnh. d. 29 Dag Oktobris med det Tordenslag, han drabte S. Nikolaj Kirke, hvilket jeg agter visselig for mig at være os en besynderlig Pønitenses Prædiken." [4]) Ny kirkehist. Sml. IV. 250. [5]) Ny kirkehist. Sml. V. 354.

blev en af Aarsagerne til den kort efter udbrydende Syvaarskrig.

Det svenske Gesandtskab skulde nemlig rejse gennem Danmark, og da Regeringen her frygtede for, at dets Øjemed var at slutte Forbund med fremmede Fyrster imod Danmark, vilde man opholde det saa længe, til der kom nærmere Underretning fra Kongens Sendebud i Sverig. Over Helsingør kom 16 Feb. Hr. Gabriel Oxenstjerna og Jøran Fincke til Kjøbenhavn og begærede Pas af Kansleren Johan Friis, der imidlertid undskyldte sig med Kongens Fraværelse. 2 Dage efter kom Gesandtskabets Formand Sten Eriksen Lejonhufvud, der blev meget fortørnet over ikke at kunne rejse og straks sendte Bud ud i Sæland at opsøge Kongen og bede om Pas for med dette at drage til Færgestedet og oppebie Gesandtskabet, hvis Øjemed det var at forlade Kjøbenhavn den næste Dag. Gesandtskabet havde taget Bopæl hos Byens fornemste Borgere. Hos Borgmester Marcus Hess i Kompagnistræde bode Hr. Sten Eriksen med 11 Tjenere og 4 Drenge, hos Borgmester Anders Skriver i Vimmelskaftet Hr Gabriel Oxenstjerna og Hr. Jøran Fincke med 14 Tjenere, hos Karine Mylings i Læderstræde Hr. Lasse Lukassen og Hr Arvid Gøstesen med 6 Tjenere; hos Søren Paaske en tydsk Adelsmand Hans Ritberg med 3 Tjenere og 2 Drenge og en fransk Adelsmand Johan a Herbouille med 2 Tjenere, foruden Hertugen af Sachsens Tjener, hos Hans Sukkerbager den tydske Adelsmand Stendsel Vogt med 1 Dreng; desuden hørte nok til Gesandtskabet en Købmand og en Baadsmand, der laa hos Skipper Sørens. Det var altsaa en Skare af 54 Personer, der gæstede Staden.

Da Kansleren fik Underretning om Hr. Stens Vilje med Hensyn til Afrejsen, blev han urolig, da han kendte Kongens Ønske, eller vel snarest selv var den, der var Ophavsmand til dennes Mening med at holde Svenskerne tilbage, og han fik Hr. Sten til at love at blive den 19. Februar over mod Løfte om at hvis de næste Dag ikke fik Pas,

kunde de frit rejse og Passet skulde da blive sendt efter dem. Men allerede tidlig om Morgenen den 20. gjorde de sig rede til Opbrud og Marcus Hess gav i Hast Kansleren Underretning herom. Det var forgæves, denne forestillede Hr. Sten, at det vilde være en Spot for Kongen, hvis de drog af Byen uden Tilladelse, naar han dog ikke kunde forsikre, at det var Kongens Befaling, at de skulde blive. Hr. Sten beklagede, at Hensynet til hans Konge maatte gaa fremfor andet, det var ham umuligt at opsætte sin Rejse længer. Han sendte Bud til sit Følge om at gøre sig rede og steg straks til Hest med sine Svende, idet han sagde, at han i Køge vilde vente paa Passet fra Kongen. Om hvad der videre skede melder en Beretning fra Magistraten til Kongen følgende: „Efter gammel almindelig Brug, som i mange Aar har været holdt her i Kjøbenhavn og endnu er befalet, at Borgmestrene skulle have flittigt Tilsyn med hvad Folk, der drager ind og ud i Byen, have disse altid ladet beskikke Vagt i alle Portene om Dagen med Befaling at skaffe Besked af alle Fremmede, som drage ud og ind. Sidste Lørdag er da Hr. Sten kommen ridende til Vesterport med 3—4 Svende forud. Dog kendte Vagten ham ikke og vidste ikke, hvad det var for Folk. Paa deres Spørgsmaal, hvor de vilde hen, svarede de, at de vilde ud, og gav ingen Besked, hvorfor Vagten svarede: I kommer ikke ud, uden I have Besked fra Borgmester og Raad. De vendte tilbage til Hr Sten, som derpaa red frem og sagde: Vi skulle ud i 1000 Djævles Navn. Da Vagten atter svarede som foran, svarede Hr Sten: Jeg har intet at skaffe med Borgmester og Raad, jeg vil ud at tale med Kongen, og jeg giver Borgmester og Raad og eder I Prakkere og danske Forrædere 7000 Djævle, og med Sporerne i Hesten trængte Hr Sten ind paa Vagten og brugte mange unyttige Skældsord. Da nu Vagten ikke kendte Hr. Sten synderligen for en anden, holdt de Værgerne frem. Da greb Hr. Sten et Fyrrør (Bøsse), slog Hanen for og vilde skyde paa den Vægter

Kristen Jensen, som stod ret for ham, hvorpaa denne slog Hesten over Næsen med sit Spyd. Da blev Hr. Sten vred og sagde: I danske Forrædere, I skulle faa 7000 Djævle, der skal blive blodige Pander for dette Stykke, I haver nu gjort. Alle er enige om, at Hr Sten med Magt vilde have trængt igennem Porten, hvis ikke Vægteren havde slaaet Hesten, saa at den blev sky og kastede sig om, hvorved Vagten fik Tid til at slaa Porten i, hvorpaa Hr Sten vendte tilbage til sit Herberg." Paa Gammeltorv traf han derpaa de andre Gesandter, hvem han meddelte hvad der var sket, og hver drog nu hjem til sin Bolig.

Samme Dag udstædte Kongen i Sorø Pas for Gesandterne, men disse havde nu ved deres Optræden gjort Forholdene mere vanskelige. Kongen kom snart efter til Kjøbenhavn, lod optage Forhør og sendte Erik XIV en Underretning om det foregaaede, og Gesandterne blev fremdeles holdte tilbage. Nogle Dage efter vilde 2 svenske Karle søge at slippe ud gennem Vesterport sammen med nogle Lybækkere, de havde vel Pas, men Magistraten turde ikke lade dem drage ud, da den nu havde Befaling om, at ingen af Gesandtskabet maatte komme udenfor Byen, hverken med eller uden Pas. 5. Marts tillod Kongen, at Gesandtskabets Heste maatte røres, men ikke udenfor Porten eller ved Volden; de var mere vante til at gaa paa Sten end paa slet Jord, hvorfor de godt kunde røres paa Gaderne. Kansleren skriver 20. Marts herom til Hans Skovgaard: „De Svenske, siden de finge Lov at ride ud med deres Heste, da løbe deres Svende paa Gaderne, hvor de ville; kunde du give kgl. Majestæt det med Lempe tilkende, og dersom kgl. Majestæt vil, at dem skal forbydes at gaa paa Gaderne tiere, end de ride ud med deres Heste, at du da kunde fly det, at kgl. Majestæt skrev Borgmestrene her til, da kunde de vide dem derefter at rette, og da vide Borgmestrene, at det er Alvor".

Da Hr. Sten imidlertid søgte at sende Underretninger til Sverig, blev han og hans Ledsagere i April førte i Fængsel paa Kalundborg og Dragsholm.[1])

I Følge med Krigens Trængsler kom smitsomme Sygdomme. I Vedels Ligprædiken over Frederik II fortælles: „Udi Pestilenses Tid, der den saa gruligen grasserede i Kjøbenhavn saa godt som den ganske Fejde igennem[2]), da er Hans Naade selv gaaet ud paa Bremerholm ved Reberbanen, der som Skibene bygges, at se, hvorledes det havde sig, at det saa forhaledes, at Hans Naades Orlogsskibe ikke tilrustedes betimeligen, som Lejligheden udkrævede. Dette har jeg hørt af sal. M. Niels Kolding, Hans Naades Hofprædikant, at Hans Naade en Tid synderlig har det vovet ganske yderligen og gaaet ud paa forskrevne Holm ikke langt fra de Steder, som mange Baadsmænd, Bøsseskytter og andre Skibsfolk laa befængte af Pestilens, at man kunde saa godt som høre deres Heldræt (Dragen med Døden) og mange samme Dag af dem hendøde". Sygdommen begyndte allerede Krigens første Aar, men var værst 1564. Af Vor Frue Kirkes Regnskabsbog for sidstnævnte Aar ses det, at der da begravedes 7—800 Lig i denne Kirke og paa dens Kirkegaard, medens det sædvanlige Tal var 60—70, foruden dem der begravedes paa Fattigkirkegaarden udenfor Nørreport. Kirkens Indtægt var dette Aar omtrent 20 Gange saa stor som ellers. I Oktober og første Halvdel af November var Dødeligheden størst, ogsaa det følgende Aar og 1568 døde mange[3]). Fra Høsten 1564 og til Faste 1565

---

[1]) Se W. Mollerup Bidrag til den nordiske Syvaarskrigs Historie i Hist. Tidskr 5. R. II. 568—85. Dr. Mollerup har stillet sine Samlinger til min Raadighed, i hvilke der findes nogle Træk, som han ikke kunde optage i sin trykte Afhandling. Jfr. Tredie Del S. 184—85. [2]) Dette ses ogsaa hos Mansa, Folkesygdomme S. 190—209. [3]) Rørdams Aktst. til Univ. Hist. S. 152—54.

døde i Staden 1800 Mennesker foruden dem, der døde paa Bremerholm, hvis Tal ikke var opgivet.[1])

Det store Tal af døde, der blev begravne udenfor Nørreport, fremkaldte mange Uordener, paa hvilke Raadmand Lavrids Madsen Bøssestøber søgte at raade Bod; det var ogsaa ved hans Omsorg, at der i Aarene 1565 og 1566 blev opført et Kapel derude.[2])

Idet Vedel i sin Ligprædiken over Frederik II beretter om de Livsfarer, hvori Kongen havde været, fortæller han om den, han var i „engang Anno 1565 under Amager Bro, der salig og velbyrdig Mand Jørgen Brade ogsaa faldt ud i Vandet, der han vilde hjulpet Hans Naade op og blev selv derover ilde faren og døde der efter nogle faa Dage". Denne Amager Bro kan ikke være andet end en Færgebro over til Amager, der vises paa Prospektet i Braunii Theatrum Urbium, omtrent hvor nu Kancellibygningen er. Kongen har ved denne Lejlighed næppe været ædru[3]).

1566. Ved den Tid var Mag. Jakob Nielsen Sognepræst ved S. Nikolaj Kirke og var den mest søgte Prædikant i Staden, saaledes at han endog viede Folk i andre Kirker end hans egen, noget der da ansaas som et forargeligt Indgreb i andre Præsters lovlige Næring. Men da han endog, skønt stærkt opfordret af høje Adelsmænd, engang havde ladet sig bevæge til at drage til Skaane og holde Ligprædiken over en falden Adelsmand, følte Sognepræsten der og Biskoppen i Skaane sig forurettede. 27 Feb. fik Mag. Jakob en skarp Irettesættelse af Kongen og blev truet med, at hvis han nogensinde besørgede Kirketjeneste udenfor sit Sogn, vilde Kongen ikke alene uden Rettergang skille ham af med hans Præsteembede, men ogsaa alvorlig lade

---

[1]) Suhms Saml. II. 3, 2. [2]) Se Fjerde Del S. 109. [3]) I en samtidig Optegnelse siges, at Jørgen Brade 21. Juni døde efter i Drukkenskab at være falden ud af et Skib (Wegener, A. S. Vedel S. 35). De har altsaa sejlet fra eller til Broen. Vedel maatte vide nøje Besked om denne Sag, se Wegener anf. Sted.

ham straffe. Denne Sag gav desuden Anledning til en Befaling til alle Biskopperne om nøje at paase Sognebaandets Opretholdelse. Denne kjøbenhavnske Modepræst har efterladt sig et synligt Minde, idet hans Ligsten endnu er indmuret i S. Nikolaj Taarn; han døde 11. Sept. 1571 [1]).

11 Maj samme Aar kom der kgl. Befaling om at holde Takkebøn i Kirkerne for Bahuses Indtagelse [2]).

1567 fremkaldte et Mørke under Gudstjenesten en Panik i S. Nikolaj Kirke, hvorfor en Del Troldkvinder blev brændte, hvilket udførlig er omtalt i Fjerde Del S. 69—71. Man skulde nu tro, at dette var indtruffet Onsdagen 9. April, da der samtidig var indtruffet en temmelig betydelig Solformørkelse baade her og i Stokholm, [3]), hvor noget lignende foregik, men det siges udtrykkelig, at det var Trinitatis Søndag, paa hvilken Dag ingen Solformørkelse fandt Sted.

Samme Aar blev der antaget 100 Vægtere til at holde Vagt i Portene, paa Volden og om Natten i Gaderne, men man vendte snart tilbage til det gamle System med at lade Borgerskabet holde Vagt paa Omgang. [4])

Fra Aar 1568 har Universitetspedellen Kristen Svendsen optegnet i sin Dagbog følgende [5]): „Den 22. Dec. døde velbyrdige Karl Kiørling til (hos) Mag. Klavs Skabos, som blev ihjelstunget af Anders Bilde nogle Dage tilforn, og samme Dag, om Middag tilforn, over Dr. Nielses Bord uforvarende omstødte han Saltkarret, og sagde nogle over Borde: dette var et ondt ulykkeligt Fald, og uden Tvivl skal du vel tage dig vare idag. Samme Aar 1. Marts blev Hans Plidsfoged hængt og den 15de Dag derefter blev Ladegaardsfogeden hængt derhos. Samme Aar 29. Maj faldt Jørgen Fyrbøder ned af Vor Frue Taarn, ved Trolddom forblindet.

---

[1]) Se om denne Sag Ny kirkehist. Samlinger III 591—603. [2]) K. D. IV. 587. [3]) V. Bang: Hekseforfølgelser i Hist. Arkiv 1884 11. Hefte S. 258. [4]) Tredie Del S. 276. [5]) Suhms Saml. II 3, 3.

Samme Aar 21. Juli døde Kejserlig Majestæts Legats Tjener, begraven i Vor Frue Kirke. Samme Aar døde Mads Knudsen Kapellan til Vor Frue Kirke den 28. Juli. Samme Aar blev Rigens Profos ihjelslagen af en Engelsk. Samme Aar blev en Student skudt ihjel paa Højbro uforvarende 23. Sept. Samme Aar 8. Okt. blev Studium (Universitetet) overgiven (forladt) for svar Pestilens. Samme Aar 18. Okt blev et Barn født paa Østergade uden Ansigt."

I Begyndelsen af Somren gjorde Landsknægtene Oprør udenfor Byen. I et Kongebrev af 9. Juni siges, at nogle af dem havde „understaaet sig om Natten at begive sig her ind udi Byen paa de Steder, som Byen ikke har været befæstet, og somme af dem er hemmeligen der ind komne, hvilket ikke aleneste er spotteligt og haanligt, men er og at befrygte, at det udi Fremtiden udi lige Maade kan vederfares". Derfor udskrev Kongen en Skat af Borgerne til at udbedre Fæstningsværkerne for, bestaaende af et Aars „Rente" af hver Ejendomsgaard, hvormed formodenlig alene menes Lejeindtægt, medens man ikke medregnede den Værdi en Ejendom havde, der alene bebodes af Ejeren. Desuden vilde Kongen sende de svenske Krigsfanger, der ikke havde Midler til selv at betale for deres Underholdning, til Kjøbenhavn at gøre Arbejde paa Befæstningen, forat dette straks kunde gaa for sig.[1])

1570 viste sig forskellige Tegn. I Kamstrup ved Roskilde forvandledes Vand til Blod. Her fra Byen er optegnet: „Den 17. Juni blev Lammekød, som var soden (kogt), omvendt til Blod i Dr. Rasmusses (Lætus) Hus. Den 20. Dag derefter blev Groffenbrad desligeste Blod, hvilket Hovmester og Kansler med andre flere af Adelen og de Højlærde saa. Desligeste straks derefter gik det og saa med Gryn". Samme Aar den 12. September faldt Peder

---

[1]) K. D. IV 590—91. Om Behandlingen af Krigsfangerne se Dr. Mollerup i Hist. Tidskr. 5 R. II 588 flg.

Oxes Lysthus ned om Aftenen, der Klokken var ved 9 slet, som var 100 Alen i Længden. Den menige Almue fik at sige, at den Onde skulde have nedslaaet det"[1]).

Samme Aar anlagdes Povl Fechtels Boder, den eneste gamle Stiftelse i Kjøbenhavn, der endnu staar paa sit oprindelige Sted, i Møntergade[2]).

Der forefaldt efter Krigen mange Uordener i Kjøbenhavn. Den unge Lavrids Brokkenhus, Søn af den bekendte Feltøverste Frands Brokkenhus, havde i Feb. 1571 ved Nattetid „uden skællig og billig Aarsag" dræbt en Kvinde her i Staden, uden at der dog er nogen Oplysninger om de nærmere Omstændigheder. Herfor maatte han bøde 10,000 Daler til Kongen, men han kunde dog allerede samme Aar, da han ikke var mere end 19 Aar, holde Bryllup med en adelig Jomfru.[3])

11. Marts 1571 skrev Peder Oxe et Brev til Kongen, der havde tilkendegivet ham „at her ilde holdes Hus her udi Kjøbenhavn, og sker det ene Manddrab over det andet og der intet gøres til".[4]) Peder Oxe giver da følgende Beretning om den sidste Tids Tildragelser: „En Ejler Bryskes Stalddreng (Staldkarl) red paa Gaden, saa er der kommen en af de danziger Fribyttere, som nu havde Forlov (havde faaet sin Frihed) og vilde slaa denne Dreng (om han red ham for nær, véd jeg ikke), men Karlen løb med draget Værge efter Drengen og Drengen undred ham (red fra ham). I det er Ejler Bryske kommen gaaende og har set, han har løbet efter hans Dreng med blottet Værge, saa har han raabt og bedet samme Karl vende sig og ikke hugge ham hans Hest. Saa har Karlen vendt sig og er kommen til Værge sammen med Ejler Bryske, saa han hug Ejler Bryske over Armen, dog blev han ikke saaret. Imidlertid kom en

---

[1]) Suhms Saml. II 3. 4. [2]) Tredie Del S. 348. [3]) Hist. Tidskr. 4. R. IV 495—96. K. D. IV. 598—99. [4]) Ryges Peder Oxe S. 250–52.

(af) Ludvig Munks Karle til og vilde være udimellem, da har samme danziger Fribytter stukket samme Karl udi Livet; saa han ligger for Døden. Saa er Peder Gyldenstjerne og Byfogdens Svende komne dertil og har skilt dem ad og Bysvenden tog Værget fra ham, saa Ejler Bryske vilde været til ham igen, saa er han løben; idet han løb, er den Stalddreng kommen rendende efter ham og naat ham og har slaaet ham to Slag, som han sad paa Hesten, med en Daggert, og siges, det skal være en af Liggerne her paa Slottet, som holdt ham, mens den anden slog ham, saa er samme Dreng med det samme redet af Byen og er kommen sin Vej mig uvitterligt. Saa straks jeg fik det at vide, at Skaden var sket, befol jeg Byfogden at lukke Porten til straks og gøre Hussøgning, hvilket han og gjorde straks. Siden han det gjort har, kom han til mig og sagde, han var af By og var straks rendt ud, der han gjorde Gærningen, og ingensteds fortøvede. Der han har gjort mig denne Underretning, at han var undkommen, har jeg befalet ham at lade Porten op igen. Men den Karl, der skulde holdt den, der død blev, der han blev slagen, har jeg ladet gribe og sidder i det blaa Taarn, og skal gaa nu paa Mandag derom, saa meget Ret er. Saa har nu dette sig forløbet, og havde jeg vidst at kunne have gjort der noget videre til, skulde det ikke blevet (und)ladt. For 14 Dage stak og en den anden ihjel, og Profossen fik fat paa den, det gjorde, mistede tredie Dagen hans Hoved, der Gærningen gjorde. Og beder kgl. Majestæt underdanigst, at kgl. Majestæt efter denne Lejlighed vil naadigst have mig undskyldt, har og talt med Borgmestrene, da siger de, der vaager Karle hver Nat; skulde der og flere vaage, vil de gærne forordinere det, jeg har og befalet Profossen at være paa Gaderne og se til med, at det maa gaa vel til, som han og gør vel sin Flid, men Byen er stor, at de mangesteds kan komme af Byen foruden at komme ud af Portene, hvilke sig udi slig Maade mishandler."

I April s. Aar blev Mandskabet paa et Fribytterskib indkvarteret hos Borgerne, der skulde paase, at det ikke undveg[1]). Dette viser en stor Mangel paa Arrester.

Da Freden med Sverig var sluttet, lod Kongen paa den følgende Herredag Freden udraabe i alle Gader. Dette gik saaledes til, at Herolden Johan Baptist 4. April 1571 i sin Heroldsdragt[2]) og med et Sølvspir i Haanden red omkring med en Trompeter og to Trommeslagere foran. Af og til stansede Musikken og da udraabte Herolden, at der nu var stadig Fred med Sverig, at Svenskerne herefter baade til Lands og til Vands skulde behandles som Venner, og at enhver skulde straffes, der forbrød sig paa svenske Mænd[3]).

Frederik II blev noget til Aars og endnu havde Skæbnen ikke ladet noget af hans Giftermaalsforsøg lykkes[4]), indtil endelig hans Søsterdatter Sofie af Meklenborg blev udkaaret til at være den lykkelige. Der gjordes storartede Forberedelser i Kjøbenhavn. Adelens Fruer mødte paa Slottet med deres Tapeter, hvormed de prydede Salene, navnlig omtales den store Sal og Kongens Sal, der laa tvært overfor hin, foruden Kongens og Dronningens Kammer. Til de fyrstelige Gæster gjordes Gæstekamre i Stand. Vor Frue Kirke prydedes som ved Kongens Kroning.

Af Gæsterne kom Bruden først tilligemed sin Moder den 4. Juli 1572 og modtoges paa Slottet af Medlemmer af Rigens Raad, medens Kongen selv var paa Frederiksborg. Derefter kom Kurfyrst Avgust af Sachsen med sin Gemalinde, den danske Prinsesse Anna, og Brudens Fader Hertug Ulrik af Meklenborg. De var stegne i Land paa Gedsør paa Falster og rejste videre til Lands, hvor Kongen drog dem i Møde med Rigens Raad og mange af Adelen.

---

[1]) K. D. IV 599. [2]) Denne er beskreven foran S. 193. [3]) Reravius: Frederik II og Dronning Sofies Kroning, Bl. K. [4]) Om disse findes en samlet Fremstilling i F. Krarup: Frederik den Andens Ægteskabsforhandlinger (Hist. Tidsk. 4. R. II 900—36). Grundtvig: Medd fra Rentek. Ark. 1871 S. 100 flg.

Da de den 18. Juli kom til Kjøbenhavns Port, blev der en vældig Skyden. 20 hele Kartover affyredes paa en Gang, og da de var komne lidt indenfor Porten, hørte man Skudet af 100 Kanoner, der laa paa Volden indenfor Muren.

„Der bævede Jord og Husene ved,
og Stene af Tagene fulde da ned,
Glasset faldt ud af Vindue ogsaa,
Dørene ned paa Gulvet da laa.
Hestene sprunge, de skrøde og rendte,
stor Lyst og Glæde var der for Hænde.
Saa dejlig en Skare der da indkom,
baade danske og tydske saa mangen Mand from.
Otte hundrede Heste da vare der vel,
det kan jeg sige med fuld godt Skæl,
foruden Vognheste, som man ej kunde
da tælle og regne slet ingenlunde.
Og mange andre flere, som komne did vare
tilforn, og fulgtes ej med den Skare,
som og et stort Antal monne være,
om man skulde dem antegne nu hære.

Der var da paa Gaderne majet og strøt
med Græs og Urter. Deres Lugt saa sød
gave de fra sig saa dejlig og skøn,
som man havde gaaet i Engen saa grøn.
Med Maj vare Husene prydet ogsaa,
som man ind i en Skov monne gaa.
Meget utalligt Folk man der og saa
udi alle de Gader og Stræderne staa,
udi alle Vinduer, paa Loft og i Døre,
de havde ej set slig Herlighed føre.

Paa Kirketaarnene spillede Stadens Spillemænd og selv Sange hørte man derfra. Paa Slotstaarnet stod en Mand med en Fane i Haanden, og da Kongen kom ind paa Slottet, gav han et Tegn, hvorpaa der fra alle Orlogsskibene lød en Salut, der kunde høres 4 Mile borte.

Dagen efter kom Hertugerne Hans den ældre og yngre af Holsten, den sidste, Kongens Broder, med sin Gemalinde. Det var ogsaa paa den høje Tid, ti Dagen efter, Søndagen

den 20. Juli, skulde Vielsen foregaa. Den store Sal blev ryddet og i dens øverste Ende blev opstillet den prægtige Brudeseng, prydet med Gyldenstykkes Tæpper og Puder af hvidt Bliant. Klokken 2 traadte Dronningen ind, ført af sin Fader og sin Morbroder Hertug Hans den ældre; derefter viste Kongen sig med Hertug Avgust paa højre og sin Broder Hertug Hans paa venstre Side. Rigens Raad og andre adelige Mænd og Kvinder fyldte snart Salen. Da Vielsen var foretaget af Hofpræsten Mester Kristoffer Knopf, gik Kongen hen paa den højre Side af Sengen, men Brudeførerne ledte Bruden hen til dennes venstre Side og Kongen og Hertug Ulrik førte nu en „lang og statelig" Samtale over Sengen, ved Hjælp af en Orator, saa de ikke selv lukkede Munden op. Denne Samtale har formodenlig bestaaet i den Tids plumpe Skæmt efter en vis brugelig Formel. Da denne var endt, begav man sig til Taflet i „den ny Sal udenfor Kongens Kammer".

Næste Dag, den 21. Juli, skulde Dronningen krones. Om Morgenen samledes Adelen paa Slottet, alle Kirkeklokkerne klang, Gaderne bestrødes og Husene prydedes med Blomster. Fra Slottet udgik da Toget i følgende Orden: I Spidsen 2 Trommeslagere og efter dem 8 Trompetere, dernæst gik den danske og den fremmede Adel, efter hvem Kongens Herold Johannes Baptista red i sin Heroldsklædning med Sølvspir i Haanden. Ham fulgte til Hest Rigens Raad, af hvilket lige foran Dronningen red Rigens Hovmester Hr. Peder Oxe, der holdt Guldkronen i sin højre Haand og paa begge Sider havde Hr. Peder Skram og Hr. Jørgen Lykke. Dronningen kørte i en stadselig Karm, smedet af idel Sølv med Kongens og Dronningens Navnetræk paa Siderne og med deres Vaaben paa Enderne, overtrukken med Gyldenstykke og trukken af 8 hvide Heste, hvis Seletøj var af rødt Fløjel med forgyldte Halskobler og Ringe. Kuskene var klædte i rødt Fløjel, rigt prydet med Guld. Hos Dronningen sad hendes Moder og Svigerinde Kurfyrstinde Anna. Ved

Siden af denne Vogn gik 8 Adelsmænd bærende Hattene i Hænderne. Den næste Karm indeholdt Hertug Hans's Gemalinde og en anden Fyrstinde. Derefter red Kurfyrsten af Sachsen, med Dronningens Fader Hertug Ulrik paa den venstre Haand, Hertug Hans den ældre ved Siden af Hertug Hans den yngre, dernæst den franske Gesandt Hr. Carolus Danzæus. Efter dem fulgte til Fods Dronningens Jomfruer, klædte i rødt Fløjel, besat med Guldborter, saa de fremmede Fyrstinders Jomfruer og tilsidst de danske adelige Fruer og Jomfruer.

Ved Vor Frue Kirke ledtes Dronningen ud af Vognen og op til Koret af Peder Oxe og Rigens Marsk Holger Rosenkrands, medens Dronningens Hovmester Peder Bilde bar Kronen foran dem. De 4 Rigsraader Erik Rud, Jørgen Marsvin, Peder Gyldenstjerne og Erik Podebusk bar en Gyldenstykkes Himmel over Dronningen. Da hun var ledet til sit Sæde, bøjede Peder Oxe og Holger Rosenkrands sig for hende, tog Kronen, lagde sig paa Knæ foran Alteret og lagde den derpaa. Gudstjenesten og Kroningen foretoges af Dr. Povl Madsen, Biskop i Sæland, med Bistand af 2 Præster, M. Niels Kolding, Kongens Hofprædikant, og M. Hans Thomesen, Sognepræst ved Vor Frue Kirke. Efter Salvingen iførte Dronningen sig i et dertil indrettet Værelse Dronningeklædningen af rødt Karmoisin, bræmmet med Perler og Guld, efterat hendes 2 fyrstelige Ledsagerinder allerede før Salvingen havde taget Sættet af hendes Hoved og opløst hendes Haar, saa det faldt ned over Skuldrene. Efterat Biskoppen havde sat Kronen paa Dronningens Hoved, gik alle Medlemmer af Rigens Raad frem og lagde højre Haand paa den for at tilkendegive, at det var dem, der havde at raade over Kroningen. Da hele Gudstjenesten var forbi, drog Dronningen med Kronen paa Hovedet tilbage til Slottet paa samme Maade som hun kom, og paa Slottet holdtes et festligt Maaltid, med herlig Musik og Sang. De fattige betænktes ogsaa rigelig af Kongen, og de fattige Skolepeblinge fik det

røde Tøj, hvormed Kirkens Kor havde været beslaaet under Kroningen. Paa Slottet varede Lystigheden i 8 Dage; den fjerde Dag morede man sig med en Fægteskole, den femte besøgte man Kongens Flaade, hvor der paa det største Skib „Fortuna“ blev anrettet et kosteligt Maaltid [1]). Derefter drog man til Frederiksborg, og Vildtet i de nordsælandske Skove blev nu haardt hjemsøgt; Kurfyrsten og Hertug Ulrik drog først bort ved Mikkelsdagstid [2]).

1573 var der stor Dyrtid, saa Kongen skænkede alt Stiftskornet, eller Tienderne af de Kirker, der tilhørte Kronen, til Trængende [3]). I Kjøbenhavn tillod han Borgerne at lade Arbejdet paa Befæstningen hvile „udi denne dyre Tid“ [4]). Ogsaa næste Aar var strengt og Kongen skænkede 19. Feb. 1574 1000 Daler til Uddeling blandt de Fattige, der led megen Nød i den haarde Vinter. 14 Dage efter gav Peder Oxe 1000 Daler som en fast Kapital til de Husarme og hans Exempel fulgte Kongen snart, idet han 28. Juni gav 10,000 Rdl. af Rigets Penge til de Husarme og gav Anledning til Oprettelse af en særlig Fattigdirektion [5]).

1574 oprettedes den tydske Menighed [6]).

1575 klagede den forrige Økonom i Kommunitetet til Rigens Hovmester Peder Oxe over den berømte theologiske Professor Dr. Niels Hemmingsen, der skammelig havde udskældt hans Hustru paa Gaden, men især over dennes Søn Mag. Hans Hemmingsen, der ved Nattetid slog hans Vinduer ind, stak paa Døren, drak og sværmede, skreg paa Gaderne og truede ham paa Livet. Han havde slaaet ham blaa om Aftenen, da han stod nøgen i sin Stue, opbrudt hans Vindue ud til Gaden over hans Hustru, som laa syg, slog siden hans

---

1) Reravius har en Fortegnelse over en stor Mængde af Orlogsskibene. 2) Dronning Sofies Kroningshøjtidelighed er beskreven af R. Reravius 1574 paa danske Rim og Kroningen i Kirken i Danske Samlinger IV 162—72. 3) Vedels Ligprædiken. 4) K. D. IV 604. 5) Fjerde Del S. 9—12. 6) Fjerde Del S. 84.

Vinduer ind med en dragen Kaarde og stak ind ad Vinduet efter ham. Han overløb ham paa Gaden med sin Kniv og bandte og svor ynkelig, saa han vidste ikke, hvor han skulde være. Peder Oxe lod vel den skyldige sætte i Universitetets Fængsel og kaldte ham en „Fandens Skalk", men lovede at hjælpe hvad han kunde[1]).

Der udbrød dette Aar Epidemier af Mæslinger, Kopper og hidsig Feber, saa Universitetet befaledes lukket den 18. September[2]).

Den 30. Nov. befalede Kongen Byfogden at undersøge, hvilke Jorder, Boder, Gaarde eller Byggesteder, der havde ligget øde i 3 Aar eller længer, og tage Dom over dem som forbrudte, idet de ikke ydede den tilbørlige Afgift til Byen; navnlig synes saadanne forfaldne Steder at have ligget omkring ved Voldene[3]).

I Efteraaret 1576 udbrød igen en pestagtig Sygdom, der vedvarede til næste Foraar[4]).

Den 2. Juni 1577 foregik Kristian IV's Daab i Vor Frue Kirke, ledsaget af store Festligheder, der er skildrede i et latinsk Skrift af Rasmus Lætus[5]) og paa dansk i en livlig Fremstilling af Dr. Troels Lund i hans historiske Skitser, hvortil henvises.

1578 hjemsøgtes Byen igen af Pest, og Universitetet maatte lukkes i September[6]).

1579 byggede Kongen Sejlhuset paa Holmen[7]), en stor høj Bygning ved Enden af Reberbanen, imellem det kgl. Theater og Charlottenborg.

1580 i Februar fik Staden sin første Vandledning[8]).

I samme Aar var en heftig Strid mellem Magistraten og Borgerskabet, der mente, at Magistraten forurettede det

---

[1]) Ny kirkehist. Sml. IV 277—78. [2]) Rørdams Aktst. til Univ. Hist. S. 266. [3]) K. D. IV 616. [4]) Mansa S. 210. [5]) Udgivet i Rørdams Monumenta II 597—712. [6]) Mansa S. 214. [7]) Tredie Del S. 257. [8]) Fjerde Del S. 129.

i Henseende til Byens Regnskabsvæsen, hvilken Strid heldig blev bilagt af Kristoffer Valkendorf[1]).

1581—84 blev Byen ved Kristoffer Valkendorfs Forsorg prydet med flere offentlige Bygninger og Indretninger og nyttige Vedtægter blev vedtagne[2]), ligesom der paalagdes alle Ejendomme en Skat til Befæstningen[3]).

1582 blev der fundet et nyfødt dræbt Barn paa Gaden, hvilket førte til en Undersøgelse, der viste, at Fostermord oftere foregik. Dette gav Anledning til en kgl. Befaling af 6. April, at „alle de Kvindfolk, som ere befundne udi sligt hemmeligt Skørlevned, sig holder for Piger og ere befundne frugtsommelige, straks forvises der af Byen og ved Livsstraf Byen formenes"; det paalagdes Magistraten „herefter med mere Alvorlighed, end til des sket er, at have Indseende og straffe over slig Synd og Last, som det eders Kald, Ed og Pligt udkræver. Saafremt eders Forsømmelse eller Efterladenhed derudinden befindes eller og I med nogen ser igennem Fingre, da have I selv derfor eder Guds Vrede at forvente, Vi ogsaa ingenlunde ville vide det hos eder ustraffet"[4]).

1583 udbrød en ualmindelig farlig Sygdom, som Mansa kalder tyføs Dysenteri[5]) og hvoraf der her i Staden døde 9000 Mennesker, i Avgust døde der daglig 40—50. Kongen var selv fraværende, men han opfordrede ogsaa Valkendorf til at forlade Staden og komme til Hoffet. Der udvistes saa stor Forsigtighed, at Kongen ikke vilde modtage Sendebud fra Kjøbenhavn, men disse skulde aflevere deres Breve i Assens og paa Hindsgavl[6]).

Samme Aar lod en Kvinde sin egen Søn halshugge for Ulydighed[7])

Ved et Brev af 10. Jan. 1584 befalede Kongen, at der skulde sendes Udsendinge til den udvalgte Tronfølger, Prins

---

1) Tredie Del S. 159—66. 2) Tredie Del S. 84—88. 3) K. D. IV 652—57. 4) K. D. IV 662—63. 5) Mansa 221—23. 6) K. D. IV 665—66. 7) Rørdams Monumenta I 654.

Kristians Hylding i Ringsted 8. Juli. 29. Juni mødte paa Raadstuen Magistraten, Byfogden, Kæmnerne, 16 Købmænd og Oldermændene for 14 Lav, der gav Fuldmagt og overleverede Stadens Segl til Borgmestrene, 4 Raadmænd og de 4 Borgere Anders Lavridsen, Jens Vibe, Jørgen Olufsen og Jørgen Bentsen, at de paa nævnte Dag i Ringsted paa Stadens Vegne kunde give deres Samtykke til Prinsens Hylding sammen med Udsendinge fra hele Riget[1]).

1585 havde Byen Indkvartering af en engelsk Friherre Peregrin Willugby, der var tagen til Fange og med sine Folk blev lagt i Herberge paa Kongens Regning[2]).

16. Marts 1586 blev her halshugget Mag. Jakob Nielsen, en skaansk Præst, der havde skrevet en Nidvise om Biskop Niels Hvid i Skaane[3]). Han blev ved Dom af Professorerne afsat fra sit Embede, men derpaa ført til Kjøbenhavns Raadhus, hvor Magistraten dømte ham paa hans Hals, og Dagen efter blev han halshugget paa Slotspladsen Kl. 5 om Morgenen, men hans Legeme lagdes straks i en Kiste og blev med Slottets Postvogn ført til Kirkegaarden udenfor Nørreport. Sagnet fremførte senere, at han paa Retterstedet skulde have fremsat endnu et Vers imod Biskoppen, men i en samtidig Optegnelse siges alene, at han gik meget frimodig til Døden.

Om Somren havde Kjøbenhavnerne et andet Skuespil. Herom fortæller J. L. Wolf:[4]) „Paa Vor Frue Kirke stod et meget stort og højt Spir, og som der 1586 var kommet til Kjøbenhavn en synderlig Konstner af Svitserland (Svejts), hvilken sig angav at ville sine Konster for alle og hver bruge og offentlig se lade, da blev det hannem tilstædt, hvorefter at han lod et Tagl udaf et Hul paa samme store Spir udstikke og den ene Ende af det der inde fast gjorde den 23. Juni, som er S. Hans Aften Midsommer, og den

[1]) K. D. I 543, 546. [2]) Ny D. Mag. I 143. [3]) Se herom D. Mag. 3 R. III 140—68. Rørdams Mon. I 655. [4]) Encomion regni Dan. S. 337—38.

anden Ende fast gjort ved Hjørnet af Raadhuset, som (hvor) Raadstuen er paa Gammeltorvet. Der det saa bestillet var, begav han sig ud af Hullet paa Spiret og paa bemeldte Tagl, og fór han saa ned langs Taglet paa sin Bug med udstrakte Arme og Ben ned til Enden, som (hvor) det var belagt og fastgjort. Derefter begav han sig op udi Taarnet igen og udkom paa Taglet med En, som han førte for sig udi en Hjulbør, og der han med samme Hjulbør var ret over Torvet, da svingede han 3 Gange om med den, han havde der udi, og fór saa frem til Enden af Taglet, som det var fast gjort, med den, som var i Hjulbøren. Der det var gjort, gik han op igen udi Spiret den tredie Konst at gøre, og kom han ud af Hullet paa Spiret med Taglet imellem sine Ben, og der han var midt over Torvet, lod han en liden Line fra sig gaa ned til En, som var tilrede med et Glas Vin, som han tog op til sig og det uddrak, derefter det andet og saa det tredie, og hver Gang han havde uddrukket, slog han Glasset ned imod Jorden, derefter svingede han sig om nogle Gange paa Taglet og fór saa frem til Enden ned, som (hvor) det var fast gjort".

6. Sept. holdtes Baareret for at udfinde Gerningsmanden til et Drab [1]).

12. Nov. fik Magistraten Befaling til at forvise fra Byen de Nederlændere, der var af den reformerte Tro og ikke vilde lade sig undervise af Biskoppen, idet de ikke vilde „komme til Kirke at høre Guds Ord eller med andre Kristne at gøre deres Bøn og Gudstjeneste, meget mindre bruge det hellige, højværdige Alterens Sakramente, men leve saa heden udi deres ugudelige hemmelige fortagne Mening, andre Kristne til Forargelse og Gud til Fortørnelse" [2]). Saa haarde Udtryk brugtes om en fra Statskirkens lidet forskellig Tro og saa ufordragelig en Fremgangsmaade udvistes mod Fremmede,

---

[1]) Tredie Del S. 97. [2]) K. D. IV 677.

hvis Flid og Kyndighed vilde være kommet Landet til Gavn paa mange Maader.

Samme Aar blev S. Peders Kirke overladt til den tydske Menighed[1]).

1587 fik Byen flere fornemme Gæster, saaledes fik Kristoffer Valkendorf 18. Feb. kgl. Befaling, at da nogle østerrigske Friherrer havde begivet sig ind i Riget at besøge Kongen og nu fra Skanderborg drog til Kronborg og Kjøbenhavn, skulde han sørge for, at de det sidste Sted fik et af de bedste Herberger og Logementer, der kunde være at faa, og at de blev paa bedste Maade trakterede, og hvis dette sidste ikke kunde ske i Byen, skulde de have Maden fra Slottet, saa de kunde blive vel holdne. Da der senere kom skotske Sendebud til Staden, fik Valkendorf Befaling, efterdi de var fremmede og ukendte i Riget, saa de ikke kunde vide, hvor de skulde søge Natteleje og de bedste bekvemme Logementer, at bestille Herberg til dem[2]).

VII. Kjøbenhavn under Kristian IV.

1588 oprettedes en fransk Skole[3]).

1589 var her Nyaarsdags Aften Kl. 9 et saa forfærdeligt Tordenvejr, som man aldrig havde set Mage til, „og begyndtes for Østerport og fór over Byen, som det havde været nogle tusende gloende Kugler, og brast løs uden Vesterport ved S. Jørgen, som det havde været nogle Kartover havde gaaet løs, og det syntes i Byen af Vægterne, ligesom Byen havde standet i lys Lue, saa at Vægterne bleve saa forskrækkede, at de vare moksen døde, som vaagede udi Porten“[4]).

---

[1]) Fjerde Del S. 85. [2]) K. D. IV 679—80. Ny D. Mag. I 147—48. [3]) Tredie Del S. 331. [4]) Rørdams Mon. I 658.

18. Jan. blev Mogens Hejnesen halshugget paa Slotspladsen „for den store Smedie“, det er lige overfor Boldhusgade [1]).

26. Feb. stiftedes Valkendorfs Kollegium, men Fundats blev først given 1595 [2]). Frederik I havde skænket dette Karmeliterkloster til Knud Gyldenstjerne, der fra denne er kommet til Hr. Johan Urnes Enke Anna Rønnov, hvis Børn og Børnebørn 1588 skødede Gaarden til Valkendorf [3]).

1590, 21. Feb. kom Kong Jakob af Skotland hertil med sin Gemalinde Anna, Kristian IV's Søster, og et stort Følge. „Intet blev efterladt,“ siger Slange, „som kunde optænkes til at fornøje og forlyste disse fremmede Gæster, særdeles med adskillige Ridderspil, Optog, Dyst- og Ringrending, hvorudi den unge Konge lod se større Styrke og Fuldkommenhed, end man af hans Alder kunde have ventet; desligeste med Dansen og Fyrværker, latinske og danske Komedier, med Jagt saavel med Hunde som med Falke; med Væddeløb baade af Folk og Heste, med Spilfægtning af Skibe og desligeste, saa at ingen Dag gik forbi, jo noget nyt blev paafundet til Forlystelse og Tidsfordriv. I Synderlighed havde den skotske Konge saa stort Behag udi de mange lærde Mænd, han fandt for sig her, saa at han holdt det for en fornøjelig Tidsfordriv at høre en Del af dem offentlig at læse paa Akademiet (Universitetet), hvor han lod sig Tiden ikke være lang, paa en Dag udi 3 Timer udi Rad at høre de tvende lærde Mænd Dr. Hans Slangerup og Dr. Anders Kristensen læse for Studenterne, den første udi Theologi og den anden udi Medicin. Han blev, efter at de havde udlæst, med en meget sirlig latinsk Tale af Dr. Povl Madsen, Biskop over Sæland, bevelkommet og betakket. Han forærede ogsaa Akademiet et stort forgyldt Bæger og dets Bibliothek nogle rare Bøger“.

---

[1]) Jfr. Troels Lund: Mogens Heinesen. [2]) F. Krarup i D. Sml. 2 R. II 183. [3]) K. D. IV 681—82.

Samme Aar var her for Retten den uhyggelige Trolddomssag, hvorved flere Kvinder sigtedes for at have forvoldt Dronning Annas farlige Rejse til Skotland Aaret i Forvejen, da hun skulde holde Bryllup med Kong Jakob. Sagen er sikkert netop bleven anlagt paa Grund af Kong Jakobs Anklage. Den ene af de Anklagede var en Borgmesters Hustru [1]). Af en Samtidigs Dagbogsoptegnelser [2]) ses det, at 15. Juni brændtes der en Troldkvinde, der kaldtes Djævelens Moder, 4. Sept. brændtes 2 andre og 19. Okt. blev en Kvinde ved Navn Margrete, sikkert den nævnte Borgmesterfrue, „svoren til Ilden".

I Juli var hele Magistraten og Byfogden stævnede til Herredagen i Kolding, hvorfor der indsattes en foreløbig Styrelse for Staden [3]).

1591 fuldendtes S. Nikolaj Kirkes Taarn og opførtes den ny Bygning i det danske Kompagnihus i Kompagnistræde [4]). I Efteraaret herskede her en ondartet Koppeepidemi, hvoraf Kongen og hans Brødre blev angrebne [5]).

1591—92 opbyggedes den lange Reberbane paa Bremerholm paa ny af samme Længde som den nedbrudte, nemlig 30 Favne, Bredden var 14—16 Alen; i den sydlige Ende blev gjort et Kammer, hvori der skulde holdes Ret og Møder med Skibsfolkene; der skulde de have Lønning og ikke som hidtil i Smedien [6]).

1592 straks efter Paaske udbrød en farlig Tyfusepidemi, der bredte sig over Sæland og Fyn [7]). 11. Avg. udstædtes et kgl. Brev, at da „denne farlige og besmittede Syge-Pestilens, som Gud almægtigste for vore mangfoldige Synder og Ondskabs Skyld os til Straf har paahængt der udi vor Købsted Kjøbenhavn, ikke aleneste skal sig have udbredet over al Byen, men jo daglig mere og mere forøges og for-

---

[1]) Tredie Del S. 189—90. [2]) Kirkehst. Sml. 3 R. II 506—09. [3]) K. D. VI 184—86. Tredie Del S. 129. [4]) Fjerde Del S. 72, 290. [5]) Mansa S. 244—45. [6]) Meddelt af Hr. Meiborg efter Rentemesterregnskaberne. [7]) Mansa S. 245—49.

meres af den Aarsag, at naar noget Lig der skal begraves, skal de, som vil følge Liget til dets Lejersted, indløbe udi Husene, som (hvor) de andre ere uddøde, og deraf befænges, saa samme besmittelige Syge deraf dagligen formeres og ikke formindskes, sammeledes skal og mange gamle Kvinder og andre sidde der dagligen paa Torvet og Gaderne og sælge gamle Klæder, hvoraf en Part andre, der tilforn ere uddøde, har tilhørt, og hvilke dem købe blive straks befængte og udi samme Syge hendør", hvilket altsaa blev forbudt[1]).

1594, 7. Juni halshuggedes paa Slotspladsen Adelsmanden Jakob Rostrup, der havde drevet Søveri, og Dagen efter steg en Linedanser fra Blaataarn ned i Kongens Have[2]) (hortus principis); ved denne sidste maa menes Haven ved Boldhuset, ti Linen vilde blive for stejl, hvis den havde gaaet ned til en af Haverne paa Slotsholmen.

Samme Aar blev Helligaands Kirkes Spir opsat[3]).

Ved Kristian IV's Kroning 1596 blev Borgerne Vidner til storartede Festligheder. Blaataarn var blevet forhøjet og forsynet med et nyt Spir[4]) og mange andre Forberedelser foretagne. Det var et særdeles stort Tal Gæster, der ankom til Staden, saa stort at de fremmede Fyrster og Gesandter alene førte 2200 Heste med sig, desuden hele den danske og en stor Del af den holstenske Adel med Fruer, Døtre og Tjenerskab og en Mængde nysgærrige. Foruden de 4 Fænneker af Borgervæbningen, der blev mønstrede i Marken af Kongen selv, blev der dannet 2 Fænneker paa 600 Mand, bestaaende dels af Landsknægte, dels af Borgere fra de nærmeste Købstæder til at holde Orden i Byen, og Overbefalingen over det hele Mandskab blev overdraget til en tydsk Adelsmand Fromholt Berg, Høvedsmand paa Arensburg i Holsten. Kongen „lod befatte og foreholde udi synderlige Artikler, efter hvilke baade Høvedsmand, Fænnikedragere, Profos og Løjtnant,

---

1) K. D. IV 711—12. 2) Kirkehst. Sml. 3 R. II 518. 3) Fjerde Del S. 62. 4) K. D. IV 724, 731, 735.

Vagt- og Arkelimestere, Borgere og Krigsfolk sig skulde forholde, naar Portene paa Fæstningen skulde aabnes eller tillukkes, naar Vagt skulde op- eller afføres udi Ildebrand, udi Oprør eller anden Ulejlighed, saa og naar fremmede Herrer skulde ind- eller udrejse, og alt dette under Livs eller anden forventende alvorlig tilbørlig Straf". Kongen var ofte selv personlig tilstede Aften og Morgen, naar Vagten trak op, for at se, om alt gik til paa rette Maade. Han skænkede ogsaa Befalingsmændene og deres Drenge og Livtjenere skønne Fløjels- og Silke-Klædninger, ligesom mange andre Officerer og Hoftjenere fik kostelige Ærekiædninger.

Adelen kom efterhaanden, og da de fleste var komne tilstede, vilde Kongen mønstre dem i Marken førend de fremmede Herrers Ankomst. Meget tidlig om Morgenen den 21. Avgust blæste Kongens Trompetere i alle Gader, hvorpaa den menige Adel, Rigsraadet og Kongens Brødre i deres prægtigste Udrustning mødte i Slotsgaarden med deres Spyddrenge („Spitzdrenge"), Karle og Heste. Kongen red nu med dem ud i Marken og bestemte enhver enkelts Forretning, baade i Henseende til at ride imod eller ledsage de fremmede Herrer ved deres Afrejse, og med Hensyn til at tage Vare paa de Fremmede i Slottets Sale eller i de for dem bestemte Boliger. Efter endt Mønstring red hele Skaren i Procession tilbage til Slottet om Eftermiddagen, forrest red Adelens „Spitzdrenge", „herlig udstafferede, den ene smukkere end den anden med Stormhuer, beprydede med Perler, Guld og Sølv og statelige Fjer, Fløjels Kjortler, Guldkæder, sølvslagne Daggerter og Sværd, Hestene var smykkede i Panden og Rumpen med adskillige Slags Fjer og med Fløjels stukne Kapper, alt Hestetøjet var af Fløjel og med Sølv beslaaet, en Part ogsaa stukket med Guld og Perler". Efter dem red 8 Hovmænd, hver førende en af Kongens Haandheste, som var overhængt med et Dækken af Skarlagen, prydet med Fjer. Derpaa fulgte 3 Trompetere, Staldmesteren i Spidsen for 12 af Kongens „Spitzdrenge",

der red paa skønne abildgraa Heste, hvis Tøj var besat med Ædelstene; selv bar de perlestukne Stormhuer, store Guldkæder om Livet og Halsen, Fløjels Kjortler med Guldbræmmer, forgyldte Daggerter og Sværd. Derefter red alle Kongens egne Svende og Heste, over 80, i sorte Kjortler, besatte med Fløjel og med Hægter, Knapper („Kneble"), Hattebaand, Daggerter og Sværd af Sølv, ligesom Hestenes Tøj var beslaaet med Sølv.

Derpaa fulgte 2 Kedeltrommer og 9 Trompetere, besatte med Silkefaner, efter dem Hofmarskalken og hele den tilstedeværende Adel, 3 og 3, i Begyndelsen hvert andet Led Hofjunkere, hvert andet Led Landjunkere, ved hvilke sidste man forstod de Herremænd, der levede paa deres Gaarde. Efter dem kom en Pukkenslager med 2 Kedeltrommer og 12 Trompetere paa graa Heste, nogle højere Hofembedsmænd, Kongens Brødre og efter disse Kongen selv, der efterfulgtes af sin Kammerdreng og 2 Livknægte, og Rigens Raad. Efter dette kom Rytterprofossen David Sverin med et „Sølvregiment", eller et Regiment Ryttere med Sølvprydelser, efter dem Kongens Enspændere og Adelens Hovmænd og Heste i samme Orden som deres Herrer.

22. Avgust kom Hertug Hans fra Sønderborg med Gemalinde, Børn og andre Slægtninge og blev mellem Kjøbenhavn og Roskilde modtaget af Kongens Brødre og 6 Rigsraader med et stort Følge og ledsaget gennem Byen, hvor der blev skudt med det grove Skyts baade paa Voldene og paa Flaaden, og i Slotsgaarden blev Gæsterne modtagne af Kongen, Dronningen, begge Prinsesser og Rigsraadet. Rejsen fra Sønderborg havde begyndt den 15., saa den Vej, man nu tildags med Lethed kan gøre i 1 Dag, da tog 8.

24. Avgust blev de 2 Hertuger af Brunsvig og Lüneborg modtagne paa samme Maade. Mindre Ære vistes den unge Hertug Bugislav af Pommern og Palsgreve Vulfgang Vilhelm. I de samme Dage kom Udsendinge fra Skotland, Sachsen, Meklenborg, Lybæk, Hamborg, Danzig, Rostok og

Stralsund, der blev indlagte i „Losementer“ omkring i Byen.

26. Avgust ventedes Markgreverne af Brandenborg med Hustruer og Døtre, der var komne over Falster. Trommerne gik om Morgenen i alle Gader for at samle Borgerne og Soldaterne, Fanerne blev stukne ud, at enhver kunde finde sin Plads, og siden blev alle opstillede paa Slottet, paa Voldene og i de Gader, gennem hvilke de Fremmede skulde indføres. Kl. 9 red Kongen selv ud tilligemed sine Brødre og fyrstelige Gæster, ledsaget af Adelen med det øvrige Rytteri og sine 100 Drabanter, klædte i gule Damaskes Trøjer, røde Fløjels Livkøllerter, besatte med gule Silkesnorer, røde Fløjels Bukser med gule Snorer, røde Fløjels Bonneter (Huer) med gule Fjer. Toget gik ud ad Køgevejen, hvor der var oprejst et Telt, i hvilket Kongen tøvede til henimod Aften, hvorpaa han red de Fremmede imøde, og Toget blev nu ordnet, at Processionen kunde gaa for sig paa den højtideligste Maade. Paa Valby Bakke afbrændtes et Fyrværkeri, der skulde forestille et belejret Taarn og som affyrede over 25,000 Skud. Da Toget kom henimod Staden, fyredes med Kanonerne fra Voldene og Skibene, der alle blev „med stort Bulder“ afskudte, at intet skulde blive forsømt med Æresbevisning for „saadanne ønskelige Gæsters lyksalige Tilkommelse“; især rostes de store brændende Fyrbolde, af hvilke 8 hver vejede 80 Pund.

Da Kongen var kommen tilbords med sine Gæster, kom der Underretning om en heftig Ildebrand, der var udbrudt mellem Kl. 11 og 12 i en Borgers Gaard i en snever Gade bagved Gammeltorv og som hurtig havde bredt sig videre, da der ikke var Plads til at komme til at redde, Kirkeklokkerne klemtede, Løsen blev skudt paa Voldene, Trompeter og Trommer lød for at kalde Borgere og Soldater til Hjælp. Kongen begav sig selv i Skynding til Hest til Stedet, og da Ilden, uagtet det stille Vejr, fik stor Fremgang, red han selv til Bremerholm og befalede Matroserne paa Orlogs-

skibene, der ellers, efter at Vagten var sat, ikke maatte forlade deres Skibe, at komme til Hjælp; de fik ogsaa virkelig Bugt med Ilden, der fortærede 14 Huse, blandt hvilke var Borgmester Oluf Madsens Gaard. Hvor sjeldne iøvrigt betydelige Ildebrande var paa den Tid, ses af, at denne siden kaldtes „den store Ildebrand“ [1]).

27. Avgust var optaget af Forberedelser til Festen, blandt hvilke det nævnes, at nogle Herremænd øvede sig i Ringrenden paa Rendebanen i Kongens Urtegaard foran Slottet, eller den aabne Plads omkring Boldhuset.

Dagen efter deltog nogle af Gæsterne i en Hare- og Rævejagt paa Amager, medens Rytteriet drog i Marken mellem Kjøbenhavn og Roskilde for at tage imod Hertugen af Gottorp og dennes Moder, der havde været undervejs siden den 12.; deres Indtog skede om Eftermiddagen, men der blev ikke dundret med Kanonerne, „ti hendes fyrstelige Naade kunde ikke vel fordrage den megen Skyden“.

Den 29. Avgust foregik Kroningen. Om Morgenen gav de indbudte Herrer Møde paa Slottet, 2 Fænneker Landsknægte stilledes i Parade langs Slotspladsen og Højbro og derefter stod Borgervæbningen i fuld Rustning opstillet langs Gaderne lige til Vor Frue Kirke. Imellem Kl. 8 og 9 satte Toget sig i Bevægelse. I Spidsen gik en Pukkenslaar, der slog paa 2 Kedeltrommer af Sølv prydede med Faner og Kongens Vaaben. Derpaa kom 9 Trompetere klædte i gule Trøjer af Silkeatlask, røde Fløjels Benklæder og Hatte med sorte Kapper over sig; Trompeterne var af Sølv og nedenunder dem hængte Damaskes Faner, prydede med Kongens Vaaben i rig Forgyldning. Efter dem fulgte Hofmarskalken Henning Gøye med en Adelsmand paa hver Side og 3 og 3 hele Rigets Adel med Kongens og Enkedronningens Hofjunkere og de fremmede Adelsmænd. Dem fulgte de fremmede Fyrsters Raad, Lybæks, Hamborgs og Danzigs Ud-

---

[1]) K. D. V 16.

sendinge, Raadet i Hertugdømmerne og Danmarks Riges Raad, de sidste til Hest. Derpaa gik atter en Pukkenslaar med 2 Sølv-Kedeltrommer og efter ham 15 Trompetere, efter dem 2 Rigsherolder i meget kostelig udstafferede Klæder, efterfulgte af 4 Rigsraader, der ligesom de andre Medlemmer af Rigens Raad var klædte i lange Fløjels Kapper, ridende en for en; disse bar Regalierne, nemlig Sten Brahe Rigsæblet, Marsken Peder Munk Sværdet, Kansler Kristian Friis Spiret og Rigens Hovmester Kristoffer Valkendorf Kronen. Umiddelbart efter dem red den unge Konge paa en smukt prydet graa Hest, selv iført en hvid Klædning, der var rigt broderet med Guld, Sølv og Silke, og ovenover en sort Fløjels Kappe, der var bræmmet med en bred Række Perler. Efter Kongen red de fremmede Fyrster og Sendebud.

I nogle Skridts Afstand efter disse sidste fulgte Kongens 2 Brødre og i en Vogn Enkedronningen med sine 2 Døtre, ledsagede til Hest af 3 Rigsraader, og til Slutning kom 10 Vogne, de 4 med fyrstelige Damer, den 5. med Kanslerens og Marskens Fruer og de sidste med Dronningens og de fyrstelige Damers Hofjomfruer.

Ved selve Kroningen vil vi ikke opholde os. Kl. 12 var den forbi og Kongen gik nu ud af Kirken i en rød Gyldenstykkes Kjortel og Kappe, med Kronen paa Hovedet, Spiret i Haanden og Sværdet ved Siden. Han satte sig paa en anden Hest, der var rigere smykket end den forrige; 4 Rigsraader, Jørgen Friis, Predbjørn Gyldenstjerne, Axel Brahe og Henrik Lykke bar en Himmel over ham med en latinsk Indskrift, og nu gik Processionen for sig paa samme Maade som til Kirken med Undtagelse af, at der nu kun var et Regalie, nemlig Rigsæblet, at bære foran Kongen. En Samtidig giver følgende Beretning:

„Saa snart som Kongelig Majestæt red fra Kirkedøren, blev alt Skytset paa Byens Volde og den ganske Kongens Skibsflaade med stor Larm afskudt. Der blæstes udi

Trompeter og sloges paa Kedeltrommer, Penninge og nyslagen Mynt blev allevegne paa Gaden ved Kongens Herolder iblandt Almuen til Gribal udkastet, og ingensteds andet end stor Glæde og Lyst hos hver Mand, besynderlig hos Danmarks og Norges Indbyggere og Undersaatter, som hjertelig efter saadan glædelig Tid havde forlængtes, kunde spørges eller fornemmes".

Paa Amagertorv var en Æreport oprejst, ovenpaa hvilken stod en Engel og 4 Kæmper med forgyldte Spyd, Skjolde og Stormhuer, krumme Sabler og det danske Vaaben mellem hver. Da Kongen red gennem Porten, dalede Engelen og satte en Krone paa hans Hoved og Kæmperne bøjede Hovederne, medens Kedeltrommer, Trompeter og andre Instrumenter lod sig høre fra Æreportens Overdel. Ikke langt fra denne, ogsaa paa Amagertorv, var indrettet en Post, der flød med rød og hvid Vin, og en Okse stegtes paa et Spid, fyldt med flere Slags Vildt og Fugle. „Af denne vilde hver af det menige Selskab have et Stykke, og derfor om samme Steg udi Kongelig Majestæts og andre medfølgende kongelige og fyrstelige Personers Aasyn tappert reves og sloges, dog blev der ingen ihjelslagen eller haardeligen lemmelæst, som vel ellers udi saadan Forsamling og Trange plejer at ske, uden at Nogle lode Fingre blive udi Løbet eller og Andre passelige Amindelsestegn deraf bekom"

30. Avgust viedes paa Slottet Hertugen af Gottorp til Kongens Søster Avgusta og om Aftenen blev der afbrændt et Fyrværkeri paa Slotspladsen med 50,000 Skud og 1200 Raketter, af hvilke nogle var paa 8 Pund. Forfatteren af Beskrivelsen af Kroningshøjtidelighederne kunde med Føje skrive: „Gud være evig Lov" til at denne Dag var lyksalig og vel fuldendt, ti det var vistnok et Under, at Byen ikke blev stukken i Brand.

3. Sept. holdtes Ringridning paa Amagertorv, til hvis Indretning der havde været arbejdet siden Kroningsdagen. „Først var den ganske Bane udi 3 Parter med rødfarvede

Skranger af Træ afdelt, saa at de kunde ride ind paa den højre Side ved Pladsen, men skulde paa den venstre Side igen afride, men midt udi var Pladsen til Ringrenden beskikket. Paa hver Ende paa disse Pladser baade til an- og afridende var herlige forgyldte Porte oprejste med Snedker- og Billedværk kunstelig gjort, paa hvilke nedentil var skrevet med forgyldte Bogstaver: Regna firmat pietas (Fromhed styrker Rigerne). Midt paa Rendepladsen var en besynderlig skøn Bue eller Port, paa hvilken stod allerøverst Fortunæ Billede, neden derunder hængte en forgyldt Krone, der atter igen neden under hængte den Snor, paa hvilken Ringen, som man skulde rende til, blev anhængt. Paa den højre Side, ud fra Rendebanen, var gjort et passelig højt Loft og med rød Fløjel og engelsk Klæde overdraget, at Fyrsterne og Herremænd, som skulde være Judicerere (Dommere), kunde staa derpaa. Desligeste var der ogsaa gjort Repositoria eller Hylder, paa hvilke Juvelererne kunde sætte de forgyldte Kar og andre Klenodier, om hvilke der rendes skulde. Udi Borgernes Huse paa begge Sider ved Torvet blev alle Kamre og Vinduer, at Dronningen, Fyrstinder og Frøkener, saa og Fyrsterne, som ikke skulde rende eller judicere, desligeste ogsaa kgl., fyrstelige og Stædernes Legater kunde have smukt Udseende til Banen, som tilbørligt var, med rød Fløjel og Engelsk beklædte og prydede."

Det vilde blive for vidtløftigt at beskrive Ringridningen, der varede hele Dagen og ved hvilken Deltagerne var forklædte, Kongen som Pave. Da det hele var forbi, klædte han sig om paa Mynten. Dette Spil gentoges næste Dag, men da var Kongen klædt som Dronning.

6. Sept. skulde der holdes Ridderspil paa Gammeltorv. De fyrstelige Damer og Dommerne tog Plads paa Raadhuset Kl. 10, og 4 Riddere, nemlig Kongen klædt som Alexander, Peder Munk som Scipio, Gert Rantzau som Hannibal og Anders Sinklar som Hektor, der kom fra Kansleren Kristian

Friis's Gaard[1]) med Trommer og Trompeter foran ridende ind paa Banen. Derefter kom 45 Adelsmænd i Rustning, 3 og 3, og der holdtes „Ballienrendende" (Fægtning med Sværd), først mellem 2 indbyrdes, og dernæst deltes Skaren i 2 Hobe, der paa engang red mod hinanden, dog paa Rad. Derefter skulde der have været holdt egenlig Turnering og skudt med Pistoler, men „for synderlige Aarsager" blev dette opgivet, formodenlig paa Grund af de Ulykkestilfælde, som let kunde opstaa ved dette farlige Ridt.

Gæsterne omkring i Byen blev ogsaa trakterede; Kongen havde forordnet „paa adskillige Gader i Byen, særdeles Kældre, udi hvilke der udskænkedes Vin og Øl, saa meget, som hver begærede, havde og tilforn alvorlig befalet ladet, udi Herbergerne allevegne at forskaffe Gæsterne fuldt op, hver efter deres Vilje, og intet heller vilde have, end at der ingensteds noget skulde fattes, men heller at der kunde være til Overlevning, end at der skulde være for lidet".

8 Sept. blev udenfor Slottet „paa den store grønne Plads" afbrændt et Fyrværkeri med 60,000 Skud til Afsked, ti næste Dag begyndte Gæsterne at tage bort. Alle blev ledsagede paa Vejen; størst Ære blev der vist Markgreven af Brandenborg, blandt hvis Damer befandt sig den Prinsesse Anna Kathrine, der 2 Aar efter blev Danmarks Dronning og hvem Kongen fattede Tilbøjelighed for under disse Festligheder. Soldater og Borgere var i Rustning opstillede langs Gaderne, Kanonerne paa Voldene og Skibene affyredes og Kongen selv og Enkedronningen ledsagede sine Gæster til det Sted, hvor han havde modtaget dem. Enkedronningen og hendes Datter, den nygifte Hertuginde Avgusta af Gottorp, forblev endnu i Sæland til 18. Oktober, „hvormed saa denne kgl. Kroning ved Guds naadige Hjælp og Bistand saa ganske lykkelig er sket og fuldendt, at, undtaget den Ild og Brand, om hvilken forbemeldt er, og at en fremmed Kusk blev af

---

[1]) Om dennes Beliggenhed se Tredie Del S. 427.

sin Junker udi Drukkenskab ihjelslagen og at en Bøsseskytte paa Kongens Orlogsskib blev dødslagen ved et Stykke, som sprængtes udi Skibet, udi saadan en ganske Hob og mange tusende Menneskers Forsamling ingen Ulykke sig har tildraget, men alting allevegne iblandt høje og ringere Personer er saa fredsommeligt, venligt og vel afganget, at man jo tilbørligen er pligtig, derfor den almægtige Gud at love, ære og takke". [1])

Efter Kroningen stadfæstede Kongen 14 Okt. 1596 Stadens Privilegier og tog den i sin Værn. [2])

11. Juni 1598 kronedes Dronning Anna Kathrine i Vor Frue Kirke. [3])

17. April eftergav Kongen 2 Skatterestancer af Byskatten for begge de foregaaende Aar, ialt 4125 Daler, og senere paa Aaret gav han Helligaands Hospital 700 Dlr. [4]) Samme Aar afsatte han Borgmester Jakob Brun paa Grund af hans Udtalelser om Kong Frederik II [5]).

Man fik i denne Tid at mærke, at man havde en ung livsglad Konge, der kunde føre an paa mange Maader. Saaledes fortæller Sivert Grubbe i sin Dagbog under 4. Maj 1598: „Var Kongen hos Rentemester Enevold Kruse og vi drak dygtig indtil langt ud paa Natten. Da vi paa Tilbagevejen til Slottet kom til Højbro, spurgte Kongen om mit Herberge, og da det var i Nærheden, sagde han straks, at dersom jeg havde Lyst til Besøg, saa vilde han se mit Herberge og min Værtinde, og om jeg havde nogle smukke Piger. Jeg svarede straks, at jeg havde en gammel Værtinde, men unge og udmærket smukke Piger, og desuden en engelsk Drik, som man kaldte Rose de Sole, som min Vært

---

[1]) Beretning om Kroningshøjtidelighederne af Augustus Erich paa tysk, oversat af Hofpræst Anders Bentsen Dalin. Ceremoniellet ved selve Kroningen se K. D. IV 743—47. [2]) K. D. I 561. [3]) Slange S. 136—38. [4]) K. D. IV 753—54. [5]) Tredie Del S. 198. Mere om denne Sag er trykt i Secher, Rettertingsdomme I 343.

igaar havde faaet i en Korkflaske paa et engelsk Skib. „Alt dette behager mig vel“, sagde Kongen. Jeg sendte da straks min Tjener afsted forat lukke Porten op og sige til Værtinden, at Kongen kom og ønskede, at Værten straks skulde sætte hin Flaske frem. Da Kongen havde smagt denne Rose de Sole, sagde han: „den er fortræffelig og det er ikke Brændevin, men den er destilleret ved Solen, det skader ikke, om vi drikke lidt friere af den“. Han drak mig da et lille Glas til paa min Hilleborgs (S. Grubbes Fæstemøs) Velgaaende, og jeg drak saa min Nabo til, og saaledes gik Glasset rundt mellem os fire. Jeg tog da et andet lille Glas og drak Kongen til, idet jeg udtalte min underdanige Taknemlighed. Men straks, som jeg havde drukket det ud, blev jeg saa beruset, at jeg ikke kunde staa paa mine Ben. Da Joakim Bylov saa det, vilde han lede mig hen til Sengen, men Enden blev, at vi begge to faldt om paa Gulvet. Da Børge Trolle saa, at denne Rose de Sole havde en saadan Virkning, greb han hemmelig Flasken og hældte Resten ud paa Gulvet. Da Kongen mærkede, at der ikke var mere i Flasken, slog han alle Vinduerne i Stykker med den. Da han saa gik bort fra mig, vilde han se ind til Kristian Barnekov, hvis Herberg var i Nærheden, men eftersom Døren var lukket, vilde han krybe ind igennem Vinduet, men da han uheldigvis faldt paa Heftet af sin egen Kaarde, fik han et Saar over det højre Øje. Den næste Dag vilde Kongen se Kronborg, men han kom ikke længer end til Vartov, hvor han blev om Natten. Joakim Bylov og jeg var meget syge og nødtes til at blive i Kjøbenhavn under min Værtindes Pleje, som kurerede os med fed, godt kogt og varm Kaal. Da jeg to Dage efter kom til Kongen, sagde han: „Du trakterede mig godt, sikket nyt Øje jeg har faaet“ og han lovede, at han ikke mere skulde drikke af den engelske Drik. Da han siden kom ind i Dronningens Kammer, sagde Dronningen til min Hilleborg,

som stod hos: „Din Sivert har ordenlig trakteret min Herre“.

Naar saadanne Løjer blev drevne af Landets Overhoved, er det ikke at undres over, at der i November samme Aar maatte relegeres en Student for et Anfald paa en Vægter, og at der foregik mange lignende Uordener, hvorfor Universitetet maatte udstæde et trykt Program, hvorved det forbødes Studenterne at færdes paa Gaderne efter Kl. 7. Kort efter skede der af en Student et voldeligt Overfald paa en Borgers Søn. Mester Thomas Bartskærs Søn Albert gik 1. Dec. Kl. 9 om Aftenen hjem fra et Besøg hos Mester Baltsers, ledsaget af dennes Svend. Da mødte de 3 Studenter, der sagde Godaften til ham. Da han vendte sig om forat se, hvem de var, sagde den ene: „Hvad skader dig, est du syg“, hvortil Albert svarede: „Jeg er ikke syg, hvad vil du have“? Derpaa traadte den ene Student tilbage og slog en Sten efter ham. Da Albert nu lagde sin Kappe fra sig og vilde gribe efter det Spyd, som hans Ledsager havde i Haanden, blev han ramt af en Sten i Hovedet, saa han styrtede om og besvimede. De 3 Studenter tvang derpaa Svenden til at aflevere sit Spyd (der kaldes en „Pludtz“ eller „Thesack“)[1].

1599 fik Vor Frue Latinskole en ny Bygning.[2])

Samme Aar udbrød en farlig Pest, der skal have bortrevet 8000 Mennesker[3]).

Aar 1600 tænkte Kongen paa en Forbedring af Befæstningen, idet han opfordrede Rigsraadet til at bevilge, at Adelens Bønder skulde gøre Arbejde derpaa,[4]), men dette er vistnok ikke blevet vedtaget.

Som Exempel paa de Gadespektakler, der jevnlig forefaldt, meddeles her en Beretning af nogle Studenter fra Aar 1600:

---

[1]) Rørdam: Aktstykker til Univ. Hist. S. 440—49. [2]) Tredie Del S. 316. [3]) Mansa S. 255. [4]) K. D. IV. 759.

„Den 16. Nov. om Aftenen, der Klokken var slagen 5 og 1 Kvarter til 6, da kom jeg Kort Qvist gangende op ad S. Pedersstræde, og som jeg kom der, saa jeg Erik Islænder, Gabriel Færø og Islev, hvilke tre fulgtes med hinanden og vilde gaa til Kommunitetet til Kost, hvilke der jeg saa, kendte jeg dem og løb til dem, at jeg kunde følge med dem til Kost. Og der vi kom tvært ud for S. Pedersstræde paa Nørregade, da kom der en Hovdreng gaaende op fra Nørregade og havde med sig en anden, som var ligesom en halvvoksen Karl, og havde Drengen en Sølvdolk ved Siden, hvilken kaldes paa Islandsk en Pundart, men hvad de endnu havde, véd vi ikke. Og gik vi lidet for ham, da begyndte han at tale og sagde: Her kommer Peder Cauda og Peder Sardug gangende. Da vendte jeg Kort Qvist mig om og sagde til Drengen: Véd du, hvad du siger og gak du din Vej og lad os gaa vor Vej. Da vendte han sig ned ad Nørregade og raabte: Lakej, Lakej og traadte ind til mig og drog sin Sølvdolk og stak til mig med den. Da svarede jeg ham: Jeg tror ikke, at du vil stikke mig. Da stak han en Gang eller to efter mig, og jeg sprang hver Gang til Siden, saa jeg ikke fik Skade, og alt mens dette skede, da stod de andre, som var med mig, stille. Da tænkte jeg: Førend du skal lade dig stikke af ham i Livet, da vil du heller løbe til ham og se, om du kan faa fat paa Dolken med ham, ti du kan ikke synderlig skære dig i Hænderne paa ham (den). Da løb jeg ind til ham og fik ham fat med mine Hænder om hans Hænder, og holdt ham saa fast, at han ikke kunde stikke mig. Og som vi saa stod og droges med hinanden, da faldt vi begge til Jorden, thi det var skredt paa samme Sted, og der han saa faldt paa mig, da gik Gabriel Færø til og tog ham af mig. Og der jeg kom op, da løb jeg op ad S. Pedersstræde igjen og hen ad Lille Lavrids Bjørnsensstræde og saa ad Studiestræde, og der jeg kom til Bispens Hus og saa ned af Nørregade, da saa jeg, hvor de havde Gabriel og Erik Islænder fat, men da var der

kommen en stor Hob Drenge og Karle til. Da løb jeg ind i Kommunitetet og bad vore Diskgeseller (Bordfæller), at de vilde komme Gabriel og Erik til Hjælp, ti de sloges ilde af nogle Hovkarle, og der vi kom til Studieporten og vilde ud, da havde der En slaaet Døren i for os, saa vi ikke kunde komme ud. Men Islev Islænder, der han formærkede, at Kort var løben, løb han hen ad Nørregade og ad Skidenstræde ned ad Fiolstræde, og ved Enden kom nogle imod ham af Kirkegaarden, fik fat paa ham og slog ham, siden sled han sig løs og løb ind i Klostret, som de havde læst fra Maaltid, og bad dem, de vilde hjælpe, ti han hørte Gabriel raabe. Siden gik han af Klostret ind til Anne Jens Hendriksens og derfra hjem til sit Kammers. Imidlertid kom der saa mangfoldig en Hob og ledte Gabriel og Erik ind i Fru Anne Bings Gaard, hvor de slog dem i Ryg, Hoved, Mund og Næse; dog var der nogle iblandt dem, som sagde: Er det dig Gabriel? Da svarede han ja. Da sagde de: Slaar ham ikke saa, det er stor Skam, han har intet gjort, men de slog des mere. Da kom Axel Aagesen og en Hovkarl og tog Erik ved Haanden og nogle ledte Gabriel bag efter op ad Nørregade og slog ham bitterlig. Da rykkede han sig frem til Herremanden Axel Aagesen og bad ham for Guds Skyld, at han vilde bede dem, at de ikke saa skammelig skulde slaa ham. Da vendte han sig tilbage og slog ham med sin flade Haand paa Munden og sagde: Ti, din Skælm, og de andre lod ikke af at slaa, førend de kom til det Sted, der de tog dem. Der kom Gabriel fra dem og løb ned af S. Pedersstræde og op ad Studiestræde, og der kom en efter med en dragen Pundert, men Gabriel skjulte sig i Bispens Laage, og Karlen løb op af Nørregade, da søgte Gabriel det næste Hus, som han var kendt. Men lidt før Gabriel løb, der Klokken var 6 og Maaltid var gjort i Kommunitetet, kom Povl Islænder fra Kost og vilde gaa hjem til sit Herberg, som er i Hovmesters Studenterkammer (Valkendorfs Kollegium); og der han kom paa Nørregade

tvært fra Kommunitetet, saa han den Herremand, som siden kaldte sig Axel Aagesen, og en anden Hovkarl, som holdt Erik Islænder mellem sig, og tre andre Hovkarle, som holdt Gabriel Færø, og hørte, at Gabriel sagde: Guds Død bedre mig det, at I farer saa ynkelig med mig. Siden saa en Hovdreng sig tilbage og saa Povl Islænder gaa, og sagde til de andre: Her kommer en af disse samme Skælmer. Siden tog de Povl Islænder fat og slog ham først ned i Kommunitetets Rendesten, og som de agtede, han havde sine Nøgler i sin Haand til sit Kammers, da brød de dem af hans Haand og slog ham siden i Ansigtet, indtil den Herremand raabte, at de skulde lede ham til Byfogden. Saa ledte Herremanden og en Hovkarl Erik Islænder, men de andre Hovkarle ledte Povl Islænder bagefter Erik ind til Byfogden og siden fra Byfogden hen til Rektoren.[1])

1601 blev det ny Auditorium paa Universitetet færdigt og indviet.

I dette Aar var her en slem Pest, og Byens Mangel paa Hospitaler gjorde, at Folk laa paa Gaden og døde.[2])

1602 stiftedes det islandske Handelskompagni.[3])

1604 er Tøjhuset færdigt.[4])

1605 oprettedes Tugthuset i Farvergade.[5])

27 Maj 1605 afsejlede 3 kgl. Skibe til Grønland, der efter en heldig Rejse førte 5 Grønlændere med hjem. Paa Henrejsen satte man en ulydig og skalkagtig Dreng, der var barnefødt i Kjøbenhavn og hed Simon Ravn, af paa en Ø i Havet, og man hørte aldrig om ham.[6])

1606 flyttede Lemmerne i Helligaands Hospital ud til Gammel Vartov og Børnehuset indrettedes i Hospitalet. Samme Aar var det, at Kongen købte de fleste af de Grunde, der laa mellem nuv. Bredgade og Sortedamssø.[7])

---

[1]) Rørdam: Aktstykker til Univ. Historie S. 481—83. [2]) Tredie Del S. 337. [3]) Fjerde Del S. 212. [4]) O. Blom: Chr. IV.'s Artilleri S. 5—6. [5]) Tredie Del S. 365. [6]) J. L. Wolfs Diarium S. 565 jfr. Grønlands hist. Mindesmærker III 685. [7]) Tredie Del S. 53. Fjerde Del S. 357.

1. Dec. 1606 udstædtes kgl. Befaling om Indrettelse af Nytorv og Raadhusets Ombygning, hvilket traadte i Værk de nærmest følgende Aar.[1])

1607 arbejdedes med Kraft paa Fæstningsværkerne. Kongen havde foreslaaet Adelen i Sæland, Laaland og Falster at lade deres Bønder hver gøre 6 Dages Arbejde, men den vilde ikke gaa ind derpaa, hvorfor der i 2 Aar blev udskrevet en Skat af alle Bønder i de nævnte Landsdele. Det blev paalagt Byen selv at forfærdige en Runddel og Skanse udenfor Byen mellem Vester- og Nørreport (Jermers Skanse), hvorfor der lagdes en Skat af 1 Daler paa alle Lejehuse ligesom paa flensborgske Kræmmere, der her siges at bruge stor Handel og Bedrift, ligesom paa alle andre fremmede Handlende.[2])

2. Maj 1608 samledes paa Raadstuen Magistraten med 16 Købmænd og Oldermændene for 14 Lav og gav Fuldmagt til 3 Borgmestre, 4 Raadmænd og 4 Borgere (Købmænd) til i Forening med Udsendinge fra det øvrige Rige at forhandle om Prins Kristians Udvælgelse som Tronfølger, og 25. Maj tilsagde Kongen paa Prinsens Vegne Købstæderne, at denne vilde stadfæste deres Privilegier og Friheder[3]). Denne Udvælgelse skede 25. Maj foran Højaltret i Vor Frue Kirke, hvor Stænderne og Rigsraadet var forsamlede, hvorpaa man begav sig til Slottet, hvor Kansleren Kristian Friis paa Kongens Vegne takkede med en Tale og bød alle de forsamlede til Gæst hos Kongen.

23. Dec. 1609 „voksede Vandet saa højt, at det Gods, som laa udi Vejerhuset, flød, og mange Kældre langs med Stranden fik stor Skade". „27. Dec. derefter blæste saa stor en Storm, at Hans Majestæts Flaade gik løs, og de Skibe, som udi Grønnegaard havde deres Vinterleje, dreve en Part hid og did, saa mange led Skade derover".[4])

---

[1]) Fjerde Del S. 362—63. [2]) K.D.V. 8—14, 18, 19—21. [3]) K. D. I. 573—75. [4]) J. L. Wolfs Diarium S. 569.

1609 blev Spiret paa Vor Frue Kirke opsat og S. Petri Kirke fik et lignende, dog ikke nær saa højt. Samme Aar blev Posten paa Gammeltorv sat paa det Sted, hvor den endnu staar.[1])

16. Jan. 1610 blev der paa Raadstuen givet Fuldmagt til de 4 Borgmestre, 2 Raadmænd og 4 Borgere, af hvilke de 3 var de samme som de, der mødte ved Udvælgelsen, til at være tilstede ved Prins Kristians Hylding.[2]) Denne gik for sig 14. Marts. Fra Slottet gik en Procession med Hærpavker og Trompeter i Spidsen, efter dem fulgte Adelen og Rigsraadet, derpaa 2 Herolder og efter dem de 4 Rigsraader, der bar Rigets Klenodier foran Kongen og Prinsen, der kom ridende. Paa det nylig indrettede Nytorv var oprejst et „Pallads" (Tribune), beklædt med rødt Klæde, hvor hele Skaren gik op. Baade Gamle og Ny Torv var besat med Rytteri, forat hindre Trængsel, og hver af Rigets Stænder begav sig til den bestemte Plads. Enkedronningen og Dronningen med Følge blev ved Raadhuset modtagne af nogle Rigsraader og ledsagede til Galleriet, der var prydet med rødt Fløjel og Klæde. I Procession kom derpaa ridende Kongen med Prinsen ved sin venstre Side og satte sig paa Tribunen, omgivne af Rigsraadet. Der fremtraadte da Kansleren Kristian Friis og holdt en Tale til Adelen og de borgerlige Stænder, der stod paa Torvet, hvori Grunden udvikledes til denne Sammenkomst. Derpaa kom Rigsraadet, der med bøjede Knæ og oprakte Fingre svor Prinsen Huldskab og Mandskab, og efter det Adelen og de udvalgte fra de andre Stænder. Kongen og Prinsen gik derpaa ned af Tribunen, og da denne var forladt, blev den given til Pris. Om Eftermiddagen gjorde Kongen Gæstebud paa Raadhuset og i det danske Kompagni for alle Stænderne, „hvilke over al Maade blev kostelig trakteret", og efterat Maaltidet var forbi og der var danset, affyredes paa Gammeltorv et mæg-

---

[1]) Fjerde Del S. 53, 86, 129. [2]) K. D. I 581—82.

tig stort Fyrværkeri. Det var „gjort udi adskillige Kreaturers Efterlignelse og mange hundrede Raketter og Sværmere, som opfore i Luften, og Krudtkammer, som udi Jorden var nedsat og lumrede, at Jorden derved rystede, hvilket altsammen uden Skade afgik“, hvorover man rigtignok maa undre sig.

1610 begyndte Kongen paa Opførelsen af Rosenborg, der dog først blev helt færdigt 1625.[2])

1611 udbrød Kalmarkrigen. 15. Juli udstædtes kgl. Befaling til Kjøbenhavn, Helsingør, Malmø og Aalborg om at forhandle med Borgerne om at udruste 2 eller 3 Orlogsskibe, der kunde hjælpe til at afskære den svenske Hær Tilførsel og ellers gøre Fjenden Skade og Afbræk.[3])

Under Krigen udbrød Pest paa Flaaden. De sidste Dage i Juli kom 21 Orlogsskibe ind i Havnen, hvorpaa der næppe var saa mange levende og sunde Skibsfolk, at de kunde styre Skibene. Straks derefter blev Bommen for Havnen lukket og ligesaa Portene, forat ingen skulde undslippe, der kunde være brugbare til Søtjeneste, og paa den Maade kunde Skibene sejle ud igen 19. eller 20. Avgust besatte med de fornødne Bøsseskytter og Baadsmænd.[4])

1612 opførte Byen et Sygehus for Soldater, det senere Pesthus.[5])

29. Marts 1612 døde Dronning Anna Kathrine og blev begraven i Vor Frue Kirke, hvor hendes Lig henstod, til det 1642 førtes til Roskilde.

1613 sluttedes Freden med Sverig, og de Faner, der var erobrede, blev ophængte i Vor Frue Kirke.

1614 afskedigedes Sognepræsten ved S. Nikolaj Kirke Mag. Ole Kok, der i sine Prædikener udtalte Meninger, der afveg fra den lutherske Kirkes Lære og det paa en heftig og lidenskabelig Maade, som navnlig var vendt imod Pro-

---

[1]) J. L. Wolfs Diarium S. 571, Encomion S. 367—68, Slange S. 262—64. [2]) Brock: Hist. Efterr. om Rosenborg I. 3. [3]) KD. V. 23. [4]) Ny D. Mag. II 53. [5]) Tredie Del S. 340.

fessor Hans Resen, der i sine Skrifter hævdede den strenge Lutherdom.

Samme Aar begyndte man at bygge Forstaden udenfor Vesterport.[1])

1615 blev en engelsk Fribytter tagen af Jørgen Daa og med Skib og Ladning ført til Kjøbenhavn, hvor han blev hængt ved S. Anne Bro.[2])

31. Maj 1616 blev Adelsmændene Hans Munk og Palle Friis henrettede, vistnok paa Slotspladsen.[3])

Samme Aar oprettedes det ostindiske Kompagni, der fik stor Betydning for Stadens Handel.[4])

1617 oprettedes Holmens Menighed, men den nuværende Kirke toges først i Brug 2 Aar efter.[5])

1. Juni udstædte Kongen den Befaling, „hvorledes nogle af vore Undersaatter af Adel, som sig udi vor Købsted Kjøbenhavn enten udi Tjenesten eller for anden deres eget Hverv opholde, sig skulle lyste lade adskillige Excesser og Vold at øve og bruge og mod dens Vagt og andre Indvaanere, og efterdi saadant i sig selv er ubilligt og ukristeligt, vi og pligtige ere en og hver vore Undersaatter for offentlig Vold og Invasioner at skytte og haandhæve“, skulde Statholderen i Kongens Fraværelse tage det Løfte af Urostifterne, at de vilde forblive i deres Bolig, indtil Kongen havde bestemt, hvad der skulde gøres ved dem.[6])

1618 begyndte Kristianshavns Anlæg.[7]) Samme Aar købtes for Kommunitetets Midler den Gaard i Kannikestræde, der blev indrettet til Regens eller Fribolig for Studenter og tagen i Brug 1623.[8]) Samme Aar sejlede de første Skibe til Ostindien.[9]). Vester- og Nørreport fik Spir.[10])

---

[1]) J. L. Wolfs Diarium S. 174. [2]) J. L. Wolfs Diarium S. 574. [3]) D. Mag. 4 R. IV 44. Om den første se min Skadst Herred S. 187—88, om den anden Saml. til jydsk Hist. I 151—57. [4]) Fjerde Del S. 227. [5]) Fjerde Del S. 103. [6]) K. D. V. 27. [7]) Fjerde Del S. 247. [8]) Reinhardt i hist. Tidskr. 3 R. III 29—35. [9]) Fjerde Del S. 227. [10]) Wolfs Diarium S. 576.

I Maj fik Kongen Besøg af Biskoppen af Osnabrygge. Kongen med sin Broder og 3 Sønner red ham i Møde en Fjerdingvej udenfor Staden (altsaa ved Valby Bakke) i Spidsen for det skaanske, sælandske og hallandske Rytteri og indførte ham saaledes i Staden. „Der var en stor Stads ikke uden betydelig stor Omkostning for Kongen og Adelen“.[1])

1. Marts blev det forbudt Magistraten at paalægge Borgerskabet nogen Skat uden Statholderens Samtykke, og det blev paalagt den at aflægge Regnskab for nogle Adelsmænd, som Kongen vilde udvælge, og for 8 Borgere for Anvendelsen af de Skatter, som den i den senere Tid havde paalagt Borgerne.[2]) Det er de ved denne Revision fremkomne Antegnelser, hvoraf Uddrag er trykt i Kjøbenhavns Diplomatarium VI. 194—205, og det fremgaar af dem, at man har været temmelig misfornøjet med Magistratens Styrelse, der ogsaa paa flere Maader synes at have været for egenraadig.

1619 afstod Byen de 3 Søer til Kongen, og med S. Jørgens Sø fulgte kort efter Kalvehaven eller Strækningen fra noget udenfor Vesterport indtil Rosenaaen. Samme Dag, som Kongen fik Byens Skøde paa Kalvehaven, 1 Jan. 1621, fik han af Helligaands Hospital Skøde paa S. Jørgens Gaard, hvorved S. Jørgens Sø altsaa blev en Indsø i en stor kongelig Domæne,[3]) til stort Tab for Byen.

1619 begyndte Børsen at bygges, og en kgl. Navigationsskole oprettedes i Holmens Kirke[4]), hvis nuværende Bygning blev indviet 5 Sept. samme Aar.

Samme Aar rasede en heftig Pest, som man tilskrev en Komet, der var kommen til Syne 17. Nov. 1618. Børnehusets Virksomhed stansedes i et Par Aar af denne Grund.

1620 blev Silkegade anlagt[5]), Samme Aar fik Kæmneren

---

[1]) D. Mag. 4 R. IV. 49. Wolf Diarium S. 576. [2]) K. D. V. 21—30.
[3]) Første Del S. 189, Tredie Del S. 145, Fjerde Del S. 355.
[4]) Fjerde Del S. 97, 98, 231. [5]) Fjerde Del S. 314.

en ny Instrux og der udarbejdedes en Jordebog over Stadens Ejendomme[1]).

1621 var der Ildebrand her, som en skaansk Præst forsøgte at dæmpe ved at kaste Jord og en rød Hane i Ilden[2]).

1. Juni 1621 blev en adelig Dame Kristence Kruckov henrettet under Herredagen for Trolddom[3]). Uagtet hun vistnok var mere skyldig i hvad hun beskyldtes for end mange af dem, der blev brændte, saa gjorde hendes adelige Stand, at hun slap med at blive halshugget.

25. Feb. 1622 kom hertil en russisk Gesandt med et Følge af 100 Personer[4]).

1624 opførtes de 2 Blokhuse paa Rævshalen, hvor nu Toldboden er[5]).

I Slutningen af Aaret udbrød en Pest, hvorfor Kongen 8. Dec. befalede Magistaten at lade Døre og Vinduer til Gaden lukke paa de Huse, hvor der laa Syge, og tilforordne Folk til at tage sig af de Syge. Nogle af Bartskærerne skulde beskikkes til Pestmestre, der skulde besøge de Syge og rense Husene med Røgelse; Lægemidler til de Fattige skulde Byen betale, ligesom Bartskærernes Løn og deres Kost, da det var dem forbudt at gaa ud[6]).

Sygdommen blev, uagtet alle Forholdsregler, særdeles voldsom og varede gennem hele næste Aar. Det er vel i Anledning af den, at Kongen 3. Mai 1625 befalede enhver Borger at holde Gaden ren for sin Dør[7]). For at hindre Udbredelse af Sygdommen blev det 20. Juli forbudt Borgerne at drage til Køge Marked eller til noget andet Købstedmarked, saa længe Sygdommen varede[8]).

Fra Pesten 1625 har man et Brev fra Slotspræsten Nilaus eller Menelaus Povlsen til Kansleren Kristian Friis,

---

[1]) K. D. I 596—630. [2]) Engelstofts Univ.- og Skole-Annaler 1809 S. 187—91. [3]) Ny D. Mag. I 337—91. [4]) J. L. Wolfs Diarium S. 577. [5]) Fjerde Del S. 202. [6]) K. D. V 70. [7]) K. D. V 78. [8]) K. D. V 87.

hvori der gives forskellige Oplysninger, der viser, hvorledes paa Grund af de vigtigste Myndigheders Fraværelse Tilstanden var lovløs[1]). Uagtet Kongens strenge Forbud mod om Søndagen at bruge offentlig Handel eller føre Øl til Krohuse, saa agtedes dette dog ikke, „men Amagertorv med de andre Gader staar saa fuld og aabenbar med deres Varer om den hellige Søndag, før, under og efter Prædiken, ligesom det aldrig var forbudt. Item de ager med deres Ølsluffer og Kærrer saa frit den hellige Herrens Dag som de andre.“ „Byens Øvrighed passer intet eller lidet paa at holde Haand enten over Guds eller Kongens Lov. Det bedste Raad saadant at afskaffe igen var dette, at Under-Byfogden blev strengelig befalet med nogle af Stadstjenerne at tage deres Varer fra dem allesammen, der om Søndagen sidder paa Torvet, og give dem til de Fattige, item at der blev taget baade Hest, Sluffe og Øl fra en eller flere af dem, der saa uforskammede om den hellige Søndag imod kgl. Majestæts Forbud fører deres Øl Byen om.“

„Kan ikke med Ord udsiges eller beklages den store Guds Fortørnelse og Utugt, Vognmænd bedrive paa Amagertorv baade om den hellige Søndag og de andre Dage. Om Morgenen ved 6 slet saa forsamler de dem ved Posten sammesteds, de Vognmænd her af Byen, Helsingør, Roskilde, Køge, der svær og bander de saa forfærdeligt, Jorden maa grue derved. Ingen ærlig Mands Tyende, Piger besynderlig, kunne hente en Spand Vand af Posten, disse utugtige Kompaner jo taler dem saa ublueligen til, det er Skam at eftersige, tager ublueligen til dem, med anden stor Letfærdighed, de øve. Saa drikke og doble de i Kældrene derhos, saa slaas de, in Summa, de drive saa stor Last og Skam, saa det er Under, Lyned og Torden ikke slaar dem paa Stedet. Herimod syntes det Raad, at Under-Byfogden lod dem forbyde det Sted at samles paa (de drive denne Skam

[1]) C. Molbechs Nordiske Tidsskrift III 415—22.

under Herrens Tjeneste, som er det allerforfærdeligste) og aleneste blive i deres Herberge. Ti man véd nok af Køge Vognmænd, Helsingørs, Roskildes etc. Herberge at sige, saa hvo dem vilde have til noget af disse Steder, kunde de søges der. Ja man kunde byde Tavler over hvert disse Vognmænds Herberge at udhænges, saa enhver kunde letteligen finde dem der, paa det denne svare Guds Fortørnelse og Utugt paa det Sted maatte afskaffes. Lyder Brask[1]) med flere Gudfrygtige, hans Naboer, som bor paa dette Sted, hvor disse ubluelige Kroppe drive denne Skam og Last, beklage dem hjærteligen herover og ønsker, at den kristne Øvrighed vilde saadant afskaffe."

„Kan jeg ikke noksommelig fortælle den svare Synd og Uret, der drives iblandt os med den Arv, man køber efter de døde. Naar nogen formuende bortdør (som nu i denne Pest og ellers altid, baade før og siden) og hans Arvinger er i et andet Land, Norge, Jylland, Fyn, Laaland eller andre Steder, fluks gør man sig færdig og rejser hen, hvor man kan den dødes Arvinger opnæse. Naar man da finder dem og nu fornemmer, de er fattige og enfoldige Folk, saa sige vi: den din Slægt paa det Sted er nu død og der er en ringe Ting efter ham (naar der er baade Hus og Gaard, Sølv, Penninge og Gods overflødigt), hvad vil du unde mig det for, jeg vil give dig saa og saa derfor, du kan ikke faa mere efter ham, der er en stor Gæld, her er lang Vej imellem, med sligt mere, de løgnagtig foregiver, ja svær og forbander sig derpaa, det er ikke anderledes. Naar denne fattige Frænde, han hører og tror saadan løgnagtig Beretning, ser og et hundrede Daler eller noget, denne anden udbreder for ham, deraf slaar han til, sælger tit hen 1000 Daler for et halvt eller helt hundrede. Saa er da den Stymper stjaalen og løjen hans rette Arv fra, og den, som købt har, bliver og en forsoren Lem, som har nu givet

---

[1]) Han var Kræmmer og bode paa Amagertorv, se Fjerde D. S. 242.

Mester Hammelin[1]) sin Sjæl og Salighed for dette timelige Godses Skyld". Derpaa klager Præsten over Studenternes Klædedragt[2]) og over, hvorledes man blev plaget af Stoddere og Tryglere, der var fordrevne fra andre Steder. „Husarme, som burde Guds Almisse, de faa mindst deraf, men andre store, føre og stærke Tyve og Skandsække, de faar den."

I et andet Brev af 21. Juli fortæller Præsten, hvorledes han efter Kanslerens Befaling havde paamindet Magistraten om, at den næste Søndag skulde lade forbyde fra Prædikestolene, „at man ikke saa ubarmhjertig, som er sket til des, skal udstøde sine arme syge Tjenere, men skikke dem i Pesthuset, naar de ikke véd andre Raad til dem". Det ses, at Kansleren har sendt 30 Daler til Pesthuset og 20 til de Husarme, ligesom der var uddelt 150 Brød fra hans Gaard. Efter at have takket derfor giver Hr. Menelaus igen en sørgelig Skildring af den moralske Tilstand.

„Endog det er i saadan en bedrøvelig Tid, ser man ingen Pestilenses Tegn hos vore Folk, men ny Noder og hoffærdig Klædedragt gaar i fuld Svang; høje Toppe med Rynker og Folder bag udi og Jærnbøjle; Hovedklæderne sættes paa lang Manér som et Asenhoved; svære Skød paa Trøjerne, store, vide og rynkede Skørter; afsatte og snorede Sko med store Spygab og Silkevisker udi. Ak Gud forbarme sig herover! Fosterne af Moders Liv vidne, med andre store Lande- og Stad-Plager, at saadan Hofarts Stank mishager Gud højligen. Man havde saa god en Forhaabning, at saadan Letfærdighed skulde blevet forbudt paa alle vore Prædikestole og i Skriftestolene, men her hørtes ikke et Ord derom."

„Om Søndag, naar man skulde være i sin Kirke og bede Gud om Naade, Synders Forladelse og denne forfærdelige Strafs Afvendelse, da ager, rider og render vore Folk ad Skoven, hvor de drikke, danse og springe til den sorte

---

[1]) Djævelen. [2]) Se Rørdams Univ. Hist. III 427.

Nat og fører et slemt epikuræisk Levned; her holder Vogne for alles Døre, baade Vognmænd og Amagere i alle Gader. Ak, Sabbaten burde at helliges og Kirken nu allermest at søges i disse bedrøvelige Dage. Vilde man saa gærne siden slaa sig til Fylderi, kunde og burde de det at gøre om de andre Dage i Ugen."

„Med deres Kaal, Rødder og Løg drive de nu igen om Søndagen deres Køb og Handel paa Amagertorv og andre Steder saa frit, som de gjorde, før kgl. Majestæts Brev udgik derimod."

„Hvorledes vore Sildefiskere de drage til Søs at fiske, maa og Gud sig over forbarme. Om Søndag Morgen, i den Sted de skulde gaa i Kirken, lægge de ud at fiske, fulde og drukne, og i et fast andet Navn end i Jesu Navn slaas og rives om Bommen, hvo der skal først igennem. Og derfor tør nu ikke forundre os, at Gud igenholder sin Velsignelse; Silden staar og gaar saa tyk, siger man, man kunde sætte en Stage i hende, men hun maa ikke komme i disse ugudeliges Garn."

„Den slemme Uskikkelighed med Skrifte i Vor Frue Kirke, hvor en arm Synder ikke kan udgyde sit Hjerte for Herrens Tjener for de paahørendes Skyld, som ligge og staa ved Munden paa Præsten og Konfitenten. Ak, hvad lod det hæderligt og hvad skadede det vel, Skriftestolene var i Koret og afskilte fra hinanden, paa det en arm Synder kunde dristelig tale med Præsten og Præsten med ham igen."

„Den slemme Drik og Gildedis paa Landsbyerne gaar nu alle Vegne i fuld Svang igen, baade Møggilde og Pinsegilde; for kort siden slog de en ihjel i Lyngby i samme Gilde."

„Daabens Sakramente slemmeligen misbruges; man gør et Kræmmeri deraf. I disse Dage har en haft over 20 Faddere hos Daaben, en anden 12, almindeligt er 8, 10, ja undertiden 14. Forordningen lyder paa 5 ikkun, men man

agter det slet intet, Gud bedre det, Penge anser man, men det, mest Magt paaligger, er borte."

„Alterens Sakramente gives og ej heller nogen synderlig Paaagtelse, hvo de er eller hvordan det annammes. Alle Horer, Tyve, Manddrabere og Troldfolk, som ere forjagede og rømte af andre Lande og Steder, de have deres fri Værelse (Ophold) hos os og gaa til Sakramentet her dristelig. Og der er et almindeligt Ordsprog paa Landsbyerne, hvor Præsterne ikke ville tilstede saadanne Landstrygere Sakramentet: saa vil jeg drage til Kjøbenhavn, der kan jeg faa det uden Pasbord (Pas). Unge og uforstandige Tyende og Børn tilstedes her ogsaa den hellige Nadvere, som ikke er gode for at læse de 5 Partes i deres Katekismus, ja løbe hertil uden al Overhørelse, hvilket alt sammen er aabenbare imod Guds Ord og vor Kirkeordinans."

Den Demoralisation, der fulgte med Pesten, ses af et kgl. Brev til Kansleren af 8. Maj, at da Vagten ofte ved Nattetid blev overfalden og ilde behandlet af Adelspersoner, skulde han tage den Forpligtelse af saadanne, at de vilde forblive i deres „Logementer", indtil Kongen selv kunde paakende Sagen [1]). 6. Juli udstædte den udvalgte Prins Kristian under Faderens Fraværelse i Trediveaarskrigen et Brev, at da „et Kvindfolk ved Navn Maren Jensdatter udi S. Pedersstræde skal befindes, som Ungdommen af Studenter, særdeles norske, skal til sig holde og nu nyligen blandt andet er befunden tillige af tvende Personer at skal have taget strenge Forpligt paa Ægteskab", skulde Magistraten tiltale hende, „om hun ikke for saadanne sine slemme grove Mishandlinger bør at forsværge Byen og Byens Gebet, saa fremt hun og ikke ellers for sine letfærdige begangne Bedrifter og Forsæt kendes til Tugthuset eller anden Straf" [2]).

---

[1]) K. D. V 80. [2]) K. D. V 85.

Sygdommen, under hvilken Universitetet blev lukket, bortrev 4884 Mennesker, og den varede ind i 1626 [1]).

10. Feb. 1625 var der en stærk Storm, der fremkaldte stor Vandflod i Østersøen, saa Skibe strandede i Skovene, Køge og Præstø blev for en Del sejlbare og i Kjøbenhavn blæste det øverste af den tydske Kirkes Spir ned [2]).

11. Maj 1626 brændte Provianthuset med den største Del af den Proviant, der var bestemt til Flaaden. Ilden blev slukket af Kongens Søfolk [3]), efterat have udsat Tøjhuset og Slottet for den største Fare.

Da Krigslykken var gaaet Kongen imod og Kejserens Hære begyndte at trænge op i den jydske Halvø, saa det alvorligt ud for Landet. Kongen befalede da fra Rensborg 2. Sept. 1627, at Borgerskabet skulde forsyne sig med Proviant for et Aar i det mindste og det samme skulde tilkendegives Fremmede, der begav sid did; Borgerne skulde af Magistraten efter deres Evne taxeres til at forsyne sig med Krudt, Bly og Lunter [4]). Under disse Forhold dannedes et fast Vægter- og Politikorps paa 140 Mand [5]).

„Natten imellem den 18. og 19. Januar 1628 var en heftig Storm, og nedblæste da S. Nikolaj store Kirkespir ved 1 slet, som nedfaldt langs Kirken og nedslog Hvælvingen. Udi samme Storm om Dagen derefter blev og nedblæst et af de 4 smaa Spir, som stod omkring det store Vor Frue Kirkespir, hvorefter siden de andre 3 blev nedtagne. Ogsaa omkastede samme Storm Hans Majestæts Ladegaard for Kjøbenhavn, hvor meget Kvæg omkom, item Hans Majestæts Stalde ved Kronborg Slot, hvor mange skønne Heste blev ihjelslagne“ [6]).

18. Juni 1628 blev den ny Kirke udenfor Nørreport indviet [7]).

---

[1]) Mansa S. 290. [2]) Rørdams Monumenta II 728. [3]) J. L. Wolfs Diarium. [4]) K. D. V 101. [5]) Tredie Del S. 285—87. [6]) J. L. Wolfs Diarium. [7]) Fjerde Del S. 116.

Samme Aar blev en Skotte brændt for Sodomiteri[1]).

Der arbejdedes i dette Aar paa Kjøbenhavns Befæstning, og da Kronens Bønder ikke var i Stand til at gøre det hele Arbejde, fik Adelen i Kjøbenhavns Len Befaling om at lade sine Bønder hjælpe til, da denne Befæstning var saavel dem som de andre Bønder til Sikring, hvis noget uventet skulde paakomme[2]).

Paa Grund af Provianteringen var alle Levnedsmidler blevne meget dyre, hvorfor Kongen lod give maanedlig Sold til Hoffanen og et Kompagni Fodfolk, der var indkvarterede i Byen[3]).

4. Maj 1629 bød Kongen, at der skulde ydes en Skat af alle Ejendomme, der ikke var fritagne ved særlige Privilegier, til Fremme af Befæstningen udenfor Vesterport, idet det var Kongens Mening at benytte Søerne som Grave og anlægge Volde indenfor disse[4]). Faa Dage efter blev Freden imidlertid sluttet, saa Faren foreløbig var afvendt. I Krigen havde Borgerne udrustet Kapere, men 1630 klagede Købmand Johan de Villum over, at en saadan havde overfaldet et af hans Skibe, der gik med Øksne til Holland[5]).

Om Somren udbrød Pest, Blodsot og Kopper, der fremkaldte stor Dødelighed; Tallet af Dødsfald var hele Aaret 4964 Mennesker[6]).

1630 fik Fattigvæsenet sin ny Ordning[7]).

Samme Aar flyttedes Helligaands Hospital fra Gammel Vartov til det ny Vartov ved Sortedamssø og den nuværende Toldbod indrettedes[8]).

22. Februar 1630 udstædte Kongen et Brev til Statholderen, at da der foregik adskillige Uordener med Stadsretten og kongelige Paabud, der ikke afskaffedes efter Kongens egne Erindringer, især i Henseende til Gadernes Rensning, Ungdommens Optugtelse, Bryggere, Bagere, Haand-

---

[1]) Rørdams Mon. II 730. [2]) K. D. V 108. [3]) K. D. V 109. [4]) K. D. V 113. [5]) K. D. V 116—17. [6]) Mansa S. 299. [7]) Fjerde Del S. 16—21. [8]) Tredie Del S. 54—55. Fjerde Del S. 190.

værkers „Oversættelse“ og andre Forhold, kunde disse Ting bedst forebygges ved, at det almindelige Tilsyn, der paalaa Magistraten, saaledes fordeltes, at hvert Medlem fik sine Sager og fik tilforordnet 1, 2 eller flere „fine“ Borgere, der kunde virke nogle Aar ad Gangen, dog saaledes, at den almindelige Inspektion som hidtil paahvilede Magistraten, idet de tilforordnede Borgeres Magt alene var raadgivende. Magistraten gjorde vel Undskyldninger og bad sig fritaget for denne Ordning, men et Kongebrev af 28. Marts gentog baade Bestemmelsen om Sagernes Fordeling og om en eller to Borgere, som enhver selv kunde vælge til sine Hjælpere [1]). Det første Kongebud indeholdt i sig de første Spirer til de senere „32 Mænd“, men da Kongen straks ændrede det saaledes, at det ikke kunde gøre nogen Indskrænkning i Magistratens Myndighed, fik det ingen praktisk Betydning.

1631 begyndte Nyboder at bygges. Samme Aar flyttedes de Fattiges Børnehus fra Store Helliggeststræde til Møntergade [2]).

1632 kom hertil et russisk Gesandtskab, der paa Rejsen fra Helsingør blev modtaget noget paa den anden Side af Gammel Vartov af Rentemestrene Jørgen Vind og Sten Bek med Vogne, Heste og Rytteri [3]).

5. November 1632 druknede Rigens Hovmester Frands Rantzau i Graven omkring Rosenborg. Den siden saa ansete Henrik Müller var Tjener hos ham og fik af Menigmand Skyld for at have taget Livet af sin Herre, et Tegn paa, at hans Karakter ikke var meget agtet.

1633 lagdes Vandledninger igennem Stranden over til Kristianshavn [4]), hvilket ansaas som en stor Mærkelighed.

Samme Aar blev en Borger og hans Hustru udviste af Byen, idet de af Naboer og Genboer var beskyldte for „et letfærdigt, slemt, ruffersk Hus, de har holdt langsomlig Tid“.

---

[1]) K. D. V 117—18. [2]) Fjerde Del S. 451. Tredie Del S. 344.
[3]) K. D. V 128—29. [4]) Fjerde Del S. 282.

Mandens Borgerskab blev ham derpaa opsagt og der blev givet dem en viss Frist til at betale deres Gæld og derpaa at rømme Byen, hvor de aldrig mere maatte lade sig se, hvis de ikke uden al Naade vilde straffes til Kaget[1]).

30. Sept. 1634 stod paa Kjøbenhavns Slot den udvalgte Prins Kristian den Femtes Bryllup med den saksiske Prinsesse Magdalene Sybille[2]). Til den Række af Festligheder, der holdtes i den Anledning, indbødes en stor Mængde fremmede Fyrster, af hvilke dog personlig kun en Del tydske mødte, medens de andre repræsenteredes af Udsendinge. I den franske Udsendings Følge befandt sig Karl Ogier, af hvis Rejsebeskrivelse vi faar Underretning om mange forskellige Forhold i Danmark og særlig i Kjøbenhavn. Om de velhavende Borgeres Huse beretter han saaledes, at Væggene var beklædte med Træpaneler, der lige til Loftet var behængte med Skilderier; langs Væggene stod Træbænke, paa hvilke der laa bløde Puder og ovenpaa disse Tæpper. De danske Alkovesenge huede ham ikke, de var altfor bløde og saa korte, at de var mere skikkede til at sidde end til at ligge i. Gæstfriheden gav ham imidlertid straks et godt Begreb om Folket. I det Værtshus i Helsingør, hvor de ved Ankomsten tog ind, stod 2 Sølvkander, fyldte med Vin og Øl, og da Gesandten ikke tog til sig deraf, greb en lille Dreng, der var tilstede til deres Opvartning, den ene Kande, gik hen imod ham, nikkede og tog selv en god Slurk, inden han overrakte den til Gesandten. Da de kom til Kjøbenhavns Slot, blev flere Adelsmænd satte til deres Raadighed; én fik saaledes den Forretning at skænke Vand, hvorom Ogier med rette siger, at det var en Bestilling, som hidtil ikke var bleven udført i Danmark, og anfører et Vers, der kunde paase paa Danmark ligesom paa Holland, om hvilket det var skrevet, at vel laa disse Lande

[1]) K. D. VI 230. [2]) Om dette se, foruden Ogiers Beretning, J. L. Wolfs Diarium S. 583—85, K. D. V 144, 146, 782, Sæl. Tegnelser XXV 269—72, 286—90.

midt i Vand, men dog drak Indbyggerne, mærkværdig nok, aldrig selv Vand[1]). Saameget mere nød man Vin, ved enhver Sammenkomst drak man omkaps, og det var især efter at Holstenerne og Sakserne var komne til Hoffet, at Sovekamre, Spisesale, Forværelser og Forhuse ligefrem flød dermed; fra de fyrstelige Herrer til Drabanterne, der stod paa Vagt foran deres Døre, lod alle sig Vinen smage. Kongen foregik sine Gæster med Exemplet. Naar man saaledes paa Festdage allerede var godt forsynet, lod Kongen hente en stor Guldkande, som 2 Mænd næppe kunde bære, og sætte paa en Træskammel. Af denne øste han nu Vinen ud i Guldbægere til de Gæster, han vilde vise en Hæder, og drak nu med dem; den polske Gesandt roses som den, der gjorde bedst Besked.

De danske Kvinder syntes Ogier godt om; han roste deres blaa Øjne, blonde Haar, hvide Hudfarve og ranke Vækst. Naar de hilste en forbigaaende, bukkede eller nejede de ikke, men kyssede paa deres Haand eller bevægede Læberne en Smule. Paa Hovedet bar de sædvanlig en Fløjels Hue, omtrent af Form som en Halvmaane og naar de gik ud, tog de om sig en Kaabe, der ikke var meget forskellig fra Mændenes Kapper. Franske Moder havde endnu ingen Indflydelse, dog saas Kongens Døtre og Hertuginden af Glyksborg klædte efter disse, og da der var Cour hos den nygifte Prinsesse, var Adelsdamerne friserede paa fransk. Kongens Døtre var de eneste, der talte fransk, og da Ogier kom i Tale med dem ved en Ringridning paa Amagertorv, fandt han, at de talte det med en stor Færdighed og med en behagelig Udtale. Hertuginden af Glyksborg maatte derimod tale til ham ved Tolk og var fuld af Spørgsmaal, om hun var klædt ret efter fransk Mode, om hendes Haar sad rigtigt, om Halstørklædet var som det skulde være, om Farverne paa hendes Klædning faldt godt i Øjnene; den galante Fransk-

---

[1]) Jfr. Tredie Del S. 372. Fjerde Del S. 138.

mand skænkede selvfølgelig Alt sit Bifald. Han var engang Tilskuer ved en adelig Ligbegængelse, og undrede sig over, at Damerne i Følget gik i en Skare for sig, med Undtagelse af Enken, der førtes af 2 Mænd; i den Anledning gør han den Bemærkning, at det ikke var Skik i Danmark, at Kvinder ledsagedes af Mænd, ja selv fyrstelige Damer gik alene.

Et af de Steder, hvor han helst gik hen, var Børsen, der var delt i 2 lange Gange, hvor der solgtes Mauufaktur- og Galanterivarer; derfor havde Børsen Søgning af mange fornemme Mænd og Kvinder, ja selv Kongens Døtre kunde man møde der. Det var Datidens Østergade. Ogsaa Bogladerne paa Børsen tiltrak sig Opmærksomhed og Ogier traf saaledes ved en saadan den berømte Astronom Longomontanus. Et andet Sted, der samlede Folk, var Ridebanen, der laa, hvor nu Gaderne mellem Holmens Kanal og Vingaardsstræde findes. Her mørede man sig med at øve sine Vaabenidrætter paa Paphoveder. Et saadant Hoved blev sat paa en Pæl og stillet ved hver Ende af Banen og et tredie laa paa Jorden. Rytteren skulde nu i største Hast med fældet Lanse ride løs paa det ene Hoved, derpaa hurtig vende sig om, rive Pistolen ud af Hylstret og, medens Hesten fór afsted, skyde paa det andet, hvorefter han igen skulde vende sig og med Kaarden hugge til det Hoved, der laa paa Jorden.

Under den store Tilstrømning af Mennesker foregik flere Uordener. Af en samtidig Dagbog[1]) udskrives: „15. Avg. havde Borgmester Reinholt Hansen Klammeri med Hovedvagten paa Raadhuset, blev Dagen derefter forligt. Natten mellem 19. og 20. Avg. blev en af velb. Hans Ulrik Gyldenløves Tjenere af Byens Vagt paa Raadhuset skudt i Laaret. 1. Sept. stak en af kgl. Majestæts Trompetere ved Navn Sakarias velb. Sivert Urnes Berider, døde næste Dagen efter, begraven den 5.“

---

[1]) K. D. V 782—83.

30. Avg. gav Kongen en Borger i Glykstad Tilladelse til at holde en „Lykkepotte“, hvad vi kalder en Tombola under de forestaaende Bryllupshøjtideligheder; dog skulde han give Magistraten en Fortegnelse over de Varer, der skulde bortloddes, og deponere dem et visst Sted, og et Medlem af Magistraten og en Borger skulde have Tilsyn med, at han ikke udlagde flere blinde Sedler, end det var fornødent, og i det hele paase, at der intet Bedrageri skede[1]). 8 Dage efter fik de Husarmes Forstandere en lignende Tilladelse[2]).

1635 havde man mange Spektakler med Stadens Vagtmester. En samtidig Dagbog fortæller: „11. Oktober bestormede Baadsmændene Antoni Vagtmesters Hus. Den 12. om Aftenen overfaldt Vagtmesteren Baltzar Condevin[3]). 5. Nov. om Aftenen blev Antonius Bøcher, Vagtmester, udi Klavditens (Slutterens) Hus fængslig anholdt og indsat. 9. Dec. blev han kasseret af sin Bestilling og hos Slutteren anholdt. 25. April 1636 maatte den gamle Vagtmester Antoni aflægge sin Degen (Kaarde). 4. Maj blev hans Dom afsagt af Hans kgl. Majestæt og af Raadet konfirmeret. 23. Maj blev hans Gods antruffet paa Henrik Bülles Skib og vilde rømme, rømte dog 3 Dage efter“[4]).

4. Dec. kom Hans Mandixen[5]) hjem fra Herredagen og lod en Trompeter blæse foran sig igennem Byen. I den Anledning udstædte Kongen Befaling til Magistraten om at tiltale ham ved Retten, fordi han var ankommen til Byen „en Bededag, der andre Folk skulde gange til Kirke, og

---

[1]) K. D. III 133—34. [2]) Se Fjerde Del S. 23. [3]) Om denne se Fjerde Del S. 239. [4]) K. D. V 783—84. [5]) Se om ham Henvisningerne i Registret til tredie og fjerde Bind og Christian IV's Breve ved Bricka og Fridericia 1641—44 S. 454. Kristian IV kalder Hans Nansen ofte i sine Breve Hans Nandixen, hvorfor man 1644 misforstod ham, som om han havde ønsket Hans Mandixen som Borgmester, hvilket Kongen afviser med de Ord: „Han er mig altfor vel bekendt“.

aget med en Trompeter langs ad Gaden". „14. Marts 1636 blev dømt imellem Magistraten og ham i Skældssagen (han havde altsaa været grov imod Øvrigheden) og 21. dømt i Sagen angaaende Trompeteren". Siden blev Sagen dog henvist til Afgørelse af Kommissærer [1]).

Samme Aar 7. Sept. blev Mads Ravns Kone og Amme halshugget paa Slotspladsen Kl. 5 om Morgenen [2]).

16. Sept. blev en Bartskærsvend ihjelstukken i en Duel udenfor Østerport. 21. Okt. blev Brygger Morten Pedersens Skolemester i hans Dør paa Gammeltorv ihjelstukken af en Skrædersvend, der blev henrettet 14. Nov. derefter.

25. Oktober blev Regenskirken indviet i Kongens, Kanslerens og flere Adeliges samt nogle Borgeres Nærværelse af Sognepræsten ved Vor Frue Kirke [3]).

1636 skede følgende Ulykkestilfælde: 1. Februar om Aftenen ihjelskød Slotsfogdens Dreng Slotsbageren. 13. Maj dræbte en Mand i Skoboderne sig og sin Hustru. 22. Maj var Oluf Daas Bryllup, „og blev en Skrædersvend og 2 Børn beskadigede af 2 løbske Heste. Gud er for alt at takke, som bevarede Hans kgl. Majestæt, Prinsen og Prinsessen samt den ganske Brudeskare og andre godt Folk, ti samme Heste løb ind iblandt Brudeskaren paa Amagertorv og stædedes ikke førend i Klædeboderne".

„Natten imellem 25. og 26. Juli faldt saadan forfærdelig Pladskregn, hvis Lige aldrig tilforn var hørt". 28. Juli blev en Kvinde ved Vestervold anholdt, fordi hun havde huset en Troldkvinde, der var bortrømt. Samme Troldkvinde blev nogle Dage efter fængslet i Engelholm.

3. Avg. blev en norsk Karl paagreben med falske To-Skillingsstykker. „11. Avg. blev Troels Frost formedelst hans Drukkenskab og Ubeskedenhed paa Raadstuen, imod Borgermester og Raad øvet, til Slutteren hensat". 22. Avg. blev

---

[1]) K. D. V 181, 784—85. [2]) Se herom Fjerde Del S. 223. [3]) Reinhardt: Kommunitetet og Regensen i Hist. Tidsskr. 3 R. III 37, 63.

nævnte Falskmønter lagt paa 4 Stejler og Hovedet og højre Haand naglede paa Stejlen.

Om Efteraaret udbrød en Pest. I December fandt man en død Kvinde paa Nørregade og en anden udenfor en af Portene, hvorfor Magistraten fik alvorlig Formaning om ikke at lade sligt ske, men sørge for, at der var en Karre beredt til at føre de Syge til Pesthuset og andre Karrer til at føre de Døde til Kirkegaardene, ligesom den skulde lade bringe Lægemidler omkring i Husene[1]).

9. Okt. holdtes Korfits Ulfeldts Bryllup. Der var udgaaet Indbydelser til 118 Adelsmænd med Hustruer og Døtre og til 25 Enkefruer. 7. Okt. mødte alle de indbudte Fruer og Rigsraadet paa Frederiksborg for næste Dag at ledsage Bruden, Eleonore Kristine, Kristian IV's berømte Datter, til Kjøbenhavn, hvor Brylluppet skulde staa paa Slottet. Borgerskabet stod paa Gaden i Række og Toget blev modtaget af Kongen og Prinsen. I den Anledning holdtes der Dystrenden paa Slotspladsen mellem Højbro og Porten den 11. og afbrændtes et Fyrværkeri baade selve Bryllupsaftenen og Aftenen efter[2]).

1637 døde her over 5000 Mennesker af Pest, der varede til ind i næste Aar og ogsaa angreb dem, der flyttede ud paa Landet[3]).

7. Juli lagdes Grundstenen til Trinitatis Kirke.

I April 1638 kom nogle Russer fra Narva hertil med en Skude, „udi hvilken ikke var Søm, Jærnbolter eller Jærnnagler, men den var alene vunden med Vidier og var ladet med Hør, som de solgte i Kjøbenhavn. Saadanne Folk med saadan en Skude vidste man ikke i Mands Minde at være kommen til Kjøbenhavn. De købte her igen Perler og andet saadant og deres Penge derudi anlagde“[4]).

---

[1]) K. D. V 195, 196. Mansa S. 314—15. [2]) Birket Smith: Leonora Christina I 78—79. K. D. V 786. [3]) Rørdams Men. II 738. Tredie Del S. 240. Mansa S. 316—18. [4]) J. L. Wolfs Diarium.

27. Okt. 1639 stod paa Slottet Hans Lindenovs Bryllup med Kongens Datter Elisabet Avgusta.

30. Okt. holdtes Ringrenden paa Slotspladsen af Kongens Gæster.

30. Dec. fremvistes i Staden en Elefant, „som var afrettet at danse, fægte, knæle og andet saadant mere".

Natten mellem 29. og 30. Nov. brød en fangen Kapitajn fra Dynkirken ud af Blaataarn, men han blev greben samme Aften og 2. Dec. selv tredie „opvippet" udenfor Østerport, hvor der altsaa har været en Galge[1]).

1640 opførtes et nyt Fængsel for Livsfanger. Holmens Kirke udvidedes, ved Paasketid oprettedes Magistratens Skrive- og Regneskole; om Somren begyndte man at mure paa Kirken S. Anna rotunda og 22. Maj blev Kristianshavns Kirke indviet[2]). Samme Aar afskaffedes den latinske Korsang i Kirkerne og danske Salmer blev paabudte i deres Sted[3]).

En Dagbogsoptegner fortæller[4]), at 31. Jan. „lod tvende Amagerbønder veje tvende Heste, som var levendes, paa Kjøbenhavn Bys Vægt udi Vejerhuset, formedelst Køberen havde lovet at betale for hvert Skaalpund, hvad hver Hest vejede, 6 Sk. danske. Altsaa vejede den ene Hest 2 Skpd. 2 Lpd., beløb des Penge derfor 47 Rdl., den anden Hest vejede noget ringere. Var 2 smaa lumpne Heste, kunde dog begge ilde nok gælde 20 eller 25 Rdl. Var et galt Købmandsskab og dyrt Hestekød, burde at ihukommes udi Aviserne."

I dette Aar opkom en Sygdom blandt Holmens Folk, hvorfor Lægerne fik Befaling om at undersøge dem og give den forordnede Bartskær en Fortegnelse over tjenlige Lægemidler og de Syge blev indlagte paa Holmens Sygehus[5]).

---

[1]) K. D. V 787. [2]) Tredie Del S. 272, 327. Fjerde Del S. 99, 119, 260. [3]) J. L. Wolfs Diarium. [4]) K. D. V. 788. [5]) K. D. V 229—30.

27. Marts 1641 fik den tydske Menighed sine Privilegier udvidede[1]).

1642 blev Rundetaarn færdigt. Samme Aar kom et russisk Gesandtskab paa 80 Personer hertil[2]).

9. Marts blev der paalagt Borgerne til Rigets Forsvar at yde 2 pCt. af udestaaende Gældsfordringer[3]).

1643 var her stor Vandflod[4]).

I Slutningen af 1644 herskede her en Blodgangsepidemi, hvorfor Kongen befalede Lægerne 27. Dec. at udarbejde et Skrift til Vejledning om, hvorledes man skulde forholde sig[5]).

Krigen med Sverig var udbrudt sidst i 1643, hvorfor man først paa Foraaret 1644 begyndte at tage fat paa Stadens Befæstning, hvorved Søerne skulde danne Byens Grave. En ny Vagtordning kom i Stand 18. Marts[6]). 29. Juni afsejlede Kongen med Flaaden paa 40 Skibe og efter Slaget paa Kolberger Hejde indespærrede han den svenske Flaade i Kieler Bugt, hvorfra Admiralen Peder Galt lod den undslippe, hvorfor han 31. Avg. blev henrettet paa Slotspladsen. I Juli kom en hollandsk Flaade som Konvoj for 328 Købmandsskibe til Helsingør, førende med sig 3 Gesandter, der drog til Kjøbenhavn og blev indførte i Staden i en af Kongens Karosser, efter hvilken fulgte 8 andre Vogne. Men da Kongen selv var tilsøs, blev der ikke noget af Underhandlingerne; 9. Avg. gik den hollandske Flaade igennem Sundet for at forene sig med den svenske, og da Hollænderne var komne forbi Prammene ved Dragør, blev de vel noget beskudte af 9 Skibe, der laa i Køge Bugt og paa hvilke Besætningen tilmed for en stor Del var syg, men der blev ikke nogen videre Kamp. Herover blev stor Uro i Staden og Almuen havde stormet Gesandternes Herberg, hvis Regeringen ikke havde hindret dette[7]).

---

1) Tredie Del S. 89. 2) J. L. Wolfs Diarium. 3) K. D. V 243—44. 4) P. W. Becher: Sml. til Danmarks Hist. II 275. 5) Mansa S. 324. 6) K. D. V 264. 7) Slange S. 1261, 1272.

I Begyndelsen af 1645 var her en Epidemi af Skørbug, og da Nydelse af Planteføde dengang var lidet udbredt, udgav Simon Pauli til Forebyggelse af denne Sygdom sin bekendte „Dansk Urtebog“ [1]).

Uagtet Byen gav 2000 Daler om Maaneden til Underholdning af Garnisonen i Malmø paa den Betingelse, at den var fri for Indkvartering, maatte den dog tage imod en Indkvartering af 3 Kompagnier Fodfolk [2]). I Marts befæstedes Indløbet til Havnen og der sænkedes Skibe for at gøre det snevrere.

25. Marts befalede Kongen Magistraten med det hurtigste at lade Voldene istandsætte, idet de næsten overalt var brøstfældige, især ved Kongens Have og foran Nørreport, hvor der ingen Værker var, Voldene var næsten overalt aabne og fra den runde Kirke kunde Fjenden gøre stor Skade; Kongen lovede at levere Skansekurve og lod holde Mønstring over Borgerskabet 2 Dage efter under Tilsyn af 4 Adelsmænd [3]). 17. April bød Kongen enhver Borger at forsyne sit Hus med Levnedsmidler for 6 Maaneder i det mindste. Kongen formanede igen Magistraten til at forsyne Voldene med Udenværker, „eftersom den største Nød det udkræver og eders egen Velfærd derudi bestaar“, idet han haabede, at Borgerne ikke vilde undskylde sig med Mangel paa Materialer.

Borgervagten synes ikke at have været ret paalidelig, ti 22. April bød Kongen Magistraten at opsætte Træheste ved hver Port og at tilholde Borgerofficererne uden Personsanseelse at straffe dem, der kom drukne paa Vagt eller drak sig fulde paa Vagten eller før Tiden forlod deres Post. Den 27. i samme Maaned blev Vagten saaledes fordelt, at de indkvarterede Soldater holdt Volden besat fra Vandkunsten til Vesterport og Borgerne det øvrige [4]).

---

[1]) Mansa S. 325—28. [2]) Christian IV's Breve 1645—48, S. 21, 27, 29. [3]) K. D. V 275—76, 278. [4]) K. D. V 278—79, 788.

Under saadanne Forhold blev der Dyrtid i Staden. Kongen indførte Besparelser i Hofholdningen sidst i April. I Maj tillod Kongen de Borgere, der ikke kunde yde Penge i Grundskat af deres Gaarde, at yde Proviant i Stedet. Indkvarteringen af Ryttere hvilede tungt paa Borgerne, da der var stor Mangel paa Hø og Strøelse, hvorfor de slap for denne imod at give 3000 Rdl., men 800 Mand Fodfolk skulde de beholde i Kvarter. 22. Maj blev der paalagt en Kopskat paa alle over 15 Aars Alder, hvilken skulde udredes i Løbet af en Maaned[1]). Da Kongen imidlertid frygtede, at den svenske Flaade, der var under Opsejling, skulde gøre Angreb her, lod han dog lægge en Eskadron Ryttere i Kvarter, idet han 25. Maj gjorde opmærksom paa, at de andre Købsteder var villige til at taale stor Indkvartering, dersom Kjøbenhavn ogsaa fik saadan i Forhold dertil, og en saadan Indkvartering i Grunden var mindre, end der med Rette kunde tilkomme Byen.

16. Maj var Flaaden udsejlet under Ove Gjeddes Overbefaling, men den kom i sørgelig Stand tilbage efter at have mistet 2 Skibe.

31. Maj kom en hollandsk Flaade paa 350 Orlogs- og Koffardiskibe igennem Sundet og den danske Flaade trak sig ind ved Blokhusene (Toldboden); da Hollænderne var komne igennem med Koffardiskibene, lagde 25 Orlogsskibe sig paa Reden 9. Juni, hvor de blev liggende 11 Uger til 22. Avg., men ingen Hinder lagde i Vejen for Skibsfarten.

2. Juni befalede Kongen Magistraten at undersøge Borgernes Forraad, men holde Resultatet hemmeligt, ligesaa skulde Forraadet paa Krudt og Bly undersøges, men det skulde under exemplarisk Straf som hidtil være forbudt at skyde paa Gaderne; og var det fornødent at der fyredes, skulde det alene ske paa Voldene i Officerernes Nærværelse[2]).

---

[1]) Christian IV's Breve 1645—48 S. 36. K. D. V 280, 281. Kopskatslisten er trykt i K. D. VI 231 flg. [2]) K. D. V 281—82, 788—89. Slange S. 1317—19.

7. Juni paalagde Kongen Korfits Ulfeldt at have Opsigt med Vagten, især skulde han tilholde Borgerne ikke at forlade deres Poster, og lade give Agt paa dem, der drog paa Vagt i Borgernes Sted og som ikke havde svoret til Fanen og endnu mindre til Byen, at de intet utilbørligt foretog sig. Da Udenværkerne paa Byens østre og vestre Side nu næsten var færdige, behøvedes der færre Folk, og de skulde forsynes med Vagthuse og Skilderhuse, derimod var Værket udenfor Nørreport („Dammen") ikke færdigt, hvorfor denne Port indtil videre skulde lukkes og Broen paa Dæmningen over Sortedamssøen afbrydes.

Der var imidlertid Sygelighed ombord paa Flaaden; de syge Soldater blev indkvarterede hos Borgerne, men der maatte ellers ingen komme i Land ved S. Anne Bro eller indenfor Bommene uden med Bevis for, hvor de vilde hen[1]).

25. Juli lagde den svenske Flaade sig udenfor Amager og 8. Avgust blev et dansk Krigsskib taget mellem Malmø og Kjøbenhavn[2]).

Ved den svenske Flaades Ankomst fik man travlt med at sikre Havnen, og Niels Trolle fik 30. Juli Befaling om at besætte Batteriet ved Toldboden med Kanoner og Mandskab fra Skibene. Samme Dag tillod Kongen, at Nørreport blev aabnet om Torvedagene, at Bønderne kunde komme ind med deres Varer, men ellers maatte det yderste Stakit ikke lukkes op, kun Laagen maatte benyttes. Af et kgl. Brev af 4. Avg. ses det, at Befæstningen udenfor Nørreport, som Borgerne skulde gøre i Stand, ikke var færdig endnu. Voldene var ikke saaledes, at man der kunde bruge sit Gevær, da Brystværnet ikke var i Stand, hvorfor Magistraten blev tilholdt at lade dette udføre til Borgernes eget Forsvar. Istedenfor Skansekurve kunde bruges Vinfade fyldte med Jord.

Faa Dage efter sluttedes imidlertid Freden, og Byen blev for denne Gang forskaanet for en Belejring.

---

[1]) K. D. V 282—83. [2]) K. D. V 789.

22. Avg. kom den franske Ambassadeur tilbage fra Fredsmødet og blev midt mellem Helsingør og Kjøbenhavn modtaget af Viceadmiralen Niels Trolle og andre af Adelen med hele Rytteriet. Nærmere ved Staden kom Kongens Vogn med Rigens Admiral Ove Gjedde. Indenfor Porten stod 2 Bataillioner Soldater, der hilste med 3 Salver, og paa Nørregade stod Borgervæbningen opstillet og gav 3 Gange Salut foran Ambassadørens Bolig paa Gammeltorv, ligesom alle Kanonerne paa Voldene og Yderværkerne blev affyrede, desuden blev han i nogle Dage prægtig trakteret paa Kongens Bekostning [1]).

Der blev dog liggende Indkvartering, ti 17. Sept. tillod Kongen Magistraten at anholde de Soldater, der begik „adskillige Mutvillighed" og Tyveri, og overgive dem til deres Officerer, at de kunde blive straffede. Denne Indkvartering maa have været af en drøj Beskaffenhed, ti Borgerskabet kom overens med Kongen om at udrede 10,000 Rdl. til Afbetaling af Soldaterne og fik derfor 22. Sept. 1645 det Privilegium at være forskaanet for al Indkvartering i Fredstid, dog saaledes, at hvis det blev paalagt andre Købsteder for Betaling at underholde Folk til Landets Forsvar, kunde Kjøbenhavn ej heller forskaanes. Nørrebro maatte nu igen aabnes for den sædvanlige Færdsel over Peblingebroen, men paa den Betingelse, at Borgerskabet inden næste Pinse skulde forfærdige Porten i Udenværket (ved Ravnsborg) og inden næste Sommers Udgang hele Udenværket udenfor Nørreport [2]).

9. Avg. blev Borgmester Reinholt Hansen afskediget [3]).

Stemningen mod Adelen, der ikke havde bevilget det nødvendige til Rigets Forsvar, var under denne Krigstid meget bitter her i Staden. En Student Frederik Osvald skrev 3. Juli et Brev til en Borgmester i Ribe, at Skylden for at vi ikke havde faaet Fred, paahvilede Adelen, ti den

---

[1]) J. L. Wolfs Diarium. Slange S. 1373. [2]) K. D. III 258—59, V 289. [3]) Tredie Del S. 211. Se yderligere om denne Sag Christian IV's Breve 1645—48 S. 59, 63.

studerede kun paa at drive Kongen af Landet, saa vilde den være sine egne Herrer, ligesom i Sverig og Holland, saaledes gik Rygtet her blandt Borgerne. Herfor blev han siden relegeret fra Universitetet, da han ikke vilde navngive nogen Borger, der havde talt saaledes[1]).

10. Juli beskikkedes en særlig Raadstueskriver, hvad der nu kaldes Kontorchef under Magistraten[2]).

Endnu i April 1646 var Nørreport, der paa Grund af Krigsudsigterne var bleven lukket 7. Juni forrige Aar, ikke aaben for Færdselen, da Magistraten havde lovet først at gøre Udenværket ved Ravnsborg i Stand. Dette blev dog nu udsat, imod at man forlængede den gamle Nørrevold saaledes, at Rosenborg kom indenfor Volden[3]).

20. Dec. 1646 stod en Islænder, der 18—20 Aar havde været i Barbariet og havde antaget den muhamedanske Religion, aabenbar Skrifte i Holmens Kirke og blev igen indlemmet i den kristne Kirke[4]).

12. Feb. 1647 brændte Tøjhuset paa Grund af en Uforsigtighed, der opstod ved Forfærdigelse af en Granat, hvilken sprang og dræbte en halv Snes Personer. Kongen ilede straks til og kaldte Tøjmesteren Oberst Zernichow, der var sysselsat med at redde, ud. Han kom endelig „og faldt næsegrus ned paa Jorden og bad om Naade, ti han endnu ikke vidste, hvorfra Ilden var kommen. Kongen i Iver løb imod ham og vilde slaa, men Rigens Raad, som tilstede var, bad paa det underdanigste, Hans Majestæt ikke vilde sig ivre, man kunde ikke endnu vide, hvem derudi kunde være skyldige.“ Ilden gjorde stor Skade paa Rustkamret, saa kun Kanonerne forneden blev reddede. „Kom Ild udi Arkeliet og i Fyrværkerne og andet saadant deri var, som straks opslog udi en Hast, det ganske Hus antændte, saa ingen Mennesker muligt var at kunne læske.“ Branden varede

---

[1]) Ny D. Mag. VI 210—14. [2]) Tredie Del S. 263. [3]) Christian IV's Breve 1645—48 S. 152. [4]) K. D. V 790.

fra Kl. $3^1/_2$ om Eftermiddagen til langt ud paa Natten. Tøjmesteren blev 2 Dage efter arresteret og stillet for en Krigsret, men blev frikendt; det havde dog været hans Uforsigtighed, der havde tilladt, at man ladede Granater i Laboratoriet, hvor der var Ild i Kakkelovnen[1]).

20. Maj befalede Kongen alle Lensmændene og gejstlige Stiftelser i Sæland 3. Juni at sende et vist Tal Karle med Skovle og Spader til Kjøbenhavn forsynede med Kost for 3 Maaneder, for at arbejde paa Fæstningen, nemlig 1 Karl af hver 200 Tdr. Hartkorn. I Stedet for en Karl kunde ogsaa gives 1 Rdl. om Ugen. Til at forestaa dette Arbejde beskikkedes Axel Urup med 3 Kaptejner og 1 Skriver under sig. Der blev udskrevet af Byen en Grundskat af 1 Rdl. af hver 100 Daler, hver Gaard blev taxeret til. Under dette Arbejde blev den gamle Østerport flyttet; den var formodenlig ogsaa brøstfældig, ti 18. April faldt en Mand gennem et Hul i Hvælvingen og slog sig ihjel. 20. Juli befalede Kongen at flytte Portnerens Hus fra den gamle til den ny Østerport, hvor der ogsaa blev opført et Vagthus. Endnu i Efteraaret var Volden ikke helt i Stand, ti Byfogden fik 2. Sept. Befaling til at erklære sig om, hvor de Huller fandtes paa det ny Værk, hvor man kunde komme igennem med Vogne. „De gamle Volde bør af Borgeriet saaledes haves i Agt, at man hverken til Vogns eller til Fods kan komme der ud, som nu mangesteds ske kan“ [2]).

Den udvalgte Prins Kristian døde i Tydskland 3. Juni og hans Lig kom Mikkelsdagsaften til Skibs til Havnen; derfra blev det 30. Sept. højtidelig ført til Slotskirken, hvorfra det 8. Nov. bragtes til Vor Frue Kirke, hvis Gulv i den Anledning blev belagt med Brædder. Kl. 7 om Morgenen blev de hvervede Soldater opstillede fra Slotsporten til Højbro, og fra denne stod Borgerskabet i Gevær langs Gaderne til Kirken, hvis Klokker begyndte at ringe Kl. 8. I Spidsen

---

[1]) Pers. Tdskr. III 199—22. K. D. V. 790. [2]) K. D. V 304—14.

for Processionen gik 2 Adelsmænd som Marskalker, derefter Skolens Personer, alle Studenter, Præster og andre Gejstlige syngende, dernæst Professorer og Doktorer fra Kjøbenhavn og Sorø og Biskopperne. Efter dem fulgte Prinsens Kapelmester og Musikanter, 2 Herpavker, 1 Pavkeslaar med Stokkene overkors, dernæst Trompetere, 3 i hver Række, Hofmarskalken med de kgl. og fyrstelige Officerer og adelige Betjente og 30 Studenter med Sørgekapper, hver med en tændt Fakkel, dernæst 16 Faner, hver baaren af en Adelsmand i Sørgedragt, og efter hver Fane en Hest med sort Dækken, der naade til Jorden, hver ledet af 2 Adelsmænd. Derefter kom 3 Adelsmænd og efter dem 3 andre med Elefantordenen. Nu kom Liget, baaret under en Himmel af Adelsmænd, og ved Siden gik 24 unge Herremænd fra Sorø Akademi, der bar Vokslys, behængte med sort Flor, og bagved dem 16 Drabanter med Hellebarderne nedad. Derpaa gik Kongen, efter ham Prins Frederik, derpaa forskellige fremmede Udsendinge, alle med Drabanter ved Siden, og dem fulgte Rigsraadet, det holstenske Raad og forskellige Adelsmænd. Dernæst kom de fyrstelige Damer, hver ført af 2 Adelsmænd, Kongens og Kirstine Munks Døtre, efter dem 2 Marskalker og Adelsdamer, derpaa de uadelige Kancellibetjente, Borgmestre, Raadmænd og det fornemste Borgerskab. Liget blev sat for Altret i Kirken og Talen holdt af Biskop Jesper Brokmand. Imidlertid marcherede Borgerskabets 8 Faner i Rustning og sorte Klæder og 1 Fane Soldater ind paa Kirkegaarden, og da Prædiken var endt, gaves der Salve 3 Gange af Musketter og af Kanonerne paa Voldene ligesaa ofte, og Processionen gik tilbage til Slottet, hvor der blev holdt nogle Dages Begravelsesgilde. Nogle trakteredes i det danske Kompagni, og foran Slottets Køkken var opført et Telt til at rette an i [1]).

[1]) J. L. Wolfs Diarium S. 651—64. K. D. V 316—18.

Af andre Begivenheder fra 1647 kan nævnes den Straf, som 4 Soldater fra Kristiansstad fik, der havde gjort falsk Mønt; de 2 mistede Fingrene, der blev opslaaede paa Galgen paa Amagertorv, en blev vippet ud af Raadhuset og en kom i Jærn paa Bremerholm[1]).

Ved Prins Kristians Død var Riget uden Tronarving, og det er bekendt, hvilke haarde Betingelser Adelen stillede for at udvælge Prins Frederik. 29. Nov. befalede Kongen Borgerskabet at sende Udvalgte til det Møde, der 17. April næste Aar skulde holdes med Adelen og Udvalgte fra hele Riget for at deltage i Valget. 11. April 1648 udvalgtes derpaa paa Raadhuset de 4 Borgmestre, 3 Raadmænd og 4 Borgere med Fuldmagt[2]).

Imidlertid var den gamle Kong Kristian IV hensovet paa Rosenborg 28. Feb. 1648; hans Lig førtes til Slotskirken og 18. Nov. samme Aar til Vor Frue Kirke, hvorfra det siden førtes til Roskilde Domkirke[3]).

VIII. Kjøbenhavn fra 1648 til Freden i Kjøbenhavn 1660.

Da Frederik III nu efter Underskrivelsen af sin haarde Haandfæstning var bleven valgt til Konge, blev 6. Juli bestemt til Hylding og til denne udvalgtes for Kjøbenhavns Vegne paa 2 nær de samme Mænd, som de, der var tilstede ved Udvælgelsen[4]). Hyldingen foregik nedenfor Børsen, „hvortil blev paa Slotspladsen oprejst en herlig Pallads, og der Kongen, som var udvalgt, blev paa denne Hyldingsplads opført og Stænderne vare forsamlede og alle vare hver paa sit Sted, da fremtraad velb. Korfits Ulfeldt, da Rigens

---

[1]) K. D. V 791. [2]) K. D. I 661—64, [3]) Encomion S. 302.
[4]) K. D. I 666—68.

Hovmester, og paa sin egen og Rigens Raads og Regeringens Vegne overantvordede Kongen Regeringen og Riget med en sirlig Oration“ [1]).

Endnu samme Aar, 23. Nov., blev Kongen og Dagen efter Dronningen kronede i Vor Frue Kirke. Da Kroningshøjtidelighederne ligner de foran beskrevne, vil vi her kun omtale, at „paa Slotspladsen for Børsen er en stor Okse, fyldt med alle Slags Vildt og Fugle, stegt og til Pris given, hvilken med stor Furie af mange hundrede Mennesker er bleven udi en Hast bortreven, derefter blev Brønden, som derhos var tillavet, med rød og hvid Vin ogsaa til Pris given, hvilken udi 3 Timer gav rød og hvid Vin noksom fra sig, saa enhver bekom den at drikke, som der tilsøgte, og fandtes derpaa ingen Mangel“. Ved Midnatstid blev der afbrændt et Fyrværkeri i Slotsgaarden [2]).

I Aaret 1650 kom det i April til Forhandling i Rigsraadet: „Om Kjøbenhavn for nogen anden Købsted kunde med nogen Frihed benaades, at den kunde tiltage, eftersom det hele Land derpaa Magt ligger“. Dette Spørgsmaal: „Om Kjøbenhavn at bringe paa Fode“ behandledes nu jevnlig, indtil man i Juli fremsatte det Forslag, at „det kunde meget hjælpe, om de vilde skaffe noget af af den store Overdaadighed og Pengespilde, som blandt mange af dem gaar i Svang, derved kunde meget spares. Hvorledes Handelen kunde tiltage, derom kunde Borgmester og Raad med forfarne Købmænd selv give Hr. Statholder noget Forslag, saa kunde man deraf tage, saa vidt synes billigt og praktiserligt at være“. Senere er denne Betænkning vistnok indhentet, ti man forhandler da, om det ikke var tjenligst, om Kristianshavn blev indlemmet i Kjøbenhavn, at det blev forbudt Hollænderne paa Amager at drive Handel og Udskibning, ligesom Sundby Færge ogsaa betog Kjøbenhavnerne deres Næring.

---

[1]) Hjørrings Lejres Politi, Blad o 7. [2]) Encomion S. 151, 305—35. Suhms Ny Sml. I 318—19.

Købmænd, Kræmmere og Vinhandlere burde have et Lav. Fremmede burde ikke tvinges til at forhandle deres Varer paa Børsen eller Pakhusene, men burde frit kunne indføre dem i Byen. Haandværkerne burde have Lavsret og Borgerskabet forskaanes for Indkvartering, alt efter et af Magistraten indgivet Andragende[1]).

I Nov. indkom Besværinger fra Borgerskabet og Magistraten, der med Bitterhed klagede over de Byrder, som Borgerskabet maatte bære imod de gamle Privilegiers Tilsagn og om Adelens og Gejstlighedens og de kgl. Tjeneres Friheder, ligesom der faldt bitre Ord mod Adelen og Kongens Haandfæstning. Kansleren Kristen Skeel mente, at det var „haarde og ubekvemme" Ord, men at man i disse Tider burde „temporisere" og med Lemfældighed „føre dem til Gemyt", hvor ondt det gjorde Hans Majestæt, der altid havde søgt den borgerlige Stands Velfærd og Forbedring, at de ikke vilde bære den Accise, der var paalagt, fordi Rigets Tilstand var saa tung.

Joakim Gersdorf talte med de 2 øverste Borgmestre, der skød Skylden paa Borgerskabet, og de gjorde en skriftlig Undskyldning, men mente dog, at for Accise burde ingen være forskaanet. De 2 ældste Borgmestre blev derpaa 25. Nov. kaldte op for Kongen i Kanslerens og Statholderens Nærværelse, „hvor Hans kgl. Majestæt selv dem sagde, at han har faaet adskillige deres Supplikatser, som paa en sælsom og utilbørlig Manér var stilede, hvorudi de lod ham høre hans Kapitulation, han havde gjort, der han Riget antog, men den Supplikats, som idag blev exhiberet, den lod sig høre. Havde de søgt det paa den Vis, kunde de langt mere dermed have erlanget". Der blev derpaa givet et imødekommende Svar, at man vilde forandre Acciseloven, hvis der viste sig ubillig Tynge deraf, at der ikke skulde foretages Undersøgelse i Borgernes Huse og at der skulde ske

---

[1]) K. D. VI 340—42.

Forandring i Henseende til Indkvarteringen, naar Besværingerne blev specificerede, saa Borgerskabet i Gærningen skulde finde, at Kongen bar billig Omsorg for, hvad der var til dets Gavn og Bedste[1]).

I Januar samlede Nyboders Folk sig foran Slottet og forlangte deres tilbagestaaende Lønning af Korfits Ulfeldt, hvis Vogn de omringede, og det var først, efterat Kongen havde sendt 2 Rigsraader ned, der lovede dem et Fjerdingaars Løn, at Hoben skiltes ad[2]).

12. Juni udvalgtes Prins Kristian i Vor Frue Kirke af Stænderne til Tronfølger. Udvalgte fra Kjøbenhavn var de 4 Borgmestre, 3 Raadmænd, og af Borgere Hans Havemand, Lavrids Hammer, Jørgen Mathisen og Verner Klaumand.[3])

3. Dec. udstædtes Befaling om, at Skarnholmen skulde hedde Slotsholmen.[4])

I Begyndelsen af 1651 opkom Sagen mellem Korfits Ulfeldt og Dina Winhofers, der er for bekendt til her at behøve at gentages; det er aabenbart, at den har sat hele Byen i den stærkeste Bevægelse.[5])

1652 blev der igen arbejdet paa Befæstningen i 4 Maaneder af Adelens Tjenere, nemlig 1 Karl af hver 200 Tdr. Hartkorn.[6]) Om Sommeren udviklede sig en heftig Omgangssyge, først Koldfeber, siden Blodgang, der bortrev en Snes Mennesker daglig.[7])

1653 behandledes Spørgsmaalet om Kjøbenhavns Befæstning igen i Rigsraadet[8]), og der blev 24. April udskrevet en Skat af 1 Daler af hver 100 Daler, hver Ejendom var taxeret for i Grundtaxt. I samme Aar førte Korfits Ulfeldt i Sverig forræderiske Underhandlinger med England,

---

[1]) D. Mag. 3. R. IV 28. 37, 38, 42, 44, 47, 62—63, 63—64, 105—07. [2]) P. W. Beckers Samlinger I 32, 33. [3]) D. Mag. 3 R. IV 31. K. D. IV 791. [4]) Tredie Del S. 199. [5]) Om denne se S. Birket Smith: Leonora Christina I 200 flg. [6]) K. D. V 339. [7]) Mansa S. 386. [8]) D. Mag. 3 R. IV 228. K. D. V 359.

hvis Regering han raadede til at gøre Angreb paa Danmark og straks gaa løs paa Kjøbenhavn uden først at stanse forat tage Kronborg; naar Hovedstaden var falden, vilde Sæland og det øvrige Danmark snart gaa samme Vej. Han tilbød Englænderne i saadant Tilfælde personlig at give dem Anvisning paa, hvorledes Staden bedst kunde tages, og hvorledes de skulde bære sig ad med at hævde deres Erobring.[1])

Samme Aar oprettedes „det frugtbringende Selskab" forat skaffe rede Penge i Statskassen; Staten sikrede Interessenterne deres aarlige Rente af de indbetalte Penge, der steg aarlig, eftersom de afdødes Renter kom de levende tilgode. Det var altsaa en Art Tontine.[2])

1654 udbrød om Foraaret en Bubonpest, en af de mest ødelæggende Pestepidemier, der har ramt Staden. En Pige førte i sine Klæder Smitten med sig fra Danzig. Hoffet forlod Byen, og Universitetet lukkedes 30. Maj. En Herredag, der skulde have været afholdt her, stævnedes til Kolding-hus. I August afskaffedes alle Markeder og Torvedage, der toges Forsigtighedsregler i Henseende til Begravelser, og der røgedes paa Gaderne med Tjære, Enebær, Malurt og deslige. Sygdommen tog saadan Overhaand, at der i Januar Maaned døde 2—300 om Ugen, i Juli over 600, i August døde 229 i Vor Frue Sogn alene. I Latinskolen døde 246 Disciple, og Skolens Rektor beretter, at der var en Dag over 60 Mennesker, som maatte følges til Jorden. Mange ansete Folk blev bortrevne, og Sygdommen vedvarede lige til Februar. Hele Tallet af de døde angives til 8551.

6. Avg. 1655 blev Prins Kristian hyldet som sin Faders Efterfølger. I denne og følgende Sommer arbejdedes der igen paa Befæstningen af udskrevne fra Sæland, men da den smitsomme Sygdom forrige Aar havde bortrevet mange

---

[1]) Birket Smith a. St. S. 250. [2]) Encomion S. 391—439. [3]) Mansa S. 391—402. Hist. Tidsk. 3. R. VI. 555. K. D. III 429 V 368—70, 374, 376, 377—79, 383.

i Stadens Omegn, fik de udskrevne fra Kjøbenhavns Len Tilladelse til at drage hjem i Høstens Tid og gøre Arbejde.[1])

1656 indviedes Trinitatis Kirke paa Trinitatis Søndag.[2])

Den ubesindige Krig, hvori Danmark havde styrtet sig 1657, blev højst skæbnesvanger for Landet. Karl Gustav udførte i Begyndelsen af Februar 1658 den Heltedaad at føre sin Hær over Isen til Laaland og derfra til Sæland, hvor man i Vordingborg holdt Raadslagning om Ulfeldts Plan at gaa lige mod Kjøbenhavn, afsætte Kong Frederik og forene Norge og idetmindste Danmark til Store Belt med Sverig. De fleste Svenske stod dog paa, at Sverig skulde lade sig nøje enten med Skaane, Halland og Bleking eller med Norge. Imidlertid gjorde Klas Thott et Strejftog mod Kjøbenhavn og forsikrede Karl Gustav, at Forvirringen var saa stor og Forsvarsvæsenet saa ringe, at Byen maatte falde ved det første kraftige Anfald. Kongen mente dog, at det var rettest at slutte Fred, ved hvilken man med Sikkerhed kunde vinde Landskaberne østen for Øresund. Thott svarede: „Jeg anholder underdanigst og som en Naade at løbe til Storms mod Kjøbenhavn og jeg svarer med mit Hoved for det heldige Udfald og at Eders Majestæt med sine Svende skal i Morgen staa i den danske Konges Slot og der i den fangne Kongefamilie foreskrive Freden, som Eders Majestæt bedst synes“. Men Kongen var stemt for Underhandlinger og havde et temmelig skarpt Ordskifte med Thott.

I Kjøbenhavn havde Kong Frederik lige fra Maanedens Begyndelse været betænkt paa det værste. Allerede den 1. befalede han Magistraten at lade forfærdige et Par hundrede frisiske Ryttere, 12 Fod lange, til Voldenes Befæstning, og der indkaldtes saa godt som alt Militær i Sæland til dette eneste faste Punkt. Paa Kristianshavn blev 50 Borgere beordrede til at holde Nattevagt paa Voldene, og

---

[1]) K. D. V 384, 386, 393, 396. [2]) Fjerde Del S. 121.

Studenterne opfordredes til at gribe til Vaaben, medens Professorerne skulde underholde dem og deres Officerer, den 11. mønstredes de paa Slotspladsen. En Del af Skoven ved Skovshoved blev given til Pris til Forsyning med Ildebrændsel, og 10 Borgervogne maatte daglig køre Tømmer til Voldene.

Joakim Gersdorf og Kristen Skeel var sendte Karl Gustav i Møde og traf ham uformodet ved Vordingborg, og i denne By maatte de underhandle med Svenskerne og Landsforræderen Korfits Ulfeldt. Da de ikke havde Fuldmagt til at slutte endelig Fred, drog de tilbage igen, uden at kunne opnaa selv den korteste Stilstand. Den svenske Hær brød straks op og var den 14. i Køge, medens Kommissærerne og den engelske Minister, der havde ledsaget dem, først Dagen efter kom til København, efterfulgte af svenske Fortropper. Allerede 12. Februar blev der givet Befaling til, at Forstæderne skulde nedbrydes og afbrændes, naar Fjenden viste sig.

I Byen herskede Forfærdelse. Mange Landboere var flygtede ind med deres Ejendom, Heste og Kvæg. Der var Knaphed paa Foder og Levnedsmidler, og Vandet var bundfrosset. Voldene var i daarlig Stand, og Jorden var saa haard, at der ikke kunde arbejdes i den. „Stillingen var fortvivlet, ligesaa Sindsstemningen, især i de lavere Klasser. Faren og Ulykken fremkaldte Angst og Bitterhed. Enhver dømte og raabte efter sit Sind og sin Forstand. Nogle knurrede over Embedsmændene og kastede Skylden for Ulykken paa disses Forsømmelighed og Uduelighed. Andre mente, at Adelens Forræderi var med i Spillet, ellers kunde Sagen umuligt have løbet ssa ilde af. Atter andre raabte, at man burde ihjelslaa alle de Herrer, der var Skyld i Krigen. Man glemte, at det var just selve den lavere Folkemasse, som ivrig havde deltaget i og understøttet Krigsbegæret Aaret i Forvejen. Uviljen forøgedes ved

Uenighed og Mistro mellem Kongen og Adelen og mellem den sidste og de ufri Stænder".

Gersdorfs og Skeels Budskab om Karl Gustavs store Fordringer vakte først Forbitrelse, derpaa Sorg og Nedslaaethed. General Trampe var en af de faa, der ikke tabte Modet. Han tilbød i Spidsen for 4000 Mand at gøre Udfald og slaa Svenskerne tilbage; man kunde imidlertid væbne Studenter, Haandværkssvende, Borgere og Bønder, hvis Tal var større end hele den svenske Hær. Kongen var villig til at gaa ind herpaa, men Rigsraadet ansaa det for altfor farligt; hvis Trampes Udfald mislykkedes, vilde Ulykken blive meget større. Der var intet andet for end at søge Fred, selv paa de haardeste Betingelser.

I Høje Tostrup optoges Underhandlingerne paany 16. Februar, og Frederik III tilbød hemmelig Ulfeldt Trondhjem Len paa Livstid og Baahus Len til hans Søn; hvis han kunde bevare disse for den danske Trone. Men alt forgæves. 18. Feb. underskreves Hovedpunkterne for Freden, og den endelige Fred sluttedes i Roskilde 28. Febr. Joakim Gersdorf kunde med rette sige til den engelske Gesandt: „jeg vilde ønske, jeg hverken kunde læse eller skrive", og Kristen Skeel græmmede sig til Døde. Danmark mistede alle Landskaberne østen for Sundet. Men det var et Held for hvad der skulde komme, at Kjøbenhavn havde været alvorlig truet. Man fik Lejlighed til at tale om, hvad der kunde have været gjort og hvad man en anden Gang vilde gøre, skammede sig over Modløsheden og besluttede ved en anden Lejlighed at holde bedre Stand. Derfor traf det næste Anfald ikke Borgerskabet uforberedt, og det var en hel anden Aand, der da besjælede det. Man maa ej heller glemme, at der er stor Forskel paa at føre Krig i den strengeste Vinter, da Sjæl og Legeme knuges af Mørke og Kulde, og paa at modtage en saadan i den varme Sommer, da Sindet er let og Besværlighederne færre.

Ikke længe efter fortrød Karl Gustav, at han havde været for lemfældig, og indsaa, at han fremfor alt behøvede Enevælde over Øresund. Hans Fortrolige Erik Dalberg, den egenlige Ophavsmnnd til Toget over Store Belt, fik allerede 18. April Bud til General Vrangel om at forblive i Sæland, for saa vidt han ikke allerede havde trukket Tropperne bort derfra, og i sidste Tilfælde holde Fyn og Jylland. Underhandlingerne i Anledning af Krigen blev trukne i Langdrag, og de svenske Gesandter Sten Bjelke og Coyet, navnlig den sidste, stemte stadig de svenske Fordringer i Vejret. Den første kaldtes sidst i Juli til Karl Gustav, der da opholdt sig i Kiel. I de samme Dage kom den danske kgl. Kammerskriver Kristoffer Gabel til samme By paa en Rejse til Hamborg, og Karl Gustav medgav ham til Kong Frederik Forsikringer om Venskab og Hengivenhed, men Dagen efter gik Kongen ombord paa sin Flaade med det franske Sendebud Terlon, og her fortalte han denne, at Toget gik mod Danmark. Det var egenlig Karl Gustavs Plan at sejle lige ind i Kjøbenhavns Havn og tage Staden ved Overrumpling, men Krigsraadet fraraadede dette bestemt. Man satte da Kursen efter Korsør, hvor man ankom 7. Avgust, gik i Land næste Dag, den 9. var Kongen i Slagelse, den 10. i Ringsted. Han lod udsprede, at Svenskerne ikke kom i noget fjendligt Øjemed, men forat hjælpe Kong Frederik mod den oprørske Adel.

Nogle Dage, førend Karl Gustav brød Freden, har den danske Regering dog faaet Nys derom, ti allerede den anden Avgust holdt Rigsraadet Møde, og Kansleren Kristen Skeel optegner i sin Dagbog[1]): „Uden Raad, uden Trøst“. Man overvejede allerede da om, hvad der var at gøre, hvis Svenskerne gik i Land i Sæland, og var villig til at gøre dem alle mulige Indrømmelser forat bevare Freden. Søgte man Hjælp hos Holland, kunde Danmark være fortabt, inden

[1]) D. Mag. 3 R IV 318—21.

Hjælpen kom, denne Hjælp kunde blive for kostbar, og man kunde være lige saa ilde faren med Hollænderne som med de Svenske. Man var ogsaa villig til at give Kjøbenhavn og Kristianshavn udstrakte Privilegier, saaledes som Borgerskabet havde søgt om 9. Juni og som det ogsaa fik Brev paa 10. August.

Det vakte selvfølgelig stor Bevægelse i Staden, da det Søndagen 8. Avg. i Kirketiden rygtedes, at den svenske Flaade havde kastet Anker ved Dragør, medens man endnu ikke den Dag kunde vide Besked om Karl Gustavs Landgang i Korsør. Den hollandske Gesandt von Beuningen forsikrede Regeringen om sit Lands Bistand og ilede straks tilsøs til Holland. Om Aftenen afsendte Kongen Mogens Høg og Kristen Skeel forat opsøge Karl Gustav og de begav sig paa Vejen til Køge, hvor de ventede at træffe ham, men ved Hvidovre fik de at vide, at der ingen Svenskere var ad den Kant, hvorpaa de drog til Roskilde, hvor de allerede traf svensk Rytteri, der altsaa paa den ene Dag havde gjort Vejen fra Korsør og dertil. I Ringsted vilde de nu oppebie Karl Gustav, men han lod dem vente til næste Dag og henviste dem efter en Underhandling til 2 Kommissærer, af hvilke den ene, Grev Schlippenbach, fremkom med de Ytringer, at Danmarks sidste Time var kommen, det kunde jo være Gesandterne det samme, om deres Konge hed Karl, Frederik eller Kristian, og man maatte bede til Gud, at saadan herlig Stad som Kjøbenhavn ikke skulde ødelægges og saa mange tusend Mennesker svømme i deres Blod. Med uforrettet Sag kom Gesandterne tilbage d. 11. Avgust, og det var kun med et tungt Hjærte, at de kunde give Meddelelse om deres Sendefærd.

I disse 3 Dage var der imidlertid foregaaet store Ting i Kjøbenhavn. Allerede d. 8. Avgust, da Rygterne gik frem og tilbage og der i Kongens Raad afhandledes om, hvad der skulde gøres, var der Folk af Borgerstanden, der viste, hvorledes man burde gaa Fremtiden imøde. Vesterjyden Jens

Lassen, kgl. Renteskriver, sad om Aftenen i Vagten foran Slottet ud imod Højbro og forfattede et Opraab, hvori han opfordrede Borgerne til at vise, at de var danske og ikke vanslægtede. De nødtes jo til at forsvare deres Fædreland, og havde de intet Haab om Sejr, saa maatte dog Frygten for at nedknuges under Aaget tvinge dem til at forsvare sig det bedste, de formaade, og overflytte den Ære, de havde fra deres Forfædre, paa dem selv, deres Børn og Efterkommere. Som en praktisk Mand forestillede han dem, at Penge var Krigens Sener og at Undersaatter burde godvillig gøre Forstrækning af, hvad de havde samlet i Fred, naar saadan Krig opkom. Man skulde derfor ikke alene selv kæk gaa Fjenden under Øjne, men skaffe Midler til at hverve Folk. Selv lovede han at hverve 50 Soldater og underholde dem, saa længe Krigen varede. Opraabet overleverede Jens Lassen næste Morgen til Rigens Hovmester Joakim Gersdorf, der straks tegnede sig for det samme.

Regeringen var straks paa det rene med, at der skulde gøres Modstand. Der udstædtes allerede 8. Avg. Befaling til at hugge Pallisader og spanske Ryttere og tage Tømret dertil, hvor det saa var at finde, imod Bevis; Kongens Bygmester Albertus Mathisen skulde straks forfærdige Bolværker, Batterier og Vagthuse (Corps de Garder); desuden skulde alle Skibe og Skuder lægges hen paa et sikkert Sted.

Den Sol, der stod op Mandagen d. 9. Avgust, skinnede paa et forsagt og hjærteklemt Folk, der i Løbet af Natten sikkert var blevet opskræmmet af det ene Rygte værre end det andet. Der kom Bud til alle om at samles i Kirkerne, førend man skred til Dagens Arbejde. „Straks kom i Kirken saa mange, som kunde komme, andre raabte til Gud og bad i deres Nød med dybe Suk og modige Taarer om Hjælp og gode Raad. Ti det er som utroligt, hvad for Hjærtens Angst, alle Mand tillige over slige sørgefulde Tidender, saa vel Mænd som Kvinder og Børn var paakommen“. Dagens Arbejde var travlt og ihærdigt. Der maatte først tænkes paa at

skaffe Mandskab tilveje, hvorfor der udgik Befaling til Magistraten om at tilvejebringe Ruller over Købsvende og Haandværkssvende, saa mange, som var i Stand til væbnede at gaa paa Voldene; for de første beskikkedes Oberst Kjeld Lange, for de sidste Oberstløjtnant Mogens Krag som Befalingsmænd. Professorerne opfordredes til at formane Studenterne til at deltage i det fælles Forsvar og stille sig under Oberst Boths Befaling. Præsterne skulde fra Prædikestolene indgyde Tilhørerne Mod og Mands Hjærte til af al Magt og Formue indtil den sidste Blodsdraabe at staa deres rette Konge og Herre bi. De Gønger (Soldater fra Gønge Herred i Skaane), der laa paa Frederiksborg, blev hidkaldte. Kommandanten Hans Schack fik Befaling om inden 24 Timer at ordne Forsvaret, saa der blev anvist enhver hans visse Plads paa Voldene, og han skulde fordele alle de ledige Officerer, der var i Staden, blandt Borgerskabet. De eneste, der blev fri for Vagt paa Voldene, var Holmens Folk, der skulde have anden Tjeneste. Til Forsvar mod en Storm skulde hver Borger have mindst 100 Kampesten paa sin Post, og ved hvert Hus skulde sættes et stort Kar fuldt af Vand, ligesom enhver Borger skulde have en raa Oksehud til at slukke Ildebrand med.

Endvidere skulde man have Stormbjælker langs Voldene, og naar Kirken udenfor Nørreport var nedbrudt, skulde man bruge dens Bjælker, ligesom alt Jærnværk derfra skulde benyttes. Der var nemlig ogsaa samme Dag udstædt Befaling om at nedbryde alle Huse i Forstæderne tilligemed nævnte Kirke, og hvad der ikke kunde afbrydes, skulde hastig afbrændes.

De stakkels Folk i Forstæderne havde faaet samme Befaling sidste Vinter ved Karl Gustavs første Indfald i Sæland; da de var flygtede ind i Byen, var deres Huse blevne plyndrede af deres egne Landsmænd, uagtet Befalingen om Forstædernes Ødelæggelse blev tilbagekaldt paa Grund af Freden i Roskilde. De havde faaet deres Huse i Stand igen og

tænkte ikke nu paa at flytte, da de haabede, at Gesandterne vilde skaffe Fred. Da denne nu ikke blev tilvejebragt, „blev Trommerne udsendte at tilsige dem, de skulde rippe og flytte. Da kunde den ene ikke hjælpe den anden; de, som var i Byen, havde nok at skøtte med Voldene og Stykker derpaa at bringe, da skaffede de af Husene alt det, de kunde, ud paa Gaden og i Haverne, mente saa med Tiden at kunne bringe det i Byen; da blev sat Ild paa Husene, og naar fattige Folk var ved noget at redde fra Ilden, var andre løse Folk ved andet at stjæle og røve, og dermed blev Portene tillige tillukkede, at man siden intet kunde faa ind, som man mente; saa kom Fjenden derover, dermed blev fattigt Folk af med det, de havde, for Kongens, Kronens og Byens Frelse".

Byen blev ogsaa sat i Belejringstilstand; det blev forbudt ved Trommeslag i alle Gader at færdes paa Gaderne efter Kl. 9 om Aftenen, ligesom Ingen paa Volden maatte løsne Skud uden imod Fjenden.

Det var ingen Spøg for Byen at tage mod en Belejring paa denne Aarstid, da alt Forraad paa Fødevarer, Foder og Brænde var udtømt og selv de rigeste Folk kun havde Forsyning for en 14 Dages Tid. Det var i denne Maaned, man ellers plejede at forsyne sig; Brændeskuderne var ikke komne, Kornet var ikke høstet og den svenske Flaade i Øresund hindrede al Tilførsel. „Her var paa den ene Side af Byen nogle nylig begyndte og uforfærdigede Volde og Grave, mangesteds tørre og mestendels ikke Vand udi dennem over en Mands Knæ, mangesteds intet Brystværk, og hvor der var Brystværk, var de ikke saa høje, som de skulde værge for Benene, ingen Batterier, ikke en Stormpæl og ej heller Pallisader, saa dersom Gud ikke synderlig havde holdt Svensken tilbage og hindret hannem hans Løb, Forsæt og Fart, maatte han ved den ene Side af Byen med alt sit Rytteri over Volde og Grave redet, og paa den anden Side med Soldater og Fodfolk lettelig have bestormet og opsteget

den første Nat eller Dag, de ankom, og ikke troligt, nogen skulde knystet imod hannem, om han saaledes vilde faret i en Hast og ikke for længe raadført og bespurgt sig".

10. Avg. blev Magistraten og de fornemste Borgere opkaldte paa Slottet, og der adspurgte Borgmester Hans Nansen den talrige Forsamling om, hvilket Svar man skulde give Kongen med Hensyn til Forsvaret. Da optraadte en Garver, hvis Navn desværre ikke er bevaret, med de Ord, „at det skulde være Spot og Skam, skulde man overgive og forlade Kongen og Staden for Svenskens Trusel og ikke skulde set en Fjende engang under Øjne; havde man først forsøgt en haard Pust og man blev nødt til at give sig og kunde ikke slaa, saa var man undskyldt". „Derpaa raabte alle i hverandres Munde, de vilde staa det længste, de kunde, naar de ikke kunde længer, var det tidlig nok at bede om Naade, de vilde først forsøge det saa yderst, som de mest kunde. Borgmesteren raabte og spurgte, om det var alle deres stadige Forsæt. Da raabte alle Borgerne: ja, ja, de vilde alle stræbe og slaa, saa længe de mest kunde".

Dernæst traadte Kongen og Rigsraadet ind i Salen, og Kansleren oplæste det kgl. Budskab, hvortil Hans Nansen svarede: „Endog det var kommet Borgerskabet til Ørene, at dem skulde været tillagt, at tilforn udi forrige Vinter, der Fjenden kom ind i Sæland og vi havde saadant et herligt Tal Folk, der lystede og begærede inderlig, de maatte gaa paa Fjenden, da skulde der været nødt til at gøre Fred og give Landene bort, fordi Borgerskabet skulde ikke være at lide paa, om der skede noget Nederlag paa vore Folk. Men nu vilde han forsikre Hans Majestæt om Borgerskabets Troskab, at de skulde staa og gaa, vove Gods og Liv for Hans Majestæt, at hver skulde se, hvad Hjærte, den borgerlige Stand udi Kjøbenhavn havde til deres Konge, og straks spurgte Borgmestrene Borgerne til udi Kongens og Rigens Raads Paahør, om de det vilde holde, som han for dem lovede. Da raabte de alle i hverandres Munde: ja, ja.

Hvorfor Hans Majestæt takkede dem alle samtlig og straks derpaa til at bevise dem Taknemlighed samme Dag gav dem mærkelige ny Friheder, som blev straks publicerede og trykte med Rigens Raads Hænder bekræftet. Straks blev Trommerne rørt, hver Mand i Gevær og blev ført paa Volden at tage imod Fjenden".

Saaledes lyder den gamle Beretning[1]). De ny Friheder kom dog ikke som en Overraskelse. Det er foran omtalt, hvorledes Borgerskabet gentagne Gange havde indgivet Andragender om forbedrede Forhold og sidste Gang d. 9. Juni samme Aar. Dette Andragende, der bestod af 13 Punkter, var det nu, Kongen havde ladet Oversekretæren Erik Krag bevilge Punkt for Punkt og derefter havde han selv sat sit Navn under. Det ses imidlertid, at der har gaaet Forhandlinger forud, som Følge af hvad Rigsraadet besluttede den 2. Avgust, ti der er bevaret et Brev til Rigens Hovmester fra Rentemester Henrik Müller, der altsaa har været Regeringens Mellemmand, dateret 10. Avgust, men følgelig nogle Timer før Mødet. Dette Brev lyder saaledes:

„Jeg har talt med Borgmestere og Raad og befinder, at det hel meget skulde animere dem, om de bekom Offerterne efter indlagte Koncept. Synes Eders Excellence, at det maatte befordres in duplo, at et til den gejstlige Stand og et til Borgmestere og Raad solenniter maatte overantvordes, saa kunde Rector magnificus, Bispen med nogle af den lærde Stand og Borgmestere og Raad med nogle deputerede af det fornemste Borgerskab dertil beraabes og derimod begæres, at de sig igen godvilligen vilde indstille med hvis de i denne Tid kunde opbringe. Jeg mener, det skulde være et Middel til alt det, som muligt var. Indstiller og til Eders Excellence, om ikke for den 8. Punkt med kunde annekteres, at Døtrene maatte gaa udi lige Arvelod med Sønnerne. Gud i

---

[1]) Hjørrings Lejrespoliti Blad a. 7.

Himlen alting udføre til sit Navns Ære og dette Riges Frelse og Redning".

Den indlagte Koncept, som Magistraten og Henrik Müller var kommen overens om, blev fuldstændig vedtaget af Regeringen, hvorimod denne ikke gik ind paa Forslaget om Døtrenes Ligestilling med Sønnerne. Privilegierne blev ved ovennævnte Møde overgivne Magistraten, underskrevne af Kongen og 12 Rigsraader, og der arbejdedes saa stærkt, at de samme Dag kunde udkomme paa Tryk. Et aldeles enslydende Brev blev givet Kristianshavn. Af Flerheden af Borgerskabet maatte Privilegiet anses som en Overraskelse, en stor kongelig Gave.

Dette kgl. Privilegium lyder saaledes:

„1. At Kjøbenhavns (henholdsvis Kristianshavn) By skal være en af de tvende Stabelstæder udi Sæland.

2. Begaves med alle de Privilegier, som nogen Stabelstad til Kommerciens Flor og Fremtarv kan behøve.

3. At Kjøbenhavn skal være en fri Rigsstad og annammes tillige for en fri Rigens Stand og udi alt, hvad Riget til Bedste delibereres kan, have deres Stemme og Samtykke.

4. At Kjøbenhavns Indbyggere, gejstlige og borgerlige Stands Personer, maa være tilladt at købe og sig tilforhandle adeligt Jordegods og hvis (hvad) dem i saa Maader enten ved Køb, Arv eller Pant kan tilfalde, være sig Adelens eller Kronens, det at nyde med lige Frihed, som Adelen har paa deres.

5. Og ikke med videre Told, Sise eller anden Tynge og Besværing belægges, end Adelen gør af deres, hvilket altsammen, saa vidt Rigens Tarv udkræver, med Samtykke og Bevilling skal ske og indgaas.

6. At de udi Fredstid skal være fri for al Skat, Hof- og anden Indkvartering, og derimod af den algemene Rigens Fiscus tages, hvormed den nødvendige Garnison kan underholdes og ellers til Rigens Fornødenhed behøves, mens udi

Krigstid enhver Stand bære Byrden lige med den anden, efterdi det er til enhvers Frelse og Konservation.

7. At alle de udaf den private Stand, gejstlige eller verdslige nu, og deres Børn efter dem, skal nyde lige Adgang til Officia og Honores ved Adelen, naar de dem med deres Kapacitet og Kvaliteter dertil kan gøre kapabel og meriteret."

Samtidig udstædtes et kgl. Brev, hvori der udloves særlige Benaadninger for dem, der holdt sig mandelig i denne paahængende Fare.

Det er intet Under, at alle disse glimrende Løfter maatte opflamme Borgerskabet. Gik man heldig ud af Kampen, kunde Staden se en gylden Fremtid i Møde, da Borgerne blev stillede lige med Rigets mest begunstigede Stand. Overgav man sig til Karl Gustav, blev Staden en Provinsby og der var ingen Herligheder i Vente. Borgerne gik paa Volden den første Dag fulde af Iver og Kampmod og Taknemlighed mod deres Konge. Man slæbte Kanoner op paa Voldene, og de 2 Taarne over Vesterport og paa Helmer Skanse blev besatte med Feltslanger.

Som det almindelig gaar under kritiske Forhold, saa man Spejdere rundt omkring, hvorfor Kongen bevilgede en Johan Friis at maatte Nat og Dag gennemsøge Huse og Gaarde, selv imod Ejernes Ønske. Greb man nogen „falsk" Person, blev den Mands Formue konfiskeret, hos hvem han blev funden. Johan Friis og 5 andre fik hver med sig 6 Soldater, og saaledes blev snart enhver Svensker dragen frem for Dagens Lys. 14. Avg. kom der almindeligt Rygte om Forræderi og det hed sig, at Korfits Ulfeldt var skjult et eller andet Sted, hvorfor Generalavditør Tscherning undersøgte flere mistænkte Huse og ogsaa arresterede flere Personer, der dog snart blev givne fri, da deres Uskyldighed blev bevist.

Ligesom Kirkerne Dagen i Forvejen havde staaet aabne, saaledes befaledes Præsterne samme Aften at holde Bede-

timer i hver Kirke og vedblive dermed hver Formiddag Kl. 8 og hver Eftermiddag Kl. 3 „og var saaledes lavet og ordineret, at Kvindekønnet og gamle Folk med deres Børn gik udi Kirkerne til Bønnen paa de ordinære Timer, hvilket de saa flittelig tog Vare paa, og det med saadan Alvorlighed, at man ret synderlig mærkede Bønnens Aand med Ivrighed, saa vel hos de rige og fattige som hos de mægtige og store, at Ingen lod sig tykke noget frem for anden, men alle med stor Ydmyghed, dog det mest, der (da) Nøden syntes haardest, saa længe Fjenden laa dikt under Byen uden Portene. Og var det des mere at mærke, naar de gloende Kugler, som Svensken indskød, fløj om Ørene paa Gaderne, lod de sig ikke holde inde fra Bønnen, men des dristigere gik i Guds Hus, og endda saa man Guds synderlige Beskærmelse, at man ikke hørte, nogen kom til Skade paa deres Kirkevej, uanset Fjenden vidste vel, naar deres Bedetime og Prædiketid var, og da ikke forsømte sig".

Lignende Gudstjeneste indrettedes paa Volden af Kapellanerne og nogle fordrevne Landsbypræster tilligemed af Feltpræster og Skibspræster, og der var forordnet visse Bønner og Psalmer til Brug i Nødens Tid. Kongefamilien foregik med Exemplet, og mange søgte til Slotskirken, „hvorover end mange Gudfrygtige, som saa, hvor alvorlig Kongen, Dronningen, kgl. Højhed Prinsen og alle kgl. Børn faldt ind til Gud, spaade det kgl. Hus Velsignelse af Gud".

Der kom en Alvors Aand over alle. „Som vi vel vidste, her var en Part ret hoffærdige, smykkede sig og pralede sig ud tilforn med en Hob ny Noder og Stoltheds Tegn, som var ret nogle slemme nippede Huer, hvis Pul bagpaa var ikke 3 Finger bred, med tre Nibbe, et langt ved hvert Øre og et for ned over Pandan, saa og nogle ret vederstyggelige Halsklæder og andet sligt forfængeligt, hvilket de vel besindede, var Gud til Fortørnelse, af det Profeten Esaias siger. Dette at aflægge kunde ikke tvinges til ved Præsternes idelige Paamindelser, ikke ved stor Pestilenses

Plage, ikke ved Blodsot eller andet farligt Tilfald i Guds Vrede, men nu gaar de til den ene med den anden ulastede, usagte, upaamindede, men ret af fri Vilje og sønderknust Hjærtens Ydmyghed og lagde det af, at man ikke saa nogen med en nibbet Hue eller slemt Halsklæde i denne Belejrings Tid indtil nu dette Aar 1660, at alle enfoldige, som tilforn har kendt Kjøbenhavn, undrer sig, de saa længe holder sig fra gammel Vane. Ti om de udi Pesttid noget har ladet falde med sligt Hoffærdigheds Tegn, saa har det dog baade været lidt og varet stakket, førend de dem igen har optaget. Gud regere og bevare, det skal ikke optages alt for tidlig, værre og slemmere end tilforn, men da maa vi spaa os det, os ilde vil smage". Saaledes moraliserer den skikkelige Anders Hjørring.

Samme Dag, 10. Avg., udstædtes ogsaa Befaling om at stikke Forstæderne i Brand, for saa vidt som Husene ikke var nedbrudte. Da Fjenden næste Dag kom foran Staden, saa han de brændende Forstæder, der var det første Tegn paa, at Staden vilde værge sig for Alvor. Men var dette muligt? Indbyggerne var, som omtalt, ikke forsynede med Levnedsmidler. Allerede 9. Avg. havde Kongen ladet Kvæget, der græssede paa den Kongen tilhørende Islemark, inddrive, og Byens Kvæg var ogsaa bragt i Sikkerhed, men iøvrigt var det for Kjøbenhavn i den Retning den uheldigste Tid lige før Høsten. Markerne til Byen og omkring Utterslev, Ladegaarden, Valby og Gamle Vartov bugnede af Sæd, men der var intet i Hus og det blev fortæret af Fjendens Heste. Dernæst var Befæstningen i den elendigste Tilstand. Imellem Kastellet og Volden var en aaben Plads paa 200 Alen, gennem hvilken Fjenden i Eskadroner kunde have redet ind uden Hinder, og der var vel gjort Begyndelse til Grave, men Vandet i dem var ikke et Kvarter dybt. Den ovennævnte Jens Lassen fik der opstillet nogle hundrede Arbejdsvogne og lod i de nærmeste Dage her nedramme 3 Rader tykke jernbeslaaede Egepæle, som saa blev beslaaede med

Egeplanker, at Soldaterne kunde staa dækkede bagved dem. Samme Dag afspærredes alle Gader med Jærnlænker.

Hjørring fortæller i Lejrkrandsen, at da Svenskerne kom til Vartov Hospital om Natten mellem den 11. og 12., var der en Oberstløjtnant Johan Hausern, der samme Nat selv tredie gik lige ind under Volden, ja han var endog ovenpaa Volden imellem Østerport og Stranden. Han drog derfra lige til Karl Gustav i Utterslev og tilbød at gaa ind i Byen paa samme Sted med 2000 Mand, naar Wrangel samtidig gjorde Allarm ved Vesterport. Om Morgenen kom der nogle fornemme Svenskere til Vartov og søgte Underretning hos Præsten Anders Hjørring, der imidlertid ikke indlod sig paa nærmere Oplysninger, hvorimod en ung Mand, der opholdt sig i Vartov, maatte afsted til Karl Gustav og afridse Kastellet og den Maade, hvorpaa der derfra kunde skydes mod Voldene.

Grunden til, at Karl Gustav ikke gik lige løs paa Staden, var den, at han saa, at man var beredt paa tapper Modstand, og han mente, at hans Styrke var for liden. Han ventede maaske ogsaa, at Borgerskabet skulde betænke sig, og lod derfor nogle Dage gaa hen, inden han gjorde Alvor af at angribe Kronborg, hvor han vidste, at der var Kanoner og alt det Krigsbehør, som han manglede til at begynde en alvorlig Belejring med.

I de første 3 Dage havde Stemningen været delt mellem Frygt og Haab. De udsendte Gesandter havde ikke ladet høre fra sig, hvilket man maatte anse for et godt Tegn. Men om Morgenen den 11. Avg. kom de tilbage med uforrettet Sag, og nu lukkedes Byens Porte, Vesterport Kl. 5, Nørreport Kl. 6 og Østerport Kl. 7, saa ingen Vogne kunde komme ud eller ind. Forstæderne stod i lys Lue, Kirken udenfor Nørreport sprængtes med Krudt og kun Vartov Hospital og Verner Kloumans Lystgaard udenfor Østerport blev staaende. Studenterne samledes paa Universitetet, og der blev forelæst dem et kgl. Brev, hvori der lovedes dem særlig

Adgang til Befordring, der viste sig mandelig. De blev derpaa straks væbnede og delte i 2 Kompagnier. Adelen og Hoftjenerne mødte Kl. 2 til Mønstring ved den runde Kirke, tilhest eller tilfods. I Løbet af Dagen kom altsaa de første fjendtlige Ryttere foran Staden, dog formodenlig først ud paa Eftermiddagen, og de hilstes med Kanonsalut fra Voldene. De brændende Forstæder saa Karl Gustav fra Rødovre, han blev en Stund tavs og udbrød derpaa: „Nu vil jeg dyre sværge, at vi faar Modstand og at Kjøbenhavn vil værge sig".

Der kunde ikke være Tale om at holde Yderværkerne, der var fremskudte foran Søerne og i hvilke Ladegaarden, Ravnsborg Skanse og Vartov Hospital havde været indlemmede som smaa Kasteller. De var i maadelig Stand, og selv om de havde været bedre, vilde der have været udkrævet en betydelig Styrke til at holde dem. Derfor ofredes Forstæderne, at Fjenden ikke skulde finde Dækning, medens de følgelig vilde have været af Betydning, hvis vore Folk kunde have holdt dem besatte. Fjenden kommer altsaa den 11., breder sig udenfor Søerne og indtager Forværkerne, der for dem altid var tjenlige til Udgangspunkter for Løbegrave, og den svenske Rytteryagt satte sig fast i Forstaden udenfor Vesterport.

I Kjøbenhavn var man den 12. allerede saa vidt, at man tidlig om Morgenen kunde gøre de første Skud fra Nørre- og Østerport. Fra Østerport fyredes der navnlig paa Vartov, der allerede før Daggry havde faaet en Besætning af over 100 Svenske, hvem Skudene gjorde saa stor Skade, at de Dagen efter forlod Hospitalet. Samme Dag udlagdes en Pram i Kalveboderne, besat med Kanoner for at falde Svensken i Flanken paa Vesterbro, hvilken Pram Svenskerne kaldte Svinetruget. En Fregat lagdes nærved Kongens Bryghus, den store gammeldags Bygning paa Slotsholmen ved Frederiksholms Kanal. Imod Prammen opstillede Svenskerne om Natten 6 Feltkanoner, ligesom 2 blev bragte til Vartov;

hele Belejringsmateriellet i den første Tid var 10 Kanoner, hvormed der følgelig intet alvorligt kunne foretages.

13. Avg. saa man, at Svenskerne om Natten havde begyndt at føre Løbegrave gennem en Have henimod Vesterport, og de vedblev med Arbejdet, uagtet den stadige Ild fra Voldene. De havde allerede opkastet 2 Batterier, fra hvilke de beskød Vesterport og Prammen i Kalveboderne. I Byen var man ligesaa ivrig, en Ravelin lagdes foran Vesterport og en foran Kurtinen mellem Vester og Helmers Bolværk, ligesom Nørre- og Østerport ogsaa forsynedes med Udenværker. Samme Dag gjordes der et Udfald med 600 Mand tilfods og tilhest imod Løbegravene, og man tog nogle Underofficerer med 20 Mand tilfange. Paa dansk Side faldt en Kaptejn, hvis Lig efter Krigsskik blev udleveret. „Dette lykkelige Udfald satte brav Mod i Stadens Garnison og Indbyggere".

Man forsøgte at forøge Mandskabet ved at lade udsprede Sedler iblandt Svenskerne, hvori man opfordrede de tydske Soldater til at gaa over til de danske, hvor de skulde blive indlemmede i et Regiment, som Adelen vilde hverve, ligesom Borgerskabet havde lovet at ville af egne Midler oprette 3 Regimenter Fodfolk. De, der meldte sig, lovede man 10 Rdl. straks, godt Kvarter og maanedlig Sold, og særlig stilledes der andre Fordele for Øje. Disse Sedler var daterede 15. Avg., men det er naturligt, at de ikke havde nogen Virkning ligeoverfor en Hær, der var vant til at sejre, hvor den kom. Det danske Rytteri var nemlig næsten overalt blevet fanget ved det uformodede svenske Anfald, saa der kun kom meget faa til Kjøbenhavn foruden Oberst Debbern og Ritmester von der Recke.

Da den første Forvirring havde sat sig i den belejrede By, tog man for Alvor fat paa Forbedring af Voldene. Der udgik Befaling om, at der fra hver Gaard eller Hus skulde skaffes en Karl eller Kvinde med Spade, der skulde gøre 3 Dages Arbejde. Dette begyndte den 14. om Morgenen.

Ingen undslog sig. De, der havde Post paa Voldene, lagde Brystværn op til egen Dækning, derpaa satte de Stormpæle og tilsidst kom Pallisader nedenfor under Volden. Øvrigheden gik omkring, formanede, opmuntrede og gav Belønninger og mange bevarede endnu ved Belejringens Ende de Gaver, som Kongen selv uddelte. I disse første Dage kunde man endnu hente al Slags Træværk fra de nedbrudte Huse i Forstaden. Man skaffede sig til Dækning store Kurve, fyldte med Jord og Gødning, de, der ikke havde Kurve, tog overskaarne Tønder, men de var ikke saa gode som Kurvene, da Træet fløj omkring og gjorde Skade, naar en Kugle ramte. Af Vaaben tilvejebragte man alle de Spyd, der var at overkomme, eller store bredskaftede Økser, i Form af Halvmaaner, Morgenstjerner, Høleer, der var satte paa Stager, alt til at afværge Storm.

Da de første Arbejder paa Volden var gjort, byggede man Smaahuse, hvor man kunde være i Læ under Regn og Uvejr, andre gravede sig Huler i Volden, alt tæt bagved Brystværnet. De, der havde Raad, forsynede sig med Jærnovne, „de andre saa, hvor de hjalp sig med liden Varme og megen Kuld“. Nogle slog sig sammen og byggede lange Huse, hvor de kunde opholde sig med deres Folk, „ti det skulde være en ringe Borger og Haandværksmand, der ikke kunde, saa længe Belejringen varede under Byen, indtil Hollænderne kom, trække op og møde paa sin Post med 3 eller 4 bevæbnede Drenge og Karle, hver med sin Musket og Sideværge, og endda dertil hver en Pistol ved Siden eller Puffert og stakket Bøsse, og Husbonden selv med et Par Pistoler eller Pufferter, en ved hver Side, foruden andet Gevær. Hvad tænker man da, hvor bevæbnede og stærke de formuende kom frem“. Kongen lod ogsaa bygge Telte for sig og Hofembedsmændene ved den runde Kirke, hvor han holdt Krigsraad og var tilstede Nat og Dag tilligemed Rigsraadet.

Der var kommen en Samdrægtigheds Aand over alle: „Ingen fandtes den anden for vis, ingen af særdeles Indbild-

ning egensindig, ingen søgte egen Ære og Berømmelse, ingen syntes det umuligt at afværge Fjenden, den ene vilde være snarere færdig end den anden, den med Raad, den med Daad, at ej gemene, men end fornemme Borgere gik selv ud til de afbrændte Huse uden Porten, ej saa ved, at Fjenden laa derudenfor, og derfra paa deres Ryg og Aksel indbar til Pallisader, Stormpæle og Brystværn, selv gravede, selv skuffede ved Nat og Dag, ja end Generalspersonerne, som da var her udi Byen, selv tog i med Haanden, selv arbejdede og hjalp til, at inden 14 Dage havde de saa forbygget og forskanset sig, at de torde trodse imod Fjenden, at end selv Fjenden maatte forundre sig, hvorledes vi inden saa faa Dage fik saadant et Arbejde gjort".

Det er mærkeligt nok, at Svenskerne ikke kunde hindre disse Udflugter udenfor Portene, ja Hjørring mener, at Bygningen af de Raveliner, der anlagdes foran Voldene, ikke blev hindrede med et eneste Skud. Man gik endog fra Byen ud i Sortedam og slog det lange Græs til Foder og hentede det modne Korn fra Vængerne indenfor samme Sø.

Hvad der ogsaa fremmede Endrægtigheden, var, at Kongen jevnlig ikke alene kaldte Magistraten op paa Slottet, men enhver Borger, der ikke var bunden til sin Post paa Volden, kunde møde og tilkendegive sin Mening. „Saa lod ogsaa Majestæten tilsyne alt det, der kunde udvise Kærlighed, han bød gejstlig og borgerlig Øvrighed tilbords med sig, han tog dem til Raads med sig, intet vilde paalægge eller begære, førend han fik sine Undersaatters Samtykke og Vilje, ja end selv lod til, hvad Majestæten og Dronningen og kgl. Hus ejede af Guld, Sølv, Klenodier, Fetallie og andet, hvad til gemene Bedste kunde anvendes, ja end selv ude om Nattetide i Kuld og Frost, Regn og Sne at se til og med kongelig Nærværelse sætte Mod i Undersaatterne".

Alle de Belejrede blev delte i 4 Afdelinger eller „Stater", nemlig Hofetaten, Gejstligheden med Universitetet, Borgerne og de militære, hver med sin Øvrighed, saaledes at f. Ex.

en Militærofficer intet havde at sige over en Borger, hvorved der forebyggedes megen Misfornøjelse.

Søndagen d. 15. Avg. holdtes Gudstjeneste uden Orgelspil eller Klokkeklang, da det var forbudt at ringe, ligesaa lidt som nogen Taarnklokke maatte slaa om Natten, da Ringning fra nu af blev Stormsignal. Dette Forbud vedvarede til Hollændernes Ankomst. Gudstjenesten blev nu saaledes fordelt, at Sognepræsterne alene tog Vare paa Kirkerne, men de andre Gejstlige fik hver sin Post paa Volden, hvor de skulde prædike om Søndagen og Fredagen og holde Bøn hver Søgnedag.

Der blev nu ogsaa taget Bestemmelse om de Saaredes Behandling, idet Dr. Jakob Svabe med Dr. Peter Bülches Søn som Medhjælper og Feltskæren Jørgen Petrus von Ørsted beskikkedes til at have Tilsyn med dem, og da Borgmestrene den 16. Avgust var til Gæst hos Kongen paa Slottet, blev der ifølge Lejrkrandsen taget nærmere Bestemmelse om Oprettelse af Kvæsthuset, der dog allerede den 12. Avgust var taget i Brug af Saarede fra Prammen i Kalveboderne[1]).

Det blev ogsaa nu bestemt, at der skulde gaa Ronde paa Voldene mindst 3 Gange. Kommandanten skulde paase, at der var Pallisader ved Stadens farligste Adgange, og Gaderne barrikaderes med Vogne med Skarn eller Sten. Det blev ogsaa forbudt at lade Kvinder gaa ud af Portene.

17. Avg. afbrød Svenskerne Vandrenderne, der førte Drikkevand til Byen, og nærmede sig uhyggeligt til Staden baade ved Vesterport og ved Vartov. Vandstanden i Grævene sank dog ikke, ti, „ved en sær og subtil Invention“ fik man dog Byens Grave saa fulde af Vand, saa dette løb over og besværede Fjenden i Løbegravene[2]). Dette gik saaledes til efter Hjørrings Beskrivelse: „Først skar de alle de Dæmninger af, som hindrede Vandet sit Løb omkring i Gravene, siden lod de sætte Pumper udi Stranden og derimod satte

---

[1]) Se Tredie Del S. 356 flg. [2]) Danske Sml. IV 321.

andre Pumper udi de Render, som laa fra Gravene ind udi Byen og ellers, som laa længer ud, og fra de Pumper, de satte udi Stranden, ind i dem, som var sat i Renderne i Jorden, lagde de Render højt op i Vejret, som var tætte og tilrede, vel 4 Alen højt op. Dertil holdt de Karle, som idelig pumpede Vand af Stranden udi Renderne, som løb igennem Byen ud ad i Gravene, at der blev saa meget Vand, som de mest vilde have i Gravene, at det end gik ind udi Svenskens Løbegrave, at de vidste aldrig, hvorfra det Vand kom, men tænkte, der var saadant et sumpigt og vaadt Sted der udenfor Byen, at de holdt det forgæves at grave, om de vilde tænke at minere Byen".

Beskydningen af Byen tog nu til, efterhaanden som Svenskerne fik Kanoner, dels fra Halmstad, dels fra Orlogsskibene. Navnlig rettedes Skudene mod Spiret over Vesterport, som Kjøbenhavnerne mente, fordi Stenene dertil var bragte med som Sejrsbytte fra Kalmarkrigen. For at Splinterne af Stenene ikke skulde gøre vore Folk Skade, blev Spiret taget ned, 18. Avgust, men Kristian IV's Billede blev staaende over Porten uden at lide nogen Skade. Samme Dag blev en Pram med Kanoner lagt i Stranden ud for Vartov; den var tækket med Skiferstenen, og de tydske Soldater i den svenske Hær undrede sig over dette sejlende Hus, der af Svenskerne fik Navnet „den stumpede Hund". Den svenske Flaade indesluttede Havnen saa stærkt, at ingen Skibe kunde komme igennem. Dog tog de Danske ved Dragør 2 svenske Proviantskibe, og førte deres Ladning over Land til Kjøbenhavn.

19. Avgust gjorde Rodemestrene Undersøgelse i hvert Hus, og alle Borgere maatte give en Fortegnelse over, hvilke Folk, der bode hos dem, ti man havde faaet Frygt for, at der fandtes Forrædere. Den svenske Gesandt fik Bolig paa Rosenborg, og hans Folk, der først var holdte fangne paa Raadhuset, flyttedes til Ulfeldts Gaard paa Graabrødretorv,

hvor der sattes en Borgervagt for at hindre dem i Samkvem med deres Landsmænd udenfor Byen.

20. Avgust var de Belejrede færdige med at indrette Raveliner udenfor Portene og begyndte med at sætte Pallisader omkring dem; de satte ogsaa spanske Ryttere i Graven ved Ravelinerne. Samme Dag begyndte de med hver Morgen at give 3 Skud til Løsen.

21. Avgust begyndte Svenskerne at skyde med gloende Kugler, hvilket kunde have blevet farligt, især i de Huse ved Vestervold, hvis Lofter var fulde af Hø og Foder, der var indført fra Ny Hollænderby. Nogle Dage efter blev det ogsaa befalet, at Høet skulde trampes fast og at al Halm skulde skæres i Hakkelse. Skudenes Tal var dog kun 100—200 om Døgnet. Der var blevet indrettet et godt Brandvæsen, saa Borgerne ikke behøvede at forlade Voldene forat slukke Ilden. Der var Murmestere og Tømmermænd med deres Svende beskikkede til Brandmestere og Brandsvende, hvilket Korps udgjorde over 300 Mand. Murerne var forsynede med Hakker og Jærnstænger, Tømrerne med Økser, og hver Mand desuden med en Læderspand; nogle var beskikkede til at hente de store Stiger og Baadshager, andre bar de smaa og atter andre kom med Sprøjterne, af hvilke hver Brandmester havde to af Kobber, saa store, at hver kunde rumme en Tønde Vand; dem kunde 2 Karle bære. Desuden var der 4 store Sprøjter paa Sluffer, der blev trukne af Heste og kunde rumme 3—4 Tdr. Vand; de 3 var ved Kirkerne, den fjerde paa Tøjhuset; Brandmestrene havde Vagthus i Vor Frue Kirke og havde Skildvagter i Taarnet paa 3 forskellige Steder. „Hver Gang der kom en Granat eller gloende Kugle fra Svensken, raabte Brandmesterens Skildvagt: Ho Vægter, ho, der kommer gloende Kugler, den faldt paa Nørregade, den faldt paa Vestergade etc.; den gjorde ingen Skade, den gjorde Skade, løb Vægter, løb. Dermed i en Hast et stort Parti ud til Stedet, somme blev i Reserva, om

til andre Steder Behov gjordes. Blev der stor Brand, kom straks Bud efter flere, var det let at slukke, kom ikke flere, men var alt saa forordnet, at det gik lige til, at ingen, ikke den armeste, blev forsømt i hans Hus, hvor Fare kom. Disse Brandmestere havde og ladet sig gøre store lange Tænger, hartad med Fingre som krumme Hænder, at de dermed straks kunde gribe den gloende Kugle og kaste den ud af Husene hen, hvor de vilde".[1])

Samme Dag efter Reveillen holdtes der Mønstring over hele Mandskabet, dets Geværer blev undersøgte, og hver Officer leverede en Rulle over sit Mandskab.

Det var af stor Betydning for Staden, om Afgrøden fra Amager kunde frelses fra Fjendens Haand. Bønderne paa Øen var ikke meget villige til at møde, naar der blev slaaet Allarm eller ringet med Klokkerne, hvorfor der blev lagt Underofficerer i hver By, der kunde samle Mandskabet. Det blev paalagt Amagerne at forsyne Rytteriet med Foder i 4 Uger og at føre Korn, Hø og andre Varer til Kongens Gaard paa Kristianshavn. Deres Kvæg skulde de lade saaledes bevogte, at naar der var Fare for Fjenden, skulde det straks inddrives under Kristianshavns Volde, og det blev paalagt Kristianshavns Magistrat 22. Avg. at skaffe dem Husrum, naar de selv flyttede ind i Byen. Men Amagerne foretrak at blive hjemme og lovede selv at værge deres Ø, og Kongen lagde Rytteriet derud til deres Hjælp. 2 Dage efter fik Fodermarskalken Befaling til at holde Vagt paa Øen forat forhindre Landgang og skulde tillige paase, at Beboerne ikke led Overlast af Soldaterne. 29. Avg. lagdes Amagerne under Befaling af Oberst Ense.

---

[1]) I Resens Inscriptiones S. 259 opføres Indskriften paa en saadan Brandtang: „Anno 1659 den 11 februarii war der storm hier vor Kopenhagen, da war ich Andreas Frechen von Breslau, muermeister hier in Kopenhagen, elterman für die brand meister und brand gesellen allzusamen, diese brandzangen brauchten wir vor die feuer kuglen".

23. Avgust gjorde man et Udfald under Anførsel af Oberst Frederik v. Ahlefeldt. Med 700 Mand, Soldater, Studenter, Matroser og Haandværkssvende og hele Rytteriet under Gyldenløve gik man frem mod det svenske Værk ved Vesterport, der var besat med 1000 Mand, og angreb med saadan Kraft deres Løbegrave, at ikke 50 kom derfra; den tapre svenske Oberst Banèr og Major Otto faldt, Oberst Kelner med 4 Kaptejner, 5 Løjtnanter, 6 Fændrikker, mange Underofficerer og 300 Menige blev fangne, af hvilke sidste mange antog dansk Tjeneste. Løbegravene blev i stor Hast sløjfede, Pallisaderne og Stormpælene bragte til Byen og huggede til Brænde, 5 12pundige Kanoner blev erobrede, de øvrige fornagledes og kastedes i Vandet. Paa dansk Side saaredes 2 Oberstløjtnanter, 60 Menige og Underofficerer dræbtes og saaredes. Efterat de Danske i 2 Timer havde været Herrer over de svenske Værker, trak de sig igen tilbage, da der kom Forstærkning til Svenskerne. Borgerne paa Volden var saa ivrige for at komme ud, at man maatte lukke Portene for dem, saaledes brændte de af Kampbegærlighed.

I Ligprædiken over Niels Rosenkrands fortælles det, at denne førte Avantgarden paa højre Fløj. „Han førte samme saa mandig an, at han angreb og afdrev Fjenden af sine Løbegrave med stort Forlis af deres Officerer og Soldatesque, i hvilket Gefægt den salig Herre med egen Haand nedlagde en Major under Palsgrevens Regiment, ved Navn Klingmeyer, samt en anden Officer, som kommanderede i Løbegravene. Ved denne Lejlighed blev den salig Herre trende Gange blesseret i sin Arm, fik og nogle Stød igennem Munden, hvoraf han mistede en Del af sine Tænder. Da han saaledes ganske blodig og ivrig kom marcherende noget fra Folket, som sinkede sig med at plyndre, kom han imod en svensk Overofficer med et draget Slagsværd, som raabte ham an. Den sal. Herre begav sig derover paany med et frit Mod i Kamp med ham, som stedse hug ud efter den sal. Herre,

indtil han hug ham Klingen af Forfæstet og med Pynten af Sværdet stak ham i Ansigtet, saa Øjelaaget hængte ned paa Kinden, men han slog ham derpaa med stor Resolution Fæstet i Hovedet, sprang ham derpaa lige ind paa Livet og holdt ham saa længe, indtil hans Soldater kom ham til Hjælp, da han fik sin Fjendes Sværd. Men som den sal. Herre af disse adskillige Skærmydsler og Vunder var bleven saare afmægtig, blev han af sine egne Soldater oprejst og paa Piker baaren hen i Byen for et dødt Menneske udi hans sal. Svoger daværende Oversekretær Erik Krags Hus, hvor han med al fornøden Varetægt til hans Helbredelse flittigen blev forsynet".

Udfaldet skede gennem en Løngang i Vestervold; da det siges, at det var en Hvælving til Kongens Brug, er det sikkert den, der var igennem Volden udenfor det nuværende Vartov, og som førte ud til Dronningens Have.

Denne lykkelige Sejr gav de Belejrede Mod til næste Nat at udføre et andet Foretagende. Viceadmiral Helt og Kommandør Peder Bredal gik ud med 200 Matroser og entrede en svensk Fregat og en Jagt, som de derpaa antændte, og kom hjem med 5 store Pramme og flere mindre Fartøjer. Det havde nemlig været Karl Gustavs Mening at gøre et Anfald paa Amager og derved ødelægge Kjøbenhavns vigtigste Forraadskammer. „I det herlige Skin af den opgaaende Sol og af en lykkelig Bedrift vendte Helt og Bredal tilbage til Stranden, hvor de under Hædersbevisninger og jublende Glæde modtoges af Kongen selv og af talrige Skar er Medborgere og Venner".

Ved denne Tid havde Svenskerne udtænkt en Krigslist. 17. Avgust gik en svensk Sergeant fra Vartov til Kjøbenhavn som Overløber, i det Øjemed at udbrede i Byen, at Vartov var forladt af Svensken. Natten efter kom en stor Hob Fodfolk og Rytteri til Vartov, og flere holdt sig skjult i Bryggervangen og forblev der, til Overløberen kom igen fjerde Dagen efter, da de drog bort igen, fordi Vartov idelig

blev beskudt fra Byen, og der blev kun en Besætning af 100 Musketerere tilbage. En Borger havde kørt med sin Vogn ud forat redde af sit Gods udenfor Østerport, men Porten blev lukket for ham, saa han maatte tage ind i Vartov. Han jamrede sig over denne Ulykke, men da han var en Tydsker, kom han i Samtale med Tydskere i den svenske Hær og saa Lejlighed til at slippe ind i Byen fra Verner Kloumands Have, hvilket Svenskerne saa igennem Fingre med, da de vilde, at han skulde melde i Byen, at Vartov havde saa ringe Besætning. Samme Aften kom over 3000 Mand til Vartov foruden Rytteri, der holdt ved Rigens Hovmesters Park. Dette var den 23., og næste Dag blev Manden efter sin Hjemkomst forhørt af Gyldenløve, der straks fik Lyst til at gøre Udfald. 27. Avgust var et Korps paa 500 Mand færdigt til Udrykning, Præsten ved den runde Kirke holdt Formaningstale for Korpset, og da Talen trak noget i Langdrag, bad Kongen ham om at gaa over til Bønnen og Velsignelsen. Men da man var kommen ud af Byen, saas en Raket, hvilket indgød Mistanke om Forræderi, hvorfor man trak sig tilbage igen, og Ulfeldts Gaard blev undersøgt, idet man antog, at Raketten var udgaaet derfra. Hvis det danske Korps var kommet ud imod Vartov, var det blevet helt tilintetgjort.

Samme Dag blev der lagt en Mine i Helmers Bastion under det runde Taarn, der stod i Volden.

26. Avgust lagde hele den svenske Flaade sig paa Reden, hvorfor man sænkede nogle Skuder ved Indløbet til Havnen, og 3 vel bevæbnede Orlogsskibe lagdes ved Toldboden.

28. Avgust skede en heftig Beskydning med gloende Kugler, og der kom en ind i Vor Frue Kirke, men en heftig Skylregn gjorde Stansning i Skydningen.

30. Avgust gjordes Udfald til Ravnsborg fra Nørreport af Oberst Kaj Lange med 500 Mand, men det mislykkedes,

og man trak sig igen tilbage med Tabet af flere Døde, blandt hvilke var en Kaptejn.

Første September begyndte Svenskerne at gøre Batterier paa Vartovs Volde og sikre disse med Risgærder, saa Kuglerne fra Byen ingen Skade kunde gøre dem; derimod kunde man ikke dække sig for Prammens Kugler.

2. Sept. maatte enhver Borger give Fortegnelse over sit Forraad af Levnedsmidler, forat der kunde haves Udsigt over, hvor længe det var muligt for Byen at holde sig.

3. Sept. gjordes der et Udfald, ved hvilket de Svenske fik Overmagten; og af de danske dræbtes Urne og Major Bremer. Ogsaa ved denne Lejlighed førte man en stor Mængde Pallisader og Brænde med tilbage til Byen. Oberst Kjeld Lange blev dræbt af en Kugle, idet han stod paa Volden og saa til netop paa samme Sted, som Kongen havde staaet kort i Forvejen.

4. Sept. gjorde Gøngerne Udfald mod Kloumands Have og stak Ild i den, da Svenskerne havde stadigt Tilhold der og Træer og Diger i Haven hindrede Prammens Kugler i at bestryge Vartov.

Som det saa ofte gaar, vendes Folkestemningen under vanskelige Forhold imod enkelte Personer. Den brave Axel Urup, der tilligemed P. Reetz havde ført Forhandlingerne med de svenske Kommissærer efter Roskildefreden, klagede 4. Sept. til Kongen over, at man offentlig udskældte ham for en Lands- og Rigs-Forræder, hvilket, som han skriver, „saa vidt har taget Overhaand, at jeg ikke paa Gaden, Voldene eller for mit Hus er sikker, eftersom senest et Rytterlig af Oberst Hans von Ahlefeldts Regiment min Dør er forbi baaret, hvorhos ogsaa Officerer været, der en Del Ryttere mig skammelig udraabte. Desligeste har ogsaa Officerer været derhos paa Volden, naar saadant er sket, og jeg ikke mærket, at de gjorde andet end tav stille dertil. Og efterdi det falske Rygte ikke alene tager Overhaand, men endogsaa til total Ruin uforskammet udstrøs, at Eders Maje-

stæt tør ved denne Tilstand (nemlig under Krigen) ikke straffe mig, hvilket forræderske Greb kunde gøre mig usikker udi mit Hus, og en Mand af saadant et Rygte og Eftertale ikke bør at søge Sæde med Eders kgl. Majestæt", bad han Kongen om at tage sig i Forsvar, hvilket denne ogsaa beredvillig gjorde og erklærede, at han altid havde bevist Kongen og Kronen al Troskab og Tjeneste og aldrig givet billig Aarsag til Beskyldninger. Det ses af det kgl. Reskript, at ogsaa andre adelige og uadelige uskyldig blev udskældte af „en Del uforskammede Æreskændere og Løgnere, mulig af Fjendens Praktiker eller andre ugudelige Menneskers Anstiftelse", men saadant blev forbudt, og Overtrædere truedes med Straf paa Ære og Liv.

Den vedholdende Vagt paa Volden var trættende i Længden, og Studenterne vilde nok knibe ud; der udkom derfor 5. Sept. Befaling til Professorerne om alvorlig at tilholde Studenterne at forblive paa deres Poster Nat og Dag. Hvis nogen uden Officerernes Tilladelse fjernede sig, skulde han tilbørlig straffes, hvorimod de, der flittig holdt Vagt mod Fjendens Overrumpling, skulde vente Forfremmelse fremfor andre. Ogsaa Kommandanten og Magistraten fik lignende Befalinger med Hensyn til Soldaterne og Borgerskabet, og den Borger, der om Natten lod sig finde i sin Seng, skulde ikke agtes for en ærlig og god Patriot. Præsterne skulde ogsaa formane Borgerskabet til flittig at være paa deres Poster. Straffe for saadanne Overtrædelser idømtes ogsaa, saaledes blev Tømmermændenes Oldermand 25. Sept. sat i Blaataarn, fordi han havde forladt Arbejdet om Natten og ellers været forsømmelig, ligesom det ses, at Tømmermændene ikke alle var villige til at lystre Kommando.

7. Sept. tegnede Præsterne sig for en frivillig Skat, der løb op til henved 300 Rdl. om Maaneden.

8. Sept. lod Svenskerne sænke Skibe foran Havnen forat hindre den danske Flaades Udsejling, og om Natten udsendte de en Del Baade, der skulde forsøge en Entring

af Prammen ved Vartov, men de løb imod de Pæle, der stod i Stranden „paa Reflen ved Indgangen"; det maa altsaa være Pæle, der et Stykke udenfor Toldboden var nedrammede til Beskyttelse af Indløbet indenfor Rævshalen. Dette var første og sidste Gang, der skede saadant Anfald mod denne Pram.

9. Sept. lagde de Danske store Bomme over Vandet i Kalveboderne fra Kongens Bryghus til Amager forat hindre et fjendtligt Indfald fra Søsiden.

I disse Dage indtraf den store Ulykke, at Kronborg overgav sig 6. Sept., hvorved denne vel forsynede Fæstning kunde yde Fjenden alt det Materiel, som han behøvede, og lægge alvorlige Hindringer i Vejen for den hollandske Flaade, naar denne kom til Kjøbenhavns Undsætning. Rygterne kom snart til Kjøbenhavn, men Ingen vilde i Begyndelsen tro dem. Snart fik man dog Syn for Sagn, ti Søndagen 12. Sept. under Gudstjenesten fyredes der Glædesskud fra den svenske Flaade, og Dagen efter kom 10 store Kanoner til Vartovs Volde forat skyde paa Prammen; de blev liggende der, til de d. 17. førtes hen foran Vesterport.

Hofbetjentene, der udgjorde et Korps for sig, var ogsaa blevne sløvede i Vagttjenesten, hvorfor de 13. Sept. fik en kgl. Formaningsskrivelse. „Endog vi vel havde formodet, at vore samtlige Hofbetjente, som vi ikke en ringe, men meget fornemme Post, nemlig Løngangen og derfra indtil Batteriet ved Bryggerset, siden ogsaa Porten her oppe ved Slottet betrot har, skulle udi denne store og paatrængende Fare og vanskelige Tids Tilstand fremfor andre, som sig i lige Maade godvilligen lade bruge ved Posterne paa Volden, lade sig finde omhyggeligere og fyrigere til vor Tjeneste", saa mærkede man dog, at en Del, der ellers intet synderligt havde at forrette, var meget efterladne, idet de forlod Posterne, især om Morgenen efter Reveillen, uden Officerernes Tilladelse. Kongen lagde dem derfor Borgernes Exempel for Øje, der indbyrdes havde vedtaget, at de ikke ansaa den for en ærlig Mand,

der uden højvigtig Aarsag og uden Officerernes Tilladelse forlod sin Post.

Uagtet Soldaternes Tal kun var lidet imod Borgernes, saa tillod de sig dog visse Uordener.

16. Sept. fik Hans Schack Befaling, at da Kongen kom i Erfaring, „at nogle uforskammede Folk sig skal understaa paa Gaden at molestere ærlige Danekvinder og Piger her i Staden, da har du ved Trommeslag at lade udraabe, at hvo sig tilfordrister nogen Kvindesperson nogen Molest at gøre eller sig om hendes Klædedragt at bekymre,[1]) skal tilbørligen vorde straffet, eftersom vi ikke gestændig ere, udi disse Tider noget saadant, som til Uenighed eller Misforstand giver Aarsag, at skal paa Banen føres“.

Saadant hørte til Undtagelserne. „Her var en Belejring saa nær fulde 2 Aars Tid, her var et stort mangfoldigt Stykke Folk af allehaande Slags, her var hver Mand, Karl og Dreng med Vaaben og Værge, her var hine unge lystige Burs, den gik daglig med en, den anden med 2 smaa Bøsser ved Siderne og i Lommerne, foruden Sidegevær og Musket, her var og en Post overgivne Krigskarle overløbne fra Svensken, alligevel blev holdt her udi Byen saadan en herlig Politi uden Oprør, uden stor Klammer, hver Mand og Kvinde, Børn og Tyende kunde gaa sikker paa Gader og Stræder som mest i Fredstid. Ingen indbyrdes store blodige Slagsmaal, som kunde give noget Afsagn, ingen aabenbare Røveri og Overvold, at naar en ærlig Mand var ude af sit Hus, torde han ikke frygte, hans Hus blev udrøvet, inden han kom hjem“; dog tilføjer Hjørring: „kunde man ellers tage sig Vare for listigt hemmeligt Røveri og Løntyve“, med andre Ord, Tyve var der nu som altid i Staden, men den militære Disciplin var fortrinlig.

---

1) Dette har Hentydning til den særegne Dragt, som løsagtige Kvinder bar.

Længer hen paa Vinteren i de mørke Nætter blev Gaderne dog usikre, hvorfor det største Reservekompagni lagdes ind paa Raadstuen, „hvorfra og straks, naar nogen, enten Pige eller Dreng, Fattig eller Rig, kom og klagede sig, blev udkommanderet, som dem skulde følge, 10 ja 20 Mænd tillige og det uden Betaling og uden Drikkepenge eller nogen Udsugelse, men straks villig, gratis og redebon. Dertilmed var forordnet af Borgerskabet og ikke af Soldaterne, som Natten ud hver Time igennem alle Gaderne skulde gaa rundt, tage op hvad løse Folk, de fandt paa Gaderne uden Ærende, og hvo, de fandt uskikkelige i Husene, at hindre Utilbørlighed. Og var det saa ordenlig lavet, at hvert Kompagni vidste sine Timer og sine Stræder, hvor de skulde gaa rundt, at man havde ikke Behov hver Aften, man satte Vagten, at give dem særdeles Ordre, hvor de skulde passe paa, men hver vidste sit saa færdig, at det fejlede intet. Saa at om de, som var ude til de første Timer at gaa Ronde, kom ikke ind saa lige til Timen, men kunde være hindret enten ved Klammeri, som de skulde styre tilfreds paa Gaderne, eller godt Folk at konvojere til deres Huse, hvilket var og deres Ordre, hvor de saa godt Folk paa Gaden, da straks uden al Betaling og Drikkepenge at ledsage dem til deres Huse, da tøvede ikke de andre, som havde deres Time, men straks, saa tidlig Timen var, tog de deres Gang ad deres Stræder, hvor de skulde gaa, saa at ingen Gade kunde være en Time fri om Natten, der kom jo Ronde forbi enten slet igennem eller tværs over ved Enden og kunde baade høre og se, hvad i Gaderne passerede, og endda var Voldene vel forsynede. Hans Majestæt forsømte og aldrig nogen Nat selv personlig at ride Ronde nogle Gange omkring, saa længe Fjenden laa her under Byen.“

Paa Amager var der stor Misfornøjelse; Officererne besværede sig over, at Beboerne ikke mødte til Vagt og paa Allarmpladserne, og Beboerne klagede over, at Officererne

„med for megen Trusel, Haardhed og Hug omgaas og begegner dem“. Kongen forbød den 16. Sept. Officererne at straffe, men de skulde melde al Uvilje paa Slottet, og Bønderne maatte ej heller tage sig selv til rette, men skulde ogsaa klage sammesteds. Ingen Officer maatte besvære sin Kvartervært med Drik og Sværmen eller med at indbyde Gæster eller tilføje anden Overlast, men skulde lade sig nøje med det Traktement, Bonden kunde afstedkomme, eller de Penge, han kunde faa i Stedet. Befalingsmanden Just Ebbel blev afskediget og Johan Skrøder sat i hans Sted. 200 Karle fra Amager blev 17. Sept. beordrede til Kjøbenhavn forat gøre Reservetjeneste under Hans Schack.

18. Sept. optegner Anders Hjørring, at der kom en Overløber fra Byen til Vartov, der fortalte om, hvor vel Borgerne forstod at betjene Skytset paa Voldene, og at man med Kikkerter kunde se fra Taarnene, hvor Svenskerne var forsamlede, og rettede Skudene derefter; Svenskerne klagede selv ogsaa ofte over det gode Sigte, man tog i Byen.

19. Sept. begyndte man fra Voldene at fyre med Fyrmørser. Tre Konstabler sad om Aftenen i en Hytte ved Vartov og spillede Kort, da der faldt en Granat, der dræbte dem alle og saarede 2 Kvinder.

20. Sept. forlod hele den svenske Flaade Reden forat gaa Hollænderne imøde, hvorved de Belejrede fik Lejlighed til at udsende Kapere.

I disse Dage kom der en Mængde Kanoner fra Kronborg. Hjørring beretter, at der kom to store Fyrmørsere til Vartov, fra hvilke man fyrede med Ildkugler, men da man 22. Sept. skød med den ene, faldt den første Kugle i en Mødding i Dronningens Have udenfor Vesterport, og da man derpaa rettede Kanonen efter „det kgl. Hus“, hvormed vel maa forstaas et Lysthus i samme Have, gik Skudet i Stranden, og ved det tredie Skud sprang Fyrmørseren. Wallensbeck skriver under 21. Sept.:

„Hjælp nu Gud, hvor Svecus skyder,
Rosenmeyer, Morsing bryder
Livsens Traad, af Kuglen stækket,
Fjenden er til Mord opvækket."

Der er altsaa denne Dag faldet 2 ansete Borgere, den ene Kræmmeren Henrik Rosenmeyer, den anden Universitetsbogtrykker Peder Morsing. Man forsøgte nemlig at skyde Bresche i Katten og Bolværket ved Vesterport.

Næste Dag skriver han:

„Først igaar Granater falde,
saa idag dem Dyndet kvalte,
at de faldt did, som Gud vilde,
Fjenden fnyser meget ilde."

23. Sept. maa der være sket Tilførsel af Fisk, og Skydningen vedblev, ti Wallensbeck rimer:

„O, de flamske Sild saa gode,
saa som Karper og de mode (modne)
Vindru; se inat og kende,
Borgemesters (Hans Nansens) Tag maa brænde."

Han fortæller ogsaa, at næste Dag ramte en Kugle Raadhustrappen.

Skydningen blev altsaa alvorlig. 24. Sept. udstædte Kongen følgende Befaling: „Eftersom vi ugærne skulle se, at nogen af vores tro Borgerskab skulde komme til Skade, om det os ellers muligt var det at afvende, eftersom os ikke alene deres Person er angelegen, men os ogsaa ellers i andre Maader til Landets Defension ved deres Skade skulde afgaa", da skulde Borgerne forlade de mest udsatte Poster, der igen skulde besættes med Soldater. Det lader til, at Borgerne nødig saaledes vilde trække sig ud af Ilden, ti 12. Okt. befaler Kongen dem paany at forlade Helmer- og Hane-Skanse og overtage en anden Post „for visse Aarsagers Skyld".

26. Sept. begyndte Svenskerne at skyde med Granater om Natten.

De Poster, Borgerne havde haft, var fra Batteriet ved Løngangen til Kongens Have. Hjørring fortæller ogsaa, at de vilde „med stor Nødmon forlade deres Pladser, som dem først var tilskikkede, men vilde der blevet og holde sig som ærlige Mænd. Dog var dette Borgerne til Nytte viselig betænkt af den høje Øvrighed, som vel saa, at det var bedre, at en enlig Karl eller Soldat var i Fare og blev end en Borger fra Hustru og Børn. Og endda, efterat de var flyttede fra Runddelene og de farligste Poster, havde de dog saa resolverede og uforsagte Hjærter, at de ofte besøgte deres gamle Poster, om de med Raad og Daad kunde gøre Fjenden Afbræk, indtil nogle fromme Borgere kom over deres Formastelse og Dristighed i Skade, blev døde og kvæstede, at høje Officerer havde nok at bede dem, de ikke vilde sætte sig i Fare, førend den yderste Nød det højligere udkrævede".

Indtil Hollændernes Ankomst var Posterne saaledes fordelte: Hofetaten havde besat Pladsen bag Slottet igennem Løngangen.[1]) Fra Løngangen til Vandkunsten og paa Runddelen derved stod Ulrik Kristian Gyldenløve med sine Folk. „Den holdt han og redelig, saa længe han havde sin Helbred, derhos laa han og om Natten, ti det var den svageste Post, lettest at komme til, den havde de ogsaa mest Øje paa, der satte de og heftigst an udi Stormen. Der omkring havde særlig Gyldenløve allevegne sat Fodangler, store og stærke gjorte, saa at end et mærkeligt Syn var der at se udi Stormen, at som de satte der heftigst an, var der nogle føre store Polakker, som vilde op over disse Pallisader, og som de var kommen op, er de bleven hængende ved disse

---

[1]) Om Hofetatens Forhold under Belejringen se Løvenskiolds Afhandling i Hist. Tidskr. 4. R. V 382 flg. Den stillede 108 Personer til den almindelige Vagt og under Allarm desuden 47, foruden det Korps, der bestod af Adelsmænd og Hofjunkere, som personlig mødte.

Fodangler døde skudt. Der havde og den salig Herre klædt Rundelen udenpaa ret under Stormpælene saa langt som 2 Alen ned med Brædder, og igennem disse Brædder havde han ladet sætte lange skarpe Spiger og Søm, saa at det skarpe var omvendt; om nogle vilde klavre derop, traadte de disse skarpe Søm igennem Hænder, Fødder og Knæ, at de maatte være glade, de kunde komme ned igen. Saa var der og spanske Ryttere rundt om denne Post og Rundel slaget ind i Brystværket med store Jærnlænker rundt om og lange Bolte som Jærnstænger igennem Lænkerne, at de ikke skulde drage disse spanske Ryttere ned, om de løb an og der kom mange paa hængende. Der udenfor denne Rundel havde han og ladet gøre en Ravelin, og der neden under plantet 10 eller 12 Feltstykker udi Indgangen med Skraa, de vidste og at gøre lyst i Stormen".

Borgerne fik nu Studenternes Post lige ud for Kongens Have, og Studenterne flyttedes til Egnen omkring Østerport. I Kastellet var de norske Soldaters Post, og i Ravelinerne, af hvilke der var en udenfor hver Port, udenfor Vandporten ved Kongens Have, udenfor Helmer Skanse og udenfor Vandkunsten, var ogsaa Soldater.

Studenterne og Kræmmersvendene havde iøvrigt haft fælles Post, ti i en Beretning om Kræmmersvendenes Kompagni under Kaptejn Andreas Borris fortælles, at de fuldførte den ene halve Kurtine og Studenterne den anden.[1]) Kræmmersvendenes Kompagni paa 115 Personer var iøvrigt allerede oprettet i Februar, da det forrige Angreb ventedes. Hvad Haandværksvendene angaar, bestod deres Korps af 104 Skrædersvende, 59 Skomagersvende, 61 Smedesvende, 41 Snedkersvende og 31 Væversvende, hvert Haandværk med 2 Sergeanter. I den Tid, disse var paa Volden om Natten fra 21. Avg. til 11. Sept., havde de Kvarter hos Borgerskabet.

---

[1]) Nyt hist. Tidskr. V 276.

25. Sept. indkom til Kjøbenhavn 12 Proviantbaade og over 100 Soldater fra Laaland, da Havnen nu var fri for den svenske Flaade. Disse Soldater var en god Hjælp, og de fordeltes under Regimenterne.

27. Sept. opbragtes en Galliot med Klæde og Stenkul, hvilken Ladning Kongen forbeholdt sig selv.

„Fra den 28. September udi fjorten Dage holdt Svensken grulig ved med Skyden og Granater", fortæller Hr. Anders Hjørring, der regnede, at der hver Dag førtes 10 Læs Kugler hen til Vesterport fra Vartov, hvorhen Beholdningen var ført fra Kronborg og lagt i et Hul i Volden. Kugleregnen var saa stærk, at en Mand paa Nørregade optog 84 Kugler af sin Vedhammer. Udenfor Vesterport havde Svenskerne 27 grove 12- og 24-pundige Kanoner foruden mange 6-Pundiger.

29. Sept. kom Bud fra Holland med Underretning om, at Hjælpen var nær, og at den holländske Flaade var sejlfærdig.

30. Sept. gjordes Udfald fra Nørreport med 170 Mand, der forjog Svenskerne fra Løbegravene, dræbte over 100 Mand, rev Pallisaderne om og bragte dem med sig til stor Glæde for Borgerne, der havde stor Mangel paa Brænde.

1. Oktober efter Solopgang skede et Udfald imod Svenskernes Løbegrave. I Volden var en Udgang, som Rakkeren brugte til at køre igennem, og fra denne Hulvej havde de svenske Ryttere engang faldet et andet Udfald i Flanken. Denne Gang var derimod Kanonerne paa Volden rettede mod dette „Gab", og da det svenske Rytteri kom frem, anrettedes der et stort Nederlag, saa de Bønder, der den Dag kom med Tilførsel til Vartov, fortalte, at de næppe kunde komme frem for døde Mennesker og Heste. Svenskens Tab skal have været 500 Ryttere, og der blev holdt Krigsret over dem, der var vegne tilbage fra „Rakkergattet".

De svenske Batterier var nu i fuld Virksomhed. Imellem Vester- og Nørreport havde de anlagt 5 og derpaa plantet

35 grove og smaa Kanoner, med hvilke de om Dagen skød over Vester- og Helmer-Bolværk og imod Prammene i Kalveboderne, men om Natten beskød Byen med gloende Kugler. Ved Ladegaarden var i Dæmningen lagt 8 halve Kartover, der gjorde henved 50 Skud om Dagen og saaledes fyrede mod Vester-Bolværk, hvor Katten var anlagt, at man ikke længer kunde opholde sig der. Om Natten blev Skaden vel noget udbedret, men det forslog kun lidt. Paa Vartov laa nu 2 8pundige Kanoner og desuden var der opkastet 4 andre Batterier mellem Øster- og Nørreport, saa Staden nu blev beskudt fra 10 Batterier. Desuden havde Svenskerne 3 Ildmørsere, fra hvilke de kastede Granater mod Vor Frue Kirke og nedskød flere Bindingsværkshuse.

2. Okt. om Aftenen var det, Jakob Dannefer med nogle sælandske Bønderkarle overrumplede Besætningen paa den svenske Fregat „Johannes" og styrede Skibet ind i Kjøbenhavns Havn, hvorover han udnævntes til Ritmester og benaadedes med Gods paa Møn[1]). Ved denne Lejlighed fik de Belejrede Kundskab om, at Opdams Flaade var i Opsejling.

Det var ogsaa snart paa Tide, at Hjælpen kom, ti det begyndte at skorte paa Levnedsmidler, i alt Fald var de dyre. Kongen havde derfor 25. Sept. ladet sætte en Taxt paa Amagernes Varer. Efter denne skulde 1 Pd. Oksekød koste 6 Sk., 1 Pd. Flæsk 7 Sk., 1 fed Gaas 3 Mk. osv. Da der 30. Sept. var kommet et hollandsk Skib med ferske og røgede Sild, blev de alle førte til Provianthuset, og 20 Læst overdragne Borgerskabet for en viss Betaling. 9. Okt. fik Hofbetjentene og Kristianshavns Indbyggere Tilladelse til for Betaling at faa 3 Læst af samme Sild. 15. Okt. overlod Kongen Borgerne 500 Tdr. Rug fra Provianthuset.

4. Okt. gjordes igen et lille Udfald af 200 Musketerere og 70 Matroser imod den svenske Ravelin tæt udenfor

---

[1]) Se D. Mag. 3 R. IV 173—78.

Vesterport. I dette Udfald deltog nogle Studenter. Samme Dag gjorde 100 Ryttere et Udfald imod den svenske Vagt, hvem de jog paa Flugt og fratog nogle Fanger. Fjendens Løbegrave kom dog stadig nærmere. Derfor maatte Befæstningen jevnlig forbedres, men der var ikke Tømmer at faa, hvorfor det 6. Okt. befaledes at nedbryde en Del gamle, ubebode Huse omkring i Byen for at faa Tømmer derfra. Det saa dog temmelig mørkt ud, og den hollandske Flaade lod vente paa sig. Kongen befalede derfor, at Præsterne skulde gøre Forbøn fra alle Prædikestole om, at Gud vilde føje det saaledes, at Flaaden kunde komme i betimelig Tid, da den blev holdt tilbage af Modvind. Ventetiden blev dog lang og det saa ikke lysteligt ud, da den svenske Flaade igen 6. Okt. lagde sig paa Reden.

Om Natten til 8. Okt. havde de Danske lidt et Nederlag, idet de blev uddrevne af Ravelinen foran Helmer Bolværk og Svenskerne satte sig fast her. De var altsaa lige oppe ved Fæstningsgravene.

Under en tyk Taage steg Karl Gustav i Land ved Dragør den 8. Okt. om Morgenen. Medens Landgangen foregik, kom Wrangel med den betænkelige Efterretning, at den hollandske Flaade nærmede sig Kattegat, og Kongen besluttede straks at vende tilbage, men vilde først ødelægge Øen saa vidt muligt og gav Ordre til straks at stikke Ild paa alle Huse.

I Kongens Følge var en fangen dansk Major Vandervec, der fik Lejlighed til at flygte, ilede til Kjøbenhavn, hvor han meddelte den glædelige Tidende om Hollænderne og om Svenskernes Hærjen paa Amager, og raadede til at gøre Udfald.

De Svenske angreb først den Skanse, som Bønderne havde besat ved Dragør, idet de faldt dem i Ryggen, da Skansen vendte til den modsatte Side, ti fra denne frygtede man ikke Anfald. Svenskerne satte sig nu fast i de forladte Skanser. Dagen efter gjorde de Danske Udfald mod Amager

og stak begge Sundbyerne i Brand, for at Fjenden ikke skulde have Tilhold der.

10. Okt. skede et Udfald mod Amager under Anførsel af Schack og Gyldenløve, af 700 Ryttere, Kongen selv var med. Nærved Kristianshavn mødte de 300 smaalandske Ryttere, som efter en kort Fægtning blev overvundne. Derpaa ilede man mod Dragør, hvor Svenskerne var førte af Karl Gustav selv og hans fornemste Officerer, der havde 1500 Mand Fodfolk og 5 Kompagnier Ryttere, som dels stod ved Dragør, dels ved Hollænderbyen. Det danske Rytteri gjorde Indhug paa Rytteriet ved Hollænderbyen og, da dette maatte vige, paa en Brigade Fodfolk, af hvilken de tog flere Officerer til Fange. Svenskerne veg i fuld Flugt til Dragør, det danske Rytteri forfulgte dem og bragte ogsaa stor Forvirring i de ved Dragør opstillede Brigader, hvor Karl Gustav og Wrangel holdt. Disse kom selv i stor Livsfare og slap med Nød og Næppe i Baadene. Wrangel skal ofte have sagt, at han aldrig havde været i større Fare. 500 Svenske laa slagne og over 100 førtes som Fanger til Kjøbenhavn.

I Slaget paa Amager havde Generaladjudant Mikkel Skov nær fanget Kong Karl selv, hvilken Begivenhed omtales i et latinsk Digt af O. Borch „Amagria vindicata", der i en samtidig dansk Oversættelse lyder saaledes:

„Skov af de Danske, som Dragonerne anfører,
i Tænder bidende ved Karl saa godt som rører
og siger: hvis du er af ædelt Blod, kan ske
udi det svenske Hof selv en Regenter, se,
da staa i denne Eng, ej drag fra mig din Bringe,
her er jeg en mod en, dit Sværd mod mit lad klinge;
han hen paa hannem sprang med disse Ord og slog
sin Mund og Haand til ham, der skæv sit Øje drog.
Karl mener, han er fast, af Liv og Magt han stræber
og da Kaballen nu sit Bidsel hører, slæber
han Kongen bort, saa han med grumme Spring undkom
og Pegasus han flyr til Dragør fuld af Skum [1])"

[1]) D. Mag. 3. R. I 266.

Det viste sig nu, hvor daarligt Amagerne havde handlet ved ikke at forlade deres Ø, ti de havde ikke været i Stand til at gøre nogen Modstand; „der Fjenden kom, kastede Bønderne deres Vaaben, brugte Benene og løb“, fortæller Hjørring. Svenskerne satte Ild paa alle Husene, og hele Amagers Kornforraad gik op i Luer. Kun en eneste Gaard i Hollænderbyen blev skaanet, da den laa midt i Byen og derfor formodenlig undgik Opmærksomheden paa Grund af Røgen fra de andre Huse.

Amagers Ødelæggelse var et stort Tab, men man fandt dog at have Grund til at glædes, ti Hollænderne var ikke langt borte og den svenske Flaade forlod Yderreden for at gaa den imøde.

12. Okt. blev Svenskernes Skydning forstærket og de følgende Dage ramtes flere Mennesker paa Volden og i Staden. Det havde været Karl Gustavs Hensigt at storme Kjøbenhavn inden Hollændernes Ankomst, ogsaa af den Grund, at hans egne Folk blev kede af Belejringen, og mange Tydskere og hvervede Folk gik over til hans Modstandere. Alt var ogsaa færdigt, da Underretningen kom om Hollændernes Ankomst til Øresund.

Efter Amagers Ødelæggelse blev der Mangel paa Føde til Hestene, hvorfor Magistraten fik Befaling, 18. Okt., om at lade Borgerne levere Foder til de indkvarterede Ryttere i Steden for Penge, som de havde givet hidtil, hvilket Paabud vistnok blev meget trykkende.

15. Okt. havde Kongen befalet, at alle Huse mellem Vesterport og Helmer Skanse skulde nedrives. Disse 59 Huse blev taxerede af udvalgte Mænd, der erklærede, at de alle blev beboede, og skønt en Del var meget forskudt paa Tag, Spær og Lægter, kunde de dog alle staa og bebos Ejermanden til Fordel, „og synes betænkelig og hel Samvittigheds Værk, de fattige Folk, som derudi bor, imod den kolde Vinter at gøre husvilde, eftersom Forstaden er ganske ruineret og er faa eller ingen Huse at bekomme for Leje,

mens mest dobbelt besatte af fattige Folk". Dette nyttede imidlertid intet, Husenes Tømmer var nødvendigt til Pallisader.

17. Okt. blev der nedsat en Kommission for at overveje, hvorledes Rytteriet i Fremtiden kunde underholdes og hvad man skulde gøre, naar de 2 Maaneders Bevilling til Garnisonens Underholdning var udløbet. 21. Okt. befaledes der at gøre Husundersøgelse om Forraadet paa Krudt og Foder omkring i Byen.

19. Okt. og følgende Dage gjorde de svenske Granater stor Skade. En faldt ned i en Stue i Bispegaarden, hvor den ødelagde alt Bohavet og kostbare Sjældenheder, men da Biskoppen og hans Familie Dagen i Forvejen var flyttet ud, kom ingen Mennesker til Skade. En anden Kugle faldt paa Nørregade, lige foran Vor Frue Kirke og slog alle Vinduer itu i Kirken og Nabohusene. I Studiestræde dræbtes Konrektorens Hustru ved Frue Latinskole og et Hus ved den tydske Kirke kastedes overende; ligeledes blev nogle Huse ved Vesterport nedskudte og nogle Kvinder deri dræbtes.

20. Okt. fortæller Anders Hjørring om et mærkeligt Skud: „tog en Kugle Hovedet af en Polak, som stod Skildvagt i Vartovs Kaalhave, og samme Hoved kvæstede en svensk Løjtnant, at han noget derefter døde, og samme Kugle gik igennem Muren paa Vartov Kirke, og som den trillede ad Gulvet langs ned imellem de Fattige Senge, kom en svensk Konstabel og satte sin Fod imod den, som imod en anden Klode, og slog den samme Kugle Foden over, at den hængte ved, o, hvor skraalede denne Konstabel!"

21. Okt. var Svenskernes Ild meget hæftig, men en pludselig Nordenvind drejede Røgen imod dem, saa de blev nødsagede til at holde inde.

22. Okt. kom Budskabet om, at Hollænderne var nærved Sælands Kyst, og der udstædtes Befaling om at skaffe Kvarter til 2300 Mand med tilhørende Officerer, at de straks efter Ankomsten kunde vide, hvorhen de skulde.

22. Okt. gjordes Udfald fra Vesterport med 300 Mand under Oberst Besler. Svenskerne blev fordrevne fra Løbegravene, de Danske erobrede en Ravelin og angreb derpaa en Redoute, der imidlertid var saa vel besat med Folk, at de ikke kunde storme den. Svenskerne blev ilde tilredte af Granater, Leer og Morgenstjerner. De Danske mistede Oberstvagtmester Lukas Iversen, 4 Menige dræbtes og 9 saaredes. Paa samme Tid gjorde Oberstvagtmester Rauch Udfald med sine Ryttere mod den svenske Ryttervagt og kom tilbage med 10 Fanger.

26. Okt. fik Admiral Henrik Bjelke Befaling om at holde sig i Beredskab med Flaaden for at forene sig med Hollænderne, naar de kom i Fægtning med Svenskerne. 200 Soldater af Kongens Livregiment og de Baadsfolk, der gjorde Reservetjeneste paa Voldene, skulde gøre Tjeneste paa Flaaden. Bjelke selv kommanderede paa Kristian IV's „Trefoldighed", de andre Skibe var „De tre Løver", „Den norske Løve", „Den graa Ulv", „St. Hans" og „Højenhald". 28. Okt. kom 2 Baade fra Lappen med Underretning om, at den hollandske Flaade laa der for Modvind.

29 Næste Dag gik Vinden over til nord med stærk Kuling og nu kom der Fart i Hollænderne. Vi vil ikke her opholde os ved Beskrivelsen af dette navnkundige Søslag, hvori den hollandske Flaade slog sig igennem den svenske og forbi Kronborgs Kanoner, skønt med stort Tab, bl. a. af de 2 Viceadmiraler de Witt og Floris. Den danske Flaade kunde ikke førend efter Kampen forene sig med den paa Grund af Modvind, men efter deres Forening indeslutte de i nogle Dage den svenske Flaade i Landskronas Havn og sejlede først derpaa til Kjøbenhavn, medens de hollandske Provianteringsskibe, hvor Gabel var ombord, endnu samme Dag, som Slaget stod, landede i Havnen og kunde bringe Budskab om det heldige Udfald.

Samme Dag, som Slaget stod, fik Magistraten Befaling til at rydde det danske Kompagni eller Bryggernes Lavshus

til at modtage de Saarede, og Borgerne opfordredes til at levere Senge og Sengeklæder; Kongen formodede, at Ingen vægrede sig derved, „eftersom Folket saavel for deres egen som vor Konservation har fægtet og Skade bekommet, hvorfor og billigt er, at de igen, saa vidt muligt er, vel medhandles". I den Anledning fortæller ogsaa Hjørring: „31. Okt. lavedes Kompagniets Huse, Bryggernes, Skomagernes, Skrædernes Lavshuse og andre Logementer til de mange kvæstede, som kom fra Hollænderskibene. Dertil giver godt Folk i Byen Sengedyner, somme Lagner, somme hele Senge med tilhørende. Og skaffes dem tilbørlig Røgt ved Spisemester, Køkkensker og Kvinder, dem skulle røgte, saa og Bartskære, dem skulle læge og tilsyne".

Følgen af Hollændernes Ankomst var denne, at Svenskerne allerede 30. Okt. om Natten imellem Kl. 1 og 2 brød op fra deres Stilling foran Vesterport og ved Vartov efter at have stukket Ild paa deres derværende Lejr, og Wallensbeck har beskrevet Borgernes glade Stemning med følgende Vers:

„Lystig lad gaa. Vor Fjende maa
fly hen bag Valby Bakke,
han efterlod, som Hytter stod,
Gæs, Grise, Spyd og Hakke.
Den ganske Stad var fro og glad
og gjorde sig et Gilde,
der vi var fri, slog Klokken 9,
all' Helgens Aften silde".

Paa Valby Bakke var den svenske Hær i 2 Dage opstillet til at modtage et Udfald, men da dette ikke kom, gik den til Brønshøj.

31. Okt. bragtes de Døde og Saarede i Land og Otto Krag og Peder Reedtz aflagde Besøg hos Admiral Opdam, der laa under Hven, for paa Kongens Vegne at takke for den udførte Bedrift, ligesom de sammen med ham skulde overveje, hvorledes de forenede Flaader kunde ødelægge den svenske. Denne Dag var en Søndag; da lod Kirkeklokkerne sig

atter høre, Urene og Sangværket paa Helligaands Kirke slog nu igen fra Kl. 9 om Aftenen deres Timeslag. I Kirkerne holdtes Takkegudstjeneste med Psalmen: „O, Gud vi love dig“ og med Ønsket om, at Gud fremdeles vilde velsigne og lyksaliggøre Kongen og hans Vaaben. Befalingsmanden for de hollandske Tropper Oberst Püchler kom i Land med de fornemste Officerer og de blev modtagne med et Gæstebud paa Slottet.

Hollændernes Ankomst var i mange Henseender nødvendig, men næppe mere end med Hensyn til Forsyningen med Levnedsmidler. Der var bleven stor Dyrtid. Der var budt over 100 Rdl. for en Ko, og Kødvarer var i det hele i meget høj Pris, medens Kornvarer endnu var at faa. Kongen lod uddele 600 Tdr. Rug og nogle Læster Sild til de Fattige.

De hollandske Soldater overtog nu Posterne fra Kongens Have gennem Kastellet ud til Stranden, Studenter og Haandværkssvende fik foreløbig Afsked og Borgerne fik saa megen Lettelse, at det var nok, om hver holdt en Karl paa Post. Der var følgelig stor Arbejdsløshed, hvorfor mange fattige Borgere og Haandværkssvende lod sig hverve af Hollænderne, til at udfylde Huller i deres Regimenter, hvorved de fik Lønning og Livets Ophold, og da Hollænderne drog bort, fik enhver, der vilde, igen Afskedspas.

Det første, man nu foretog sig, var 3. Nov. at begynde med at sløjfe Svenskernes Batterier og Volde udenfor Vesterport og føre Pallisaderne ind til Byen. Vartov blev 5. Nov. besat med danske Ryttere og Fodfolk. I al den lange Tid havde de stakkels fattige og syge Mennesker paa det sidste Sted været i en stadig Kugleregn fra Byens Volde, og Bygningerne var i en ødelagt Tilstand. Vartovs Ladegaard havde Svenskerne nedbrudt 23. Okt.

I Nov. begyndte Svenskerne for Alvor at indrette sig i Brønshøj. Alle Byer og flere Kirker i Omegnen blev aldeles nedbrudte for at tilvejebringe Bygningsemne, og indenfor For-

skansningen byggedes nu Byen Karlstad til Bolig for Karl Gustavs Hær. Forskansningen var saa stor, at den ikke alene indesluttede Brønshøj By og Kirke, hvilken sidste var Tøjhus, men hele den høje Mark sønden for Byen, fra hvilken man har den vide Udsigt over Kjøbenhavn og hele Omegnen, og den var saa fast som en virkelig Fæstning, hvad Beliggenheden let kunde gøre den til. Kongen og hans høje Officerer indrettede sig det ret bekvemt med Værelser med Flisegulv, Kakkelovne og hvad der ellers hører sig til. En Afbildning af Lejren findes hos Pufendorf.

Svenskerne gjorde dog af og til Strejftog ind imod Byen. 11. Nov. kom et Parti Ryttere til Vartov, fordrev den danske Vagt, huggede Dørene ind, søgte omkring i Huset efter danske Soldater og drog saa bort igen. Det blev usikkert for Lemmerne at blive boende Vinteren over i et halv ødelagt Hus og de blev derfor den 13. flyttede ind i Byen i et lejet Hus i Pilestræde. Det er nu Nr. 32, men tilhørte dengang Karsten Lavridsen. Det var dog ikke Omsorg for dem, der bevirkede Flytningen, ti Præsten sørger over denne og frygter for, at en saadan Medfærd mod de Fattige ikke skal betyde noget godt for de Danske. Hovedgrunden til Indflytningen var, at man havde Brug for Materialierne og vel ej heller vilde yde Fjenden noget fast Holdepunkt saa nær ved Byen. 17. Nov. befalede Kongen nemlig Frederik Ahlefeldt at nedbryde Hospitalet og bruge Tømret til Kastellets Fornødenhed. Endnu 20. Nov. kom et stærkt Parti Svenske hertil, men da de kun fandt bare Vægge, drog de straks bort igen. 21. Nov. fik Borgerskabet Befaling om at laane Kongen alle dets Vogne til næste Dag at age Tømmer fra Vartov til Kastellet, men ifølge Hjørring begyndte Tømrets Afbrydelse dog først 25. Nov. Hjørring er meget bedrøvet:

„Dette skønne Hospital, hvis Lige ikke var at finde i mange Lande, der var opbygget for de Fattiges egne Midler og gav dem deres rigelige Udkomme, skulde saaledes øde-

lægges, at de intet havde at hjælpe sig med, uden det ringe Brød, Præsten engang hver Dag samlede hos godt Folk". Det var underligt, at hvad der sparedes fra Fjenden, dog skulde ødelægges af vore egne, og man kunde i alle Fald indvende, at selv om Tømret skulde bruges, kunde Murene dog være blevet staaende. „Her fra denne Dag og saa fortan, er meste Idræt af Soldater og gemen Pøbel at indbære Stene fra den ny nedbrudte Kirke (udenfor Nørreport), Huse og Vartov uden Portene, og solgte de, hvo der vilde købe, at mangen Mand købte sig stort Forraad til at bygge med. Havde de betænkt sig, som købte, hvor vore Hjærter, som dem mistede, værkede, vi saa saadant med vore Øjne og forhvervede det hos Generalen, at det blev forbudt, vi havde vel beholdt selv noget, som for Kronen og Byen havde lidt Skade nok. Soldaten havde sit Kvarter, Borgerne maatte rigtig udbetale ham, men derimod maatte Borgerne baade holde Vagt og gaa at vække i Gravene, saa meste Tynge hængte dog paa de fattige Borgere, som endda vilde have sin Samvittighed fri".

Det er rimeligt, at mange, nu da Fjenden var borte, gjorde Udflugter udenfor Voldene. „Den 18. Nov. gik vi ud at se 2 store Kuler straks uden Porten (Vesterport), hvor et Udfald skede, hvilke med døde svenske Kroppe var ganske opfyldte, at Hovedpander, Ben og Hænder var slet bare uden Jord, et ynkeligt Syn!" og under 29. Nov. fortæller Wallensbeck:

„Prinsen udgik at spadsere
og sig noget recreere,
se den svenske slunken Tarm,
som vor Dronnings Urter stode,
se nedfrossen under Fode
Fjendens blaa og blodig Barm".

Allerede 4. Nov. havde Kongen befalet sin Ingeniør Gotfred Hofman at aftegne Svenskernes forladte Stillinger, hvilken Tegning endnu er til i Kobberstik.

Det er naturligt, at Agtpaagivenheden ved Voldtjenesten slappedes noget nu, da Faren ikke var saa overhængende. 9. Nov. fik Borgerne en Irettesættelse, da de fandtes „nachlæssig deres Poster saa flittig at opvarte, som det sig burde". Et Par Dage efter blev de dog aldeles forskaanede for Voldvagten og den hollandske Oberst Püchlers Korps overtog deres Plads.

Hollænderne, der var reformerte, kunde ikke holde Gudstjeneste i Byens Kirker, hvorfor Kongen overlod dem 10. Nov. det nederste Avditorium paa Universitetet dertil. Men herimod vaktes stor Indignation, hvorfor de fik Tilladelse til at bruge Raadhuset om Søndagen. I nogle senere Raadhusinventarier nævnes en Sal, der kaldes Kirken, det er formodenlig den, som Hollænderne brugte.

Om det er religiøse Grunde eller hvad det var, saa synes Borgerne efter den første Opbrusning ikke at have yndet Hollænderne, ti der var ellers ingen Grund til 14. Nov. at tilholde Præsterne at formane deres Tilhørere, „enhver sig til at akkomodere det hollandske og os til Sekurs fremskikkede Folk, saa at de ej skal have Aarsag sig at beklage".

Det blev koldt i Slutningen af November, hvorfor Kongen lod bygge Vagthuse paa Volden til Soldaterne og levere Stenkul til deres Opvarming. 30. Nov. kom der Befaling til, at Borgerne paa Kristianshavn skulde vække Isen i Gravene imod Amager, og 1. Dec. skulde Niels Juel levere Jens Lassen saa mange gamle Stænger og Raaer, som han begærede, til at holde Gravene aabne med, og Borgerskabet leverede Økser og Baadshager til Besætningen paa Voldene til at hugge Isen itu med.

Det var vanskelige Tider for Kongen. 2. Nov. befalede han Hans Schack, Ulrik Kristian Gyldenløve og Hans v. Ahlefeldt, at de hver Dag mellem Kl. 9 og 10 skulde møde paa Slottet i det Gemak med det forgyldte Læder, for at konferere med Kongen om, hvad han behøvede deres Raad til.

6. Nov. holdtes Rigsraadsmøde, det sidste, ved hvilket den gamle ærlige Kristen Skeel var tilstede. Han raadede Kongen til at pantsætte alt det Krongods, nogen vilde tage imod, ti der maatte bringes Penge tilveje til Soldaternes Underholdning, da man ellers kunde frygte Oprør. Det var Synd at begære mere Skat af Borgerskabet, og Adelen havde ingen Penge, skønt man søgte at indbilde Kongen det modsatte. Otto Krag sagde, at han holdt dem for Skælmer og Forrædere, som kunde hjælpe og ikke gjorde det, men her var intet at gøre. Kristen Skeel havde laant nogle Penge under Belejringen, ellers havde han ikke haft noget til at købe Brødet for, og han havde givet mere end det halve til Soldaternes Underholdning. Af sit Jordegods havde han ikke haft Hjælp af en Knappenaals Værdi, skønt han havde 9 Herresæder, af hvilke han nu ikke havde et Gadehus tilbage.

Borgerskabet havde under 30. Okt. gjort opmærksom paa de Løfter, der var givne det, og navnlig paa det Punkt, at Staden skal være en fri Rigsstad og en fri Rigens Stand og have Stemme og Samtykke i alt, hvad der kan delibereres Riget til Bedste; dette Punkt syntes det Borgerne helst burde iværksættes jo før jo heller i denne besværlige Tid, de bad derfor Magistraten om at anholde derom hos Kongen og Rigens Raad og tvivlede ikke om, at det vilde have Fremme, saa at der blev udvalgt 32 Borgere, som tilligemed Magistraten kunde udvælge en god fornuftig Mand, som kunde bruges og altid maatte have fri Adgang til Kongen og tilligemed Rigsraadet skulde overveje, hvad der kunde være til det almindelige Bedste[1]). Man har altsaa tænkt sig, at den meget omtalte Adgang til Kongen, der fik Anvendelse 1848, skulde bestaa i, at Staden sendte et Medlem til Rigsraadet.

Denne Sag kom imidlertid ikke til Afslutning endnu, men 29. Nov. udstædtes en kgl. „Befaling til Stænderne i

---

[1]) K. D. I 700.

Kjøbenhavn", nemlig „menige Adelskaber", Gejstligheden, Universitetet, de kgl. Betjente, Borgmestere og Raad og menige Borgerskab i Kjøbenhavn og Kristianshavn. Hver af disse Afdelinger skulde den næste Dag sende Deputerede til det islandske Kompagni for at faa en fast Orden paa Indkvarteringen. Der er altsaa her dog Tale om Sager, hvortil Borgerskabet sender udvalgte for at overveje sammen med Adelen og de Lærde. I den Anledning blev der holdt Mønstring 1. Dec.

Med Hensyn til Provianteringen havde Kongen 3. Nov. givet en Mand Fuldmagt til at handle med Magistraten og Borgerskabet i Lybæk om at give Forsyning af Flæsk, Kød, Korn og andre Varer og tilbyde Bornholm i Pant.

Vinteren var nu bleven saa haard, at Isen i Kalveboderne begyndte at kunne bære. Til Understøttelse for den Pram, der laa der, var der lagt et lille Skib, „Højenhald", ved dens Side, hvilket frøs fast ligesom Prammen. Isen var Svenskernes Ven og de benyttede den til Strejftog mod Amager og kastede Faskiner og Halmknipper paa den, for at den kunde blive fastere. I de mørke Nætter nærmede de sig igen Byens Volde for at undersøge disses Styrke, og fangede 7. Dec. den danske Rytter-Forpost. 9. Dec. forjog de den danske Vagt fra Vartov, gravede en Granat ned under Ildstedet og lagde Løbekrudt og Lunte dertil; da den danske Ryttervagt kom tilbage om Morgenen og gjorde Ild paa, tændtes Granaten og dræbte 6 og saarede 7 Ryttere. De Danske gjorde Gengæld, idet Tøjmesteren paa Isen i Kalveboderne lod sætte Pinde med Staaltraad imellem, der stod i Forbindelse med Haner paa Pistoler, der kunde tænde Ild i Granater. En Morgen fandt man saaledes 3 Svenske dræbte paa Isen af Granaterne og Spor af Saaredes Blod. 16. Dec. begyndte Svenskerne at sætte Foden paa Amager. 17. Dec. blev det dog Tøvejr igen og man haabede paa aabent Vand, men Svenskerne ventede snart Forandring og lod derfor kaste flere Risknipper i Kalveboderne; dette gik ogsaa i Opfyldelse,

ti efter 2 Dages Tøvejr, begyndte Frosten igen og 20. Dec. faldt Ritmester Reck (von der Recke) paa Isen og blev fangen af Svenskerne. 23. Dec. var Isen saa stærk, at svenske Ryttere kunde ride ud paa den i Stranden og fange 2 Aalestangere, af hvilke de skød den ene paa Valby Bakke, fordi han var saa gammel, at han ikke kunde følge hurtig nok med.

Det var en bedrøvelig Juleaften, man fik i Byen, ti vel skriver Wallensbeck:

„Paa Volden ædes Aftensmad
paa Juleaften, o, hvor glad,
med fuld godt Mod, med Øl og Vin,
enhver der drikker Skaalen sin“,

men Hjørring fortæller, at det var fordi Svensken havde gjort Allarm, at alle maatte forlade deres Hjem og forblive paa Volden. Man havde ogsaa faaet Underretning om, at en Storm var nær forestaaende og var derfor nødt til den største Agtpaagivenhed. 29. Dec. gik alle de hollandske Soldater paa Voldvagt og 30. Dec. forsøgte det svenske Rytteri over Isen at indtage Amager, men vendte tilbage, da der sendtes Danske imod dem.

I Staden gjorde man i denne Maaned, hvad man kunde, for at sikre Byen. 3. Dec., fortæller Hjørring, begyndte alle Mand, baade Gejstlige og Verdslige, saa og Hollænderne og Amagerne, som var i Byen, at lade vække, og hvert Korporalskab fik sin Del af Gravene, som de skulde holde aaben. Man opsatte Pallisader imellem Kristianshavn og Kongens Bryghus og lagde Prammen og „Højenhald“ nærmere derved, ligesom et Orlogsskib lagdes udenfor Tøjhuset. Den hollandske Flaade laa i Havnen fra Toldboden til Kristianshavn. Ogsaa ved Toldboden sattes Pallisader, og gamle Skur og Huse paa Kristianshavn blev nedbrudte til Tilvejebringelse af Tømmer dertil, dog blev det igen indskærpet ikke med Vold at tage Tømmer fra Borgerne. 2 Krigsskibe blev lagte i Kristianshavns Kanal. 29. Dec. blev det paalagt enhver Borger at have 2 eller 3 Par Issporer, for at de ikke

paa Grund af det glatte Føre skulde hindres i i Hast at komme op paa Volden.

Ogsaa i denne Maaned byggedes Vagthuse paa Volden af gamle Huse, og gamle Skuder blev huggede itu til Ildebrændsel. Mangel paa Tilførsel af Brænde begyndte nemlig at blive følelig. Under 10. Dec. skriver Hjørring: „Hans Majestæt vilde heller miste det Luster, der kunde falde i Dragørs Lund, end han vilde, Bagerne og Bryggerne skulde fattes Brændeved, derfor giver han dem Seddel paa Træer at maatte bekomme af Lunden, dog var Bagerne saa haarde imod fattige Folk, at de tog for et Brød, som vejede 8 Pd., at bage 4 Sk.“ Man ser, at det da var endnu almindeligt selv at tilberede sit Brød, men lade Bageren bage det. Det var dog ikke alene de nævnte, der fik Brænde herfra, ti 5. Dec. befalede Kongen Udvisning til Hoffet af 260 Træer, og visse Træer til Kancellierne, høje Officerer, til Tøjhuset, Bryggerset, Provianthuset, Rigsraaderne, de fremmede Gesandter og forskellige andre.

Da Rytterhestene svandt i Tal, dels paa Grund af Fjendens Kugler, dels af Hunger, lod Kongen gøre Fortegnelse over alle Heste i Byen og de stilledes til Hans v. Ahlefeldts Raadighed, naar han vilde gøre Udfald. Der kom vel noget Hø fra Falster, men Kongen befalede Fodermarskalken at lade det indlægge i Proviantgaarden, holde det godt under Laas og ikke udlevere deraf uden kgl. Tilladelse. 29. Dec. lod Kongen Skibskaptejn Søren Orning krydse mellem Stevns Klint, Grønsund og Smaalandene, for at hindre svenske Kapere i at opbringe de Skibe fra Lybæk og andre Steder, der vilde gøre Tilførsel.

Til Garnisonens Underholdning i 5 Maaneder bevilgede Stænderne en Skat paa omtrent 83,000 Rdl., men tillod de Borgere, der ikke havde rede Penge, at tage Soldater i Kvarter; der lovedes igen Godtgørelse for Bidragene, naar bedre Tider kom. De indkvarterede Soldater nød ikke altid den bedste Behandling, ti 29. Dec. fik Magistraten Befaling

om at undersøge, hvorledes det forholdt sig med, at Knud Vandkigers Enke havde udjaget en Soldat, der siden var frossen ihjel, og Magistraten skulde paase, at Garnisonen blev tilbørlig indkvarteret, „saa den ikke, som hidtil sket er, skulde fordærves af Frost og Kulde og ganske gaa tilgrunde". I denne Maaned døde den tapre Ulrik Kristian Gyldenløve den 11., „en god Soldat og sin Herre og sit Fædreland i højeste Maade tro og Fjendens og alle Forræderes Fjende indtil Døden".

27. Dec. gjordes et mislykket Forsøg paa Malmøs Generobring, hvilket siden kostede flere Mennesker Livet og ogsaa berørte en kjøbenhavnsk Familie. Saaledes var Bartholomæus Mikkelsen, der var en af Hovedmændene og blev henrettet, Borger her og bode bag Børsen. Hans Hoved blev bragt hans Enke og begravedes tilligemed Kroppen efter Krigen i S. Nikolaj Kirke[1]).

I Modsætning hertil modtog Kongen 21. Dec. den Deputation fra Bornholm, der gengav denne Ø til den danske Krone efter den store Rejsning mod den svenske Besætning.

Aar 1659 begyndte uroligt. „Den 1. Jan. skydes runden om paa Volden, 3 Gange af alle Stykker, og der imellem gives af Borgerne og Soldaterne 3 Gange Salve og blæses Nyaar ind. Under Højmesse sker Allarm. O, hvor fór Folket af Kirkerne paa hverandre, nogle ud af Vinduerne, nogle blev nedtraadt, saa hver tykte, de kunde ikke komme snart nok i Gevær paa Volden, saa det var næppe et halvt Kvarter, førend Voldene vare slet fulde, at Majestæten, som det saa, kunde sig ikke nok derover forundre. Siden om Aftensang kom Majestæten selv i Nikolaj Kirke; da prædikede Sognepræsten Højmesseprædiken, ti som han om Højmesse var nyligen kommen paa Prædikestolen, kom Allarm, at han næppe kunde faa Tid til at tale 2 Ord, før der var ikke et Barn i Kirken uden Præsten. Dog var der ikke

---

[1]) Pers. Tidsskr. I 196.

Fare". Saaledes indleder Hjørring Beretningen om det ny Aars Hændelser, og hele Maaneden var fuld af spændt Forventning om, hvad der skulde komme. Kulden var streng; var det en sjelden Dag Tøvejr, opklaredes Sindene, men Frosten tog snart igen fat. Wallensbeck fortæller under 4. Jan., at „draabefuld var Himlens Sky", men allerede den 8.: „den kolde Vinter er os gram", og vel melder han Tøvejr 10. Jan., men under 14. Jan.: „Af Sne laa alle Gader fuld, der var idag stor Vinterkuld".

Denne Kulde var til stort Men for de Belejrede. 3. Jan. drog en Del Bagere og Bryggere til Dragør Lund for at hente Brænde, men en Skare svenske Ryttere kom over Isen og tog over 60 Heste med sig foruden Kuskene, iblandt disse en Brygger og en Bager, af hvilke den første, der fra Dragør vilde have sejlet til Lybæk, siden blev udvekslet, men Bageren døde i svensk Fangenskab. Soldaterne især led meget af Kulden. 12. Jan. befalede Kongen Renteskriver Hans Vesling straks at anmode enhver Borger om at tegne sig for en frivillig Ydelse af Stenkul eller Brænde for Betaling, „paa det den arme Soldat desto bedre kunde blive konserveret og med des større Villighed sit Embede til enhvers Konservation forrette, eftersom det er umuligt, at Soldaterne kan udstaa denne meget strenge Kuld og Frost". Alt Træværk blev taget med: Under 26. Jan. skriver saaledes Wallensbeck:

„Vulkanus var en fattig Gud,
han frossen gik om Vinter ud
og havde ingen Brænde,
Trælløngang, Træ til Ildebrand
han fordrer, ti den frossen Mand
ej anden Middel kendte".

Der blev ogsaa udvist Huse ved Volden til Reservemandskabet, hvor det kunde opholde sig om Natten. Den besværlige Vækning af Isen maatte vedblive. 10. Jan. fik 200 Mand Befaling om næste Dag at slaa Isen itu i Kalve-

boderne, saa der blev en aaben Rende, at Fjenden ikke kunde gaa over til Amager. Der blev lovet Folkene en Tønde Øl eller 2 for deres Umage. Ogsaa de kgl. Betjente maatte daglig levere en til 2 Mand med Økser og Baadshager til Isning.

25. Jan. søgte man at skyde med Granater mod Isen i Kalveboderne, men den var saa stærk sammenfrossen med Halm og Faskiner, at dette ingen Virkning havde.

Det unge Mandskab fra Byen toges nu igen i Arbejde. 5. Jan. udgik Befaling til alle Studenter, Købsvende, Haandværkssvende og andre unge Karle igen at stille sig under deres Officerer og, saa længe Frosten varede, gøre Tjeneste paa Volden som Reserve. Der blev end videre gjort Husundersøgelse om alle de Personer, der var saa store, at de kunde bære Vaaben. Nogle Studenter vægrede sig imidlertid, saa Kongen maatte lade dem forstaa, at de derved afskar sig Udsigt til fremtidig Befordring, og Professorerne maatte give en Fortegnelse over de uvillige, „eftersom vi enhvers Villighed i saadanne Tilfald, naar Lejlighed dertil gives, med kgl. Naade igen vil vide at erkende". Ogsaa Haandværkssvendene har ikke altid været ret villige, hvorover man ikke kan undres, ti de var følgelig uskikkede til Arbejde om Dagen, hvorfor Kongen 22. Jan. ogsaa befalede at give dem — de var 296 i alt — en Sletdaler om Ugen og deres Sergeanter 1 Rdl.

3. Jan. fik General Fuchs Kommandoen paa Kristianshavn. Hjørring giver ham det Lov: „Han var en meget flittig Mand, selv gik han med og viste dem at ise og sætte Pallisader, og naar han saa, en Konstabel skød ikke, som han vilde, gik han selv til Stykket, sigtede og fyrede, at det havde Art, det har jeg selv set". 17. Jan. stilledes Bønderne fra Amager ogsaa under hans Kommando.

6. Jan. gjorde Fjenden blind Allarm om Natten baade ved Vartov og Vesterport, i Byen klemtedes med Klokkerne,

og Trommerne gik. Saaledes var der Uro næsten hver Nat, snart ved Øster- og Vesterport, snart paa Kristianshavn.

En Dag kom der Brev fra Hans Rostgaard til Jens Lassen, der overleverede det til Kongen, at Fjenden den følgende Nat over Isen mellem Toldboden og Kristianshavn vilde snige sig ind i Byen. Dette var noget, der var vanskeligt at forebygge paa Grund af den bælgmørke Nat, det haarde Snefog, det udmattede Borgerskab og de forfrosne Matroser, der var saa forkomne, at de næsten intet kunde udrette. Kongen opfordrede Frederik Thuresen og Schack til at lade deres undergivne gøre en bred Vaage i Isen, men da det denne Dag var et gruligt Vejr og baade Soldater og Borgere var udmattede, blev Hans von Ahlefeldt med alle Rytterne, omtrent 250 Mand, stillede ved Islandsk Kompagnis Reberbane (omtrent nu Amaliegade), forat hindre Angrebet, hvilket for denne Haandfuld Folk vilde være temmelig umuligt. Jens Lassen fik derimod fat paa 600 hollandske Matroser, han gik selv i Spidsen med en Økse, og ved deres Hjælp huggedes en Vaage i Isen, der var en Alen tyk, paa 44 Fods Brede, der blev bragt op i Kristianshavns Kanal. Dette Arbejde varede fra Kl. 4 til 10 om Eftermiddagen. „Der skulde ligge en stor Admiration paa denne Forretning, dersom man vilde agte, hvilket gruligt Himmelknog det var, saa mægtigt, at al den Tid, dette forrettedes, blev de isende Folk ikke af de nær hosliggende Orlogsskibe engang fornummede eller anraabte, men havde største Besværing og Umage at faa Folk for en Dag paa et af Skibene, som kunde laane dem nogle Skuffer at skuffe den Sne af Vejen med, som paa nogle Steder i Dynger sammenføgen forhindrede dem udi Isningen. Hans von Ahlefeldt, som ved saa manges Genkomst fra Vækningen først fik at vide, at han nu havde en bred Vaage mellem sig og Fjenden, blev ikke uden Aarsag mere end gemen glad og gik samme Aften med Lassen til Kongen forat gøre Hans Majestæt des roligere en Nat imod forventede Uro ved dets

Berettelse. Majestæten optog samme Aktion i stor Naade, men i langt større, der han om Morgenen selv rekognoscerede Fjendens ganske Magt at have været paa et Musketskud nær Vaagen og ved den alene blev tilbageholdt. Siden den Tid blev Lassen bunden, dog med en Hjærtens god Vilje, ikke aleneste til den, men endog det hele Distrikt fra Toldboden forbi Bryggerset og indtil Bolværket ved Dronningens Have (altsaa hele Havnen) den hele, ja paafølgende Vinter at lade ise". Denne Isning viste sig frugtbringende ved Stormen, „ti han havde der iblandt andet trende Vaager, som hver tredie Dag omveksledes at ises, saa hver Nat var en aaben Vaage, en med temlig stærk Is og den tredie saa stærk, at den mod Aften derefter kunde tjene at ises".[1])

10. Jan. fik alle Beboerne paa Amager Befaling om at begive sig ind i Byen og forblive der, saa længe Frosten varede, at de ikke skulde komme Fjenden under Hænder.

17. Jan. „kom 10 Tropper (Afdelinger) over Kalvebod til Amager, de gik ind digt under Stykkerne for Kristianshavn for Enden af Stenbroen; de skermydsede med vore Ryttere udenfor Broen under Stykkerne, da stillede vore et Stykke saa langt, at de med det ene Stykke skød 5 Svenske fra Hesten, da blev Benet skudt af Palsgreven af Homburg, og ved 20 Ryttere skudt. Da saa jeg, hvor General Fuchs satte iblandt dem med de store Stykker", fortæller Hjørring. Den omtalte Palsgreve var en halv Snes Aar senere i Besøg i Kjøbenhavn og red omkring med General Schack forat se de Steder, hvor han havde færdedes som Fjende. Han udmærkede sig siden i Slaget ved Fehrbellin 1675.[2])

21. Jan. kom en Gesandt fra Brandenburg, der var Kongens Gæst til Middag og agede til Slottet i Kongens Karm, og for første Gang under Belejringen blev der slaaet

---

[1]) Danske Saml. IV 318—19. [2]) Schiern i Hist. Tidskr. 3 R. I 114 flg.

med Hærpavker, da Herskaberne skulde til Bords. Det var glædelige Tidender, han bragte om den Hjælp, der kom forat uddrive Svenskerne af Jylland.

20. Jan. og følgende Dage gik svenske Troppekorps jevnlig over til Amager og undersøgte Landet. Der var, uagtet Kulden, dog ikke hele Maaneden saa tillagt, at der jo kunde komme Førselskibe. Saaledes kom 15 hollandske Skibe efterhaanden, 10. Jan. er der Tale om et Skib fra Nantes med Vin, 16. Jan. omtaler Wallensbeck, at „fra Danzig sendes Rug og Brød til vores Hus-Gesinde".

23. Jan. fortæller han om salte Sild fra Aalborg, som en Købmand vilde sælge til ublu Pris, 26. Jan. kom en Ladning med over 300 Tdr. Smør fra et grundstødt svensk Skib, og 31. Jan. er Wallensbeck glad stemt:

„Nysted og Nakskov gør sin Flid
at sende Mad i denne Tid.
O Lybek vor gode Søster,
med Kul, med Korn, med Proviant,
med lybsker Øl og Malt iblandt
vort Hjærte du forlyster".

27. Jan. „hidføres Halm og Hø, ti Rytterheste monne dø af ringe Traktemente"; det havde næppe hjulpet stort, at Hans v. Ahlefeldt 15. Jan. havde faaet Befaling om at gøre Hussøgelse paa Kristianshavn om Foder. Kongens Provianthus blev snart det eneste Sted, hvor man kunde faa Korn, ti Borgerne vilde ikke sælge, derfor fik Officerer og andre Tilladelse til der at faa Korn istedenfor Løn. Skatten til Garnisonens Underholdning indkom ikke mere nøjagtig, og der udstædtes derfor 19. Juni Befaling om at paalægge de resterende Borgere Indkvartering, indtil de betalte. Ved samme Lejlighed blev det indskærpet, at Officerer og menige skulde have Kammer og Seng og Staldrum til deres Heste.

Det blev 9. Jan. anset fornødent at købe Blyet paa Børsens Karnapper til at støbe Kugler af. I øvrigt ar-

bejdede man saa vidt muligt paa Sikring mod Storm. 12. Jan. sattes der flere Pæle i Isen ved S. Anne Bro, og Plankeværket ved Holmens Kirke blev ført bort at bruges til Batterier. Batteriet bagved Kongens Bryghus blev 7. Jan. besat med Kongens Staldfolk og forskellige lignende kgl. Betjente, da de 9 Soldater og Bryggeribetjentene, der stod der, var for faa. 6. Jan. blev det befalet at have Tilsyn med de Jærnkæder, der under en ventet Storm skulde spærre Gaderne, at de ikke frøs fast i Jorden, ligesom Brandvagten blev forstærket. 8. Jan. blev Peblingesøen iset, at Fjenden ikke skulde kunne sætte sig fast paa den. 3. Jan. fik Præsterne Befaling om at forkynde fra Prædikestolene, at ingen maatte gaa udenfor Portene, hvis de ikke vilde holdes for Spejdere, og under 31. Jan., at de skulde formane deres Tilhørere til i næste Maaned at møde flittig paa Volden, naar der hørtes Allarm, og blive tilstede der, saa længe det behøvedes og indtil der ingen Fare var at befrygte.

Næsten hver Nat i Begyndelsen af Februar gik Trommen, og Stormklokkerne klemtede, ti naar det mindste mistænkelige viste sig, vilde Kjøbenhavnerne vise, at de var vaagne. Om Natten til 9. Feb. anfaldt Fjenden med en Stormbro Prammen i Kalveboderne og satte Ild paa den, men Kanonerne fra Volden jog dem snart bort. Den Nat havde man ventet Storm, ti man fik Underretning om, at Fjenden stod bag Valby Bakke.

Om denne Nat giver et Haandskrift af Hjørring følgende Underretning: „Imellem 9. og 10. udi Februarii Maaned udi en temlig Taage og Mørke med Mulm, at man næppeligen kunde se et halvt Pistolskud fra sig, som allerede af Svensken var delibereret og raadslaget, men Gud være lovet til Svenskens rette Ulykke anrettet var, ti mellem 10 og 1 paa Natten havde de hastig marcheret og gaaet over Isen ved Kalvebo og de stak Ild paa den liden Pram, som laa hart ved Tøjhuset, et Musketskud derfra, og var samme

Pram munderet med 6 eller 7 Metalstykker og med nogle Jærnstykker besat, med en Kaptejn og tvende Konstabler med 9 Baadsmænd, at endog samme Kaptejn med sine medhavende Folk gjorde noksom Modstand med idelig Skyden af Stykkerne, agtede dog Fjenden det intet ved slige Skud.

„Eftersom der omkring Prammen var ikke synderlig vækket eller omkring iset, gjorde de deres største og yderste Flid, saa at de erobrede samme, hvilket og skede, nemlig en af Baadsmændene stak de med en Pik tildøde, tog og 4 til Fange, saa at Kaptejnen omsider maatte retirere sig ind til Byen, saa han blev noget salveret og reddet. Hytterne paa Prammen havde Svensken sat Ild paa, hvilken begyndte at brænde saa klar, at man af Volden kunde se alle Tropper udi stor Mængde marcheret ankommende. Eftersom straks derpaa blev kontinuerlig skudt af Volden med Stykkerne, saa at den Øverste, som anførte samme Tropper, efter Fangernes og Overløbernes Beretning blev tvært af igennem skudt og derforuden nogle Led (Geled) af hans Tropper, da retirerede Svensken sig og gik igen tilbage, førende med sig alle sine døde paa Slæder. De andre svenske Tropper, som holdt længer borte og saa Prammen brænde, formodende, det havde været udi Byen dem til Tegn anstukket, ilede straks og kom udi stor Mængde marcherende, som dog adskillige Kugler af vores grove Stykker mødte dem paa Vejen.

„De tænkte vel, at deres Kammerater havde ikke bagt saadanne Kager for dem i Vejen, som var meget vel haarde smagende, vendte derfor Ryggen en Part af dem tilbage, søgte hen, som de kom fra. Vore Folk imidlertid ungefær ved 2 slet om Natten søgte Prammen igen, erobrede den og slukkede Ilden, drog 3 Stykker op af Vandet, som var udkastede af Fjenden, og idet vore Folk var der tilstede, skyndte Fjenden sig tilbage igen. Der det nu var blevet noget til Dag, saa man udi Isvaagerne en besynderlig Invention af Broer, som man kunde adskille og sætte til-

sammen, var lagt paa 8 Hjul, henved 36 Fod lange og 5 Fod brede, af hvilke en blev ført paa Slottet ind udi Borggaarden og en Hob Morgenstjerner med krumme Hager paa Enden og med allehaande Slagværk, fyldte med Salpeter og Krudt. Vore Folk havde samme Tid fundet en stor Hob Granater paa Stedet og nogle Kindbakker med Menneskenes Tænder udi, Hoveder og Hjærneskaller med Faveurbaand udi Haaret flettede.

„Samme Nat har Rex Sveciæ selv været paa Amager med sit Kavalleri udi den Mening, at hans udkommanderede Tropper skulde til Fods trænge sig over Isen ind til Kristianshavn at aabne ham Porten, at han med sit Rytteri straks kunde trænge sig der ind, hvilket slog ham fejl. Der General Ahlefeldt blev det var paa Løngangen ved Bryggerset, han straks med sit Folk kommanderede hen til det Sted og Svensken med sine Tropper gik tilbage. Dette var tænkværdigt, at en ganske Brigade Fodfolk trængte saa hardt over Isen, at den gik udi Stykker og derover samtlige maatte omkomme, hvilket var letteligen til at slutte af de mange Hatte, Musketter og anden Krigsrustning, som om Morgenen derefter fandtes paa Isen og en Del udi Vandet om svømmede, og hvad Skade samme Nat vore grove Stykker har gjort og udrettet under Fjenden, er af Overløberne noksom Dagen derefter refereret, tilmed gjorde os Kundskab, at Rex Sveciæ endeligen den 10. Februarii meget stille indtil imod 1 slet om Natten atter igen med største Magt og Force vor Stad og Kristianshavn vilde anfalde“.

Det var klart for de Belejrede, at der forestod noget i den nærmeste Fremtid, og at man maatte opbyde al Kraft.

„Den 9. Febr. Kl. 11 om Aftenen havde Kongen saaledes faaet Skrivelse, at Stormen næste Nat derefter skulde angaa ved Løngangen, Stalden, Bryggerset, den lange Kurtine og Dronningens Bolværk; disse var nu de allersletteste Poster, der hverken med Stormpæle, fornødne Bolværker eller Grave var forsynede. Her søgtes Middel at faa spanske Ryttere og

Jærnkæder at hænge dem udi, runden omkring Volden paa fornævnte Steder, men ingen vidste hertil noget Raad, ti alt det Tømmer, der var i Byen, var længe tilforn til Pallisader og andet højt fornødent Værk medgaaet. Jens Lassen blev kaldet samme Nat paa Slottet til Kongen og med sin sædvanlige kloge Hjærne og Raad hindrede den derover havende store Bekymring, idet han straks forsikrede Kongen om dobbelt saa mange spanske Ryttere, som Feltherren til tvende Kongerigers Maintien begærede, hvortil han samme Nat 180 Alen Bjælker tilvejebragte, at de, førend Dagen skinnede, laa ved Stalden med fornødne store Stenlægter til Spolerne og førend Kl. 12 havde dem med Jærnkramper og Ringe færdige at hænges omkring Volden. Han ej alene flyde de spanske Ryttere færdige, men endog ringere end 2 Timer over 90 lange Jærnkæder og fornødne lange Jærnbolte, hvormed de inden paa Voldene fastgjordes, forskaffede, saa de spanske Ryttere førend Kl. halvgaaen 4 om Eftermiddagen hængte skrap om Voldene, og foruden at Voldene der rundt omkring med spanske Ryttere blev behængte, blev den største Del af Brystværket endog med spanske Ryttere ovenpaa besat." [1])

Der dannedes et Reservekorps af 200 Haandværksvende, 100 Amagere og 200 Haandlangere, Kjøbenhavns Borgere formanedes til at forblive paa Voldene Dag og Nat, saa længe Frosten varede, saafremt de vilde bevare Byens Privilegier; Stadskaptejnen skulde tilkendegive Kongen, hvis nogen var uvillig, at denne kunde blive straffet, andre til Afsky, men hvis han saa gennem Fingre med nogen, skulde han selv tilbørlig straffes. De kgl. Betjente fik Ordre til under deres Bestillings Fortabelse hver Dag at lade ise ved Kastellet.

Svenskerne havde bestemt Begyndelsen af Feb. til Stormen. Man havde opdaget, at Bartholomæus Mikkelsen i Malmø var i Besiddelse af Kendskab til, at denne vilde ske paa

---

[1]) Danske Sml. IV. 321.

dette Tidspunkt og hvorledes Planen var for denne, at der skulde stormes paa 8 Steder, efterat man først havde søgt at stikke Byen i Brand, paa de 3 Steder skulde Stormen dog kun foregaa for en Forms Skyld, nemlig der, hvor Befæstningen var stærk, paa de 5 andre Steder skulde de svageste Punkter, især den lange Løngang ved Slottet og Egnen ved Bryghuset angribes. 700 Baadsmænd i hvide Skjorter og med hvide Kaaber over Hovedet skulde gaa foran forat afhugge Pallisaderne. Bartholomæus raadede til at styrke disse med Jærnskinner og tilføjer: „Udi saadanne Tilfælde, som her omtales, naar Anfald sker, pleje Begkranse at være gode til at kaste tændte ned iblandt dem paa Volden, ja haardt sydende Beg at kaste ned paa dem, item kaste Krudt løst over Volden, og naar de vil bestige Volden, at tænde Ild derudi med en Begkrans. Man maa nu ikke være karrig med Krudt eller andet, som kunde tjene til at brænde og kaste over paa dem, Stole, Bænke, Borde, Sengesteder og alt dette vel smurt med Tjære, eller Tjæreballer at tænde an og kaste ned med. Naar man har et, to eller tre tusende Begfakler, da kan derved gøres bedre Forsvar end med Musketter, naar de gik op ad Volden. En Begfakkel i den ene Haand og Degen i den anden, det giver god Fægtning.“ Det er ikke sikkert, om Bartholomæus Mikkelsens Underretning er kommen til Kjøbenhavn, men det synes at være afgjort, at han har faaet den fra Korfits Ulfeldt. [1])

Man var i alle Fald forberedt. Forsvarernes Stilling var saaledes: Paa Svinebatteriet ved Bryghuset stod 2 Kompagnier Soldater, i Kongens Stald 1 Kompagni, imellem Stalden og Løngangen Hoffets Betjente. I Løngangen, en lang, hvælvet Gang, der gik fra Slotsholmen over mod Løngangsstræde, der har Navn efter den, stod 2 Kompagnier og nogle af Kongens Drabanter. Paa den store Plads bag

---

[1]) Birket Smith Eleonore Kirstine. I 316 flg. Nyt hist. Tidskr. IV 94 flg.

Slottet, hvilket vel vil sige den nuværende Ridebane, stod en Reserve af 2 Kompagnier Studenter, mange Adelige og en Eskadron Rytteri. Foran det nuværende Løngangsstræde, der da var Møllekanal, var et Batteri, hvor der nærmest ved Løngangen stod 30 Soldater, dernæst 2 Kompagnier Soldater, 1 Kompagni Borgere fra Strandkvarter under Kaptejn Johan Steinkuhl, der havde Oberst Edmund hos sig, 1 Kompagni Dragoner og 60 Soldater med „Kunstrør", i Reserve 200 Borgere, nogle Ryttere og 2 Kompagnier hollandske Soldater. I Ravelinen 16 Soldater.

Imellem Fæstningværkerne ved Vandkunsten og Løngangen og Vesterport stod Borgerne fra Snarens Kvarter under Guldsmed Niels Enevoldsen med en Kaptejn af Hæren til Hjælp. I Bolværket ved Vesterport holdt 2 Kompagnier Dragoner og i Ravelinen foran 1 Kompagni Dragoner. Kurtinen fra Vesterport til Helmer Skanse var besat af Borgere fra Vester Kvarter under Farver Nikolaus Rens,[1]) der havde hos sig en Oberstløjtnant og en Kaptejn af Hæren. I Helmer Skanse stod Hans Schacks Livkompagni og i Ravelinen nogle Soldater under en Løjtnant.

I Kurtinen mellem Helmer Skanse (ved Enden af S. Pedersstræde) til Hanens Skanse (ved Enden af Lars Lejstræde) stod Borgerne fra Nørre Kvarter under Brygger Hans Jessen med en Kaptejn af Hæren, ligesom alle andre Borgerkaptejner hver havde en Officer til Medhjælp. I Hanens Skanse stod 2 Kompagnier Soldater, og Kurtinen herfra til Gamle Nørreport ved Enden af Nørregade var besat af Borgere fra Frimans Kvarter under Kjøbmand Herman Mercher, og i Værket udenfor stod nogle Soldater. I gamle Nørreports Bolværk stod 8 Kompagnier Soldater og det frivillige Kompagni Kræmmersvende.

I Kurtinen mellem gl. Nørreport og Møllebolværket (ved den ny Nørreport ved Enden af Frederiksborggade)

---

[1]) Hans Optegnelser om Belejringen i Ny D. Mag. III 56 flg.

stod Borgerne fra Købmager Kvarter under Guldsmed Johan Stichmann, i Ravelinen foran Porten 36 Soldater, indvendig ved Porten 100 Borgere i Reserve under David Lindeman. I Møllebolværket havde Stadshauptmand Thuresen sit Telt, og her stod Borgerne fra Øster Kvarter under Possementmager Povl Førster, der ogsaa havde den følgende halve Kurtine besat; paa den anden halve stod Borgerne fra Klædebo Kvarter under Bager Mikkel Røbche. Rosenborg Bolværk og den næste Kurtine var besat af 4 Kompagnier Soldater, og i Reserve stod 2 stærke Kompagnier Haandværksvende. De næste Kurtiner og Bolværker til Østerport var besatte af hollandske Soldater, ligesom Ravelinen foran Østerport. Ved den runde Kirke i Rigensgade og Sølvgade stod i Reserve 2 Kompagnier Ryttere, 500 hollandske Soldater og 100 Borgere. Borgerne fra S. Anne Kvarter stod i en Kurtine ved Østerport.

Kastellet var besat af Frederik v. Ahlefeldts Regiment med Reserve af 2 Kompagnier Hollændere, 1 Kompagni Borgere sankede fra alle Kompagnier, 200 danske og hollandske Matroser under Befaling af Niels Juel og Selius Marselius, desuden en Eskadron Ryttere. Ahlefeldts Regiment holdt tillige Udenværkerne.

Paa Toldboden stod et Kompagni Soldater og hollandske Matroser. Paa Kristianshavns Volde stod dens Borgere, 130 danske, 300 hollandske Soldater, 2 stærke Kompagnier Haandværksvende og et Kompagni Ryttere, alt under General Fuchses Befaling.

Paa Voldene stod 212 Malmkanoner, 100 Jærnstykker, 6 Skraastykker og 8 „Kamre“.[1]) Som Hjælpere for Konstablerne brugtes Amagerbønder og hollandske Matroser, og Voldene var overalt forsynede med lange og korte Piker, Morgenstjerner, Halvmaaner og Leer paa lange Stager. Over-

---

[1]) Om denne Art Kanoner se O. Blom, Kristian den Fjerdes Artilleri S. 114.

befalingen var fordelt saaledes, at Generalmajor Klavs v. Ahlefeldt kommanderede fra Vandkunsten til Helmer Skanse, Generalmajor Trampe derfra til Rosenborg Bolværk, Generalmajor Joakim von Breda derfra til Østerport, Generalmajor Hans v. Ahlefeldt derfra til Kastellet. „Hans Majestæt, vor allernaadigste Konge og Herre, hos hvem befandt sig de Herrer kejserlige, spanske, polske, kurbrandenborgske og andre fremmede Gesandter, som ogsaa tildels de danske Herrer Rigsraader, Hr. Joakim Gersdorf, Axel Urup, Otto Krag og Gunde Rosenkrands, samt Hs. Excellence nuværende General-Feltmarschal Hans Schack, de velædle og velvise Borgmestere og Raadmænd, ligesom og Hr. Stadshauptmand Fredrik Turesen, have vist sig overalt, hvor Angrebet har været skarpest forat forøge Soldaternes og Borgerskabets Mod. Hr. Admiral-General v. Opdam har staaet personlig henimod Østerport ved Reserven, og foruden Soldaterne havde han en temmelig Mængde hollandske Matroser hos sig, som overalt have vist sig villige.“ [1])

Angrebet skede ved Midnatstid. Hvilket Mod der besjælede Borgerne, lærer vi af hvad der berettes om Oldermanden for Prammændene Niels Nielsen. „Stormens Aften tog han Afsked med sin dydige og brave Hustru, anbefalede hende deres eneste spæde og umyndige Søn Peder Als til bedste Opdragelse, ifald hun og han maatte blive af den stormende Fjendes Grumhed forskaanede. Befalede hende saa i Guds Vold og gik saa hen paa Vesterports Vold, der hvor Faren blev haardest, forat opofre sig til Fædrelandets, Kongens og det kongelige Huses Frelse. Hans omtalte Hustru, langt fra at blødgøre hendes Mands mandige Hjærte ved Kvindegraad, tog kæk og modig Afsked med denne sin Mand, opmuntrede ham og styrkede ham i sit noble Forsæt værdigen at dø for sit Fædreland, lovede ham at bære Omsorg for deres spæde Søn og tillige al den Bistand, der var

[1]) Se om Forsvarets Fordeling Nyt hist. Tidskr. V 277 flg.

i hendes Magt, lige til at føje sig til ham, ifald Fjenden kom i Byen, og ved hans Side fra Kæde til Kæde, der var spændt over Gaderne, slaa med hvad Vaaben, hun kunde finde, og saaledes, ifald Fjenden fik Overhaand, selv undergaa tilligemed sit Fædrelands, sin Konges, sin Mands og sit Barns Frihed og Ære. Hun gjorde og mere, end hun lovede, ti hun tog sit eneste spæde Barn, svøbte det ind, satte det ned i Kælderen i det Hus paa Ulfeldts Plads, det tredie fra Hjørnet af Lille Helliggejststræde, hvilket da hørte hendes Mand til, tog saa sine Piger til Hjælp, satte de største Lud-Kobberkedler paa Ilden, fyldte nogle med Lud, andre med Beg og Tjære, og bar saa selv med sine Piger disse gloende Vaaben paa en Stang igennem Ørerne af Kedlerne paa sine Skuldre og op paa Volden ved sin Mands Post, og under Stormen væltede disse Kedler med det kogende ned paa Fjenden, da de krøb op i de hvide Skjorter, og derved brændte, kvæstede og saarede adskillige, samt formaade sine Naboersker til at følge hendes Exempel, hvilket de ligedan gjorde, og da ingen Kedler mere var, tog hun store Bjælker paa sine Skuldre med sine Naboersker og deres Piger, bar saa disse op paa Volden og lod dem saaledes trille ned paa Fjenden". [1])

Stormen foregik altsaa Natten mellem 10. og 11. Februar. Af de mangfoldige Beretninger om denne anføres her den i Theatrum Europæum.

„Der blev fra hvert Kompagni Ryttere udtaget nogle, der kommanderedes til Storm ved Siden af Fodfolket. Der blev skænket Brændevin til de menige, at de kunde blive ophidsede deraf og saa meget modigere til at kæmpe. Avantgarden blev beklædt med hvide Skjorter, forat den ikke skulde opdages i Sneen, naar den berededе Vej for de andre. De havde en stor Mængde Kastebroer og Stormstiger med sig, der blev baarne af tvungne sælandske Bønder.

---

[1]) Suhms Ny Samlinger IV. 4—5.

Da nu hele Hæren var opstillet i Orden og forsynet med alt, hvad der var fornødent til dette Angreb, rykkede Kongen ud af Lejren og gik Kl. 1 med Hæren hen bagved Trenchementerne (udenfor Vesterport) ud paa Isen i Kalveboderne, kommanderede sine Generaler og Officerer hver til den Post, der ved skriftlig Ordre var ham paavist, og forblev selv holdende bagved Trenchementerne, hvor han var sikker for Kanonerne.

„Derpaa blev der stormet mod hele Slotsholmen fra Tøjhuset og Bryggerset langs Løngangen og Vestervold til det halve Bolværk ved Vandkunsten. De forreste kom i de hvide Skjorter med deres Kastebroer og søgte at lægge disse over Vaagerne, men de fleste var for korte og faldt i Vandet, nogle gik ogsaa itu. Det første Angreb blev med stor Iver foretaget under Anførsel af Generalmajor Fersen af Obersterne Lavoyette, Gorgas og Gengel paa Falken, en lille væbnet Fregat, der laa bagved Tøjhuset. Men dennes Kaptejn værgede sig meget tappert med sine Matroser og Soldater og afslog Angrebet af Svenskerne, der allerede havde besteget Skibet, Oberstvagtmester Schmidt blev dræbt og nogle Menige fangne. Endelig blev Svenskerne ved Generalmajor Fuchses uophørlige Kanonade fra hans Post paa Kristianshavn tvungne til at forlade Skibet efterat have stormet 3 Gange og forenede sig med de Tropper, der angreb det lille Bolværk ved Løngangen, der blev forsvaret af Hofbetjentene.

„Posten langs Løngangen blev meget ivrig angreben af de palsgrevelige, Duglassiske og Heisterske i Forening med de engelske, ligesom af Obersterne Lavoyettes, Gorgas, Gengels og nogle andre Regimenter. Generalmajor Vavassor stormede med sine Folk det lave Bolværk ved Kongens Stald, men General Gorgas den venstre Ende af Løngangen, hvor Studenterne stod med Oberst Mogens Krag og værgede sig tappert. Oberst Gengel gik frem med sit Brigaderegiment mod Bolværkets Face paa højre Side af Løngangen, og ham

fulgte Oberst Delwig med sit Regiment. Til den anden Side af dette Bolværk, imod Bryggeriet, kommanderedes Oberst Bechers og det Østgøtske Regiment. Da nu det Fersenske Regiment tilligemed de andre blev tilbageslaaede ved Bryggerset og Løngangen, samledes de igen og bestormede det halve Bolværk ved Vandkunsten, og Ravelinen foran dette, der blev alvorlig angreben fra begge Sider og blev taget. Derpaa kastede Svenskerne deres Broer i den ophuggede Vaage i Graven, omhuggede nogle Pallisader paa Volden og søgte at bestige denne ved Hjælp af Stormstiger. Men her stod Axel Urup, Otto Krag og Gunde Rosenkrands tilligemed Generalvagtmester Klavs von Ahlefeldt og opmuntrede Soldater og Borgere ved deres eget Exempel til Tapperhed, idet de ikke alene holdt alt i Orden, men ogsaa selv personlig deltog i Forsvaret. Der var allerede 2 Officerer paa Volden, men de blev straks gennemborede med halve Piker, saa de faldt baglænds tilbage, og de andre, der fulgte dem, blev dræbte af Haandgranater eller drevne tilbage. Efterat nu Fægtningen ogsaa paa denne Post havde varet en lang Tid og Svenskerne ikke kunde bjerge sig længer i Ravelinen for de Danskes Kanonkugler, maatte de trække sig tilbage.

„Imidlertid skede ogsaa Angreb paa Kristianshavn under Grev Thotts og Oberst Overbeks Befaling. Foran kom en stor Kastebro, hvorpaa 3 Ryttere kunde ride ved Siden af hinanden, hvilken Bro blev trukken af 6 Graaskimler, der tilhørte Greven. Men før de kom over, gik Isen itu med Heste og Mennesker. Dog kom de over ved den hollandske Post, kaldet Skarpenart, og stormede 3 Gange, men blev drevne tilbage ved Skud af Musketter og Kanoner, saa denne Stilling ligeledes maatte forlades.

„Efter disse frugtesløse Forsøg foregik den sidste Storm Kl. 5 ved Østerport paa Hollændernes Post under Generalløjtnant Banèr ved Obersterne Lensman, Fittinghof og Stahl, der mest havde Polakker og Svenske under sig, tilligemed

50 Ryttere af det Hessen Homborgske Regiment. Til deres Undsætning kom Generalmajor Vavassor med de Tropper, han havde benyttet ved Slottet. Broer, Stiger og andre Stormredskaber blev i stor Mængde bragte fra Vartov. De angreb paa begge Sider af Ravelinen foran Østerport, nemlig Mellem- og Mølle-Bolværk, i den Tro, at det var det Bolværk nærmest ved Kastellet, hvorpaa Obersterne havde kgl. Ordre til at storme. De hollandske Tropper, der forsvarede denne Post, lod Fjenden komme saa nær, at de kunde ramme med deres Skraa og Musketter, og medens han var sysselsat med at kaste Broerne over Graven, blev han saaledes modtagen fra Ravelinen og de 2 Bolværker bagved, at Svenskerne efter en halv Times Forløb maatte trække sig tilbage og efterlade alle deres Redskaber og et stort Tal døde, deriblandt Vavassor, Lensman og Fittinghof.

„Efterat denne blodige Kamp havde varet henved 5 Timer, ophørte den ved Morgenens Frembrud, og Svenskerne trak sig tilbage efter at have lidt et stort Nederlag. Kongen af Danmark var tilligemed Rigens Hovmester og Generalløjtnant Schack overalt tilstede, hvor Striden var heftigst, hvilket gjorde Borgere og Soldater saa glade og modige, at de ansaa sig for lykkelige ved at miste Livet for deres Herres Øjne. Da Dagen brød frem, gik de Danske ud af Fæstningen forat hente Bytte, afklædte de døde og tog hvad de fandt af Vaaben, Penge og gyldne Smykker. Man fandt ogsaa en stor Mængde Broer, Stiger, Haandgranater og andre Stormredskaber. Paa Isen bagved Slottet havde Svenskerne ogsaa ladet en Fyrmørse (Kanon) staa. Blandt de døde fandtes ogsaa mange levende, dels saarede, dels endnu uskadte, hvilke af Frygt havde ladet sig falde ned ved de døde.“ [1])

„Denne herlige Viktorie er alene Guds Gærning, hvorfor hans almægtige Kraft og Magt være evindelig Ære og Pris,

---

[1]) Theatrum Europæum VIII 1147—49.

man har derfor den 11. Febr. om Formiddagen overalt udi Kirkerne sunget Te deum laudamus, og imod Dagningen, der det lysnede, hørte man, hvorledes det gemene Borgerskab saa og den ganske Reserve med Soldater, Studenter saavel som Haandværksburser, baade de som holdt bag Slottet og de af Volden anfangede adskillige gejstlige Psalmer med deres Melodier og Stemmer, som udi et Kor i Kirken."

Svenskernes Tab var stort. Rigens Tøjmester Grev Erik Stenbock blev dødelig saaret, desuden faldt General Vavassor, 4 Oberster, 1 Major, 3 Ritmestere, 4 Kaptejner og mange andre Officerer. Af menige blev 800 fundne omkring Volden, og Overløbere fortalte, at Svenskerne havde mistet over 3000 Mand.

Om Svenskernes Tab meddeler Hjørrings Haandskrift:

„De gemene Soldater døde og kvæstede over 2000 Mand, som fandtes paa Valstedet døde og fangne, saa var der udenfor og en Del bragt udi Fangernes Huse, som en Part druknede er, og udi Skjul under Vandet ungefær 566 Kroppe har man udi 1 eller 2 Dage kunnet tælle rundt om Staden, her og der under Volden, ved Løngangen, Vandkunsten og udi Dronningens Have, saa vel som ved Ravelinen udi det lille Batteri bag Bryggerhuset og ved det Skib Højenhald, samt Østerport og udenfor paa andre Steder, item mange, som blev kastede i Kuler og Grave, som der til blev opkastet de døde Kroppe at nedlægge.

„Der blev fundet ungefær 50 eller 60 Bøndervogne og Slæder, hvorpaa Fjenden havde anført sine Materialier, Broer, Stormstiger og anden Krigsrustning, saa og med de døde og kvæstede af Fjenden bortført, som en Del af de kvæstede her ned ved Købstæderne, til Skaane og udi Sæland henført til at heles og kureres, ikke tvivlende, at en stor Hob er hendød af deres Blessure.

„Item 3 Vogne med døde Korpora, som Bønderne skulde have bortført til Lejren, som de har afkastet efterhaanden udi en dyb Grav og Hule, som var opkastet ikke langt fra

Retterstedet, nemlig den murede Galge. Der Stormen var overstaaet, blev vel 5 eller 6 døde fundne i en Kælder ved Vartov, som Fjenden ikke kunde have bragt med sig udi en Il og Hastighed, som efter Kundskab blev af Fangerne tilspurgt; hvo under Isen er bleven, kan man intet om skrive.

„Udi den første og største Hedes Træfning blev 62 Fanger anmeldt; den største Del, som ikke blev tilkendegivet ved vore Folk, men Hollænderne, som har mestendelen deraf sluttet under deres Tropper, er tilsammen 200 Mand.

„Hos de døde har vore Folk med en Del af Hollænderne fundet temligt Bytte nemlig skønne og kostelige Klæder, Ringe, myntet Guld, Sølv, Klæder, ja nogle Penge med Gulddukater, fundet hos Oberst Karl Banner en Signetring, saa og hos Oberstløjtnant Grev Ludvig Dromond hans Ring og Signet med andet temligt Bytte; hvad der er fundet er enhver til deres bedste. I lige Maade bekommet 6 Faner, 12 Trommer, 2 Fyrmørser, en stor Petarde, hvormed de havde villet aabne og sønderslaa Løngangen, utallige mange Pistoler og Degener, allehaande underlige Geværer, nemlig Morgenstjerner, Piker fulde af Slagværk, fyldte med Krudt og Skraa, adskillige underlige Inventioner af Musketstykker, saaledes forarbejdet: oven paa Enden af en liden Granat af Kobber, hvorudi var Slagværk, gik et spidst Jærn med en kronet Hage, at man kunde blessere et Menneske dermed eller lade det hænge udi hans Klæder, saa længe at baade han og andre, derom stode, ved samme Slagværk blev ihjelskudt og medfaren, og blev denne Stok skudt af en Musket, det tillige med 3 eller 4 Personer dræbe kunde, men udi den Attaque har saadant slet ingen Skade gjort, eftersom Volden var for høj.

„Desligeste fandtes 230 Stormstiger, 9 eller 10 Isbroer, adskillige Vogne, som samme Broer blev ført paa, udi Vartov fandtes 10 eller 12 Vogne med allehaande Materialier, som siden af vore blev opbrændt, en stor Mængde af spanske

Ryttere, Bjelker, Stormtøj, som af Borgerskabet alt sammen blev indført og forbrugt til deres Ildebrand udi deres Kortegaler".

Op ad Dagen kom der Begæring fra Svenskerne, om de maatte hente de faldne fra Volden, men hertil kunde der ikke gives Tilladelse, derimod blev de faldne Officerers Lig udleverede. Kongen lod Ligene smykke standsmæssig og d. 13. udbære ledsagede af danske Officerer. 2 Grever og en General blev baarne paa Ligbaarer, de andre 8 paa svenske Stormstiger i Rad efter hinanden. Ved Ladegaarden blev de modtagne af deres Landsmænd og førte til Lejren i Brønshøj. Det samme skede de følgende Dage. 17. og 18. Feb. blev de andre faldne Svenskere baarne ud til deres Løbegrave, og Voldene derved blev skuffede ned over dem. Det er derfor, man endnu ved Udgravning af Byggegrunde af og til finder Lig udenfor Vesterport, saaledes 1884 paa Hjørnet af Colbjørnsensgade og Istedgade.

Karl Gustav havde indstiftet en Ridderorden Jesu Orden, der skulde uddeles efter København Erobring, og han var saa sikker paa Sejr, at han nogle Dage forud udstædte et Gavebrev til en svensk Mand paa den kgl. Rentemesters Hus i Kjøbenhavn med dets Møbler og andet Tilhørende.

Vort eget Tab var kun lidet, Wallensbeck siger, at der kun er faldet 17 Mand, deriblandt Adelsmændene Jakob Rodsteen og Holger Rosenkrands. Der blev dog 12. Feb. gjort Selius Marselius Anmodning om at leje hollandske Koffardimatroser til om Natten at gøre Tjeneste paa Volden, „eftersom der stor Mangel findes af Haandlangere ved Stykkerne paa Volden".

Det følger af sig selv, at man gav Gud Æren for Fædrelandets Frelse og der blev anordnet en Takkegudstjeneste med Salmen „O Gud vi love dig". Den højtidelige Takkegudstjeneste foregik 20. Feb. og til Minde om Frelsen blev en saadan anordnet og vedvarede til 1766. Den 11. Feb. blev siden holdt som en anden Helligdag,

saaledes maatte en Karl og 10 Kvinder i Lyngby, der 1668 paa denne Dag løb Væddeløb, staa aabenbar Skrifte.[1])

Som Tak for Hollændernes Hjælp bevilgede Kongen Opdam 12000 Rdl. som Gave og hans Søn 1200 Rdl. aarlig af Drammens Told, men da rede Penge ikke var at faa og Drammens Toldindtægter efter Krigen blev fornødne til andre endnu mere paatrængende Gældsposter, forblev Gælden ubetalt indtil 1732, da Kristian VI afbetalte den med 60000 hollandske Gylden.[2])

De svenske Løbegrave blev nu helt sløjfede. 23. Feb. udgik der Befaling til, at Voldene udenfor Vesterport og ved Vartov og især de indenfor S. Jørgens Sø skulde sløjfes snarest muligt. Kastellet udbedredes. 27. Febr. blev alle Vogne tilsagte til at køre Jord og Gødning til det Værk, der skulde gøres ved Kastellet, hvor Fuchs var bleven Befalingsmand, og Hjørring beretter, at dette i Marts Maaned blev gjort meget stærkt. Vinteren vedblev at være streng og under 23. Feb. udstøder Wallensbeck følgende Hjærtesuk:

„Det vil end ikke tø,
de Rytterheste dø,
som fattes For og Havre,
de daglig drives mavre,
men Hvena med Elende
sit Vinterhø fremsende."

Føden til Menneskene blev stadig knappere. 20. Feb. kom 5 Skibe fra Island med Fisk, men ellers var Tilførslen ringe. At der af og til kunde føres Lam til Byen fra Sæland, vilde ikke sige stort, da dette var et stort Vovestykke for Bønderne. Svenskernes Hær sad jo i samme Stilling som hidtil, og var lige stærk. 25 Feb. var deres Ryttere ved Dragør Lund forat optage Vogne, der vilde hente

---

[1]) K. D. V. 776. [2]) Rentekamrets tydske Expeditionsprotokol 21. Marts 1732.

Brænde. Fra Valby Bakke kunde man jo nemlig straks se, naar nogen færdedes paa det flade og nu ubeboede Amager. I Kjøbenhavn var man dog i Humør til at tænke paa Fremtiden, og Kongen nedsatte 22. Feb. en Kommission bestaaende af Mogens Høg, Otto Krag, Henrik Müller, Selius Marselius og deputerede af Magistraten og Borgerskabet forat overveje, i Henseende til hvilke Varer Byen i Overensstemmelse med de ny Privilegier kunde faa Stabelret.

Marts Maaned blev en haard Trængselstid. Hjørring skriver, at det var „den dyreste Tid paa Sul og Øl, at mange tog Eddike og blandede med Vand og drak, andre tog Vin og Vand sammenblandede og drak for Øl. Her var endda de, der turde sige, her var nogle Læster Malt og Øl tilmed paa Kongens Bryggers, som siden blev aabenbaret“. „Nu var det gement (almindeligt) at lade male Gryn af Hvede, fordi vi havde ikke Byg“. Hvor ilde de stakkels syge Soldater var farne i denne haarde Tid, ses af et Syn af 3. Marts, som 3 Borgere paa Kristianshavn foretog paa det derværende Sygehus.

Efter Kristianshavns Magistrats Befaling mødte de i Sygehuset i sal. Jørgen Knudsens Gaard forat uddele Penge, som var samlede blandt Borgerskabet i Kjøbenhavn. 4 Soldater beklagede sig da højlig over, at idag var det den tredie Dag, de slet intet havde faaet, og for 3 Dage siden havde de 3 hver faaet 12 Sk. danske og den fjerde 10 Sk., men tilforn havde de i 7 Dage slet intet faaet, og i 3 Dage forud for disse havde de til 5 Personer faaet „en 2 Skillings Potte“ med Ærter og en anden Dag en lige saa stor Potte med Øllebrød, den 3. Dag Grødvælling, som ikke kunde forslaa til den femte Mand, og en Dag tilforn fik hver et 2 Skillings Brød og 2 Sk. En beklagede sig, „at han udi sin Svaghed saaledes havde bekommet Underholdning, saa at Gud vilde straffe dem, som var skyldige derudi, og dersom Kvinden udi Huset ikke havde været des

bedre imod ham udi hans Sygdom, da havde han alt været død af Hunger". [1])

Der var nu taget saa glubsk af Træerne ved Dragør, at der maatte udstedes Forbud mod at hente mere. „Eftersom erfares, at der udi Lunden paa Amager ikkun findes ganske faa Træer", skulde der holdes nøje Tilsyn med, at der ikke kørte andre Vogne med Brænde, end de, der havde Seddel, og hvis der alligevel kom nogle, maatte General Fuchs selv tage et eller to Stykker og skulde lade det øvrige ved Musketerere føre til Slottet".

Beboerne paa Amager begyndte nu at tilsaa og beplante deres Haver, hvorfor det 23. Marts blev forbudt Soldater at komme derud, da de ellers ødelagde, hvad der var arbejdet. Amagerne fik deres Baade igen, der saa længe havde været holdte tilbage i Byen og ved Holmen.

2. Marts blev der paabudt Takkegudstjeneste for Bornholms og Tronhjem Lens Befrielse for Svenskerne med Ønske om, at Gud fremdeles vilde velsigne Kongens retfærdige Vaaben. Da man nu ikke blev foruroliget mere, fik man Tid til at tænke paa andet end Krigens Idrætter. Det befaledes derfor 4. Marts Magistraten at lade Natmanden udføre døde Aadsler fra Gaderne, at de ikke skulde fremkalde ond Stank, og at lade Gadeskarnet føre hen til de Forsvarsværker, som General Fuchs lod udføre ved Fæstningen eller ved Kastellet. Det synes ogsaa at være Fuchs, der gjorde „mærkelige Inventioner med smaa Begtønder fulde af allehaande skadelige Brandtøj og Kugler at sættes hen runden om paa Voldene om Byen." „Nu sættes og store Granater paa Volden, saa der er Render gjort af Træ paa Volden nedad, hvor disse Granater selv kunde trille ned, naar de stak Ild i dem, og saa falde paa dem, som kom at ville bestige Volden".

---

[1]) Sæl. Indlæg.

Haandværksvendene blev 20. Marts fritagne for Reservetjeneste om Natten. Der dannedes dog et særligt Korps af dem under Stadshauptmanden, og 6 Faner udleveredes fra Tøjhuset til Magistraten, der skulde have disse og Svendenes Vaaben i Gæmme paa Raadhuset, at de hastig igen kunde kaldes til Vaaben. Naar de igen skulde gøre Tjeneste, lovedes der dem 1 Sletdaler om Ugen.

8. Marts kom en Sending Rug fra Pommern, og 10. Marts glæder Wallensbeck sig over den Spaniefarer, der kom med Citroner, men det var, som omtalt, en dyr Tid. 11. Marts glæder han sig over Tøvejr, og den 18. var der aabent Vande. Men det er først ved 26. Marts, at der tales om fremmede Skuder, og Dagen efter synger han:

„Raakøller og Kalve
fra Sundet er fal,
smaa spæde Lam, Høner,
Gryn, Ærter og Bønner
i fuld Hobetal".

Derfor kan han ende Maaneden med:

„I Thormaaneds Dage
man vel maatte smage,
at Tiden er knap.
Gud gør sine glade,
gav Mad op paa Fade,
den dyre Tid slap".

24. Marts fik Kjøbenhavn sine ny Privilegier i en ny Form med mange herlige Forrettigheder, hvis Værd vilde vise sig, naar de bedre Tider kom, men endnu var Byen indesluttet, og man kunde kun glæde sig ved Tanken om Fremtiden.

Det vakte stor Uro i Byen, da en engelsk Orlogsflaade viste sig i Sundet 6. Marts, medens den hollandske holdt sig indespærret i Havnen. Den viste dog intet fjendtligt Sindelag, ti det var dens Øjemed at mægle Fred paa Grundlag af Freden i Roskilde, saaledes som England og Frankrig

i Forening med Holland nylig havde vedtaget i et Møde i Haag. Nu var Hollændernes Hjælp altsaa forbi; det var kun deres Mening at hindre Danmarks Undergang, ikke at hjælpe til Sverigs Underkuelse, og deres Flaade sejlede siden tillige med den engelske i Sundet, men deltog ikke i Fjendtligheder hverken mod den ene eller den anden Part. 26. April løb den danske Flaade ud, i hvilken Anledning der blev presset alle de Søfolk, der var i Byen, og Borgerne opfordredes til at afgive dem, de havde lejet til Voldtjeneste. Til Flaadens Underhold opfordredes alle Lavene og alle andre Borgere samt Hofbetjente og Professorer at yde Bidrag.

Ved Flaadens Udrykning tabte Byen saa meget i Besætning, at Borgerne og Hofbetjentene fik Befaling om at forstærke Vagterne, og da der nu ikke var flere at leje, maatte de selv igen møde i egen Person.

„Folket presses nu om Nat,
føres inden Borde brat,
Borgervagt paa Volden staar,
Lejesvend til Flaaden gaar,
Byen gav dem Penge til,
at de færdig være vil“.

Til Havnens Bevogtning blev liggende et Par smaa Orlogsskibe og det grønlandske Kompagnis Skib Charitas, og til disses Bemanding blev ogsaa udskrevet 220 Mand fra Voldene og 12 af hvert Kompagni af Borgervæbningen og af Hofbetjentene, men de udlagte Skibe var ikke stærke nok til at holde Havnen aaben. Samme Dag, som Flaaden afgik, lagde 6 svenske Skibe sig foran Indløbet, og al Tilførsel blev stoppet lige til 3. Juli, da begge Flaaderne kom tilbage.

8. April fik Generalmajor Fuchs kgl. Udnævnelse til at føre Tilsynet med Fæstningsværkerne, som han allerede i nogen Tid havde forestaaet, i hvilken Anledning enhver Stand i Byen blev taxeret til at levere et vist Tal Personer til Voldarbejde. 15. April mødte alle Heste og Vogne

i Kastellet for hver at køre 20 Læs Jord. 16. April blev der nedsat en Kommission bestaaende af alle Generalerne foruden den hollandske Kommandør Eustatius Püchler, Axel Urup og Oberst Frederik von Ahlefeld til i Ingeniør Gotfred Hofmanns Nærværelse at overveje, hvilke Dele foran Fæstningen det var af størst Vigtighed straks at befæste.

27. April fik Stænderne igen kgl. Befaling om at tilvejebringe Midler til Garnisonens Underholdning.

Uagtet Byen i denne Maaned altsaa endnu ikke var helt afspærret for Tilførsel, var der dog mange Ting, der var i høj Pris; det optegnes saaledes 7. April, at en Tønde Malt solgtes for 23 ℔. 14. April blev Byen forsynet med Brænde fra Skibe, der var slupne udenom den svenske Flaade, 28. April kom Tilførsel fra Lybæk, ja 29. sælges spanske Æbler og Pommeranser.

14. April foregik det første Valg af deputerede Borgere, der var en Indvielse til den ny Tid, der ved Privilegierne skulde oprinde. Denne Dag mødte paa Raadstuen Magistraten, de fornemste Borgere af hvert Kvarter og Oldermænd og Bisiddere i alle Lavene. „Og efterat Borgmestere og Raad med forbemeldte fornemste Borgere og Amters Oldermænd og Bisiddere dennem om dette Valg beraadslaget og deliberéret havde, blev af dennem samtlige dertil samtykket og udnævnt efterskrevne Dannemænd“. Derpaa nævnes 31, alle Købmænd og fornemme Borgere med Stadshauptmand Frederik Thuresen i Spidsen. Paa Lavenes Vegne udvalgtes 5, en Guldsmed, en Possementmager, en Skræder, en Smed og en Skomager, men det blev bestemt, at naar en af de sidste afgik ved Døden, skulde der i Fremtiden kun være 4 Haandværkere, der kun skulde sidde 2 Aar i Forsamlingen, hvorpaa der i deres Sted skulde vælges af de andre Lavs bedste og forstandigste Mænd. Dette Hensyn til Haandværkerne varede kun kort, og det blev siden ofte beklaget, at der iblandt „de 32 Mænd“ kun sad fornemme Borgere. Endnu skulde der blandt de 32 vælges

2, der tilligemed 2 af Borgmestrene skulde have fri Adgang til Kongen „Byens og det gemene Anliggende at andrage, saa og paa samtlige Borgerskabets Vegne med Rigens Raad og Stænderne, naar fornøden gøres, at deliberere, samtykke og befordre, hvis (hvad) til kgl. Majestæts, Rigets, Byens og det gemene Bedste gavnligt kan eragtes". Hertil valgtes Frederik Thuresen og Henrik Jakobsen. For disse 36 Mænd blev der 14. Sept. givet Artikler, underskrevne af Magistraten, 60 Borgere og Lavenes Oldermænd og Bisiddere. Dette er som Grundlov for Stadens Kommunalforfatning i 180 Aar, men dens nærmere Udvikling tilhører en kommende Tid.

Maj Maaned var meget trang. De Skibe, der forsøgte Tilførsel, blev tagne af Fjenden, og Wallensbeck kunde med rette synge: „Herre Gud, vor Pinseglæde, vi med Sorg vor Nadver æde", og under 26. Maj:

„Røget Sild fra Rostok sælges,
Rav (Helleflyndernes Finner) og Rækling
(deres Sider) borte er,
Røget Sild for Brasen tælles,
Lækkertand Tandpine bær".

Det var nu Tid at faa Køerne paa Græs — de var sagtens hverken i Stand til at yde Mælk eller Kød —, men det var forbudt at drive dem udenfor Portene, indtil Amager Fælled blev givet til Pris for dem 24. Maj. Det var saa fattigt, at en Helt som Ulrik Kristian Gyldenløve endnu ikke havde kunnet kommet i Jorden, og en Borger Movrids Frich forstrakte midt i Maaneden med de fornødne Penge, hvorfor han siden fik i Pant Gyldenløves Have, der omtrent svarer til det nuværende Charlottenborg. Han blev dog først begravet Aaret efter. Der var igen Mangel paa Rytterheste, saa Borgernes blev tagne i Brug af Rytteriet og vurderedes, at de kunde godtgøres Ejerne, hvis de kom til Skade. Af Udfald skede dog ingen af Betydning. Under 11. Maj fortæller Wallensbeck: „Vore Ryttere Udfald gøre,

og sig Sejr tilbage føre", men ellers høres intet om Krigsbedrifter her i Byen. Derimod arbejdedes der paa Fæstningsværkerne; Kongen førte selv flittigt Tilsyn og saa saaledes paa Toldboden, hvorledes der var saa aabent, at der kunde komme Baade ind mellem Pælene. 23. Maj fik Stænderne Befaling om at tilvejebringe Midler til Udgifter ved Befæstningen. Kongens Drabanter og deres Enker efter dem fik anvist Boliger i Elefantstræde i Nyboder, hvorfra Søfolkene maatte udflytte. Ogsaa for Byens Renlighed blev der sørget, idet Natmanden blev tilholdt at bortføre døde Bæster og Aadsler fra Gaderne, og truedes med Afsked, hvis han førsømte dette. 28. Maj blev al Musik i Kirkerne forbudt i Anledning af Dronningens Moders Død.

Endog højtstaaende Personer var i disse Dage udsatte for ligefrem Nød, hvilket fremgaar af følgende Brev fra Axel Urup til Oversekretær Erik Krag:

„Kjære Erik Krag og kjære Broder!

Jeg beder venligst at ihukomme Generalmajor Breda hos Hans kgl. Majestæt, han ligger ved Sengen og lider Nød for dagligt Ophold. Jeg har gærne af min Formue forstrakt ham, men nu gaar det mig selv nær og kan ikke bekomme til Laans.

Mi ricommando

Raadstuen den 28. Junii 1659. Axel Urop.

Den forgangen Dag talt om Ove Klausens uretfærdige Mammon".[1])

Det blev en trist Sommer, især var Juni Maaned tung for den indesluttede Stad. „Den højbetrængte Kjøbenhavn kan se de svenske Skib og Stavn, som ligger nær S. Annæ Bro", siger Wallensbeck. „Den dyre Tid tog daglig til", og

[1]) Sæl. Indlæg. Ove Klavsen er vel den Student, der forraadte Planen om Kronborgs Overrumpling til Svenskerne.

det var kun sjelden, han kunde synge som 13. Juni: „Nu fik vi Bud fra Køgekant med Lam, med Høns, med Smør iblandt". 22. Juni skrev han: „Den dyre Tid tiltager nu, som ikke kom i vores Hu, den tomme Kurv og Torvespand har ikke Kød til nogen Mand".

Da Møn var taget af Svenskerne 29. Maj, søgte nogle af Indbyggerne der at redde deres Gods paa 14 Skuder, der med Søndenvind gik mod Kjøbenhavn, men da de var komne til Dragør, sendtes 6 svenske Skibe, der laa tæt ved Søtønden paa Kjøbenhavns Red, ud forat tage dem. Da det ene af disse, en Galiot, næsten var ved Kastrup Knæ, kom Jens Lassen ridende til Toldboden, og saasnart han saa dette, fattede han den Plan at redde de mønske Skibe. Han begav sig straks ud til de 2 danske Skibe Lindormen og Sorte Rytter, der laa udenfor Toldboden, fik ved deres Hjælp en Krejer væbnet med 4 Kanoner og tog selv en norsk Jagt, der tilhørte Oberst Hofman og forsynedes med 3 Falkonetter; begge Skibe besatte han med hollandske Matroser, satte over Rævshalen og naade at frelse Skuderne, uagtet den stærke Ild fra de svenske Skibe, ja han hjalp endog 3 Rostokkere ud ladede med Øl, Brød og anden Proviant. Saaledes fortæller Jens Lassens Lovtaler,[1]) men det er ikke let at se, hvorledes dette kan være sket, med mindre der trods andre Beretninger dog er blevet nogle hollandske Skibe tilbage.

3. Juli sejlede den danske og hollandske Flaade ind i Havnen, de svenske Skibe fortrak, og Staden blev igen forsynet. Dog var der mange Ting i høj Pris, saaledes sad der 27. Juli ved Stranden en Kone med en Tønde flamske Sild, men hun forlangte 12 Sk. for Stykket, hvorover man klagede til Øvrigheden, der konfiskerede dem alle.

Første Juli blev der holdt en Bededag, „eftersom Guds retfærdige Vredes Ris sig endnu udi alle Maader i adskillige

---

[1]) D. Saml. IV. 317.

Hjørner lader se og vi dog hverken af forrige Hjemsøgelse til Frygt eller af Guds Vredes naadige Formildelse til Taknemlighed eller af Landes og Rigers ynkelige og elendige Medfart, som vi daglig fornemmer, til nogen andægtig Bodfærdighed kan bevæges, og derfor aldrig kan vide, hvad Gud i Himlen med os har i Sinde". Paa den 1. Juli skulde man med Ydmyghed og Andagt møde i Kirkerne og bede Gud om Formildelse i den længe fortjente Straf for Synderne. Hele Dagen skulde være Helligdag og alle, der var af den Styrke og Alder, at de kunde faste, skulde den hele Dag „med Fasten og Afhold fra Mad og al Slags Drikke udi Bøn og Formaning til Gud begaa, indtil Solen er nedgangen", af hvilken Grund hverken Mad eller Drikke maatte kunne faas i noget Værtshus eller nogen Pension. Præsterne blev formanede til alvorlig Forberedelse, ligesom de burde betænke og fortryde, „hvor løselig og vanmægtig de hidindtil har beganget de Bededage, som er anordnede i Købstæderne hver Fredag", og lade denne Dag være dem en Begyndelse til en sand og alvorlig Omvendelse. Ogsaa paa Volden blev der holdt Gudstjeneste.

Kongen havde i Forvejen udsendt en Skrivelse til sine Forbundne, Kejseren, Kongen af Polen og Kurfyrsten af Brandenborg, hvor han klager over sin betrængte Stilling og Hollændernes Lunkenhed; han skriver bl. a.: „Bliver det Hollændernes Plan at forlade mig, og skal den til min Bistand udsendte Flaade bruges til at tvinge mig efter deres Vilje, da vil jeg som den lille Kong David med samt mit Folk ydmyge mig for Herren, slaa al min Lid til ham, i Guds hellige Navn gaa imod den svenske Goliath, kæmpe med ham, og er det da Guds Vilje, vi skal falde ved Sværd, skal vore Koner stikke Byen i Brand paa alle Kanter, derpaa gaa ombord og sejle, hvorhen Himlen vil føre dem".

„Efter denne Bededag var Byen ikke i saadan Beængstning, som tilforn, ti Tøjhuset blev d. 8. Juli med

megen Munition forsynet rigeligen og Byen blev dagligen vel provianteret, særdeles ved de engelske Joller, som Hr. Montaigu, den engelske Flaades Admiral, først det kgl. Hus den 3. Juli fortroligen, imod alt menneskeligt Haab, med forsynede og forsørgede, og siden stedse til den 10. November til Byens og Borgernes Forfriskelse daglig Ferskeri lod tilsende og forskrive".

Den politiske Situation var nemlig nu forandret, Karl Gustavs Forbundsfælle Cromwell var død, og Englands Forhold til Sverig blev noget køligere.

Samme Dags Aften, som Bededagen var, kom et Skib fra Norge til Dragør, ladet med Torsk og Sild, og Skipperen sendte straks Bud og tilbød Kongen Ladningen.

„Straks der det rygtedes, lejede Høkere og Prangere Vogne, saa og andre, som selv havde Vogne, fór ud paa Amager til Skibet og fik alt det, de kunde føre paa Vogne, at der var den, som købte en hel Læst, den 4 Tønder, den 3, den 2, ti somme vilde prange dem ud igen og somme vilde selv have dem i Forraad, saa det gik alt ud over den Fattige". Kongen lod Skibet besætte med Soldater, hvilket ogsaa var fornødent, ti om Aftenen kom svenske Skærbaade forat tage Skibet. Ved Kristianshavns Port var imidlertid udstædt Forbud mod, at nogen førte mere end 1 Tønde ind for sin egen Regning og det endda kun, for saa vidt hans Familie var paa over 3 Personer. Derved blev det muligt for mange at forsyne sig, og der blev sat Hindring for, at Skibets Ladning blev udhøkret i dyre Domme. Saaledes skede det ogsaa med det Brænde, der kom til Byen, at ingen fik mere end han netop behøvede.

Natten efter 14. Juli drog 2 danske Skibe mod Malmø og bemægtigede sig 3 Skuder, der laa paa Reden ladede med Flesk, Smør og Torsk. 6. Juli gjorde Ryttere et Udfald og overrumplede den svenske Forvagt paa Valby Bakke, hvorfra den medbragte 24 Fanger. 19. Juli tog Svenskerne

derimod nogle Heste udenfor Byen, der var sendt ud paa Græs.

I Henseende til Befæstningen blev Fuchs udnævnt til Befalingsmand for Bornholm, og først Georg Hofman, siden Oberst Villum v. Lobrecht fik Overbefalingen over Fæstningsværkerne og Johan Bessel blev i Fuchses Sted Kommandant paa Kristianshavn med Saint Germain som Major. 11. Juli blev der af hvert Hus udskrevet en Skovl, Spade og Hakke, eftersom Kongen „et højt og imponerende Værk til vores og Kronens Tjeneste forehaver". 13. Juli blev der leveret Planker til Voldarbejdet bag Vandkunsten. Ogsaa paa Amager arbejdedes der, ti 26. Juni var der udskrevet 100 Bønder paa Øen til at opkaste en Skanse der.

Kongen forsynede sig med Hø fra Amager og Saltholmen; der raadedes Bod paa Brændemanglen ved at bestille Forraad fra Jylland og der blev givet Befaling til at optage alle Skibe ved den jydske Kyst og lade dem med Brænde, ti Lunden paa Amager var nu snart ophugget. Endnu 24. Juni blev der udleveret 120 Træer til Bryggerne og Bagerne, men de Træer, der tjente som Sømærker, skulde blive staaende. I denne Tid gik alle Lundens andre Træer med til Kongens Fornødenhed og til Stormpæle, dog blev der endnu af og til udvist enkelte Træer til anden Brug og til private, saaledes endnu 12. Feb. 1660 til en Mølleakse. 30. Juni blev det forbudt at føre Tørv gennem Kristianshavns Port, „eftersom Amagerland ganske opgraves og fordærves med Tørv at skære, som Bønderne her udi Byen indfører og sælger".

3. Avgust kom de fremmede Gesandter til Kjøbenhavn, men da Portene var tilstoppede med Jord, maatte deres Karosser føres paa en Pram fra S. Anne Bro til Slotspladsen, og derfra gjorde Herrerne deres Indtog til Slottet kørende. Man begyndte nemlig nu paa at underhandle om Fred, ti Sverig og Holland havde sluttet Stilstand 9. Avgust, og Danmark havde intet andet at gøre, forladt

som det var, end at underhandle. Karl Gustav vilde ikke høre Tale derom, førend den svenske Gesandt Bjelke blev given fri og han forlod Byen 18. Avgust. Derpaa oprejstes 5 Telte paa Bakken ved Raadmandsmarken, saaledes at de 5 Magter Englændere, Franskmænd, Hollændere, Svenske og Danske hver havde sit Telt. Karl Gustavs Fordringer var dog saa store, at Gesandterne ofte gik fra hinanden, men der sluttedes dog Stilstand 25. Avgust. Underhandlingerne trak imidlertid i Langdrag og 25. Sept. ombyttedes Teltene med Fredshuse. 12. Sept. fik Kongens Bygmester Befaling om at afbryde et Stykke af „Raadhuset paa Bremerholm" (den S. 221 nævnte Bygning) og et Kalkhus og opsætte det igen paa det Sted, hvor Fredsmødet skulde holdes. Ligeledes skulde han afbryde et Skur i Bartholomæus Mikkelsens Gaard bag Børsen og tage Tømmer fra et Mølleværk, der havde været i Smedien paa Holmen. Magistraten maatte levere Tømrere til Arbejdet og Vogne til at føre Materialerne bort. Der blev ogsaa udskrevet 3 gode Borgervogne, der hver Dag skulde holde i Ravelinen udenfor Porten og befordre frem og tilbage.

Uagtet Fredsudsigterne følte man sig dog ikke tryg. 5. Avg. var Oberst Johan Baptist von Ens sendt til Dragør forat have Tilsyn med, at ingen forlod Amager uden Pas. Samme Paalæg fik Georg Hofman med Hensyn til Toldbodens Bom, og han maatte daglig give Kongen Fortegnelse over, hvem der færdedes frem og tilbage gennem denne. 11. Avg. blev Haandværksvendene igen kommanderede til at opholde sig om Natten paa Voldene, om Fjenden vilde gøre Allarm.

Under den langvarige Belejring slappedes Mandstugten. 22. Avg. udfærdigedes et Kongebrev til Johan Kristoffer von Cørbitz i Anledning af „at en Part af vore Drabanter sig ikke aleneste meget ubillig udi deres Opvartning anstiller, men endogsaa derforuden ikkun ringe agter deres Førers Kommando, ej heller giver ham den Respekt, som vedbør";

han skulde foreholde dem, „at enhver sig baade udi sin Tjeneste og imod Føreren flittig, sirlig og beskedenlig anstiller og at findes ham hørige og lydige, med ingen ubekvems Ord ham begegne“, saafremt den skyldige ikke straks vilde udsætte sig for at miste Tjenesten og desuden straffes. Det hændtes ogsaa sidst i Avgust, at en Rytter havde skudt en Borger ihjel, hvorfor den Skyldige blev overleveret til sit Regiment, efterat han først var bleven ført til Raadhuset.

9. Sept. gjordes en god Fangst i Ystad, hvor man fratog Svenskerne en Hjord fede Stude.

28. Sept. var Byen saa blottet for Soldater, at Borgerskabet igen beordredes til Nattevagt paa Volden med den halve Styrke og med en Trediedel om Dagen.

Skansen ved Vandkunsten var bleven saa vidt færdig, at der 3. Avg. kunde befales udvist en Plads til en Vejrmølle for Hans Hoppe, hvilken Mølle blev staaende en halv Snes Aar, til den blev nedreven igen til Bebyggelse af Kvarteret Frederiksholm.

Rytteriet blev 24. Sept. indskrænket til et Tal af 300, der blev indkvarterede hos Bryggere og Bagere, „paa det at de bedre kunne holde deres Klæder og Gevær tørre, naar de af Vagten hjemkommer“. Borgerskabet paatog sig at ville underholde 500 Heste endnu en Maaned.

Til Vintren blev man bedre forsynet med Soldater end Aaret i Forvejen. 8. Nov. maatte Rentemestrene slutte Overenskomst med Albert Itzen om at forsyne de 3000 Soldater i Garnisonen med Klæder. Indkvarteringen af saa mange voldte ikke liden Besvær. 4. Dec. fik Magistraten Befaling om at gøre Fortegnelse over alle Familier i Byen, saaledes at der kunde gives en viss Proportion for Indkvarteringen, og Stænderne fik Paalæg om at skaffe Midler tilveje i 5 Maaneder, saa Garnisonen ikke skulde lide Nød om Vintren, da det angik alles Frelse. 10. Dec. blev det paalagt Magistraten at sætte en viss Taxt paa Mask, idet

mange Borgere solgte denne til saa høj en Pris, at Rytterne ikke havde Raad til at købe den.

Der blev ogsaa i Tide truffet Forholdsregler til at sikre Mandskabet paa Volden mod Kulden. Der blev overalt bygget ny Corps de Garder eller de gamle blev istandsatte og forsynede med Ovne; enhver, der indførte Brænde, maatte afgive 2 Stykker af hver Favn, og der blev anskaffet 60 Skilderkjortler til Skildvagterne paa Volden.

Af Brænde skede der ret rigelig Tilførsel, dog maatte Borgerne midt i Oktober give Kongen 12 Rdl. for Favnen, og 7. Dec. skriver Wallensbeck: „Brændeved nu fattes mest", men 12. Dec. skriver han:

„Se Vinter lægges med en Il,
Vedflaaden kom idag fra Kiel,
de Skib og Skuder stor' og smaa
fem Gange syv man tælle maa".

Paa Fødevarer var ej heller Mangel; under 14. Dec. skriver han:

„Paa Flaaden er slig Proviant,
at Rum dertil man næppe fandt,
Madbyrden gør den krumme Boft (Bugt)
paa Bryggers og paa Bagers Loft".

6. Nov. havde de Tømmermænd, der havde arbejdet paa Befæstningen, dog været glade ved at faa 3 Læster Sild i Betaling af Kongens Provianthus.

Naar der skede Tilførsel af Levnedsmidler, søgte Høkere, Forprangere og Høkersker straks i stor Mængde ud paa Reden eller paa Toldboden og opkøbte Varerne, som de siden skruede højt op i Pris. Det bestemtes derfor 9. Okt., at ingen fremmed Købmand eller Skipper maatte sælge sine Varer, førend 4 af de 32 Mænd (se Tredie Del S. 303) havde underhandlet med ham om, hvad han skulde have for hver Slags, han havde ombord, og Høkerne maatte ikke købe af Skippere

førend efter 3 Dages Forløb. Ved Toldboden maatte der aldeles ikke handles, men man skulde købe indenfor Bommen, og hvad der skulde vrages, skulde opskibes ved Vragerbroen. Skibe, der kom paa Reden med Rug, Malt, Korn, Proviant eller andre Købmandsvarer, maatte ikke sejle bort, førend Byen og Menigheden havde forsynet sig, og intet maatte udføres, førend Magistraten og de 32 Mænd havde bevilget det og forbeholdt sig, at det Gods, som blev købt paa de Steder, hvorhen nævnte Varer blev sendt, skulde føres hid og sælges for billig Pris. Alle de, der brugte Høkeri ved Stranden, paa Torvene eller andensteds, skulde optegnes ved Navn; det skulde undersøges, hvem der havde Borgerskab, og der skulde gøres bestemt Anordning om, hvor mange der maatte bruge saadan Handel enten indenfor eller udenfor deres Huse.

Man vedblev med at udbedre Fæstningsværkerne. 3. Okt. blev der udskrevet Tømmermænd, at Bolværket ved Kongens Bryggers kunde blive færdigt inden Vinteren, og der blev gravet de fornødne Græstørv dertil paa Amager. Til dette Arbejde benyttedes ogsaa hollandske Soldater. Det ses, at der er anlagt en ny Grav ved dette Batteri. 23. Dec. blev der givet Befaling om Tilvejebringelsen af Pallisader til Kastellet og Kristianshavn, og 2. Dec. udleveredes Stormpæle. Frosten begyndte i December og man maatte nu igen til det besværlige Arbejde med Isning. Meget heraf blev dog paalagt Bønderne paa Amager. Paa Prammen i Kalveboderne lagdes Dække, og Niels Juel fik 19. Nov. Befaling om flittigere end tilforn at lade visitere paa Prammen, da der holdtes „ond Vagt". Paa Kristianshavn beskikkedes Villum Lobrecht til Kommandant, men Skansen ved Dragør blev demoleret og Kanonerne derfra i Oktober førte til Kjøbenhavn.

Karl Gustav forlod Sæland 4. Oktober, og der kom intet ud af Fredsforhandlingerne. Dog var der formodenlig Vaabenhvile det meste af Oktober. Stor Harme vakte det, da

man i Staden blev var 2. Nov., at Svenskerne om Natten havde oprejst en Galge „nærved Forstads Stene“, og Natten efter gjordes et Udfald, hvorved den blev nedreven. Grunden hertil var, at 70 svenske Overløbere var gaaede til Kjøbenhavn, og Galgen, paa hvilken disses Navne var opslaaede, skulde staa som et Skræmsel mod lignende Tilbøjeligheder. 13. Nov. blev Skibet Phoenix „med mange godt Folk af vore Borgere“ taget af Svensken, men Sagernes Tilstand i Fyn bødede paa Sorgen derover. 13. Nov. holdtes Taksigelse for Hans Schacks gode Fremgang i Fyn. 19. Nov. blev der udstædt Befaling om at afgive Ruller over Studenter, Kræmmersvende og Haandværksburser, der igen skulde danne Reserve paa Volden, idet Soldaterne var i Fyn.

14. Nov. led Svenskerne det store Nederlag ved Nyborg, hvorved deres Magt blev brudt, og 24. Nov. holdtes Taksigelse i alle Kirkerne, i det Dagen blev højtideligholdt som en af de store Højtider „med de store Klokker og Musik“.

„Samme Dag, som Fyn frelstes, indlagde vores Rytteri om Aftenen en mærkelig Sejr paa Fjendens Forvagt, som havde lagt sig til Rolighed udi et Hus, af dem til Vagthus hos Hyltebroen (Broen ved Løgten) bygget. Men paa det den svenske Forvagt ikke siden skulde strække sig paa Bænken under lukket Tag, da lod Kong Karl straks afbryde samme Vagthus, og de siden maatte staa under aaben Himmel.“

Nyt Mod besjælede nu de Belejrede. 11. December afsejlede nogle Ryttere fra Kjøbenhavn paa en Baad, lod sig siden sætte i Land og gik med Sadler og Pistoler til Frederiksborg, hvor de borttog nogle svenske Heste, og ved højlys Dag kunde de uden at angribes ride hjem ad Kongevejen. 21. Dec. kunde danske Ryttere ride lige til Gisselfeldt og tage Grev Stenbocks Heste. 22. Dec. var det Hollændernes Nyaarsdag, idet disse havde indført den ny Kalender, som vi først fik Aar 1700; den højtideligholdtes

med Skyden fra alle deres Skibe og med Gudstjeneste paa Raadhuset.

Ogsaa denne Juleaften var urolig, Fjenden gjorde Allarm, og Folk mødte paa Voldene i „en luftig Frost“, men det hele indskrænkede sig til et Angreb mod Vartovs Vagt. Man maatte dog sikre sig mod Overrumpling, og der blev holdt særligt Tilsyn med Aalestangere, at ingen af dem skulde gaa til Fjenden. Iøvrigt glædede man sig ved en ualmindelig Sundhed i Byen; „i Fredstider var ikke slig almindelig Sundhed her i Staden paa denne usunde Aarsens Tid saa som nu, Gud være Lov“.

Medens det ved det foregaaende Aars Nyaarstid havde været Svenskerne, der foruroligede Kjøbenhavn, var det modsatte Tilfældet i 1660. Der skede vel nogle sjeldne Gange Allarm, men det var altid uden Betydning, saaledes 7. Jan., og under 8. Jan. skriver Wallensbeck:

„Kong Frederik befale lod
ved Præster, som i Kirken stod:
I Borgermænd og Kvinder,
I vaage vel, I ser vel til,
de mørke Nætter stunde til,
ved Uro Fred at vinde“.

13. Jan. kom der Ildløs i et Hus i Skindergade og man raabte paa Forræderi, men der opdagedes intet mistænkeligt. Dog gav det Anledning til, at alle Posterne blev forsynede med Karduser og Skraasække, og den unge Ulrik Frederik Gyldenløve fik Befalingen over den Post bagved Slottet ved Løngangen, som Lavrids Povisk kommanderede sidste Vinter. Værre var det, at Dragonerne 12. Jan. brød ind i en Slagterbod og bortførte Kødet og at de 4. Feb. gjorde Mytteri paa Amagertorv. Disse Ryttere var ogsaa frygtede, naar de kom ud paa Landet. Under 22. Jan. skriver Wallensbeck: „Roskild sitre maa, naar danske Rytter banke paa, ja Ven gør Uvens Stykke.“ 17. Jan. blev det forbudt Officerer og Soldater paa Kristianshavn at

frarøve Amagere, der opholdt sig paa Kristianshavn, de Varer, de købte i Kjøbenhavn.

10. Jan. mødte alle Borgerheste til Mønstring paa Slotspladsen udrustede med Sadler og Pistoler, da Kongen „en importante Anslag forehaver". Hvis nogen Borger vilde ride med paa det forestaaende Udfald, stod det ham frit for. Morgenen d. 17. Jan. i „Rim og rusket Vejr" gjordes et Angreb paa Valby Bakke, hvorfra Fjenden blev dreven tilbage. 24. Jan. om Aftenen Kl. 6 tilsagdes Adelen og Hofbetjentene til at møde rustede med deres Ryttere paa Slotspladsen. Toget gjaldt den svenske Lejr, men Svenskerne var advarede og der vankede „Pust ved Øre", saa „det importante Anslag" maatte betragtes som mislykket. 31. Jan. gik Rytterne mod Hvidovre og leverede en lille Træfning, hvorfra de medbragte noget Bytte. 2. Feb. fik man en Afridsning af den svenske Lejr, men noget senere Udfald mod denne skete ikke. 14. Feb. red 2 Borgere op til Fredshusene og tog den svenske Vagt til Fange.

Stemningen i Kjøbenhavn var nu saadan, at man endog künde have Lyst til at se Komedie, men Kongen tilskrev Magistraten 10. Jan., at „her udi Byen sig nogle skal opholde, hvilke udi denne Tid med Komedier skal agere, som til Sikkerhed og anden Ulempe skal kunne give Anledning, da bede vi eder, at I saadant afskaffer og har tilbørligt Indseende med, at intet saadant i disse Tider her i Staden ageres".

Det var ogsaa en Opmuntring at se, hvorledes Overløbere strømmede til fra Svenskernes Lejr. Man maatte imidlertid være forsigtig med dem, hvorfor Kongen 17. Jan. udstædte en Befaling til Frederik v. Ahlefeldt at sørge for, at alle indfødte Svenske, der fandtes under Regimenterne, blev optegnede ved Navn og at Overløbere straks blev forhørte af Generalavditøren, ti Kongen havde erfaret, „at en Del af de svenske Overløbere bliver her under Soldatesquen understukken, førend de vorde overhørte, desligeste at en stor

Andel indfødte Svenske sig her under Regimenterne skal befinde, som vorder betrot ud paa Forvagterne, iligemaade at en Del indfødte Svenske vorder af Fængsel udtaget hemmelig og understukket, saa og at tvende af de samme for faa Dage siden ved Rakkerens Port er igen til Fjenden overløbne."

Det er naturligt, at det ikke kunde undgaas, at ogsaa Folk fra Byen løb over til Svenskerne. Deres Navne blev skrevne paa Blikplader eller Papir og opslaaede paa Vippen eller Galgen paa Amagertorv. Men paa den anden Side vovede mange sig ud paa Spejden lige til Fjendens Lejr, ligesom mange Bønder „havde smaa lette Baade, hvilke de drog op paa Landet udi Moserne og om Natten drog dem ud i Stranden og derpaa førte Karle, som spejdede for os i Byen, baade frem og tilbage og førte ind til Majestæten mangt et vildt Dyr, Hjort og Hind og Hare, som fra Landet og tro Undersaatter blev tilstillet Majestæten".

I December var Fredsunderhandlinger begyndte paany, men til liden Tilfredsstillelse for de 2 Konger. Frederik III. haabede efter Sejren i Fyn at kunne faa Skaane igen, men England og Holland vilde ikke mere taale, at 1 Magt var i Besiddelse af begge Kyster af Øresund og Karl Gustav vilde de ikke overdrage det mindste af Norge. Han var ogsaa ifærd med aldeles at afbryde Underhandlingerne, da han døde Natten mellem 12. og 13. Februar 1660.

1. Marts blev der Vaabenstilstand, efterat der igen var begyndt Fredsunderhandlinger, men midt i Maaneden lagde den svenske Flaade sig igen udenfor Byen, som Wallensbeck klager 8. April:

„Han ligget haver nu paa ny
tre Ugers Tid omkring vor By
og snappet bort hver Baad og Barn,
ja vore Fiskers Sildegarn."

Der var nu dog Udsigt til Fred efter Karl Gustavs Død, men Betingelserne for denne stillede sig derfor lige

ufordelagtige med Hensyn til Landskaberne østen for Sundet.

14. Marts gjorde danske Ryttere et Udfald mod den svenske Forvagt, men de blev modtagne af en stærk Ild og maatte trække sig tilbage med Tab af flere Fanger og Saarede.

22. Marts skriver Wallensbeck:

„Fredshuse beredes,
med Klæde beklædes
og pyntes i Rad,
Fred bliver i Vente,
festina saa lente,
du kongelig Stad."

26. Marts fik Magistraten Befaling om, næste Morgen at have en Arbejdsvogn i Beredskab i Ravelinen foruden de andre Vogne, „til Tapeteri og andet adskillig Nødvendighed herfra til Traktathusene at udføre", ligesom den hver Dag skulde lade 4 gode Borgervogne holde til at føre Gesandterne frem og tilbage.

Det var pinagtige Tider for den indesluttede By, det var hverken rigtig Krig eller rigtig Fred. Endnu 28. April gjordes Udfald.

„Vore Mænd et Udfald gør,
jeg det nødig skrive tør,
de fik Hug; som Striden stod,
flyder danske Mænd i Blod.
Fjenden var advaret vist,
dette Udfald skede sidst".

Efterhaanden, som det blev tydeligt, at Freden var nær, ophørte Fjendtlighederne og 19. Maj maatte der endog udstædes Forbud mod at købe af Svenskerne Huse, Pallisader, Brædder, Tømmerværk eller andre Varer, der fandtes i Lejren. Endnu 22. Maj sløjfede Svenskerne et Dige nærved Byen, men det blev nok deres sidste Voldarbejde, ti 27. Maj blev Fredstraktaten sluttet. Der blev Glæde i Byen,

uagtet det elendige Resultat, ved hvilket Kjøbenhavn fra at ligge midt i Riget blev en Grænseby, og uagtet det hele Lands fuldstændig ødelagte Udseende. Men for den Stad, der i næsten 2 Aar havde været indesluttet, var det en ubetalelig Gave, igen at faa Forbindelse med det øvrige Land. Kanonerne paa Volden afskødes 3 Gange, Borgere og Soldater, Danske og Hollændere gav 3 Gange Salut Volden rundt som et Befrielsens Suk. Magistraten fik Befaling om at holde alle de Skibe, der var i Havnen, i Beredskab til at føre Svenskerne bort, og om at skaffe Haandværkere til at nedbryde Fredshusene tilligemed Vogne til at føre deres Materialier til Kastellet. Kjøbenhavnerne drog til den svenske Lejr og Svenskerne til Kjøbenhavn.

„Nu maa hver Mand gaa at skue
Fjendens Lejr paa Bakken stod,
Svecus gaar med Sabels Hue
udi Byen uden Blod,
han maa se vor Byes Volde,
vi uskadt i Lejren holde“.

30. Maj blev det tilladt Borgere at forlade Byen med Magistratens Pas, og paa Maanedens sidste Dag, Kristi Himmelfartsdag, holdtes Takkegudstjeneste i alle Kirkerne.

Førend saa godt som alle Svenskerne var borte, turde man ikke bygge paa Freden og derfor blev Nørreport først aaben 11. Juli og den første Torvedag blev efter næsten 2 Aars Forløb holdt 14. Juli.

„I Kjøbenhavn udi Guds Navn
et Axeltorve kendes,
den magre Ko med Griseso
os fal nu fri udsendes.
Her sælges Strø og græsgrønt Hø,
den Bonde maa sig klage:
Min Gaard er brændt, mit Gods er skændt
i disse svenske Dage.“

18. Juli blev Kronborg overgivet de Danske, og først nu kunde de siges at være Herrer i deres eget Land.

Bønderne i Omegnen havde til Genopbyggelse af deres Huse faaet Tilladelse til at bruge Materialierne i Husene i den svenske Lejr, ti Omegnen var frygtelig hærjet, selv Kirkerne var nedrevne. Hjørring skriver: „Valby var en temmelig stor By, slet afbrudt, Vigerslev og en god By, Hvidovre en skøn stor By, Rødovre ogsaa, Brønshøj var endda større, Avedøre var og en stor By, Brøndbyvester ogsaa, Ejby og en skøn By, Utterslev i lige Maade, Vangede ogsaa, Buddinge dertil med, Hollænderby paa Ladegaardsmarken, alle saa slet afbrudt, at der ikke fandtes en Stage paa. Nu Gentofte og mange andre som Ballerup, Skovlunde, Pederstrup, Aagerup, og utallige andre, som vi vel siden faar Kundskab om, der ikke kunde være igen af slige store Byer uden Præstegaarden og nogle smaa Huse. Ja skal næppe i al Sæland findes nogle faa Byer, der er jo nogle Gaarde og Huse afbrudt. At det syntes ligesom et Forsæt af Svensken, at efterdi de kunde ikke beholde Landet, vilde de, der udi hvert Sogn, om ikke i hver By, skulde være Tegn, at de der havde været. Nu vil vi intet tale om det meget i Skovene er afhugget og af Svenskerne bortsolgt, men i nogle hundrede af de bedste og største Ege og Træer i Skovene er der sat Ild paa Roden og slet brændt igennem op ud ad Toppen, indtil de ere omfaldne. Jeg vil intet tale om hine mange Mennesker, der ere jagede fra Næring og Bjæring og ere blevne saa arme, som tilforn vare rige, at de maa tigge deres Brød, foruden utallige, de have skilt ved Livet og Velfærd".

Borgerskabet blev endnu under Vaaben flere Maaneder. Det var først paa Arvehyldingsdagen, at det aftakkedes 30. Oktober paa følgende Maade: „Alt Borgerskabet, ligesom de var brugt i denne Tid med Trommer og flyvende Faner, med Feltskærere og alt tilhørende, stillede sig paa Volden hver paa sin Post saa og paa Torvet og Raadhuset. Derfra marcherede de, et Kompagni efter det andet ned over Gammeltorv om ad Raadhuset ned ad Vimmelskaftet over Amagertorv hen paa Slotspladsen om ad den Løngang fra Kongens

Gemak ned ad Provianthuset. Det sidste Kompagni og den sidste Fane var Brandmestrene og deres Svende, med alle de Instrumenter, som de kunde bære, som de havde brugt i denne Belejring. De kom ordenlig frem med Hakker, Økser, Læderspande, Baadshager, Hamre og Tænger, de havde til de gloende Kugler at trække ud, saa og med Sprøjter og andre Instrumenter med flyvende Fane og Trommer".

„Der de vare nu alle stillede udi Geled hver for sin Fane, kom Majestæten ud fra Stalden ridende paa sin Hest, og Feltmarskalken fulgte ham, og red de rundt om alt Folket, siden red de tilbage igen hen for Provianthuset; der havde Feltherren Taksigelse til Borgerskabet paa Kongens Vegne for tro Hjælp i denne Tid. Der den Taksigelse var endt, nejede Hans Majestæt med blottet Hoved for Borgerskabet og dermed red fra dem, men Feltherren red langs frem for hvert Kompagni med aabent Hoved og takkede dem alle og red aabenhovedet for alle Mand hen til Stadsporten. Dermed blev Trommen rørt og Borgerskabet gav 3 Gange Salve. Saa tog Fendrikken for hvert Kompagni Flaget af sin Fane og vandt det om Stangen og gik til hver sin Kaptejn, og fulgtes Kaptejnen og Fændrikken saa med hverandre efter Trommen hen op for Kaptejnens Dør. Siden den Aften gjorde hver Fændrik sine Officerer et Kollats og Gæstebud." [1])

Aaret efter hædrede Kongen de 9 Borgerkaptejner ved 7. Okt. at skænke dem en Guldkæde, hvori der hang en Guldmedaille med Kongens Portræt eller Stadens Vaaben paa den ene Side og paa den anden et Sværd, der afhugger en Haand, hvilket har Hentydning til de tabte Provinser. [2])

---

[1]) Hjørring Lejrespoliti Bl. n 1—2. [2]) Ny D. Mag. III, 59, 72, hvor et Exemplar af Medaillen er afbildet. De vigtigste Kilder til Belejringens Historie er bl. a. Wallensbecks Diarium, Hjørrings Lejrkrands og Lejres Politi, Theatrum Europæum VIII, Pufendorf de rebus Caroli Gustavi, Brochmans Obsidio Hafnensis, Berings Obsidio Hafniensis, Relationer, Nyerups

Belejringen 1658—60 er Perlen i Kjøbenhavns Historie og viser, hvorledes Mod, Udholdenhed og Samdrægtighed kan redde Fædrelandet selv under de mest fortvivlede Forhold. Det er herom, Digteren synger i det skønne, nu kun lidet kendte Digt:

O Kongestad, din Sejers Minde,
til Danskes sidste Slægt skal staa;
det Land, som Gustav vilde vinde,
bag dine svage Volde laa;
men Borgerkærligheden vinder,
og Gustav skælver for sit Navn,
hans Haab og Helte Gravsted finder
omkring det frelste Kjøbenhavn.

Vi ville ligne vore Fædre
som Mænd i Fejde og i Fred,
vort Navn skal Efterslægten hædre
for Fødelandets Kjærlighed.
Hans Minde Tidens Tand ej skader,
naar tvivlsomt Marmortegn forgaar,
som sig den Gravskrift efterlader,
at han en nyttig Borger var.

Efterretninger om Frederik den Tredie, Fryxells Berättelser XI, Carlson Sveriges Historia under Pfalziska Huset I. osv. foruden Kjøbenhavns Diplomatarium, navnlig 5. Bind.

Tillæg og Rettelser.

Side 2 L. 22: Jatgeirr Torfasons Død i Kjøbenhavn sættes til omtrent 1242 (Þorlaksson: Udsigt over de norsk-isl. Skjalde S. 158—59).

— 23 L. 6: Om Slottets Indtagelse 2. Maj 1368 se K. D. VI. 1—2.

— 26 L. 11 f. n.: Pladesudere maa ifølge Oplysninger af Bibliothekar Dr. Chr. Bruun om Peder Palladius's Navn forklares som Lappeskomager.

— 28 L. 16. Den ene af de 2 Grunde, der tilhørte Apostelaltret, er en Del af nuv. Nr. 14 paa Gammeltorv.

— 37 L. 6. En Afbildning af Fanen i Mariekirken i Lybæk er nu meddelt af Dr. Henry Petersen i Aarbøger for nord. Oldk. 1882, S. 1 flg.

— 44 L. 21. Om Kristiern I's Kroning og Bryllup se Ludvig Daae, Kong Christiern den Førstes norske Historie 1448—58 S. 51.

— 66 L. 5. Det er ikke 184 Familier, der indkaldtes fra Holland til Amager, men 184 Personer. „Det hele Land" i Privilegierne betyder ikke hele Amager, men den Landstrækning paa Øen, som blev dem udlagt. Den Udvisning af Hollænderne, der blev bestemt 1524, fandt vistnok slet ikke Sted, de vedblev som hidtil at bo i Magleby, der var dem udvist fra først af.

— 88 L. 15 f. n. Bodil Rodes bode 1532 i Køge (Frederik I's Registranter S. 420).

— 89 L. 5. Forhandlingerne med Søren Norby se K. D. VI. 11—14.

— 91 L. 5. Hans Mylings Forbindelse med Søren Norby se K. D. VI. 13.

Side 96. Niels Stemps Enke levede endnu 1553. K. D. VI. 86. Hans Gaard se K. D. III. 30.

— 114 L. 1 f. n. At consul primarius betyder Borgmester og intet videre, ses af Ny kirkehist. Sml. I. 695.

— 120. Klavs Nielsen var Raadmand 1530 og 1536. K. D. I. 377, IV. 498.

— 127 L. 7. 1534 læs 1533.

— 131 L. 8. de læs ti.